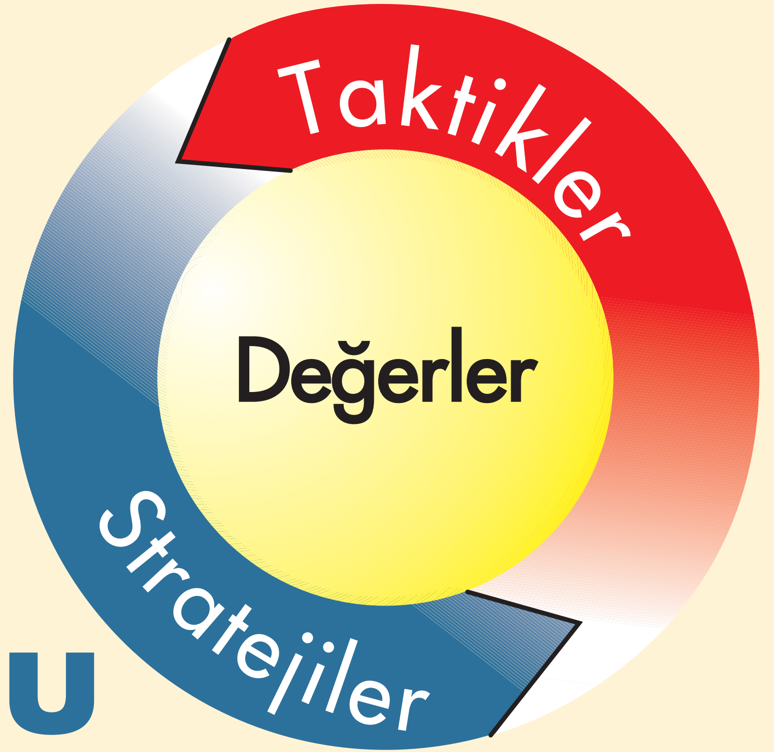
Yıl:14 Sayı:39/Haziran 2006 3 Aylık Ekonomi ve Düşünce Dergisi www.ekocerceve.com ISSBN-1303-7501

ÇERÇEVE

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

Rekabetçi Olabilmenin Parolası

'Özü Koru Yeniliği Teşvik Et'

GİRİŞİMCİ

1996'da 10 bin olan marka başvurusunun 60 bine çıkmasına öncülük yaptı, şimdi de, 100 kişilik ekibiyle her gün 200 firmaya patenti anlatıyor.

Kemal YAMANKARADENİZ

YÖNETİCİ

Türkiye'de ilk defa geliştirdiği özel ölçüm ve kontrol cihazlarıyla tekstil sektörüne yüzde 15 tasarruf imkânı sunuyor.

Numan GÜREL

YENİ NESİL

En değerli sermayenin insan olduğuna inanan kurumsal müşterilere uygun nitelik ve yetenekte insan kaynağı temin ediyor.

Vildan ÖZERTÜRK

Yıl:11 Sayı:29 / NİSAN 2003 ISSN:1303-7501

MÜSİAD
1990

ÇERÇEVE

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

Bu Dergi MÜSİAD Araştırma Yayın ve Bilgi İletişim Komisyonu tarafından hazırlanıp bastırılmıştır. Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler yazarlarına aittir. MÜSİAD'ı bağlamaz.

ISSN : 1303-7501

Merkez
Mecidiye Cad. No:7/50
Mecidiyeköy / İSTANBUL
Tel: 0212 213 61 00
Fax: 0212 21378 90

Ege Bölgesi
Ş.Eşref Blv. Ragıp Şanlı İş Merkezi
No:6/304 Çankaya / İZMİR
Tel: 0232 489 22 37 - 489 15 36

Ankara
Anıt Cad. Algur Apt.
No:10/11 Tandoğan / Ankara
Tel: 0312 212 22 02

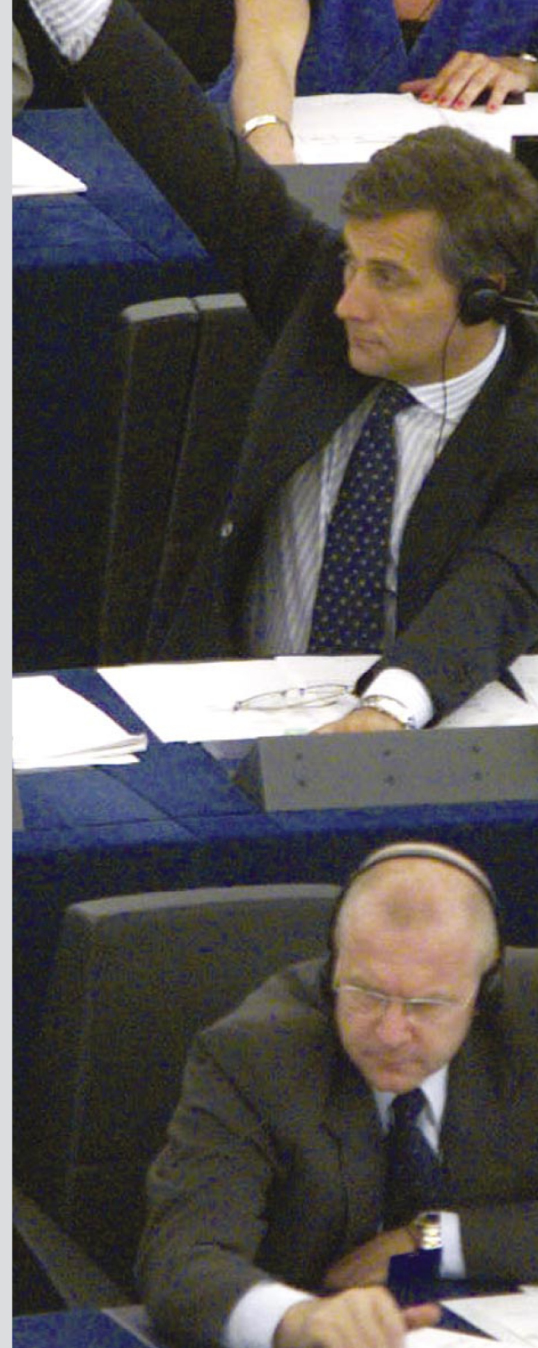
Bursa
Kırcali Mah. Kayalı Sok.
Tugcu Plaza 1 No:62 BURSA
Tel:0224 256 54 43-44

Kayseri
İnönü Blv. Yılmaz İş Merkezi
Kat :6 No:46 KAYSERİ
Tel: 0352 320 75 45

Kocaeli
Y.Gölcük Yolu Üzeri Vezir Çiftliği Mevkii
Özkaya İş Mer. Kat:2 Kullar / İZMİT
Tel: 0262 349 66 59

Konya
Nalçacı Cad. Babür Sok.
No:28 KONYA
Tel: 0332 236 42 18

dosyaAB

AVRUPA BİRLİĞİ, DÜNYAMIZ VE TÜRKİYE

Ünlü Alman Başbakanı Fürst Bismarc, 1861 yılında Kral I. Wılhelm tarafından Başbakanlığa atanmış ve Almanya'nın birliğini sağlamak için sırasıyla Danimarka ve Avusturya ile savaş yapmıştı. En sonunda 1871'de Fransa'yı da yenerek hem Alman birliğini sağlamış, hem de Avrupa'da Fransız üstünlüğüne son vermişti. Denizaşırı sömürgecilik faaliyetlerinde, eski gücünü kaybetmeye yüz tutan Osmanlı topraklarında ve Orta Doğu'da, ağırlığını gittikçe daha fazla hissettirmeye başlayan Almanlar, I. Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyetleri ve akabindeki Versay anlaşması ile adeta elleri ve kolları bağlı bir duruma düştüler...

1930'lu yıllarda Hitler'in önderliğinde Versay zincirlerini kırmaya başlayan Almanya, yeni bir yükseliş trendine girdi.

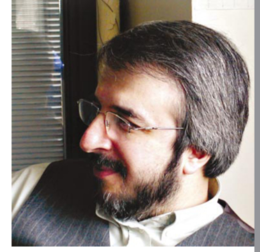
II. Dünya savaşı, Almanların, bir dönem başta Fransa olmak üzere tüm çevresini adeta yuttuğu bir devreden sonra, Amerika, İngiltere ve Rusya'nın ağırlıklarını hissettirmesiyle birlikte, mağlup olmaları ile neticelendi. Avrupa'nın bu yaramaz devi yine kapana kıstırılmıştı. Savaş sonrası 1952'de, Shuman Planı çerçevesinde oluşturulmaya başlanan Kömür ve Çelik Birliği'nin kurulmasıyla, günümüzde Avrupa Birliği noktasına kadar gelen gelişimin temelleri atılmıştı.

Fransa'nın da gayretleri ile, Almanların potansiyel gücünün kontrol altına alınması gayesi ile yola çıkılan bir süreç, Gümrük Birliğini sağlamış, Euro adıyla tek bir para birimini kabul etmiş, bir çok müessesesini birleştirmiş yeni bir gücü ortaya çıkardı.

II. Dünya Savaşı sonrası kurulan yeni dünya düzeninde iki süper gücün ekseninde çift kutuplu bir tarzda dizayn edilen ve Birleşmiş Milletler teşkilatı ile kontrol altında tutulmaya çalışılan uluslararası sistem, Rusya'nın ağırlıklarını atarak yeni bir pozisyon alması ve 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ile yepyeni bir hüviyet kazanmaya başladı.

Artık ABD tek süper güçtü.

Fakat Almanya merkezli Avrupa Birliği, Uzak Doğu'da yine bir savaş mağlubu olan Japonya'nın önlenemez yükselişi ve tüm bölgesini etkisi altına alması, yine Komünist bir devreden sonra, liberalleşme yoluna giren Çin'in bölgesinin dışına taşan gücü, ABD için uzun dönemde önemli bir tehdit oluşturmaktaydı.

Geçen tarih sürecinde dünya, bir yandan iletişim ve sermayenin inanılmaz boyutta gelişmesiyle globalleşirken öte yandan millet gerçeğine dayalı olarak oluşturulmuş olan uluslararası sistem, yeni bir yöne doğru gitme eğilimi gösteriyordu. Bu süreçte tek süper güç olarak kalan ABD'nin karşısında yeni bloklar ortaya çıkmaya başladı.

Bütün bu gelişmeler, dünyanın çeşitli bölgelerinde yepyeni patlamalara, direk ve dolaylı mücadelelere sebep olmakta. Rusya ve Uzak Doğu ekonomik krizleri, 11 Eylül eylemi ve bunu fırsat bilen ABD'nin Afganistan'ı işgali, son Irak krizi çerçevesinde bu ülkenin ABD ve İngiltere'nin oluşturduğu koalisyon güçleri tarafından işgal edilmesi.

Sessiz güç Almanya ile Fransa, Rusya ve Çin'in, savaşa ve işgale karşı itirazi kayıt koymaları... Tüm bunlar, uluslararası arenadaki güç mücadelesinin tezahürlerinden sadece görünebilen bir kaçı...

Bu güç mücadelesi içinde jeopolitik konumu, tarihi ve kültürel birikimiyle potansiyel bir güç olan Türkiye'nin aldığı tüm kararların hayati öneme sahip oluşu.....

Yeni bir tarihi dönüşüm sürecini yaşıyoruz. Taşların yerine oturması ve değişen şartlara göre yeni dengelerin oluşması için ne kadar sürenin geçeceğini kestirmek bir hayli güç. Böylesi bir dönemde Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerini konu alan bir dosya ile karşınızdayız.

Dr. İbrahim Turhan'ın ciddi gayretleri ve yayın koordinatörü Hüseyin Kahraman'ın çabaları ile birbirinden değerli isimler, gerek makale, gerek inceleme gerekse de röportajlar yoluyla Çerçeve'nin bu sayısına katkıda bulundular. Tarihten Günümüze, Kültür-Sanat ve Kitap tanıtımı köşeleri yine dergimize renk ve zenginlik katıyorlar.

Çerçeve bu sayısıyla bir dönemin daha sonuna geldi.

Çok daha kaliteli ve doyurucu ÇERÇEVE'LERDE buluşmak dileğiyle..

Erhan ERKEN
Genel Yayın Yönetmeni

Genel Başkan'dan

Ali BAYRAMOĞLU
MÜSİAD Genel Başkanı

Türkiye ile Avrupa Birliği ilişkileri 31 Temmuz 1959'da başladı. Türkiye, o zamanki adı Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olan birliğe bu tarihte üyelik başvurusunda bulundu. Başvuru 11 Eylül 1959'da, Yunanistan'ın başvurusuyla birlikte kabul edildi. Türkiye ile AET arasında Ankara'da 12 Eylül 1963'te Ortaklık Anlaşması ve 1. Mali Protokol imzalandı.

13 Aralık 1995'te Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne alınması kabul edildi. 12 Aralık 1999'da Helsinki'de yapılan Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı'nda Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı.

8 Mart 2001'de ise AB Bakanlar Konseyi, Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesi'ni kabul etti.

Bu süreci gözden geçirdiğinizde, 31 Temmuz 1959 yılında başlayan Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri 45'inci yılına girerken katedilen mesafenin, olması gerekenin çok gerisinde olduğu görülür. 1987 yılında, Özal döneminde yapılan resmi üyelik başvurusu ve Aralık 1999'da Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye verilen aday ülke statüsünden sonra, 2002 Türkiye – AB ilişkileri açısından en hareketli yıllardan biri olmuştur.

2000 ve 2001 yıllarındaki hazırlık ve gelişme safhalarından sonra 2002 yılı özellikle siyasi kriterler açısından eylem yılı olmuştur. Bir yandan Türkiye'de reform hareketleri hızlanmış, diğer taraftan Aralık ayında Kopenhag'da yapılan Zirve için yoğun bir faaliyet yapılmıştır. Bununla birlikte, ülkemiz için Helsinki Zirvesi kadar önem taşıyan 12 – 13 Aralık 2002 tarihlerindeki Kopenhag Zirvesi Sonuçları, beklentilerimizin gerisinde kalmıştır.

2002 yılı içindeki faaliyetler ve gelişmeler gözden geçirildiğinde, TBMM'ye sevkedilen yeni bir uyum yasası paketi özel bir öneme haizdir. Bu pakette, işkenceyle mücadele, ifade, basın ve dernek özgürlüğü, gözaltı koşullarına ilişkin çeşitli yasa maddeleri yeniden düzenlenmiştir. Siyasi Partiler Kanunu ile Milletvekili Seçim Kanunu, 2001 yılında yapılan Anayasa değişikliğiyle uyumlu hale getirilmiştir. Diyarbakır ve Şırnak'ta geçerli Olağanüstü Hal uygulaması sona erdirilmiştir.

Diğer taraftan AB, yıllardan beri Türkiye'nin faydalanabilmesi için arzulanan Topluluk Programlarına katılmak için gerekli iç prosedürlerini tamamlamıştır. Buna ilişkin Çerçeve Anlaşma imzalanmış, onaylanarak yürürlüğe girmiş ve her bir programa katılım için mutabakat zabıtları imzalanmaya başlanmıştır.

3 Kasım 2002 seçimlerinden sonra hükümeti kuran AKP'nin Genel Başkanı ve diğer yetkilileri, Kopenhag Zirvesinde ülkemize üyelik müzakerelerinin başlamasına yönelik karar alınması için görüşmelerde bulunmak üzere AB başkentlerini ziyaret etmiştir. Öte yandan, Türkiye – AB ilişkileri özellikle yılın son aylarında uluslararası alana taşınmıştır. Önümüzdeki iki yıllık dönemde, tam üyelik hedefimiz doğrultusunda, siyasi ve ekonomik reformlarla uygulamaların başarıyla gerçekleştirilmesi, ayrıca mevzuat çalışmalarının sürdürülmesi gerekli görülmektedir.

Netice itibariyle, 2002 yılında ülkemizin AB ile uyum çalışmaları her alanda yoğun olmuştur. Eğer bu kararlılık ve tempo devam ettirilebilirse üyelik müzakerelerinin değerlendirilmesinin yapılacağı 2004 Aralık tarihi tüm güçlüklere rağmen olumlu olarak geçebilir. Özellikle Irak Savaşından sonra Türkiye'nin AB ile yakınlaşma süreci, bölge ve AB açısından çok daha önem arzetmektedir. Bölgeyi, sadece bir hegemon gücün etkisi altında olan bir bölge olmaktan çıkaracak süreç, Türkiye'nin etkin olarak yeraldığı ve bu etkinliği AB ile bilhassa da AB'nin önemli iki ülkesi olan Fransa ve Almanya ile birlikte kullandığında mümkün olacaktır. Bu süreçle Aralık 2004'ün daha da öne çekilmesi mümkün olabilecek, Türkiye'nin eli güçlenecektir. Ayrıca bu işbirliğinden sadece ilgili taraflar değil, tüm dünya istifade edecektir.

Biz MÜSİAD olarak, sürekli Türkiye'nin kendi medeniyet birikimi ile stratejik potansiyelini dikkate alarak hareket etmesini savunduk. Bu kapsamda AB'nin de Türkiye'nin önünde bir ciddi seçenek olarak durduğunu, ancak AB de dahil hiçbir seçeneğin Türkiye için tek seçenek olmadığını belirttik. Türkiye'nin önündeki en önemli gerçeklik kendi dinamiklerinin farkında olarak ve de sırf kendi istediği için ekonomik, siyasal, hukuksal ve sosyal gelişmişliğini sağlamasıdır. Bu sağlanmadan AB'ye girmemiz zor olduğu gibi, bu sağlandığı durumda da AB ülkemizin karşısında tek seçenek olarak durmuyor olacaktır. Türkiye, taşıdığı büyük tarih ve kültürüyle, bir komplekse sahip olmadan çağı yakalamalı, karşı tarafın eksikliklerini de göz önüne alarak yapılması gerekenleri gerçekleştirmeye koyulmalıdır.

Bu süreçte karşımızda duran en önemli sorunlardan birisi, Kuzey Kıbrıs meselesidir. Hangi gerekçeye müstenit olursa olsun, bir sorunun tam 29 yıldır çözüme kavuşturulmamasının izahı zordur. Diğer taraftan, böyle düşünmek Türkiye'nin, ne pahasına olursa olsun, Kıbrıs'ı gözden çıkarmasını istemek anlamına gelmez. Türkiye kararlılığını sergileyerek Kıbrıs'ta net çözümlere yönelmelidir. Bu kapsamda, Kıbrıs'ta ekonomik sorunların çözülmesi çok önemlidir. Bizim görüşümüz Kuzey Kıbrıs'ın serbest bölge olarak ilan edilmesi, toprak bütünlüğünden ve nüfus yapılanmasından taviz verilmemesi, hatta gerekirse Türkiye'nin bir kara parçası olarak değerlendirilmesidir. Hem coğrafi, hem nüfus şartları açısından, Kuzey Kıbrıs buna uygun olduğu gibi, Türkiye'nin "balık vermek yerine, balık tutmayı öğretmesi" anlamına gelecektir. Türkiye'nin her yıl Kuzey Kıbrıs'a aktardığı yaklaşık 250 milyon doların azaltılmasına, zaman içerisinde de kalkmasına vesile olacaktır. Ayrıca, Kuzey Kıbrıs halkının Türk yöneticilerle olan kopukluğunu da ortadan kaldıracaktır.

Diğer taraftan, Türkiye'nin Irak konusunda sergilediği, AB perspektifine uyumlu, Türkiye'nin demokratik boyutunu vurgulayan Irak politikasının bir artı olarak ele alınıp, AB ile olan ilişkiler aynı yoğunluk ve kararlılıkta devam ettirilmelidir. Hükümetin kurulması sırasında sergilenen kararlı tavır, sadece o döneme hasredilmemeli ve uzun döneme yayılmış bir strateji olarak devam ettirilmelidir. Türkiye, AB konusundaki süreci olumlu neticelendirerek, Gümrük Birliğinde tek taraflı olarak verdiği ayrıcalıkların, karşılıklı hale gelmesini sağlamalıdır.

Okuyucusuna AB konusunda ayrıntılı bir dosya sunmak amacıyla hazırlanan bu sayımız, AB'yi tarihi, siyasi ve ekonomik yönleriyle ele alan bir çalışmadır. Başta değerli akademisyenlerimiz olmak üzere, konunun profesyonelleri ve işadamlarının değişik biçimlerdeki katkılarıyla ortaya çıkan bu çalışmanın anlamlı olduğu açıktır.

Yeni sayılarımızda buluşmak üzere, hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum.

Dr. M. İBRAHİM TURHAN

Savaş Döneminde Türkiye Ekonomisi 2003

Bu sayıdaki Türkiye Ekonomisi yazısında, içinde bulunduğumuz konjonktür gereği, daha önceki yazılardan farklı olarak kısa bir ön değerlendirme yapılmıştır.

Bu sayıdaki Türkiye Ekonomisi yazısında, içinde bulunduğumuz konjonktür gereği, daha önceki yazılardan farklı olarak kısa bir ön değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmenin amacı, son dönemdeki gelişmelere ilişkin ve Türkiye ekonomisi çerçevesinde, ekonomi gündeminde yer alan görüşlerin ele alınarak incelenmesidir. Türkiye ekonomisinin makro göstergelerinin devresel incelemesi ve yorumlanması bu kısa girişin ardından sunulacaktır.

20 Mart günü sabaha karşı saat 4:32'de Amerika Birleşik Devletleri, uzun süredir beklenen ve büyük tartışmalara neden olan operasyonuna başlayarak, Bağdat'a saldırı düzenledi. Böylece Türkiye, bütün çabalarına rağmen önleyemediği Amerikan saldırısının ekonomisi üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerine maruz hale gelmiş oldu.

Operasyon öncesinde ve hemen ardından Irak'a yönelik Amerikan saldırısının Türkiye ekonomisini derinden etkileyeceğine ve doğabilecek zararların telafi edilmesi için Türkiye'nin mutlaka ABD saflarında yer alması gerektiğine ilişkin çok sayıda görüş beyan edilmiştir. Söz konusu değerlendirmelerin temel dayanağı, bu şekilde ABD'den sağlanacak mali yardım sayesinde Hazine'nin iç borç yönetiminde büyük ölçüde rahatlayacağı, ABD'nin Türkiye'de yapacağı askeri yatırımların müteahhitlik sektöründe canlanmaya katkı sağlayacağı ve savaş sonrası Irak'ın yeniden imarında Türk yatırımcıların yer almasını garanti edeceği tahminleri olmuştur.

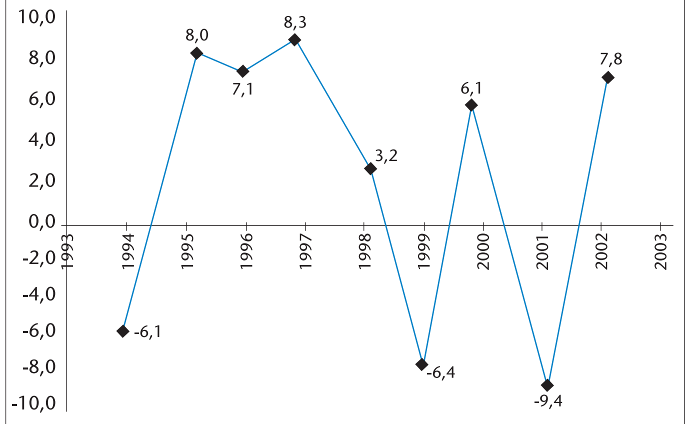
20 Mart günü sabaha karş» saat 4:32'de Amerika Birleşik Devletleri, uzun süredir beklenen ve büyük tart»şmalara neden olan operasyonuna başlayarak, Bağdat'a sald»r» düzenledi.

Bilindiği gibi, ticari kar ile ekonomik kar arasında farklılık vardır.Ticari karlılık penceresinden, söz gelimi 100 liraya alınmış bir malın, 15 liralık idari masrafla 125 liraya satılması durumunda yüzde 10 nispetinde kar sağlanmış olduğuna hükmedilebilir. Halbuki ekonomik karlılık penceresinden gerçekte kar edilip edilmediği ancak alternatif maliyetlerin, yani başlangıçta bu işi gerçekleştirebilmek için mala ve idari hizmetlere harcanan toplam 115 lira ile aynı riskliliğe sahip başka bir yatırımın yapılmış olması durumunda 125 liradan fazla gelir sağlanıp sağlanamayacağının değerlendirilmesiyle ortaya çıkar. Zihinleri ticaret dışındaki diğer bütün alanlara kapatılmış olduğundan, uluslararası hukuk, milli onur, tarih ve medeniyet derinliği, insanlık değerleri de dahil herşeyi sadece alınıp satılabilecek meta olarak algılayabilen kesimlerce ifade edilen bu tip derinlikten yoksun görüşler, alternatif maliyetleri hesaplamaktan aciz bir düşünce tembelliği hastalığı ile malul zihinlerin patolojik tablosuna örnek teşkil etmektedir.

Türkiye'nin ABD saldırganlığına ölçüsüz bir biçimde destek sağlaması durumunda uğrayabileceği siyasal, diplomatik, toplumsal ve ekonomik kayıplar göz önüne alındığında, ticari analiz açısından karlı gibi görünen bu seçeneğin büyük zarar potansiyellerini içinde barındıracağı anlaşılacaktır.

Türkiye'nin ABD saflarında savaşmasının sonuçları, sadece, medeniyet ve tarih birikiminin bir kalemde harcanması, insanlığın yüzyıllar boyu sağladığı birikime dayanan uluslar arası hukukun hiçe sayılması, Türkiye ve

dünya kamuoyunun ezici çoğunlukla ve kesin biçimde karşı olduğu bir konuda demokrasinin gereklerine saygı gösterilmemesi, parlamentoya yansıyan milli iradenin zedelenmesi, Türkiye'nin onurunun karikatürlere konu olacak şekilde kırılmasının ve "at pazarlığı-halı pazarlığı" benzetmelerine konu edilmesinin sineye çekilmesi ile sınırlı değildir. Ortadoğu'ya ve dahası uluslararası sisteme Amerika tarafından yeni bir düzen verileceği ve Türkiye'nin bu düzende avantajlı durumda olacağı yargısı, en başta Amerika'nın Irak'ta kesin ve kalıcı bir zafer kazanacağı olmak üzere bir dizi varsayıma dayanmaktadır. AB'nin merkez güçleri, Rusya ve Çin'in rağmına kurgulanan bu yeni dünya projesinin başarılı olacağı varsayımı bir an için kabul edilse bile onuru dahil herşeyini Amerika'ya endekslemiş bir Türkiye'nin bu dünyada nasıl bir yere sahip olacağı, taahhüt altına alınmış olmayıp, yine bazı iyimserlik dolu tahminlere dayanmaktadır. Türkiye'nin enerji ve su kaynakları açısından stratejik önem taşıyan ve sosyokültürel potansiyel gerilimlerin hala yüksek olduğu bir bölgeye yerleşecek 60 ila 100 bin Amerikan askerinin, bizzat Başkan Bush tarafından "şer ekseni"içinde yer aldığı belirtilen İran'a veya Savunma Bakanı Rumsfeld tarafından "medeniyete karşı açılmış terörist savaşa" destek vermekle suçlanan Suriye'ye yönelik bir 'meşru(!) müdafa' hareketine kalkışması durumunda karşılaşılabilecek riskler ise hesapların hiçbir yerinde gözükmemektedir.

Gerçekten haklı sebeplere dayanmadıkça ve mecbur kalınmadıkça askeri operasyonların içinde yer alınmasına karşı çıkmak, sanayici işadamlarını temsil eden sivil toplum kuruluşlarının en doğal ve rasyonel tavrı olmalıdır.

Yıllar	Milli Gelir
1993	100,0
1994	93,9
1995	101,4
1996	108,6
1997	117,6
1998	121,4
1999	113,6
2000	120,6
2001	109,2
2002	117,7

Zira doğacak bütün riskler milli sanayici işadamları tarafından üstlenilirken sağlanacak kaynaklar rantiye kesime aktarılması amaçlanan kaynakların teminat altına alınmasında kullanılacaktır. Yaşanan olağanüstü gelişmeler dolayısıyla iç borçlarla ilgili tartışmaların yeniden gündeme gelmesi ihtimaline karşı bütün vergi mükelleflerinin kefaletinin alınması anlamı taşıyacak dış kredilerin reel üreticiye de tüketiciye de bir yarar sağlamayacağı açıktır. Ayrıca, ABD'den sağlanacak ve sadece iç borcu çevirmede kullanılacağı peşin garantiler altına alınan 24 milyar dolarlık kredi, iç borcun dış borçla takasından ibaret bir operasyon olacağından iç borç stokunun yapısı hızla değişecek, yüzde 32'si "döviz cinsinden ve dövize endeksli" iç borç ve yüzde 25'i ABD hazinesinden iç borçların çevrilmesi için kullanılacak olan dış borç şeklindeki bilanço, Türkiye'yi dış şoklara daha açık durumda bırakacak, olası bir döviz krizinin ekonomiye maliyetini tahammül edilmez hale getirebilecektir. Ayrıca, bu borç bileşimi, kur riskiyle de birleşerek, Türkiye'nin dış finansman ararken ödemek zorunda kalacağı faiz maliyetlerini artıracaktır. Türkiye'nin dış borç stoku 150 milyar doları bir başka deyişle yaklaşık 200 milyar dolar olarak tahmin edilen 2003 yılı milli gelirinin yüzde 75'ini aşacaktır.

Türkiye'nin neden kesinlikle Amerika'ya destek vermesi gerektiği en can alıcı bir biçimde ifade edilirken aslında -istenmeden de olsa- çözüme ilişkin ipuçları da açığa çıkmaktadır. Türkiye'nin bütün riskleri görmezden gelerek böyle bir maceraya sürüklenmesini savunanlara göre bu seçimi zorunlu kılan durum, yüzde 24'ü ortalama dört ay vadeli olan 95

Harcama Grupları	I.Dönem	II.Dönem	III.Dönem	IV.Dönem	Toplam
Özel Nihai Tüketim Harcamaları	-1.8	3.2	2.5	4.2	2.0
Devletin Nihai Tüketim Harcamaları	2.2	2.6	12.0	4.5	5.4
Gayri Safi Sabit Sermaye Oluşumu	-28.8	-2.3	5.9	22.2	-0.8
Mal ve Hizmet İhracatı	10.4	5.0	15.8	12.3	11.0
Mal ve Hizmet İthalatı	2.1	20.3	19.3	22.1	15.7

milyar dolar tutarındaki iç borç stokunun yol açtığı kırılgan ekonomik yapıdır.

Zira faiz oranlarındaki 10 puanlık artışın bütçeye 8 katrilyon ilave yük getireceği hesaplanmaktadır. Türkiye'nin uluslararası piyasalarda işlem gören 30 yıl vadeli tahvilleri yüzde 13-14 faizle işlem görür yani 7,5-8 puanlık risk taşırken enflasyon beklentilerindeki sapma payıyla bile göz önüne alındığında 30 puanlık reel faiz maliyeti taşıyan kısa vadeli devlet iç borçlanma senetleri, karar vericilerin elini kolunu bağlamaktadır. Türkiye, kendisine giydirilmeye çalışılan deli gömleğini bir an önce yırtmalıdır.

Milli Gelir ve Sanayi

Milli Gelir: 2002 yılı, Türkiye'nin klasik "kriz sonrası" yılı özelliğini göstermiş, 2001 yılındaki rekor ekonomik gerilemenin ardından Gayri Safi Milli Hasıla, bir önceki yıla göre reel olarak yüzde 7,8 artmıştır. Her ne kadar milli gelirde ciddi bir büyüme varmış gibi görünse de aslında bu artışla sabit fiyatlarla Türkiye'nin ekonomik üretimi, ancak 1997 yılındaki seviyesini yakalıyabilmiştir.

2002 son çeyreğinde 2001'in aynı dönemine göre GSMH, sabit fiyatlarla yüzde 11,5 oranında büyümüştür. Tabii bu hesaplamada baz dönem olan 2001 son çeyreğinde milli gelirin yüzde 12,5 gibi rekor bir oranda gerilemiş olması da etkili olmuştur. Bu sonuçlara göre; 2002 yılında GSMH değeri cari fiyatlarla 273 katrilyon 463,2 trilyon lira veya ABD doları cinsinden 179 milyar 898 milyon dolar olarak gerçekleşmiş, kişi başına düşen milli gelirimiz de 2.584 dolar olmuştur.

Bununla birlikte, büyümenin miktarı kadar bileşenleri de önem taşımaktadır. Ekonomik büyümenin sektörel dağılımı esas alındığında, 2002 yılı son çeyreğinde yüzde 33,9 ve yıl genelinde de yüzde 23 ile en büyük reel artışın ithalat vergileri alanında kaydedildiği görülmektedir. Bunda canlanan sanayi üretiminin enerji ve ara mal ithalatı talebindeki artış kadar, reel olarak değerlenen TL dolayısıyla ithalatın nisbi olarak ucuzlaması da etkili olmuş görünmektedir. İkinci sırada son çeyrekte yüzde 16,1 ve yıl genelinde de 10,7'lik reel artışla ticeret kesimi gelmektedir. Milli gelir artışında 2002 yılının tarımsal üretim açısından iyi bir yıl olması da etkilidir. Tarım kesiminde yılın son çeyreğinde gözlenen yüzde 15,3'lük büyümeyle birlikte yıl genelindeki artış hızı 7,1'i bulmuştur. Bununla birlikte bu gelişmenin sadece çiftçilik alanından sağlandığını, hayvancılık kesiminin üretiminde 2001 gibi derin kriz yaşanmış bir yıla göre bile reel olarak yüzde 3,5 gerileme olduğu kaydedilmelidir. Büyüme rakamlarında dikkat çekici olan başka bir husus ise reel sektörün dinamik unsurlarından olan inşaat sektöründe 1999 yılında başlayan daralmanın hala devam ediyor olmasıdır. Bununla birlikte, inşaat sektörü de yılın son çeyreğinde düşük de olsa ilk defa pozitif bir büyüme yakalamış ama yıl genelinde yüzde 4,9 oranında gerilemiştir. Reel gerilemenin sürdüğü bir diğer sektör de mali kuruluşlar olarak gözükmektedir. Son çeyrekte yüzde 8,2 ve yıl genelinde 7,1 oranında daralma yaşanan finans sektörü yazının ilerleyen bölümlerinde kredilerle ilgili analizimizde de belirteceğimiz üzere kalıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin önündeki önemli bir engel olarak sorunlarından kurtulamamıştır. Diğer sektörlerde sabit fiyatlarla gelişme hızı 2002 yılı geneli itibarıyla; sanayide 9,4 ulaştırma ve haberleşmede 5,47 serbest meslek ve hizmetlerde 7,4 devlet hizmetlerinde 0,7 ve kar amacı olmayan kuruluşlarda da 0,6 olarak gerçekleşmiştir. T.C. Merkez Bankası'ndan alınan geçici verilere göre Dış Alem Net Faktör Gelirleri bu dönemde net – 569 milyon dolar olmuştur. İşci dövizi girişi geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 34,8'lik azalış ile 433 milyon dolar olarak tahmin edilmiştir. Buna göre, 2002 yılı için Gayri Safi Yurtiçi Hasıla reel artış oranı da yine yüzde 7,8 olmaktadır.

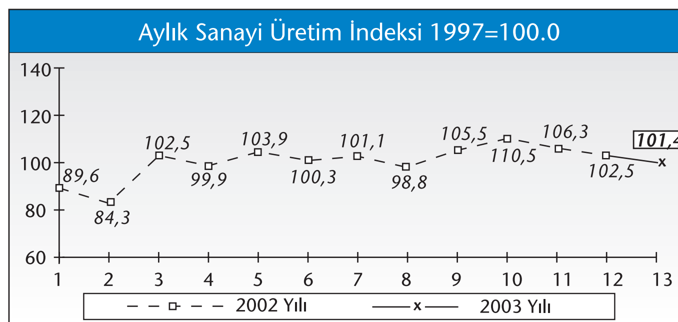
	Milyar USD	Yüzde
Konsolide Bütçe Borç Stoku	157,4	100
İç Piyasa	48,4	31
Kamu Kesimi	45,0	29
Dış Piyasa	30,3	19
Tahvil	24,2	15
Diğer	6,2	4
Yabancı Resmi Kuruluşlar	13,5	9
IMF Kredisi	20,2	13

Milli gelir harcamalar yöntemine göre incelendiğinde çok çarpıcı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Milli gelirdeki artışın ardındaki en büyük etken stoklardaki değişmeler olmuştur. GSMH içinde yüzde 63 ağırlığa sahip olan özel kesimin nihai tüketim harcamalarındaki reel artış yüzde 2 seviyesinde, ağırlığı yüzde 8,4 olan devletin nihai tüketim harcamalarındaki reel artış yüzde 5,4 seviyesinde, ağırlığı yüzde 19 olan gayri safi sabit sermaye oluşumundaki reel değişim ise eksi olarak yüzde 0,8 seviyesinde olmuş, ayrıca net dış ticaretin etkisi de yüzde 11 artan ihracata karşılık yüzde 15,7 artış kaydeden ithalat dolayısıyla yine ekside kalmıştır. Bu verilere göre; milli geliri net dış ticaret yüzde 1,1 oranında ve yatırım harcamaları da yüzde 0,2 oranında geriletmiş, özel tüketim yüzde 1,3 ve kamu kesimi tüketimi de yüzde 0,5 oranında artırmıştır. Geri kalan değişim, 2001 yılında cari fiyatlarla 2,4 katrilyon lira gerilemiş olan stok-

İktisadi Faaliyet Kolları	Bir önceki yılın aynı ayına göre üretim artışı (yüzde)	
	Ocak Ayı	
	2003	2002
Toplam Sanayi	13.2	-2.0
Madencilik Sektörü	-10.8	-7.9
İmalat Sanayi Sektörü	16.1	-2.4
Elektrik, Gaz ve Su Sektörü	2.2	3.8

larda 2002 yılında cari fiyatlarla 12,9 katrilyon lira tutarında artış kaydedilmiş olmasıdır.

Kamu Kesimi Borçları: 2003 yılı Şubat ayı sonu dış borç stoku, 2003 yılı Ocak ayı sonuna göre 717 milyon ABD doları tutarında azalma göstererek 58,7 milyar ABD dolarından 57,9 milyar dolara ulaşmıştır. Stoktaki bu azalma büyük ölçüde tahvil geri ödemelerinden kaynaklanmıştır. 2003 yılı Şubat ayı sonu iç borç stoku, 2003 yılı Ocak ayı sonuna göre, 4 katrilyon TL artış göstererek 159,4 katrilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Stoktaki bu artış, Şubat ayı içerisinde yapılan toplam 4,5 katrilyon TL'lik anapara ödemesine karşılık gerçekleştirilen 8,5 katrilyon TL.'lik borçlanmadan kaynaklanmaktadır. Stoktaki net artışın 3,6 katrilyon TL'lik kısmı Şubat ayında vadesi gelen ödemeler karşılığında yapılan nakit borçlanmalardan, 98,7 trilyon TL.'lik kısmı ise döviz cinsi ve dövize endeksli senetlerin kur artışlarından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan nakitdışı senet stokunda; değişim, geri ödeme ve döviz cinsi, dövize endeksli senetlerin net kur farkından oluşan 308,6 trilyon TL artış ile Şubat ayı içerisindeki net borçlanma 4 katrilyon TL. olarak gerçekleşmiştir.

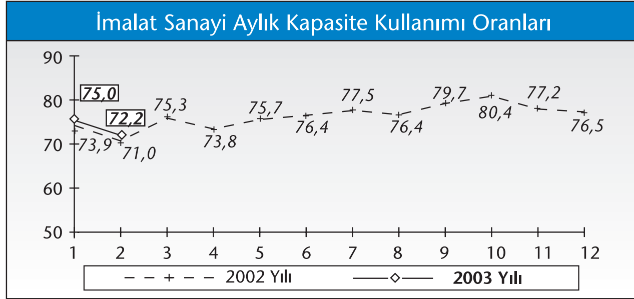
Konsolide Bütçe toplam borç stoku, 2003 yılı Ocak ayı sonuna göre 4,1 milyar ABD doları tutarında artış göstererek 153,3 milyar ABD dolarından 157,4 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Bu artışta en önemli belirleyici, iç piyasaya olan borçtaki 3,1 milyar ABD doları tutarındaki artış olmuştur. Bunun yanısıra, kamu kesimine olan borç tutarı da 1,6 milyar dolar tutarında artarak 45 milyar dolara ulaşmıştır. Dış piyasaya olan borç tutarında ise, geri ödemelerden kaynaklanan bir azalma gerçekleşmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda, toplam borç stoku içinde en büyük pay, yüzde 31 ile iç piyasaya ve yüzde 29 ile kamu kesimine olan borçlara ait olmuştur. Dış piyasaya olan borçlarımızın ağırlığı ise, yüzde 20'den yüzde 19'a düşmüştür.

Aylık Sanayi Üretim İndeksi 2003 yılı Ocak ayında bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 13,2 artış göstermiştir. DİE "Aylık Sanayi Üretim Endeksi" sonuçlarına göre, 2003 yılı Ocak ayında bir önceki yılın aynı ayına göre imalat sanayi sektörünün yüzde 16.1 artış, madencilik sektörünün ise yüzde 10.8 azalış gösterdiği hesaplanmıştır.

Sanayi Üretim Endeksi'nin, 2002 yılı başında krizin etkileri henüz yaygın bir biçimde reel ekonomide hissedilirken gerilemiş olduğu 89,6 düzeyine göre 101,4 düzeyine yükselmiş olması olumlu olmakla birlikte sanayi üretiminin henüz geçtiğimiz yıl Eylül ve Ekim aylarındaki seviyesinin bir hayli altında olduğunu göstermektedir. 1997=100 Endeksine göre, üretimin görece daha düşük olduğu sektörler, tekstil (99,6) deri (40,9) ve basım-yayım (65,8) olarak ve görece en yüksek olduğu sektörler de mobilya hariç ağaç ürünleri (138,8) giyim eşyası (136,2) ve tütün ürünleri (123,5) olarak gözlenmiştir.

Tam kapasite ile çalışamama nedenleri	Şubat 2003	Şubat 2002
İç pazarda talep yetersizliği (yüzde)	72,2	48,9
Dış pazarda talep yetersizliği (yüzde)	10,9	11,5
Mali imkansızlığı (yüzde)	2,0	2,5
Yerli mallarda hammadde yetersizliği (yüzde)	3,5	2,1
İşçilerle ilgili meseleler (yüzde)	0,7	2,1
İthal mallarda hammadde yetersizliği (yüzde)	1,4	0,8

2003 yılı Ocak ayında, 2002 yılı Ocak ayına göre üretim miktarı en çok artan sanayi ürünleri; 1660 çift üretimle spor ayakkabıları (yüzde 286,9), 203.491 ton ile kristal şeker (yüzde 108,3), 109.550 ton ile süper benzin (yüzde 116,5) olmuştur. Normal benzin, küp şeker, ayakkabı, bira, likör, şarap, gazyağı üretimin önceki yılın aynı ayındaki seviyesine göre gerilediği seçilmiş sanayi mallarıdır.

DİE tarafından 774 işyerinin verileriyle hesaplanan, "Aylık İmalat Sanayi Eğilim Anketi"nin sonuçlarına göre, 2002 yılı Şubat ayında yüzde 71.0 olan üretim değeri ağırlıklı kapasite kullanım oranının, 2003 yılı Şubat ayında yüzde 72.2 seviyesinde gerçekleştiği görülmüştür. İşyerlerinin 2003 yılı Şubat ayına ilişkin görüşlerinin ağırlıklı ortalamaları, bir önceki yılın Şubat ayı hakkındaki görüşlerinin ağırlıklı ortalamaları ile karşılaştırıldığında, işyerlerinin bu ayda bir önceki yılın aynı ayına göre üretimlerinin ve yurtiçi satışlarının azaldığı, hammadde ve satış fiyatlarındaki artışın ise yükseldiği görüşünde oldukları belirlenmiştir.

Fiyat Hareketleri

Toptan Eşya Fiyatları Genel Endeksi'nde, bir önceki aya göre yüzde 3,1, bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 8,9, bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 33,4 ve oniki aylık ortalamalara göre yüzde 42,1 artış gerçekleşmiştir. Bir önceki yılın Aralık ayına göre; Toptan Eşya Fiyatları Genel Endeksi 2003 Şubat ayında yüzde 8,9 artmıştır. Bu artışın sektörler itibariyle yüzde 17,0 ile Madencilik ve Taşocakçılığı Sektöründe en yüksek, yüzde 1,6 ile Elektrik, Gaz ve Su Sektöründe en düşük seviyede gerçekleştiği, Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık Sektöründe yüzde 13,7, İmalat Sanayi Sektöründe ise yüzde 7,5 artış hesaplandığı belirtilmiştir.

İlk iki aylık TEFE artışı, devlet sektörünün ürettiği mal ve hizmetler için yüzde 11,3 olurken özel kesim toptan eşya fiyat artışları yüzde 8 seviyesinde gerçekleşmiştir. Çekirdek enflasyon olarak da adlandırılan özel kesim imalat sanayi toptan eşya fiyat artışı Şubat ayında yüzde 1,5 ve yılın ilk iki ayı için de yüzde 5,1 oranında hesaplanmıştır. Dolayısıyla TEFE artışının temelde dönemsel nitelik taşıyan kalemlerde ve devlet sektörünün fiyatlarında ağırlık kazandığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de ham petrol ve doğalgaz fiyatları, Şubat ayında yüzde 15,1 olmak üzere yıl başından beri yüzde 32'lik bir oranla artmıştır. Dönemselliğin önem taşıdığı tarım ürünlerinde ağır kış şartlarının da etkisiyle yüzde 13,7'lik bir artış kaydedilmiştir. TEFE artışında devletin rolünü daha açık biçimde ortaya koyabilmek için geçen yıl ile bu yıl arasında bir karşılaştırma yapmak yerinde olacaktır. 2002 yılının ilk iki aylık TEFE artış oranı yüzde 6,8 iken bu yıl bu oran yüzde 8,9 olmuştur. Halbuki özel kesim fiyatları esas alındığında 2002 yılında artışın yüzde 8,3 bu yılki artışın ise sadece yüzde 8 olduğu görülmektedir. Tüketici Fiyatları Genel Endeksi'nde, bir önceki aya göre yüzde 2,3, bir önceki yılın Aralık ayına göre yüzde 4,9, bir önceki yılın aynı ayına göre yüzde 27,0 ve oniki aylık ortalamalara göre yüzde 37,9 artış gerçekleşmiştir. Bir önceki yılın Aralık ayına göre; 2003 Şubat ile 2002 Aralık ayları karşılaştırıldığında yüzde 4,9 olarak hesaplanan Tüketici Fiyatları Endeks artışı bölgeler itibariyle yüzde 7,2 ile Doğu Anadolu Bölgesinde en yüksek, yüzde 4,6 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesinde en düşük seviyede gerçekleşmiştir. Marmara Bölgesinde yüzde 4,8, Ege Bölgesinde yüzde 5,4, Akdeniz Bölgesinde yüzde 4,7, İç Anadolu

İKTİSADİ FAALİYET KOLLARI	Bir önceki yılın aynı ayına göre üretim artışı (yüzde) Ocak ayı	
	2003	2002
İMALAT SANAYİ SEKTÖRÜ	16.1	-2.4
Gıda ürünl.ve içecek imalatı	24.6	-19.3
Tütün ürünleri imalatı	-4.4	10.9
Tekstil ürünleri imalatı	7.7	12.1
Giyim eşyası imalatı	7.2	16.7
Derinin işlenmesi, bavul, çanta vb.	-39.3	17.0
Ağaç ve mantar ür. imal. (Mob. hariç)	23.7	-2.2
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	30.0	-4.7
Basın ve yayım imalatı	17.9	-36.6
Kok köm., rafine edilmiş petrol ür. imalatı	-3.2	35.5
Kimyasal madde ürünleri imalatı	6.9	-1.8
Plastik - kauçuk ürünleri imalatı	21.4	-6.1
Metalik olmayan diğer min. mad. imalatı	49.3	-24.8
Ana metal sanayi	24.7	-19.4
Metal eşya sanayi, mak. teçh. hariç	23.3	-9.2
B.y.s. makina ve teçhizat imalatı	39.2	-6.0
Büro, muhasebe bilgi işlem mak. imalatı	96.4	-70.9
B.y.s. elektrikli makina cihaz imalatı	18.2	-17.5
Radyo, TV haberleşme cihazları imalatı	29.7	7.3
Tıbbi, hassas ve optik aleti, saat imalatı	0.4	6.8
Taşıt araçları ve karoseri imalatı	71.7	-25.8
Diğer ulaşım araçları imalatı	-69.2	-73.3
Mobilya imalatı, b.y.s. diğer imalat	-5.5	-29.1

Seçilmiş Finansal Yatırım Araçları	Şubat 2003 (Bir Önceki Aya Göre)			2003 Şubat 2002 Şubat Yıllık Reel Getiri (%)	
	Nominal Getiri (%)	Reel Getiri			
		Tefe(%)	Tüfe (%)	Tefe(%)	Tüfe (%)
Mevduat Faizi	3,6	0,5	1,3	18,2	24,2
Borsa İndeksi	7,5	4,3	5,1	-27,9	-24,3
Dolar	-2,2	-5,1	-4,4	-10,0	-5,5
Euro	-0,7	-3,7	-2,9	11,5	17,1
Altın (külçe)	-1,6	-4,6	-3,8	7,3	12,7

Bölgesinde yüzde 4,8, Karadeniz Bölgesinde ise yüzde 5,0 artış gözlenmiştir. Aynı dönemde illere göre en fazla artış yüzde 7,0 ile Zonguldak şehrinde, en düşük artış ise yüzde 3,2 ile Eskişehir şehrinde olmuştur. Harcama gruplarına göre TÜFE artışı incelendiğinde, endekste ağırlığı fazla olan gıda, içki ve tütün grubunda ilk iki aylık fiyat artışının yüzde 4,1 olduğu, bu artışın da büyük oranda kış şartları dolayısıyla fiyatları artan tarımsal ürünler ile yıl başında yüzde 11,3 oranında fiyat artışına konu olan tütün ürünlerinden kaynaklandığı görülmektedir. Bunun yanı sıra tüp gaz ve benzin fiyatlarında yüzde 50'ye yaklaşan orandaki artışlar da ilk iki aylık tüketici enflasyonunun yüzde 4,9 seviyesine ulaşmasında etkili olmuştur. 2002 yılının ilk iki ayı için TÜFE artışının yüzde 7,2 olduğu unutulmamalıdır. Ekonomi gündeminde yer alan değerlendirmelerde bazı etkili iş çevrelerinin temsilcileri ve bazı ekonomi yorumcuları tarafından ilk iki aylık enflasyon değerleri esas alınarak yapılan değerlendirmelerde, hükümetin yıllık enflasyon hedefini tutturmasının teorik olarak bile mümkün olmadığı ifade edilmektedir. Halbuki yukarıda yaptığımız inceleme, ilk iki aylık değerlerin, dönemselliğin ve kamu zamlarının etkisini taşıdığı için yıl bütünü bakımından gösterge olma niteliği arz etmediği, üstelik geçtiğimiz yılın aynı dönemindeki performanstan daha iyi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede bahsi geçen yorumların maksatlı ve yanıltıcı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Parasal Gelişmeler

Şubat ayında bazı spekülatörlerin vur-kaç taktiğiyle anlık dalgalanmaları belli ölçülerde de yönlendirerek dalgalanmalara sebebiyet vermelerine karşı Merkez Bankası, APİ işlemlerini 21.02.2003 tarihine göre 2 katrilyon TL gerileterek 8,7 katrilyon TL seviyesine çekmiş, 04.03.2002 tarihinde ise sadece 7,9 katrilyon TL'lik APİ işlemi yapmış, böylece piyasanın likidite sıkışıklığı yaşamaması için önceki dönemlere göre oldukça düşük tutarda piyasadan para çekmiştir. Aynı zamanda Hazine'nin Şubat döneminde yaptığı kritik borçlanma için piyasalarda fazla para bırakmış ve faizlerin yükselmesine bir ölçüde katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte bu öngörülü ve yerinde uygulamanın Mart ayında sürdürülmediği gözlenmiştir. 7 Mart 2003 tarihli Merkez Bankası vaziyet büyüklüğü 82,6 katrilyon TL seviyesinde neticelenir, yani 28 Şubat tarihindeki 82,3 katrilyon liralık önceki seviyesine göre ciddi bir değişiklik göstermezken APİ işlemleri ise 28 Şubat'a göre yüzde 19,8 oranında artarak 9,5 katrilyon TL seviyesinde gerçekleşmiştir. APİ'lerde yılbaşına göre de yüzde 12'lik artış gözlenmiştir. 14 Mart itibariyle Merkez Bankası döviz rezervleri, bir önceki haftaya göre 381 ve ay başına göre de 244 milyon dolara gerileyerek 27 milyar 454 milyon USD seviyesinde olup; toplam rezerv ise (28 Şubat itibarıyla) 39milyar 482 milyon USD seviyesindedir. Buna göre toplam rezervler, 24 Ocak tarihindeki bu yılın en yüksek değerinden 2,4 milyar dolar gerilemiştir. En genel anlamda finansal sistemdeki Merkez Bankası yükümlülüklerinin göstergesi kabul edilen Merkez Bankası parası, yıl başına göre yüzde 17,7 nominal ve 8,1 reel artışla 23,5 katrilyon liraya ulaşmıştır. Bu tutar cari kurla 14,4 milyar Amerikan dolarına tekabül etmektedir. Halbuki aynı dönemde emisyon artışı sadece yüzde 4,8 olmuş ve Merkez Bankası parası yıl başındaki 12,2 milyar dolar seviyesinden yaklaşık 2,2 milyar dolar artarken top-

		Nominal Getiri(%)	Reel Getiri	
			Tefe(%)	Tüfe(%)
3 Aylık	Mevduat Faizi(Brüt)	11,0	-0,6	4,1
	Borsa İndeksi (İMKB100)	-11,8	-21,0	-17,3
	Dolar	1,0	-9,6	-5,3
	Euro	8,7	-2,7	2,0
	Altın (Külçe)	13,6	1,7	6,6
6 Aylık	Mevduat Faizi (Brüt)	24,3	2,9	6,0
	Borsa İndeksi (İMKB100)	12,9	-6,5	-3,8
	Dolar	-0,8	-17,9	-15,4
	Euro	9,5	-9,4	-6,6
	Altın (Külçe)	14,7	-5,0	-2,2
Yıllık	Mevduat Faizi (Brüt)	57,7	18,2	24,2
	Borsa İndeksi (İMKB100)	-3,8	-27,9	-24,3
	Dolar	20,0	-10,0	-5,5
	Euro	48,7	11,5	17,1
	Altın (Külçe)	43,1	7,3	12,7
Yıllık Ort.	Mevduat Faizi (Brüt)	49,5	5,1	8,3
	Borsa İndeksi (İMKB100)	1,8	-28,3	-26,2
	Dolar	16,7	-17,9	-15,4
	Euro	29,0	-9,3	-6,5
	Altın (Külçe)	36,0	-4,3	-1,4

Değişim Oranları	Aylık	3 Aylık	6 Aylık	Yıllık	Yıllık Ort.
Tefe (1994=100)	3,1	11,7	20,8	33,4	42,1
Tüfe (1994=100)	2,3	6,6	17,3	27,0	37,9

	Aralık			Ocak - Aralık		
	2001	2002	Değişim%	2001	2002	Değişim%
İhracat (000$)	2.660.302	2.814.684	5,8	31.334.216	35.080.715	12,0
İthalat (000$)	3.440.708	5.066.693	47,3	41.399.083	50.831.678	22,8
Dış Ticaret Açığı (000$)	-780.406	-2.252.029	188,6	-10.064.867	-15.750.963	56,5
Karşılama Oranı %	77,3	56,6		75,7	69,0	

lam emisyon 4,7 milyar dolardan 5,4 milyar dolar seviyesine gelmiştir. Buna göre Merkez Bankası parası içinde emisyonun ağırlığı yüzde 38,6'dan yüzde 37,4'e gerilemiştir.

Türkiye ekonomisi, Merkez Bankası kaynaklarını yerinde bir stratejiyle değerlendirmeme konusunda ısrarını sürdürmektedir. Mart ayının ilk yirmi günlük döneminde, bankalar arası döviz piyasasında ortalama günlük işlem hacmi 172,2 milyon dolar seviyesinde olurken 19 Mart tarihinde bu değer 401,9 milyon dolara kadar yükselmiştir. M1 tanımlı dar para arzı yıl başına göre nominal olarak yüzde 3,6 ve M2 tanımlı geniş para arzı da yüzde 3,9 oranında artış göstermişse de TEFE'ye göre reel olarak M1'de yüzde 4,9 ve M2'de de yüzde 4,6 oranında gerileme kaydedilmiştir. Bankacılık kesimindeki toplam TL mevduatlar 58,6 katrilyon lira seviyesinde olup, bu değer yıl başına göre yüzde 3,8 ve geçen yıla göre de yüzde 23,8 oranında artışa tekabül etmektedir. Vadeli TL mevduatlar son bir yılda yüzde 27,6 ve yıl başına göre de yüzde 4,8'lik artışla 50,4 katrilyon liraya ulaşmıştır. Bu artış oranları TÜFE'ye göre enflasyondan arındırıldığında reel artış olmadığı, hatta toplam mevduatların reel olarak gerilediği görülecektir. Yurt içinde yerleşiklere ait döviz mevduatları 7 Mart itibarıyla 43 milyar 739 milyon dolar seviyesinde olup bu, yıl başına göre yüzde 1,3'lük azalmaya ve son bir yılda yüzde 8,6 artışa tekabül etmektedir. Buna göre, geçen yıl yüzde 53,6 olan bankalardaki toplam mevduatlar içinde yabancı para mevduatların oranı bu yıl yüzde 55,2'ye çıkmış ve M2Y içinde M2'nin ağırlığı yüzde 47,6 olarak gerçekleşmiştir. Bankacılık kesiminin toplam kredi stoku, 7 Mart itibarıyla 41,3 katrilyon liraya ulaşmıştır. Bu rakam, yıl başına göre yüzde 4,5 ve bir yıl öncesine göre de yüzde 9,3 oranında nominal artışa karşılık gelmektedir. Kredi stoku reel olarak gerilemiştir. Mali kesim dışına mevduat bankaları tarafından verilen toplam krediler 34 katrilyon lira seviyesindedir. Bu kalemde yıl başına göre yüzde 5,2 ve bir yıl öncesine göre de sadece yüzde 8,6 oranında nominal artış kaydedilmiştir. Kredi kartları tutarı 7 Mart itibarıyla, yıl başına göre yüzde 8 oranında artışla 4,4 katrilyon liraya, tüketici kredileri de yüzde 14,8'lik artışla 3,3 katrilyon liraya ulaşmıştır. Aynı tarih itibarıyla mali kuruluşların müşterileriyle yaptıkları repo sözleşmeleri hacmi 3,4 katrilyon ve mali kuruluşlarla yapılan repo sözleşmeleri hacmi de 5,6 katrilyon lira olmuştur.

Dış Ticaret

2002 Ocak-Aralık döneminde; 2001 yılına göre ihracat yüzde 12.0 artarak 35,081 milyon dolara, ithalat ise yüzde 22.8 oranında yükselerek 50,832 milyon dolar olarak gerçekleşti. 2001 yılında 10,065 milyon dolar olan dış ticaret açığı, 2002 yılında yüzde 56.5 oranında artarak 15,751 milyon dolar olarak gerçekleşti. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise 2001 yılında yüzde 75.7 iken, 2002 yılında yüzde 69.0'a geriledi. 2002 yılı Aralık ayında 2001 yılının aynı ayına göre; imalat sanayii ürünleri ihracatı yüzde 6.6, tarım ve ormancılık ürünleri ihracatı yüzde 0.1 artarken, madencilik ve taşocakçılığı ürünleri ihracatı yüzde 28.1 oranında düşüş gösterdi. Aynı dönemde; sermaye malları ithalatı yüzde 61.6, ara malları ithalatı yüzde 44.4, tüketim malları ithalatı ise yüzde 43.4 oranında arttı.

2002 yılı Ocak-Aralık döneminde madencilik ve taşocakçılığı ürünleri ihracatı yüzde 0.4 azalırken, ihracat içerisinde yüzde 93.1 paya sahip olan sanayi ürünleri ihracatı yüzde 13.8 oranında artış gösterdi. 2002 yılında tarım ve ormancılık ürünleri ihracatındaki düşüş ise yüzde 10.5 oldu. Toplam ithalatın 2001 yılına göre yüzde 22.8 oranında artış gösterdiği 2002 yılında; sermaye malları ithalatı yüzde 20.4, ara malları ithalatı yüzde 23.1 ve tüketim malları ithalatı yüzde 21.9 oranında artış gösterdi.

2002 yılında OECD ülkelerine yapılan toplam ihracat yüzde 11.5 oranında artarken bu grup içerisinde yer alan AB ülkelerine yapılan ihracat yüzde 12.0 oranında arttı. 2002 yılında OECD dışı ülkelere yüzde 9.3, Türkiye serbest bölgelerine yüzde 49.5 oranında daha fazla ihracat yapıldı. 2001 yılı ithalatında OECD ülkelerinin payı yüzde 62.8, AB ülkelerinin payı yüzde 44.2 iken bu oran 2002 yılında sırasıyla yüzde 64.1 ve yüzde 45.5 olarak gerçekleşti. 2002 yılında OECD ülkelerinden yapılan ithalat yüzde 25.2, OECD dışı ülkelerden yapılan ithalat ise yüzde 17.2 oranında artış gösterdi. 2002 yılında Bağımsız Devletler Topluluğu, Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Türk Cumhuriyetleri, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve İslam Konferansı Teşkilatı üyesi ülkelerden yapılan ithalatta da artış görüldü.

Dr.M.İBRAHİM TURHAN

Dünya Ekonomisi 2003

Karşılaştırmalı Bir Analiz

Bir yandan ABD-İngiltere koalisyonu tarafından Irak'a yönelik saldırıyla başlayan sıcak savaş devam ederken, Mart sonu itibarıyla dünya finans piyasalarında da sessiz bir savaş sürmektedir.

Bir yandan ABD-İngiltere koalisyonu tarafından Irak'a yönelik saldırıyla başlayan sıcak savaş devam ederken, Mart sonu itibarıyla dünya finans piyasalarında da sessiz bir savaş sürmektedir. Hisse senedi borsalarında en açık biçimiyle hissedilen sıkıntı, dolar-euro paritesinde ciddi dalgalanmalar, dünya genelinde dolar cinsinden bir yıl öncesine göre sanayi ürünleri endeksinin %8,1 ve gıda ürünleri endeksinin de %8,2 artış göstermesi, faiz oranlarının sanayileşmiş ülkelerde tarihin en düşük seviyelerine gerilemiş olmasına rağmen ekonomik canlanmanın hala istenen düzeyde gerçekleştirilememiş olmasıyla genel ve yapısal bir sorun haline dönüşmektedir.

Hisse senedi piyasalarına genel birbakış yapıldığında; 2002 yılı sonuna göre dolar bazında, Fransız CAC40 Endeksinin %7,4 oranında, Almanya DAX Endeksinin %9,3 oranında, Japonya Nikke Endeksinin %3,8 oranında İsviçre Swiss Market Endeksinin %8,3 oranında, euro bölgesi FTSE Ebloc 100 Endeksinin %7,1 oranında ve ABD Dow Jones DJIA Endeksinin de %1,3 oranında değer kaybettiği görülmektedir. Bu gerilemeler, doların değerinin bu ülkelerin yerli para birimleri karşısındaki gerilemesi de göz önüne alındığında daha da ciddi bir durum arz etmektedir.

Dünya meta piyasalarındaki fiyatlarda, istikrarsızlığa, doların değerindeki dalgalanmalara ve ekonomik durgunluk endişesine bağlı olarak yaşanan fiyat hareketleri de endişe vericidir. Şubat ortasında dolar cinsinden dünya emtea fiyatları 1995=100 endeksi, bütün ürünlerde 79,7 seviyesine, gıda ürünlerinde 82 seviyesine ve sanayi ürünlerinde de 76,7 seviyesine kadar yükseldikten sonra Mart sonunda sırasıyla 75,8 / 76,4 ve 74,9 seviyelerine gerilemiştir. Savaş dolayısıyla 42 dolara kadar yükselen varil başına ham petrol fiyatları da 27-28 dolar aralığına gerilemiştir.

2002 Yılı Verilerine Göre

	Nüfus (milyon)	Milli Gelir (milyar USD)	İşsizlik %	Enflasyon %	Cari Denge/ GSMH
ABD	290	10.610	6,0	2,4	-5,1
Euro Bölgesi	308	6.620	8,5	2,1	1,0
Japonya	127	3.900	5,5	-0,3	2,7
İngiltere	60	1.680	5,0	2,9	-1,9
Türkiye	70	180	10,6	29,7	-0,8

Sorunların temelinde, tek başına dünya nüfusunun %4,6'sını, üretiminin %31,4'ünü ve dış ticaretinin de %15,2'sini temsil eden ABD ekonomisindeki belirsizliklerin yer aldığı ifade edilmektedir. Her ne kadar Amerikan ekonomisi birkaç yıl öncesine göre daha iyi bir görünüm sergilese ve özellikle resesyon sarmalından çıkıldığına ilişkin güçlü işaretler verse de kamu maliyesi alanında süren tartışmalar ekonomik birimlerin kararlarını olumsuz etkilemektedir. Bush yönetiminin iki aşamalı vergi reformu projelerinin mali disiplini bozacağı ve borç sorununu tehlikeli sınırlara götürebileceği iddia edilmektedir. Irak'a yöneltilen saldırının da etkisiyle bütçe açığının milli gelirin %3'ünü aşması mümkün olabilecektir. ABD hisse senedi piyasaları, 1997 yılındaki seviyelerine gerilemiştir. Öte yandan tüketim talebinin gerilemesinin borsalar üzerindeki aşağı yönlü baskıyı artırması söz konusudur.

Amerikan ekonomisinde olumsuz senaryoların gerçekleşmemesi durumunda bile, ekonomistlerin genel kanaati, AB ve Japonya'da maliye ve para politikalarında gerekli düzeltmelerin yapılmaması durumunda, 2003 yılı için %2,6 oranında büyüme bekle-

Ekonomik Büyüme Hızı

	2000	2001	2002 (Tahmin)	2003 (Beklenti)
ABD	3,8	0,3	2,9	2,6
Euro Bölgesi	3,5	1,5	0,9	2,3
Japonya	2,4	-0,3	1,5	1,1
İngiltere	3,1	1,9	2,1	2,4
Dünya	4,7	2,2	2,8	3,7

nen ABD'nin performansının durumu düzeltmeye yetmeyeceği yönündedir. Japonya'da faiz oranları neredeyse sıfıra indirilmiş ve milli gelirin %8'ine yaklaşan bütçe açıkları göze alınmış olmasına rağmen Japon Merkez Bankası ile hükümet arasında eşgüdümün sağlanamamış olması ve finansal sistemde, özellikle de bankacılık alanında artık zorunluluk haline gelen reformların gerçekleştirilememiş olması Japon ekonomisinin yıllardır hasret kaldığı pozitif büyüme oranlarının kalıcı biçimde sağlanmasına engel olmaktadır.

Euro bölgesi ülkelerinde para politikası Avrupa Merkez Bankası'nın katı kuralları, maliye politikası da İstikrar ve Kalkınma Paktı'nın zorlamaları arasına sıkışmış görünmektedir. Maastricht kriterleri gereği milli gelirin en fazla %3'ü kadar bütçe açığına ve %60'ı kadar kamu borç stokuna izin verildiği için ülkeler, ekonomik durgunluğun ortasındayken bile kamu harcamalarını kısma ve vergileri artırma gibi iktisat kuramı çerçevesinde anlamsız kabul edilecek kararlar almak durumunda kalabilmektedir. Almanya'nın son dönem ekonomik performansındaki sıkıntıların arkasında, duruma göre esneklik payı bulunmayan katı "kurala göre" politikalar yer almaktadır. Bu sebeple, euro üyesi ülkelerde ortak ekonomi politikası kuralları da yeniden tartışmaya açılmıştır.

2001 Yılında Dünya Dış Ticaretinde Önemli Ülkeler

Sıra	İhracatçılar	Değer	Pay(%)	Sıra	İthalatçılar	Değer	Pay(%)
1	ABD	994.2	13.06	1	ABD	1,367.9	17.34
2	Almanya	650.5	8.54	2	Almanya	625.4	7.93
3	Japonya	467.2	6.14	3	Japonya	456.1	5.78
4	Fransa	401.6	5.27	4	İngiltere	423.4	5.37
5	İngiltere	381.5	5.01	5	Fransa	387.4	4.91
6	Çin Halk Cum.	299.1	3.93	6	İtalya	288.6	3.66
7	İtalya	298.1	3.92	7	Çin	282.6	3.58
8	Kanada	295.5	3.88	8	Kanada	268.7	3.41
9	Hollanda	281.2	3.69	9	Hollanda	260.2	3.30
10	Hong Kong,	233.5	3.07	10	Hong Kong	227.1	2.88
11	Belçika	222.3	2.92	11	Belçika	208.0	2.64
12	Güney Kore	180.0	2.36	12	Meksika	192.7	2.44
13	Meksika	171.0	2.25	13	İspanya	175.9	2.23
14	İspanya	167.1	2.19	14	Güney Kore	174.2	2.21
15	Singapur	148.2	1.95	15	Singapur	136.0	1.72
16	Tayvan	142.8	1.88	16	Tayvan	131.0	1.66
17	Rusya Federas.	114.0	1.50	17	Avusturya	105.9	1.34
18	İsviçre	107.3	1.41	18	İsviçre	99.0	1.26
19	Avusturya	102.8	1.35	19	Malezya	90.6	1.15
20	İrlanda	102.8	1.35	20	İrlanda	85.5	1.08
21	Malezya	101.9	1.34	21	İsveç	85.5	1.08
22	İsveç	97.1	1.27	22	Avustralya	80.3	1.02
23	Avustralya	79.1	1.04	23	Tayland	76.6	0.97
24	Danimarka	78.8	1.03	24	Rusya Federas.	75.0	0.95
25	Tayland	78.0	1.02	25	Brezilya	74.1	0.94
26	Norveç	74.6	0.98	26	Hindistan	73.0	0.93
27	Suudi Arabistan	73.4	0.96	27	Danimarka	68.9	0.87
28	Brezilya	66.9	0.88	28	Polonya	59.0	0.75
29	Hindistan	64.0	0.84	29	Birleşik Arap Emir.	52.2	0.66
30	Endonezya	61.5	0.81	30	Norveç	47.7	0.60
31	Finlandiya	48.6	0.64	31	İsrail	47.4	0.60
32	Polonya	48.0	0.63	32	Türkiye	47.0	0.60
33	Türkiye	47.1	0.62	33	Endonezya	45.5	0.58
34	Birleşik Arap Emir.	45.9	0.60	34	Portekiz	44.0	0.56
35	İsrail	40.3	0.53	35	Çek Cumhuriyeti	42.0	0.53
36	Çek Cumhuriyeti	40.3	0.53	36	Finlandiya	40.1	0.51
37	Macaristan	38.1	0.50	37	Suudi Arabistan	38.4	0.49
38	Portekiz	32.6	0.43	38	Yunanistan	36.6	0.46
39	Filipinler	32.1	0.42	39	Macaristan	33.7	0.43
40	Güney Afrika	29.3	0.38	40	Filipinler	31.4	0.40
41	Arjantin	28.7	0.38	41	Güney Afrika	28.4	0.36
42	Venez	27.4	0.36	42	Arjantin	28.2	0.36
43	İran İslam Cum.	25.3	0.33	43	Venez	18.0	0.23
44	Cezayir	20.1	0.26	44	İran İslam Cum.	17.5	0.22
45	Nijerya	19.2	0.25	45	Şili	17.2	0.22
46	Şili	17.4	0.23	46	Ukrayna	15.8	0.20
47	Ukrayna	16.3	0.21	47	Romanya	15.6	0.20
48	Kuveyt	16.1	0.21	48	Vietnam	15.6	0.20
49	Irak	15.9	0.21	49	Slovakya	14.8	0.19
50	Vietnam	15.1	0.20	50	Yeni Zellanda	13.3	0.17
TOPLAM		7,139.7	93.76	TOPLAM		7,268.5	92.17
Dünya Toplam İhracatı		7,615.0	100.00	Dünya Toplam İthalatı		7,886.3	100.00

İhracat ve ithalat rakamlarına cari işlemler dengesinde yer alan mal ve hizmet alım-satımıyla görünmezler dengesi dahil edilmiştir. Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

Dr. Ömer BOLAT - Uluslararası Ekonomik İlişkiler Uzmanı

Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye - AB İlişkilerinin Kronolojisi

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
1946	
-19 Eylül 1946: İsviçre-Zürih'te bir konuşma yapan İngiliz Devlet adamı Winston Churchill "Avrupa Konseyi"nin oluşturulmasını önerdi.	
1949	
-5 Mayıs 1949: Avrupa Konseyi (merkezi Strasbousrg'da) kuruldu.	
1951	
-18 Nisan 1951: Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg Paris'te imzaladıkları bir Antlaşma ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nu kurdular.	
1952	
- 1 Ocak 1952: AKÇT Antlaşması yürürlüğe girdi.	
1957	
-25 Mart 1957: AKÇT üyesi altı ülke; Federal Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg bu defa Roma'da imzaladıkları Antlaşma ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (EURATOM) kurdular.	
1958	
-1 Ocak 1958: AET ve EURATOM'u kuran Roma Antlaşması yürürlüğe girdi.	

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
1959	1959
- Haziran 1959 : Yunanistan AET'ye Ortak üye olmak için başvurdu.	**-31 Temmuz 1959:** Türkiye, Yunanistan' dan 1,5 ay sonra AET'ye ortak üyelik için resmen başvurdu. **- 11 Eylül 1959:** AET Bakanlar Konseyi, Ankara ve Atina'nın ortaklık başvurularını kabul etti.
1962	
-1962: Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde Ortak Tarım Politikası oluşturuldu. Böylece üye ülkelerin tarım politikaları tek bir merkezden yönetilmeye başlandı. Bu politikanın temel amaçları; yüksek hedef fiyat ve müdahale alımları ile tarımda arzı arttırıp, çiftçilerin gelirini yükseltmek ; ayrıca ithalatta fark giderici vergi getirip iç piyasayı korumak; ve ihracatta sübvansiyon verip uluslararası pazarda üye ülkelerin tarım ürünlerinin ihracatını arttırmaktır.	
	1963
	-12 Eylül 1963: Türkiye ile AET'yi bir gümrük birliğine götürecek ve önsözünde nihai hedefin Türkiye'nin AET'ye tam üyeliğini zikreden Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması) imzalandı.
	1964
	-1 Aralık 1964 : Türkiye-AET Ortaklık Anlaşması yürürlüğe girdi. Birinci Ortaklık Konseyi toplantısı başladı.
1967	
1 Temmuz 1967 : Kurucu üye altı ülkenin imzalamış oldukları "Füzyon Antlaşması" sonucu AKÇT, AET ve EURATOM için tek bir Konsey, Komisyon ve Parlamento oluşturuldu. "Avrupa Toplulukları" terimi kullanılmaya başlandı.	
1968	
-30 Haziran 1968: Avrupa Toplulukları'nda gümrük birliği öngörülenden 1,5 yıl önce tamamen tesis edilmiş oldu.	
	1969
	- 6 Şubat 1969 : Ortaklığın geçiş dönemine ilişkin müzakereler başladı.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
1970	1970
- 1 Ocak 1970 : AET'nin 12 yıllık geçiş dönemi sona erdi. Ortak Dış Ticaret Politikası yürürlüğe konuldu.	**- 23 Kasım 1970 :** Türkiye ile AET, aralarında aşamalı olarak bir gümrük birliği kurulmasını öngören Katma Protokol'u Brüksel'de imzaladılar. Katma Protokol, 1973 yılından başlayarak bazı mallarda yıllık 12 yıllık, bazılarında 22 yıllık bir geçiş süreci sonunda Gümrük Birliği kurulmasını öneriyordu. Tarım ürünleri ve kömür-demir- çelik ürünleri kapsam dışında bırakıldı.
1972	
- 2 Ocak 1972 : İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın Avrupa Topluluğu'na tam üyelik anlaşmaları imzalandı. **- Nisan 1972-Mart 1973 :** Toplulukta bir Ekonomik ve Parasal Birlik kurma yolunda oluşturulan "Tünelde Yılan Sistemi" uluslararası para piyasalarındaki dalgalanmalar karşısında başarısızlığa uğradı ve çöktü.	
1973	1973
- 1 Ocak 1973 : İngiltere, İrlanda ve Danimarka resmen Avrupa Topluluğu üyesi oldular. Böylece AT-9 üyeli oldu. Norveç, 1972'de yaptığı referandumdan hayır oyu çıkınca üye olmadı.	**1 Ocak 1973 :** Katma Protokol resmen yürürlüğe girdi.
	1976
	- 25 Aralık 1976 : Türkiye, tek yanlı bir karar ile Katma Protokol'deki korunma maddesini (60.madde) işletip, gümrük vergisi indirimleri , liberasyon ve Ortak Gümrük Tarifesi (OGT)' ne uyum taahhütlerini durdurdu. Listelerde hiç indirim yapılmadı. O güne kadarki indirimler, 22 yıllık listede yüzde 10 ve 12 yıllık liste yüzde 20, konsolide listede ise yüzde 40'a varmıştı.
1978	1978
- 5 Aralık 1978 : Avrupa Topluluğu'nun Brüksel'de yapılan Zirve toplantısında Almanya ve Fransa'nın insiyatifiyle üye ülkelerin para birimlerinin kendi aralarında ABD dolarına karşı dalgalanmalarını belirli bir marj içinde tutarak istikrar sağlamak amacıyla "Avrupa Para Sistemi" oluşturuldu	**- 4-11 Ekim 1978 :** Türkiye AT'ye 5 yıllık plan süresince Türkiye'nin taahhütlerinin dondurulması ve aynı dönem içinde 8 milyar dolarlık yardım yapılması talebinde bulundu.
1979	1979
- 13 Mart 1979 : Ekonomik ve Parasal Birlik kurma yolunda ikinci deneme olarak bir "Avrupa Para Sistemi" işlemeye başladı. ECU, AT'nin nosyonel, kaydi para birimi olarak kullanılmaya başlandı. **-28 Mayıs 1979 :** AET, Yunanistan ile tam üyelik anlaşmasını imzaladı.	**- 21 Mayıs 1979 :** AT Konseyi, Türkiye'nin isteklerine resmi yanıtını verdi. Muafiyet dönemi kabul edildi. Diğer isteklerin büyük bölümü reddedildi. **-20 Haziran 1979 :** Türkiye-AT müzakereleri yeniden başladı.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
	1980
	-16 Eylül 1980 : Türk ordusunun 12 Eylül'de yönetime el koyup TBMM'yi feshetmesinden sonra, AT Dışişleri Bakanlar Konseyi tarafından yapılan açıklamada, askeri yönetime "zaman kredisi" verildiği ve bu süre içinde Ortaklık Anlaşmanın dondurulmayacağı bildirildi.
1981	1981
- 1 Ocak 1981 : Yunanistan'ın AT'nda tam üyeliği başladı. AT-10 üyeli oldu.	**- 5 Haziran 1981 :** Türkiye-AT Ortaklık Komitesi teknisyenler düzeyinde toplandı.
	1982
	-22 Ocak 1982 : Avrupa Parlamentosu, siyasal partilerin kapatılması, bazı ceza ve tutuklamalar nedeniyle Ortaklık Anlaşmasının askıya alınmasını Konsey ve Komisyon'dan istedi, ilişkiler fiilen donduruldu.
1985	
- 12 Haziran 1985 : İspanya ve Portekiz'in Avrupa Topluluğu'na tam üyelik anlaşmaları imzalandı. **- Haziran 1985 :** Milano'da (İtalya) yapılan AT Devlet veya Hükümet Başkanları Zirvesinde Toplulukta tek (iç) pazarı tamamlamak için hazırlanan Beyaz Kitap kabul edildi. **-1985 :** Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg, AB' nin hukuki çerçevesi dışında olarak, kendi ülkelerinde ikamet eden veya seyahat eden kendi vatandaşları veya üçüncü ülke vatandaşlarının serbest dolaşımı ilkesini öngören bir anlaşmayı Lüksemburg'un Schengen kasabasında imzaladılar (Schengen Anlaşması). Daha sonra İngiltere ve İrlanda hariç tüm AB üyesi ülkeler Schengen Anlaşmasına katılmışlardır. **- Aralık 1985 :** Lüksemburg' da yapılan AT Zirvesinde Tek Pazarı tamamlamak için gereken hukuki mevzuatı oluşturan "Tek Avrupa Senedi" kabul edildi.	
1986	1986
-1 Ocak 1986 : İspanya ve Portekiz'in tam üyeliği başladı. AT-12 üyeli oldu. **-17 Şubat 1986 :** Tek Avrupa Senedi üye ülkelerce Lahey'de imzalandı.	**- 16 Eylül 1986 :** Türkiye-AT Ortaklık Konseyi toplandı. Böylece 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren bu yana siyasi olarak dondurulmuş olan Türkiye-AT ilişkilerinin normalizasyon süreci başladı. **-1 Aralık 1986 :** Türkiye'nin Ankara Anlaşması ve Katma Protokol hükümlerinden doğan iş gücünün serbest dolaşımı hakkının kullanımı kayden başladı. Ancak AT uygulamaya başlamayı reddetti.
1987	1987
- 1 Temmuz 1987 : Tek Avrupa Senedi yürürlüğe girdi.	**- 14 Nisan 1987 :** Türkiye, tam üyelik için AT'ye resmen başvuruda bulundu.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
1988	1988
- Haziran 1988 : Hanover'de (Almanya) yapılan AT Zirve toplantısında, Toplulukta bir Ekonomik ve Parasal Birlik kurma hedefi yolunda çalışma yapılması kabul edildi	**- Kasım 1988** : Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı başkanlığındaki Türk heyeti Brüksel'e giderek, AT Komisyonu'na Türkiye'nin 1992 yılına kadar yapacağı gümrük vergisi indirimleri, konsolide liberasyon ve OGT'ye uyum paketini bildirdi.
1989	1989
- Kasım-Aralık 1989 : Komünizm ve doğu batı bloklaşması çöktü. Doğu Avrupa ülkeleri Sovyet güdümünden çıktılar.	**-18 Aralık 1989 :** Avrupa Topluluğu Komisyonu tarafından Türkiye'nin üyelik başvurusu hakkında hazırlanan Görüş (Avis) Brüksel'de Komisyon üyesi Abel Matutes tarafından açıklandı ve Bakanlar Konseyi'ne sunuldu. Komisyon'un Görüş'üne göre: "Türkiye Topluluğa katılmaya ehil (eligible) bir ülkedir, ancak ekonomik, siyasi ve sosyal nedenlerle Topluluk ve Türkiye bu katılmaya hazır değildir. Türkiye'nin başvurusu ancak 1993'den sonra tekrar ele alınabilecektir. Komisyon ayrıca Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin yürütülmesini istedi. Bu kararın anlamı, Türkiye'nin tam üyelik başvurusunun rafa kaldırılması idi.
1990	1990
- Kasım 1990 : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) Nihai Senedi üye ülkelerce Paris'te imzalandı.	**-5 Şubat 1990 :** AT Dışişleri Bakanları Konseyi, Komisyon'un hazırladığı Görüş'ü kabul etti.
1991	1991
-Polonya ve Macaristan Avrupa Birliği ile "Avrupa Anlaşmasını" imzaladılar. **- 22 Ekim 1991 :** Avrupa Topluluğu'ndaki "tek Pazar" mevzuat ve uygulamasının Lihtenştayn, Avusturya, İsviçre, İskandinav ülkeleri ve İzlanda'dan oluşan EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi)'ya genişleten "Avrupa Ekonomik Alanı Anlaşmaları" imzalandı.	**- 30 Eylül 1991 :** Türkiye ile AT arasında uzun zamandan sonra ilk kez Ortaklık Konseyi toplandı.
1992	1992
-7 Şubat 1992 : Avrupa Topluluğu'nda tek para birimi ve ortak bir merkez bankası sistemine dayalı bir "ekonomik ve parasal birlik" ile ortak dış politika ve savunma politikası perspektiflerine dayalı "siyasi birlik"in kurulmasını öngören Antlaşma (Maastricht Antlaşması) Hollanda'nın Maastricht şehrinde imzalandı. **-1992-1993 :** AT, altı Doğu Avrupa ülkesi ile sanayi ürünlerinde serbest ticarete dayanan "Ortaklık Anlaşmaları" imzaladı.	**- 9 Kasım 1992 :** Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Gümrük Birliği yolunda bütünleşme sürecinin derinleştirilmesini önerdi. Her iki tarafın teknik düzeyde sorunları ortaya koyacağı bir "Gümrük Birliği Yönlendirme Komitesi" kuruldu. **- 31 Aralık 1992 :** Gümrük Birliği'ne hazırlık olarak Türkiye ithalat rejiminde, damga resmi, rıhtım rüsumu, ulaştırma altyapı vergisi gibi eş etkili vergileri kaldırarak, korumayı yalnızca gümrük vergileri ve fon kesintilerine bıraktı. Toplam koruma oranı %26 azalmış oldu.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
1993	1993
-1 Ocak 1993 : Tek Pazar, AT'nda tesis edilmiş oldu. **-21-22 Haziran 1993:** Avrupa Topluluğu'nun Kopenhag'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Toplantısının sonunda Topluluğa üye olmak isteyen aday ülkelerde aranacak hususlar "Kopenhag Kriterleri" başlığı altında belirlendi. Buna göre AT'na üye olmak isteyen bir ülkenin; -Çoğulcu demokrasi, hukuk devleti, insan haklarına ve azınlık haklarına saygı esaslarına dayalı bir yönetime sahip olması, - İşleyen bir piyasa ekonomisine sahip olması ve uluslararası rekabet şartlarına dayanacak kapasitesi olması, -AT'nin politikalarını ve mevzuatını (90.000 sayfa kadar) etkin bir şekilde uygulaması gerekmektedir. **- 1993:** Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Romanya ve Slovakya Avrupa Birliği ile "Avrupa Anlaşması" imzaladılar.	**- 1 Nisan 1993 :** Türkiye'nin EFTA ülkeleri ile imzaladığı Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşmaları yürürlüğe girdi. **- 22 Ekim 1993 :** Ortaklık Komitesi, Gümrük Birliği'nin sağlanması için gerekli çalışma programı önerisini hazırladı. **- 8 Kasım 1993 :** Türkiye-AT Ortaklık Konseyi 1980 yılından bu yana ilk kez karar alarak, Gümrük Birliği çerçevesinde ne gibi uyum çalışmaları yapılması gerektiğini konular itibarı ile saptadı. Türkiye-AB ortaklığı en üst düzeyde yeniden teyid edilerek karşılıklı siyasi irade beyanı yapıldı. **- 31 Aralık 1993 :** Yeni yıl için hazırlanan ithalat rejimi ile Türkiye gümrük birliğine hazırlık olarak AT ve EFTA ülkelerine önemli gümrük vergisi tavizleri tanıdı; 18600 kalem malda Türkiye' nin toplam koruma oranı AT ve EFTA ülkeleri için ortalama %22, diğer üçüncü ülkeler için ortalama %26 oldu.
1994	1994
- 30 Mart 1994: Avusturya Finlandiya ve İsveç'in Avrupa Topluluğuna tam üyelik anlaşmaları imzalandı. **- 9-10 Aralık 1994:** Essen'de (Almanya) yapılan AT Zirve toplantısına Polanya, Macaristan, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan ve Romanya'nın devlet veya hükümet başkanlarını davet eden üye ülkelerin liderleri bu altı ülkeye AB'ne tam üyelik taahhüdünde bulundular.	**- Aralık 1994 :** TBMM Avrupa Birliği'nin rekabet politikasına uyum için Rekabet Kanunu'nu kabul etti. Kanun uyarınca bir Rekabet Kurulu oluşturulması öngörüldü. **-19 Aralık 1994 :** Brüksel'de toplanan Ortaklık Konseyi, Gümrük Birliği Çerçeve Anlaşmasının imzalanmasını 6 Mart 1995'deki toplantıya erteledi. AB tarafı Türkiye'den Güneydoğu, Kıbrıs sorunu ve DEP davası konularında taviz şeklinde somut adımlar atmasını istedi. **-31 Aralık 1994 :** Türkiye Gümrük Birliği'ni tamamlamak için 12-yıllık listedeki mallarda %5 indirime giderek yükümlülüğünü %95'e, 22-yıllık listedeki mallarda %10 indirime giderek yükümlülüğünü %90'a; OGT'ye uyum bakımından ise 12 yıllık listedeki mallarda %10 indirime giderek uyum yükümlülüğünü %90'a, 22 yıllık mallarda %15 indirime giderek uyum yükümlülüğünü %85'e yükseltmiş oldu. Gümrük Vergisi indirimleri yanında, Toplu Konut Fonu Kesintilerinde yapılacak %20'lik indirimle AB ve EFTA ülkeleri için toplam koruma %22-25 nispetinde daha azaltılmış oluyor.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
1995	1995
1 Ocak 1995 : Tek Pazar' a (Ortak Pazar) giriş ile yetinmeyen Avusturya, İsveç, ve Finlandiya Avrupa Birliği' ne resmen üye oldular. AB' nin üye ülke sayısı 15'e yükseldi. Norveç halkı 28 Kasım 1994'de yapılan referandumda bir kez daha hayır oyu kullanınca Norveç AB'ye üye olmaktan son anda yine vazgeçti. **-1 Ocak 1995 :** Avrupa Topluluğu bundan böyle Avrupa Birliği (AB) olarak adlandırılmaya başlandı. **-1995 :** Estonya, Litvanya ve Letonya, AB ile ayrı ayrı "Avrupa Anlaşması" imzaladılar. **-1995 :** Ekonomik ve Parasal Birliğe geçiş aşamaları çerçevesinde Avrupa Merkez Bankasının çekirdeğini oluşturan "Avrupa Para Enstitüsü" Frankfurt'ta kuruldu ve göreve başladı. Enstitü'nün başkanlığına Belçikalı Alexander Lamfalussy getirildi. **-1995 :** 1985'de imzalanan Schengen Anlaşması uyarınca üye ülkeler arasındaki geçişlerde pasaport ve vize kontrollerinin kaldırılmasını müteakiben, AB üyesi ülkeler (İngiltere ve İrlanda hariç) arasında geçerli olmak üzere ortaklaşa belirlenen üçüncü ülkelerin vatandaşlarına uygulanacak ortak vize sistemi (Schengen Vizesi) yürürlüğe girdi.	**6 Mart 1995 :** Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliğinin tamamlanması ile ilgili ve Gümrük Birliği döneminde uygulanacak usul, esas ve süreleri belirleyen 1/95 ve 2/95 sayılı kararlar Ortaklık Konseyinin 36. dönem toplantısında kabul edildi. **-30 Ekim 1995 :** Türkiye – AB Ortaklık Konseyi toplantısında, Türkiye'nin Gümrük Birliği için gereken teknik şartları yerine getirdiği tespit edildi. **-1995 :** Türkiye Gümrük Birliği'ne uyum kapsamında sınai ve fikri mülkiyet hakları ile marka ve patent koruma kanunu ve tüketicinin korunması kanununu çıkarıp yürürlüğe koydu. **-13 Aralık 1995 :** Türkiye – AB Ortaklık Konseyinin Gümrük Birliğinin tamamlanması konusundaki 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı kararı Avrupa Parlamentosunda 343 kabul, 149 red ve 36 çekimser oyla kabul edildi. **- 21 Aralık 1995 :** AB ile Türkiye arasında, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ürünlerini kapsayan Serbest Ticaret Anlaşması parafe edildi.
1996	1996
- 1996 : Slovenya Avrupa Birliği ile "Avrupa Anlaşması" imzaladı. **- Mart 1996 :** Torino'da (İtalya) yapılan AB liderleri Zirve toplantısında AB'nin genişleme sürecinin belirlenmesi ve Maastricht Antlaşmasında değişiklik yapmak ve bu çerçevede tek para birimine geçişe ilişkin şartların belirlenmesi amacıyla bir "Hükümetlerarası Konferans" çalışması başlatıldı.	**1 Ocak 1996 :** Ortaklıkta 22 yıllık geçiş dönemi tamamlanarak, Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği süreci başladı. Böylece iki taraf arasında, sanayi ürünleri ile işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi katkı payları üzerinde gümrük vergileri, kotalar, eş etkili fon, vergi vb. kesintiler tamamen kaldırılmış oldu. Türkiye bu ürünlerin üçüncü ülkelerden yaptığı ithalatında da AB'nin Ortak Gümrük Tarifesini uygulamaya başladı. -Türkiye AB'nin Ortak Dış Ticaret Politikası'na, tekstil politikasına hemen uyumu kabul etti. AB'nin rekabet politikasına, fikri ve sınai mülkiyet hakları, patent ve marka mevzuatına, teknik standartlarına 5 yıllık bir geçiş dönemi içinde uymayı taahhüt etti. Türkiye 5 yıl içinde AB' nin üçüncü ülkelerle imzaladığı tüm serbest ticaret anlaşmalarını, işbirliği ve ortaklık anlaşmalarını ilgili ülkelerle müzakere edip uygulamayı kabul etti. **-25 Temmuz 1996 :** Türkiye ile AB arasında AKÇT ürünleri için bir anlaşma Brüksel'de imzalandı ve anlaşma 1 Ağustos 1996' da yürürlüğe girdi. **-1996 :** Türkiye, Romanya, Macaristan ve İsrail ile Serbest Ticaret Anlaşmaları imzaladı ve yürürlüğe koydu.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
1997	1997
- **16–17 Haziran 1997:** Amsterdam'da (Hollanda) yapılan AB Devlet veya Hükümet Başkanları Zirve Toplantısında AB'nin genişleme sürecinin başlaması ve 1 Ocak 1999 tarihinde tek para birimi EURO'ya geçilmesi teyit edildi. Ortak Dış Politika ve Savunma Politikası, Adalet ve Güvenlik Politikası ve Maastricht Antlaşması üzerindeki bazı değişiklikleri ihtiva eden bir antlaşma (Amsterdam Antlaşması) imzalandı. - **1997 :** Ekonomik ve Parasal Birlik çerçevesinde bütçe açığı, kamu borç stoku ve enflasyon konusunda mali disiplini öngören "İstikrar ve Büyüme Anlaşması" yürürlüğe girdi. - **12 - 13 Aralık 1997 :** Avrupa Birliği'nin Lüksemburg'da gerçekleştirdiği devlet veya hükümet başkanları Zirve Toplantısı sonucunda Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Macaristan, Polonya, Slovakya, Romanya, Bulgaristan, Malta, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi tam üyelik için aday ülkeler olarak belirlendi. Türkiye aday ülke olarak belirtilmedi, tam üyeliğe ehil olduğu teyit edildi. Zirvede ayrıca AB üyesi ülkeler ile aday ülkeleri her yıl bir araya getirecek bir Avrupa Daimi Konferansı'nın kurulması da kararlaştırıldı.	- **1997 :** Türkiye, AB'nin imzaladığı Serbest Ticaret ve Ortaklık Anlaşmaları çerçevesinde Litvanya, Estonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya ile Serbest Ticaret Anlaşmaları imzaladı, Letonya ile de parafe etti. - **5 Mart 1997 :** TBMM'ce Aralık 1994'de kabul edilen AB'nin rekabet politikasına uyum amaçlı rekabet kanunu yürürlüğe girdi. Bu kanun uyarınca oluşturulan Rekabet Kurulu göreve başladı. - **29 Nisan 1997 :** Türkiye, Avrupa Birliği'ne et ve süt ürünleri dahil bir çok tarım ürünlerinde önemli boyutta gümrük vergisi indirim tavizleri verdi. Türkiye'nin tarım ürünleri AB'ye 1997'den beri gümrük vergisiz ihraç ediliyor, ama Ortak Tarım Politikasının fark giderici vergi ve kısıtlamalarına tabi olmaya devam ediyor. **-12-13 Aralık 1997 :** AB'nin Lüksemburg'da gerçekleştirdiği Zirve Toplantısında 12 ülke tam üyelik için aday ülke olarak belirlenirken, Türkiye liste dışı kaldı ve sadece tam üyeliğe ehil olduğu teyit edildi. Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmemesine gerekçe olarak, demokratikleşme, insan hakları, Güneydoğu'daki sıkıntı, Kıbrıs Sorunu ve Yunanistan ile ilgili ihtilaflar için Lahey'de bulunan Uluslararası Adalet Divanına gitme hususunda yeterince somut adım atmama gösterildi.
1998	1998
- **12 Mart 1998 :** Avrupa Birliği, Lüksemburg Zirvesi kararına istinaden Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya ve Estonya ile tam üyelik müzakerelerine resmen başladı. Tam üyelik müzakereleri ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda toplam 29 ayrı dosya üzerinde yürütülüyor.Ayrıca AB üyesi ülkeler ile aday ülkelerin liderlerinin katıldığı Avrupa Daimi Konferansı ilk toplantısını yaptı. - **2 Mayıs 1998 :** Maastricht Kriterlerini yerine getirerek Avrupa ortak para birimi Euro'ya geçecek üye ülkeler belirlendi. İngiltere, İsveç, Danimarka ve Yunanistan haricindeki 11 üye ülke 1 Ocak 1999'da Euro'ya geçecek.Euro'ya geçecek üye ülkelerin milli para birimlerinin Euro karşısındaki sabit kurları açıklandı. Ayrıca AB liderleri, Avrupa Merkez Başkanı (AMB) olarak Hollanda Merkez Bankası Guvernörü Wim Duisenberg ile AMB'nin İcra Konseyi üyelerinin atamalarını yaptılar. **-1 Temmuz 1998 :** Avrupa Merkez Bankası Frankfurt'ta Avrupa Para Enstitüsü'nün yerine geçerek resmen faaliyete başladı. AMB, Eurozone' da yer alan 11 üye ülke adına ortak para politikasını yürütmekle görevlendirildi. Bankanın temel görevi Eurozone'da fiyat istikrarının korunması, temel aracı da faiz oranlarının belirlenmesidir. Üye ülkelerin ekonomi ve para politikalarının koordinasyonunu sağlayacaktır. **-10 Kasım 1998 :** Avrupa Birliği, Kıbrıs Rum Yönetimi ile tam üyelik müzakerelerine başladı.	- **1 Ocak 1998 :** Türkiye ile AB arasında karşılıklı tarım tavizlerine ilişkin 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi kararı yürürlüğe girdi. - **3 Mart 1998 :** Türkiye – AB ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak AB Komisyonu tarafından hazırlanan "Türkiye İçin Avrupa Stratejisi" başlıklı belge açıklandı. - **4 Kasım 1998 :** AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'ye üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag Kriterleri ışığında kaydedilen gelişmelere ilişkin komisyon görüşlerini içeren "Birinci İlerleme Raporu" yayınlandı.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
1998	
Maastricht Kriterleri: **- Enflasyon Oranı:** Bir üye ülkenin yıllık ortalama enflasyon oranı, en düşük enflasyon oranına sahip üç üye ülkenin enflasyon oranları ortalamasını 1,5 puandan fazla geçmemelidir. **Bütçe Açığı:** Üye ülke bütçe açığı, GSYİH' in % 3' ünü aşmamalıdır.**Faiz Oranı:** Bir üye ülkenin uzun vadeli devlet tahvil faiz oranı, en düşük üç üye ülkenin faiz oranları ortalamasını 2 puandan fazla geçmemelidir. **Kamu Borçları:** Bir üye ülkenin kamu borcu, GSYİH'nın % 60'ının geçmemelidir. Bu oran aşılıyor ise, düşürülmesi için ciddi çabalar gösterilmelidir. **Döviz Kurları:** Para birliğine girecek üye ülkenin para birimi, Avrupa Para Sistemi bünyesindeki Döviz Kuru mekanizmasına dahil olmalı ve son iki yılda normal dalgalanma marjı içinde bulunmalıdır. **-1 Temmuz 1998 :** Avrupa Merkez Bankası Frankfurt'ta Avrupa Para Enstitüsü'nün yerine geçerek resmen faaliyete başladı. AMB, Eurozone' da yer alan 11 üye ülke adına ortak para politikasını yürütmekle görevlendirildi. Bankanın temel görevi Eurozone'da fiyat istikrarının korunması, temel aracı da faiz oranlarının belirlenmesidir. Üye ülkelerin ekonomi ve para politikalarının koordinasyonunu sağlayacaktır. **-10 Kasım 1998 :** Avrupa Birliği, Kıbrıs Rum Yönetimi ile tam üyelik müzakerelerine başladı.	
1999	1999
- 1 Ocak 1999 : Avrupa ortak para birimi "Euro" kaydi para (hesap birimi) olarak işlem görmeye başladı. 1 Euro = 1,1667 ABD Doları olarak ilan edildi. Euro'ya geçiş yapan ve Maastricht Kriterlerini yerine getiren 11 AB üyesi ülke = Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Almanya, İrlanda, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve İspanya'dır. Yunanistan, İngiltere, İsveç ve Danimarka ise Euro bölgesi dışında kaldılar. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren döviz işlemleri Euro ile yapılmaya ve temel ekonomik göstergeler Euro üzerinden açıklanmaya başlandı. **- 1 Mayıs 1999 :** Amsterdam Antlaşması yürürlüğe girdi. **- 25 Mart 1999 :** Berlin'de (Almanya) yapılan AB Liderler Zirve toplantısında, AB'nin genişleme öncesinde 2000-2006 dönemi için yıllık bütçesi ve aday ülkelere katılım öncesi yapılacak mali yardım paketi konusunda anlaşmaya varıldı. **- 11-12 Aralık 1999 :** Helsinki'de (Finlandiya) yapılan AB Liderler Zirve toplantısında Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Malta, Romanya ve Slovakya ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması kararlaştırıldı. Helsinki Zirvesinde ayrıca 13. aday ülke olarak Türkiye'nin adaylığı ilan edildi. Kopenhag kriterlerini yerine getirmesi halinde Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılacağı belirtildi. Zirve sonuç bildirisinde ayrıca, Kıbrıs Rum Yönetimi ile tam üyelik müzakerelerinin sonuçlandırılmasının, Kıbrıs'ta iki taraf arasında bir anlaşma sağlanması şartına bağlanamayacağı teyit edildi.	**- 13 Ekim 1999 :** AB Komisyonu'nun Türkiye'nin AB'ye üyeliği için Kopenhag kriterleri ışığında kaydedilen gelişmelere ilişkin komisyon görüşlerini içeren "İkinci İlerleme Raporu" yayınlandı. **-11–12 Aralık 1999 :** Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Birliği Zirve Toplantısında Türkiye'ye aday ülke statüsü tanındı. Ancak Türkiye'den tam üyelik müzakerelerine başlayabilmesi için Kopenhag kriterlerini yerine getirmesi ve Yunanistan ile ilgili ihtilaflarını 2004 sonuna kadar çözemezse Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanına gitmesi istendi. Helsinki Zirvesi sonuç bildirisinde Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmesi yanında, ayrıca Kıbrıs'ta Türk ve Rum tarafları arasında bir anlaşma olup olmamasının, AB'nin Kıbrıs Rum Yönetimi ile sürdürdüğü tam üyelik müzakerelerini sonuçlandırmasına engel teşkil edemeyeceği belirtildi. Bu ifade, Türkiye'ye aday üyelik statüsü karşılığında, Kıbrıs konusunda verilmiş ciddi bir taviz anlamına geldi.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
1999	
1999 : Maastricht ve Amsterdam Antlaşmalarında öngörülen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) hayata geçirilmesi hususunda üye ülkeler 2003 yılı ortasına kadar 60.000 kişilik bir Avrupa Ordusu'nun kurulmasını kabul ettiler. Buna göre 60 gün içinde görev yerine intikal edecek ve orada en az 1 yıl kalabilecek kapasitede olacak Avrupa Ordusu insani yardım ve silahlı barış gücü gibi amaçlarla görevlendirilecektir. NATO'nun planlaması ve kaynaklarından yararlandırılması öngörülen Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ile ilgili olarak, Türkiye bir NATO ülkesi olarak AGSP'nin dışında bırakılacağı gibi haklı bir endişeyle Avrupa Ordusu'nun NATO'nun planlama ve kaynaklarından yararlanmasını uzun süre veto etti.	
2000	2000
- Şubat 2000 : AB'nin Helsinki Zirvesinde alınan karar uyarınca AB, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Malta, Romanya ve Slovakya ile tam üyelik müzakerelerini başlattı. **- 29 Eylül 2000:** Danimarka halkı Euro'ya girme hususunda yapılan referandum sonucunda %53 ile hayır dedi. **- Ekim 2000 :** Euro, uluslararası para piyasalarında ABD Doları karşısında en düşük değeri olan 0,823 Cente kadar geriledi. **- 7-9 Aralık 2000 :** Fransa'nın Nice şehrinde yapılan AB Liderler Zirvesi sonucunda, 15 üye ülke ve 12 aday ülkenin (Türkiye hariç tutuldu) AB Komisyonu ve Avrupa Parlamentosundaki üye sayıları dağılımı ile AB Konseyi'nde karar almadaki oy ağırlıklarını yeniden belirleyen kapsamlı bir Antlaşma (Nice Antlaşması) kabul edildi. Nice Zirve toplantısında ayrıca aday ülkeler ile yürütülen tam üyelik müzakereleri için bir yol haritası da kabul edildi.	**2000 :** Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakereleri öncesi Kopenhag kriterleri bağlamında uyum çalışmalarını koordine etmek üzere Başkanlığa bağlı "Avrupa Birliği Genel Sekreterliği" oluşturuldu. **- 13 Ekim 2000 :** AB Komisyonu Türkiye' nin adaylığı ile ilgili olarak gelişmeleri ihtiva eden "Üçüncü İlerleme Raporu" nu açıkladı. **-8 Kasım 2000 :** Türkiye'ye Helsinki Zirve toplantısında aday üyelik statüsü verilmesi üzerine, AB Komisyonu Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini nasıl gerçekleştireceğini öngören bir yol haritası niteliğinde bir "Katılım Ortaklığı Belgesi" (KOB) hazırladı. **- 7 – 9 Aralık 2000 :** Nice'de yapılan AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Toplantısında, AB Komisyonu'nca hazırlanan Türkiye'nin aday üyelikte yol haritası olan Katılım Ortaklığı Belgesi kabul edildi ve Türkiye'ye sunulması kararlaştırıldı.
2001	2001
- 1 Ocak 2001 : Maastricht Kriterleri şartını yerine getiren Yunanistan tek para birimi Euro'ya geçti. **- 7 Haziran 2001 :** AB üyesi 15 ülkenin parlamentoları veya halkoyu ile onaylanması gereken Nice Antlaşması'na İrlanda halkı hayır dedi. Yapılan referandumda İrlanda halkı %54 hayır oyuna karşı %46 evet ile Nice Antlaşmasını onaylamayı reddetti. **- 14-15 Aralık 2001 :** Belçika'nın ev sahipliğinde Brüksel yakınındaki Laeken'de yapılan AB Zirve Toplantısında AB'nin geleceği ve kurumsal reformlar konusunda öneriler paketi hazırlayacak "Avrupa Konvansiyonu" nun kurulması ve çalışmaya başlaması kararlaştırıldı. Konvansiyona 15 üye ülke ve Türkiye dahil 13 aday ülkeden temsilciler davet edildi. Avrupa Konvansiyo-nu'nun başkanlığına Fransa eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard d'Estaing getirildi	**- 19 Mart 2001 :** T.C. Hükümeti Türkiye'nin AB müktesebatına uyumu ve AB'nin sunduğu Katılım Ortaklığı Belgesi kapsamında Kopenhag Kriterlerini yerine getirmek için ortaya konan mevzuat ihtiyaçlarına cevap niteliğindeki "Ulusal Programı" (UP) kabul etti ve AB Komisyonu yetkililerine sundu. **- Ekim 2001 :** TBMM, Kopenhag kriterlerini yerine getirme kapsamında, düşünce ve ifade hürriyeti ile siyasi partilerin kapatılmasının zorlaştırılması gibi alanlarda kısmi iyileştirmeler getiren Anayasa değişikliklerini kabul etti. AB Komisyonu bu değişiklikleri yetersiz buldu. **- 13 Kasım 2001 :** AB Komisyonu Türkiye'nin aday üyelikte kaydettiği gelişmelere ilişkin "Dördüncü İlerleme Raporu"nu yayınladı.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
	2001
	- 14-15 Aralık 2001 : AB Devlet veya Hükümet Başkanlarının Laeken (Brüksel) Zirve toplantısında, Türkiye'nin almış olduğu ilerleme ışığında Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini açma zamanının yaklaştığı belirtildi. Ayrıca Avrupa'nın geleceği ve kurumsal reform çalışması konusunda bir öneriler paketi hazırlayacak olan "Avrupa Konvansiyonu" çalışmalarına üye ülkeler yanında, aday ülkelerin tamamı ve Türkiye'den temsilciler (veto hakkı olmadan, 3 temsilci) davet edildi.
2002	2002
- 1 Ocak 2002 : Avrupa ortak para birimi Euro 12 üye ülkede resmen tedavüle girerek, banknot ve madeni para olarak kullanılmaya başlandı. Euro ile birlikte kullanılabilecek üye ülkelerin milli para birimleri en geç iki ay içinde tedavülden tamamen çekilmiş olacaklar. Mark, Frank, Florin gibi paraların tarihe karışacağı 28 Şubat 2002'den itibaren Euro, 12 üye ülkede geçerli tek ortak para birimi olarak kullanılacak. **- 1 Mart 2002 :** Eurozone içinde yer alan 12 üye ülkede yalnızca Euro tedavülde dolaşıyor ve günlük yaşamda kullanılıyor. **- 21 Ekim 2002 :** Nice Antlaşmasının onaylanması için İrlanda'da yapılan ikinci referandum sonucunda İrlanda halkı bu defa %37 hayır oyuna karşı %63 evet oyuyla Nice Antlaşmasını onayladı. Referandumdan hayır çıksa idi, AB'ye yeni 10 üye ülkenin katılması mümkün olamayacaktı. **- 25-26 Ekim 2002 :** Avrupa Birliği'nin Brüksel'de yapılan Zirve toplantısında AB bütçesine %50' lik bir yük oluşturan Ortak Tarım Politikasının reform edilmesi çabalarına direnen Fransa, Almanya'yı ikna ederek, Ortak Tarım Politikası yıllık bütçesinin 2013'e kadar bir nevi dondurulmasını sağladı. Fransa - Almanya işbirliğine İngiltere tepki gösterdi. **-12-13 Aralık 2002:** AB liderlerinin Kopenhag'da (Danimarka) katıldığı Zirve toplantısında, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Malta, Slovenya, Estonya, Litvanya, Letonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi dahil 10 aday ülkenin tam üyelik anlaşmaları kabul edildi. Bulgaristan ve Romanya ile tam üyelik müzakerelerinin sürdürülmesine ve muhtemelen 2007'de tam üyeliklerinin gerçekleştirilmesine karar verildi. Zirvede, Kıbrıs'da Türk ve Rum kesimleri arasında 28 Şubat 2003 tarihine kadar bir anlaşmaya varılması halinde, Türk kesiminin de Rumlarla aynı şartlarda AB üyeliğine dahil edilmesi kararlaştırıldı.	**- Ocak 2002 :** Kopenhag kriterlerini yerine getirme kapsamında TBMM tarafından kabul edilen Anayasal değişikliklerin kanunlara ve mevzuata uyumu için gerekli kanun değişiklikleri gerçekleştirildi. **- 3 Ağustos 2002 :** TBMM, yaklaşan AB Komisyonu İnceleme Raporu ve Kopenhag'daki AB Zirve Toplantısı öncesinde, Kopenhag kriterlerine uyum için 12 maddeden oluşan kapsamlı bir Anayasal Değişiklik Uyum Paketini kabul etti. Pakette özetle; idam cezasının kaldırılması, düşünce ve ifade hürriyetinin genişletilmesi, dernekler kanununda kolaylıklar getirilmesi, cemaat vakıflarına taşınmaz mal edinme kolaylığı sağlanması, ana dilde öğrenim için özel kurslar açılması ve anadilde yayın özgürlüğü gibi hususlarda anayasal değişiklikler yer aldı. **- 11 Ekim 2002 :** AB Komisyonu tarafından 13 aday ülke için hazırlanıp açıklanan İlerleme Raporlarının Türkiye ile ilgili bölümünde (Beşinci İlerleme Raporu), Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlatmak için tarih önerisinde bulunulmadı. Türkiye'nin 3 Ağustosta yapılan Anayasal Uyum Paketi ile önemli ilerlemeler sağladığı, ama siyasi kriterleri tam olarak yerine getirmediği belirtildi. Tarih verme konusunun Kopenhag Zirvesine bırakıldığı raporda, temel hak ve özgürlüklerdeki kısıtlamaların devam ettiği, fikir suçlularının hala hapiste olduğu, MGK'nın ve ordunun siyasi yönetimdeki rolünün devam ettiği ve yolsuzluklar vurgulandı. **-Kasım-Aralık 2002 :** 3 Kasım 2002 genel seçimlerinden sonra tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi üst yönetimi 15 AB üyesi ülkeyi tek tek ziyaret ederek, Kopenhag Zirvesinde AB'nin Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlatma tarihi vermesi için lobi çalışması yaptı.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
2002	2002
Genişleme süreci ile ilgili tarihi Kopenhag Zirve toplantısında aday ülke olarak Kopenhag kriterlerini tam olarak yerine getirmediği görüşüyle Türkiye'ye tam üyelik müzakerelerine başlama tarihi verilmedi. Bunun yerine Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal reformlara devam etmesi ve AB Komisyonunun raporu ve önerisi temelinde, Aralık 2004'te toplanacak AB liderlerinin Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar vermesi durumunda, AB'nin Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini geciktirmeden başlatacağı açıklandı. **- 12-13 Aralık 2002 :** Kopenhag zirvesinde ayrıca bir NATO üyesi ülke olan Türkiye'nin vetosu nedeniyle 3 yıldan bu yana bekletilen "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası" nın yürürlüğe konulması, Türkiye'nin vetosunu kaldırmasıyla gerçekleşti. **- Aralık 2002 :** Euro, üç yıldır ABD Doları karşısındaki güçsüzlüğünü yenerek uluslararası piyasalarda 1=1 paritesini geçti ve 1 Euro = 1,08 Dolara kadar yükseldi.	**-10-11 Aralık 2002 :** 3 Kasım seçimlerinden sonra oluşan TBMM, AB Uyum Paketini kabul etti. Pakette, siyasi partiler kanunu ve milletvekili seçim kanunundaki değişiklikler, dernek kurma özgürlüğünün genişletilmesi, yargının işlevselliği ve dilekçe hakkı gibi konularda yeni Hükümler yer almaktadır. **-12-13 Aralık 2002 :** AB liderlerinin Kopenhag'daki Zirve Toplantısında, 10 aday ülke ile yapılan tam üyelik anlaşmaları kabul edildi. Bulgaristan ve Romanya'ya 1 Ocak 2007' de tam üyelik için yeşil ışık yakıldı. Ancak AB Türkiye'nin tüm çabalarına rağmen tam üyelik müzakerelerinin başlatılması için Türkiye'ye bir tarih vermedi. -Sonuç bildirisinde, "AB Komisyonu'nun raporu ve önerisi temelinde, 2004 Aralık ayında AB liderlerinin Türkiye'nin Kopenhag Siyasi kriterlerini karşıladığına karar vermesi durumunda, AB'nin Türkiye ile müzakereleri geciktirmeden başlatacağı" kaydedildi. Bildiride Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve sosyal reformlara devam etmesi ve bunları uygulamaya yansıtması istendi. AB liderleri ayrıca Türkiye ile gümrük birliğinin derinleştirileceğini ve genişletileceğini, Türkiye'ye katılım öncesi mali yardımın artırılacağını belirttiler. Bu arada, Sonuç Bildirisine ek olarak yayınlanan ve 15 üye ülke ile yeni üye olacak 10 ülkenin imzaladığı "Tek Avrupa" başlıklı belgede "genişleme süreci, Türkiye' yi de kapsayacak dönüşü olmayan bir süreç" olarak nitelendi. Kıbrıs Rum Yönetiminin AB üyeliğine kabul edildiği Kopenhag Zirve Toplantısında adada Türk ve Rum kesimleri arasında 28 Şubat 2003 tarihine kadar bir anlaşma sağlandığı takdirde, kuzeydeki Türk yönetiminin de Rumlarla birlikte tam üyeliğe kabul edileceği vurgulandı.
2003	2003
- 16 Nisan 2003 : Kopenhag Zirve Toplantısında üyeliğe kabul edilen 10 üye ülkenin AB'ye tam üyelik anlaşmaları, AB Dönem Başkanı Yunanistan'ın başkenti Atina'da üye ülkeler ve yeni üye ülkelerin devlet veya hükümet başkanları tarafından törenle imzalanacak. Anlaşmaların gerek 15 üye ülkenin, gerekse aday ülkelerin parlamentolarınca onaylanması gerekecek. **- Haziran 2003 :** Valery Giscard d'Estaing başkanlığındaki Avrupa Konvansiyonu çalışmalarını tamamlayacak ve Avrupa Birliğinin yapısını ve kurumlarını önemli ölçüde değiştirecek yeni bir AB Antlaşması taslağını dönem başkanı Yunanistan'ın Selanik şehrinde yapılacak Zirve toplantısında AB liderlerine sunacak. Selanik Zirve toplantısında AB liderlerinin, yeni Antlaşma taslağını incelemek amacıyla üye ülkelerin temsilcilerinden oluşacak bir Hükümetlerarası Konferans çalışmasını başlatmaları bekleniyor.	**- Nisan 2003 :** AB Komisyonu tarafından hazırlanmakta olan ve Türkiye'nin aday üyeliği ile ilgili olarak AB'nin yeni yaklaşımını ve beklentilerini ortaya koyan yeni "Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB)" açıklanacak.

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) OLUŞUMUNUN KRONOLOJİSİ	TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN KRONOLOJİSİ
2003	
- **Aralık 2003 :** AB' nin kurumsal yapısını ve işleyişini önemli ölçüde değiştirecek AB'nin yeni Anayasasının (Roma Antlaşması II) dönem başkanı İtalya' nın başkenti Roma'da düzenlenecek AB Zirve toplantısında imzalanması bekleniyor.	
2004	
- **1 Mayıs 2004 :** Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Malta, Slovenya, Estonya, Litvanya, Letonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB'ye üyelikleri resmen yürürlüğe girecek. AB-25 üyeli bir blok olacak. Nüfusu 379 milyondan 455 milyona çıkacak. - **Haziran 2004 :** 25 üyeli AB' de Avrupa Parlamentosu için tek turlu seçimler yapılacak.	
2007	
- **1 Ocak 2007 :** Bulgaristan ve Romanya muhtemelen Avrupa Birliği'ne resmen üye olacaklar.	

ATİLLA PAMİRLİ

Üç Avrupa

Avrupa Birliği denilen şey, bir ideal. Ve her idealde olduğu gibi kökünde bir hayal yatıyor: Avrupa'yı yamalı bir bohçadan ve bir çatışan kabileler manzumesinden yekvücut bir medeniyete dönüştürmek.

Avrupa Birliği denilen şey, bir ideal. Ve her idealde olduğu gibi kökünde bir hayal yatıyor: Avrupa'yı yamalı bir bohçadan ve bir çatışan kabileler manzumesinden yekvücut bir medeniyete dönüştürmek. Bu hayal, esasen savaş korkusuna karşı oluşmuş bir barış ve refah arayışı aslında. Aynı zamanda da Avrupa'nın sömürgecilik geleneğini doğuran dünyaya hakim olma gayesi…

Avrupa'ya bir ülkeler manzumesi olarak bakmak, onu sadece siyasi ve rasyonel bir proje olarak görmek, bize derin bir tahlil imkanı vermez. Avrupa zihninin arkaplanını bilmek, Avrupa'nın bugünü ve geleceğine dair esaslı bir bakış getirir.

Birleşmek isteyen Avrupa, aslında üç Avrupa'yı birleştirmek istiyor; ideal Avrupası, hareket Avrupası, korku Avrupası … Avrupa'nın zihin derinliklerinde üç ideal, üç hayal ve üç korku yaşıyor…

Yani, Avrupa Birliği, Avrupa tarihindeki üç birleşme örneğini tekrarlamak, üç dünyaya hakim olma denemesini takip etmek, üç çatışma örneğini de bertaraf etmek üzere inşa ediliyor. Her siyasi projede rastlanan bir ikilik bu: Korkuyu giderecek, ümit aşılayacak bir hayal!

Bugünkü tek Avrupa ideali, geçmişte Avrupa'yı birleştiren üç örnekten izler taşıyor. Birleşme örneklerinin en eskisi Roma imparatorluğu. Roma, eski Yunan ile beraber, modern Avrupa'nın geçmiş tahayyülünü olduğu kadar, mitolojik yanıyla gelecek tasavvurunu da belirleyen en önemli köşetaşıdır.

Sonra ise din ile siyaseti birleştiren ortaçağ Roma-Cermen imparatorluğu geliyor. Üçüncü birleşme örneği, Napolyon'un bütün Avrupa'yı kaplayan fetih silsilesi. Modern Avrupa'da modern devlet yapılarının temellerinin atıldığı yayılma bu. Avrupa'nın dünya ile ilişkilerine gelince, bu kadim kıtanın üç dünyaya hakim olma denemesi var: Haçlı seferleri… Sömürgecilik… İkinci Dünya savaşı sonrası demokrasi ihracı misyonu…

Haçlı seferleri, Avrupa hafızasında "savaş" olarak adlandırılmasa da, ilk din esaslı dışa yayılma projesidir… Haçlı seferleri hala bugünkü Avrupa'nın Doğu ve İslam'a hasım olarak bakmasının temelidir. Bugünkü Avrupa, Haçlı seferlerini pek sahiplenmek istemez, ondan bahsetmemeye özen gösterir. Ancak Haçlı seferleri, Avrupa'nın dünyaya bakışını belirleyen olayların başında gelir.

Haçlı seferlerinin kendine bayrak yaptığı Hıristiyanlığın bugün yerinde yeller esiyor. Günümüzde Avrupa'da kendini Hıristiyan olarak tanımlayan insan sayısı, ne tek tek ülkeleri, ne de bütün kıtayı Hıristiyan bir blok sayacak kadar fazla değil. Hıristiyanlık, Avrupa tarihinde artık geride kalan bir istasyondur. Dinde reform ile beraber başlayan sekülerleşme, bugün dini, pop müzik ve modanın bile gerisine iten bir aksesuar haline getirmiştir. Papa, artık devletler üzerinde sopa sallayan bir süper güç olmaktan çıkmış, turizm geliri getiren bir atraksiyon, turistik ziyaretler yapan bir gezgin ruhban haline gelmiştir. Ancak, din boyutu erimiş olsa da, Hıristiyanlık hala önemlidir. Avrupa kimliğinin "dini" kısmı olarak değil, ama "kültürel" kısmı olarak hala etkin bir unsurdur. Çünkü Hıristiyanlık devlet dini oldukça devletleşmiş, "dini" olandan "kültürel" olana hızla kaymıştır. Kısa sürede Roma'nın dini olup, mitolojiye dönüşmüştür.

Sömürgecilik, aynı Avrupa'nın bu kez kendine daha fazla güven duyarak giriştiği bir dışa açılma denemesidir. Kanlıdır. Vahşidir

Katoliklikten kopan Protestanlık da kısa vakitte İngiltere'nin sömürgeciliğine cevaz veren Anglikanizm haline gelmiştir. Avrupa'nın dini, "maneviyatın gücü"nden değil, "gücün maneviyatı"ndan doğar. Bugünkü tek Avrupa'nın, biri kendine, diğeri de kim olursa olsun kendinden olmayan işleyen ama asla "dini" kisve taşımayan çifte standardlarının anası da bu "güç dini" geleneğidir.

Sömürgecilik, aynı Avrupa'nın bu kez kendine daha fazla güven duyarak giriştiği bir dışa açılma denemesidir. Kanlıdır. Vahşidir. Ancak söylemi üstün bir medeniyet, üstün bir ırk olma iddiasıdır. 15. asırdan sonraki Batı sömürgeciliğini eski imparatorluk geleneklerinden ayıran şey, yayılmanın sade toprak kazanımı ile kalmaması, fikir yayılımının ekonomik ve politik yayılıma ilk kez bu kadar öncülük etmesidir. Bugünkü Avrupa'nın kendine ve dışarıya bakışını etkileyen en önemli tecrübedir sömürgecilik. Bugün Avrupalılık'tan bahsettiğimizde, elbette bundan kastettiğimiz şey, insanların değil, devletlerin tarihidir. Bu tarih ise, daha çok sömürgeci özelliğiyle öne çıkan bir tarihtir. Avrupa Birliği'nin başını çeken iki devletin birisinin, yani Fransa'nın en baba sömürgecilerden biri, Almanya'nın da sömürgeci olmak için en fazla kanter döken devlet olması tesadüfi değildir. O yüzden, bugün Avrupalı denen insanın farkını, üstünlüğünü belirleyen bütün değerler, sömürgeci dönemin "beyaz efendi-siyah köle" söyleminin bir uzantısıdır.

Avrupa'nın tarihteki üçüncü dışa yayılma denemesi, İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'ye benzer bir şekilde, ancak bazen onu dışlayan ya da ona muhalif tonlarla sürdürmeye çalıştığı demokrasinin merkezi olma iddiasıdır. Avrupa, sadece 19. yüzyılın karanlık ideolojilerinin değil, 20. yüzyılın iyimser ideolojilerinin de beşiğidir. Avrupacı solu doğuran 1968 ihtilali burada başlamıştır. Doğu'nun Türkler'den sonra ikinci "barbarı" Rusya burada durdurulmuştur. Şimdilerde de ABD'nin sonradan yetme hakimiyetine karşı, alttan alta büyüyen bir tepki gözleniyor. Bu birleşme örnekleri, Avrupa Birleşik Devletleri'nin iyimser yüzünü ortaya koyuyor. Avrupa projesinin karanlık yüzünü ise, onun kurtulmak, bertaraf etmek istediği üç çatışma örneği oluşturuyor. Avrupa'yı derinden etkileyen üç çatışma da aslında iç savaşlar… Birinci çatışma dalgası reform hareketleri sırasında yaşanan savaşlar ve katliamlar. Bu çağlarda din namına işlenen cinayetler ve akılalmaz vahşetler, bugünkü Avrupa'da dini bir yandan

"yıkıcı" gören, bir yandan da onun "evcilleştirilmesi"ni öngören laikliği çok elzem kılan ve asla hafızalardan silinmeyen bir travma oluşturmuş. İkinci çatışma Birinci Dünya Savaşı…Yani sömürgecilikle zenginleşmiş İngiltere ve Fransa ile arkadan gelen Almanya'nın dünyayı paylaşım savaşı. Bu savaş da, ABD'nin geç gelen müdahalesine kadar kıta içi bir savaş olarak sürdü… Bir anlamda da İngiltere'nin Avrupa üzerindeki hakimiyetinin sona erdiğini gösteren bir savaş… Birinci Dünya Savaşı'nın Avrupalı'da bıraktığı his, Avrupa'nın kendi içindeki çatışmaların sebebi olarak görülen imparatorlukların tasfiye vaktinin geldiğiydi. Ancak kıta içinde tam bir güç dengesi kurulamadı.

Üçüncü çatışma ise, İkinci Dünya Savaşı… Bu savaş da, Birinci Dünya Savaşı'nda halledilemeyen Avrupa hakimiyeti kavgasının son perdesi oldu. Yine ABD, bu kez sadece Almanya'ya liderliği kaptırmamak için değil, Avrupa'yı bizzat kendi nüfuz alanına sokmak için savaşa girdi. Avrupa, böylelikle 1990'a kadar süren bir dönemde bir çeşit Amerikan mandası haline geldi.

İkinci Dünya Savaşı, Avrupalı zihninde iç savaş sendromunu güçlendirdi. Aynen Roma döneminde olduğu gibi, hem Amerikanize olmuş, ama aynı zamanda anti-Amerikancı olan bir Avrupalı kimliğinin doğuşunu getirdi. Amerikalılar gibi yabancıların, kurtarıcı bile olsalar kapı dışında durmaları gereken bir "Avrupa Evi" fikri gelişti. Bugünkü Avrupa'ya tarihteki bu çatışmaların ışığında bakarsak, neredeyse klostrofobik bir kıta olarak tanımlamamız gerekecek. Günümüz Avrupa'sını ve onun zihni altyapısını anlamak için, efsaneler dönemi geçmişine bakmak da yararlı olabilir. Kıtaya ismini veren, Yunan mitolojisi kahramanlarından Europa adlı ölümlü bir kadındır. Ona aşık olan Yunan tanrısı Zeus bir boğa kılığına girer, Europa'yı sırtında taşıyarak Girit adasına getirir. Orada Europa Zeus'a üç çocuk doğurur. Çocuklardan birinin adı Minos'tur. Minos, Girit'e kral olur sonradan… Hem kanun yapan biri, hem de zalim birisi olarak bilinir. Sonunda bir suikast ile ölür gider. Eski Yunanlılar, Minos'un öldükten sonra da kötülükler diyarı yeraltında şedid bir yargıç olarak görev yaptığına inanırlardı.

Europa'nın diğer bir oğlu olan Radamantis de ölüler diyarının yargıçlarından biridir.

Üçüncü oğul olan Sarpedon ise, kardeşi Minos ile kral olma mücadelesini kaybedince, Anadolu'ya kaçar ve orada kurduğu Milet şehrinde uzun bir ömür yaşar.

Giderek yaşlanan, ABD ile durmadan çatışma noktaları artan, kendi içindeki entegrasyonda bile sıkıntılar yaşayan, bir türlü dışarıya açılamayan bugünkü Avrupa sizce hangi Avrupa? Kanun yapmasına rağmen, zulmü arşa varan, yani çifte standardlı Minos'un Avrupası mı? Kendi halinde yaşayıp giden, durgun ve ölgün Radamantis'in Avrupası mı? Anadolu'ya gelip, orada hayat bulan Sarpedon'un Avrupası mı? Bu üç Avrupa'dan hangisi gelecek vaad ediyor sizce?

MUZAFFER ŞENEL

Avrupa Güvenliği - Körfez Güvenliği ve Türk Dış Politikası

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Türk Dış Politikası (TDP) için önemli bir dönüm noktasını temsil etmekle beraber kanımca asıl kırılma/dönüşüm noktasını Körfez Savaşı temsil etmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, tüm dünyada güvenlik algılamalarının ve parametrelerinin değişimine yol açarken; Türkiye'nin hem uluslararası kamuoyu içindeki konumunun, hem de bölgesel bir güç olarak rolünün değişmesine yol açmıştır. Değişim ve dönüşümü hızlandıran bir faktör olarak Türkiye'nin yüzleşmek zorunda kaldığı Körfez Savaşı ve sonrasında Körfez'de yaşanan kriz(ler)in Avrupa ve Türkiye'nin güvenliğine etkisini ve AB –Türkiye ilişkilerine etkilerini açıklamaya çalışacağımız bu çalışmada; Türkiye'nin uluslararası yönelim (oryantasyon) ile çatışan bölgesel rolü arasında kurmaya çalıştığı dengeyi anlamaya çalışacağız.

Güvenlik Algılamalarında Değişim

Alternatif enerji kaynakları geliştirilinceye kadar Ortadoğu, özellikle Körfez bölgesi petrol ve doğal gaz konusunda stratejik önemini koruyacaktır. Bölgeye hakimiyet Doğu Akdeniz, Yakın Doğu, Hazar Havzası ve Orta Asya'nın kontrolü için olduğu kadar Asya pazarları ve oradaki enerji kaynaklarının Batı ve dünya pazarlarına aktarımı açısından hayati öneme sahiptir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi küresel güç ilişkilerinin yeniden teşekkülleşmesine yol açarken aynı zamanda Ortadoğu'nun geleneksel jeostratejik parametrelerini ve tanımını değiştirmiştir . Soğuk Savaş döneminde dünyada barış ve istikrarın sağlanması için Avrupa güvenliği ne anlam ifade ediyorsa, bugün aynı durum Ortadoğu güvenliği için geçerlidir. Ortadoğu'da yaşanan sorunlara bulunacak adil, kalıcı ve kapsamlı bir barış yalnızca bölgede değil, tüm dünyada barış ve istikrarın sürdürülebilmesi için hayati önem taşımaktadır. Ortadoğu'da ABD ve Avrupa açısından iki temel bölgesel güvenlik sorunu vardır: Arap-İsrail barışının ve Körfez güvenliğinin sağlanması . Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber bölgede artan istikrarsızlık enerji konusunda büyük ölçüde bölgeye bağlı Avrupa'nın güvenlik ve tehdit ajandasını revize etmesine neden olmuştur. Bölgenin jeoekonomik kaynaklarının dünya pazarlarına – Batıdaki ekonomik ve toplumsal istikrar için zorunlu – güvenli bir yolla aktarımı sorunu ile bölgedeki aşırı nüfus, azgelişmişlik, siyasal şiddet ve çevresel kirlenmenin neden olduğu kitlesel göç sorununu da tehdit ajandası içine almasını zorunlu kılmıştır. Diğer bir tehdit ise, gelişmekte olan ülkeler içinde bölgesel güç olma iddiasındaki devletlerin, kitle imha silahlarını – kimyasal, biyolojik ve nükleer – bu idealler uğrunda araçsallaştırmasıdır. Bu tehditlerin yanı sıra terörizmin Soğuk Savaş yıllarından bugüne bölgede güvenlik ve istikrarın sağlanması yönünde ciddi tehdit olduğu Türkiye tarafından belirtilmişti. 11 Eylül Türkiye'nin bu endişelerini haklı çıkarmıştır.

Geleneksel olarak bir ülke için güvenlik sorunu denildiğinde, ilk akla gelen, bir başka ülkeden gelmesi beklenen olası askeri nitelikli saldırılardı. Bu anlamda Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenliğin hep harici boyutu ile ilgilenilirken iç boyut bir anlamda ihmal edilmişti. Soğuk Savaş yılları boyunca hep göz ardı edilen bu boyutuyla, iç istikrar, toplumun ekonomik ve siyasi olarak iyi bir durumda olması güvenlik tanımının yeni unsurları olarak devreye girmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenliğin askeri olmayan boyutu ile ilişkili sorunlar, siyasi, ekonomik, finansal ve ticari istikrarsızlıklar, yasal olmayan göçler, sınır ihlalleri, çevresel kirlenme/bozulma vb. gibi sorunlara çözüm bulma hayati önem taşımaktadır. Günümüzde küresel ölçekte istikrarı; ne, ne zaman, niçin, ve ne şekilde/nasıl bozacağı konusunda belirsizlikler vardır. Özellikle New York Dünya Ticaret Merkezi'ne 11 Eylül 2001' de yapılan saldırılar göstermiştir ki, saldırının kime karşı ve nerede yapıldığı da önemlidir. 11 Eylül'e kadar ABD'nin dünyanın çeşitli bölgelerinde bulunan kurumlarına, büyükelçilikleri-

Özellikle New York Dünya Ticaret Merkezi'ne 11 Eylül 2001' de yap»lan sald»r»lar göstermiştir ki, sald»r»n»n kime karş» ve nerede

ne, üslerine karşı terörist saldırılar olmuştu. Fakat bu kez saldırı ilk kez ABD sınırları içindeki bir yere yönelmişti. Saldırının kimliği hala net değil. Terörist bir saldırı olması, Soğuk Savaş döneminden bugüne uluslararası kamuoyunda barış ve istikrarı bozucu bir tehdit olarak hep terörizm tehdidini gündemde tutan ve taraf bulamayan Türkiye'nin haklılığını ortaya çıkarmıştır.

Soğuk Savaş döneminde güvenliği tehdit eden unsurun kimliği belirli ve niteliği ölçülebilir düzeydeydi. Fakat Soğuk Savaş sonrası dönemde ve özellikle de 11 Eylül sonrası dönemde iyice belirginleşen bir şekilde dünya barış ve istikrarını tehdit eden unsurların, hem kimlik(ler)ini hem de nitelik(ler)ini tesbit etmek giderek zorlaşmakta. Soğuk Savaş sonrası dönemde tehdit algılamalarında bir yandan belirsizlikler artarken, diğer taraftan değişkenler çoğalmakta. Topyekün savaş tehdidinin ortadan kalkması ile beraber geleneksel askeri tehdit algılaması giderek anlam değişikliğine uğramıştır. Kitle imha silahlarının - biyolojik, kimyasal ve nükleer – yayılmasının yeni askeri tehdit olarak ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu anlayışa yeni unsurlar olarak nüfus fazlalığı, siyasal şiddet, azgelişmişlik, etnik ve milliyetçi akımlar, yabancı düşmanlığı, göç ve mülteciler, çevre sorunları, ekolojik bozulma, toplumsal ekonomik, sosyal ve siyasi yapının istikrarlı olması, dahili ve harici çatışmalar, uluslararası uyuşturucu trafiği ve terörizm gibi yeni tehditlerin ortaya çıktığını görmekteyiz .

Güvenliğin en basit tanımı tehditlerden gelecek zararı minimize etmek ve riskleri en aza indirgemek olarak yapılabilir. Güvenlik tehditleri yeni kategoriler içinde küreselleşmiştir. Küreselleşen dünyada genel sorunlar ve tehditler günün koşullarına uygun olarak yeni bir karakter kazanıp, yeni bir görünüm sergilemeye başlamıştır. Küreselleşme olgusunun yaşandığı ortamda, bugün için istikrar durumları ne olursa olsun niteliği değişen tehditler, tüm bölgeleri etkileme potansiyeline sahiptir. Bu tehditler küresel karakter kazanıp geniş alanlar üzerinde etkili olmakta ve etki potansiyelleri büyümektedir. Terörizm, uyuşturucu ve çeşitli kaçakçılık faaliyetleri, organize suçlar, kitlesel boyutlara ulaşabilme ihtimali bulunan göç hareketleri, sınır anlaşmazlıkları ve etnik sorunlar, ekolojik ve çevresel faktörler, hızlı nüfus artışı, nükleer, kimyasal, biyolojik kitle imha silahlarının artması, yaygınlaşması yeni türden güvenlik tehditlerindendir. Bu tehditleri iki özellik etrafında açıklayabiliriz. İlk olarak; yeni tehditlerin birinci özelliği, sınır tanımaz oluşlarıdır. Tüm devletlerin çıkarlarını ilgilendirmekte olup, bir veya birkaç devletin çıkarları ile sınırlı kalmamaktadır. İkinci olarak da; yeni güvenlik tehditleri tek bir devletin veya devletler grubunun çözeceği sorunlar olmayıp, çözümü konusunda ortak bir konsensüs sağlanmasını ve çok taraflı bir yaklaşımla ele alınmayı gerektirir .

Güvenliğin en basit tan»m» tehditlerden gelecek zarar» minimize etmek ve riskleri en aza indirgemek olarak yap»labilir. Güvenlik tehditleri yeni kategoriler içinde küreselleşmiştir. Küreselleşen dünyada genel sorunlar ve tehditler günün koşullar»na uygun olarak yeni bir karakter kazan»p, yeni bir görünüm sergilemeye başlam»şt»r.

Tehditlerin ciddi boyutlara ulaşabilmesi için istikrarsızlık potansiyeli taşıyan elverişli bölgeler olduğu gibi, nispeten elverişsiz alanlar vardır. Ancak bugün için istikrarlı görünen bir bölge küresel ortamda tehditlerin etkileyeceği istikrarsız alanlar durumuna düşebilir. Sonuçta "güvenlik", bölgelere göre "zaman" ve "koşullara" referansla ifade edilebilecek bir kavramdır .

AvrupaGüvenliği ve Körfezin Önemi

Soğuk Savaş süresince Avrupa'da güvenliği söz konusu olduğunda ilk akla gelen Sovyet tehdidi idi. Bu tehdidin bir taraftan askeri nitelikli olarak algılanması, Avrupalı devletlerin ABD ve Kanada ile askeri nitelikli bir güvenlik işbirliğine girmesi NATO'nun kurulmasını sağlamış, diğer taraftan ise hem Sovyet etki alanı dışında kalan Avrupa bölgesinin Sovyetler Birliği ve onun müttefiklerine karşı güçlü bir ekonomiye sahip olması ABD'nin jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik çıkarlarına uygun olması, hem de 20. yüzyılda Avrupa'daki yıkıcı iki savaşın en önemli ve etkili gücü olan Almanya'nın sistem içinde kontrol edilebilmesi ve Avrupa-içi güvenlik ve istikrarın ekonomik işbirliği temeline dayanan bütünleşme yoluyla sağlanması, bugün Avrupa

Birliği adını alan kurumsallaşmanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kurumsal bütünleşme hareketi ile Avrupalı devletler Atlantik ötesine kayan güç merkezini tekrar Avrupa'ya çekme isteğindedirler.

Soğuk Savaş sonrası küresel rekabetin merkezinde yer alan genelde Ortadoğu ve özelde Körfez bölgesi, hem AB'nin küresel güç olma yolundaki istek ve iradesinin, hem de Avrupa-içi istikrarın sürdürülmesinde bölgede üstleneceği inisiyatifin test edileceği bir deney tüpüdür. Türkiye'nin AB'ye muhtemel tam üyeliği AB'nin bölgedeki konumunu güçlendirirken, diğer taraftan Avrupa-içi dengeleri değiştireceği korkusu Türkiye'nin üyeliği önünde engel olarak durmaktadır. Türkiye'ye tam üyelik perspektifi verme konusunda isteksiz davranan AB'yi, jeopolitik, jeo ekonomik, jeokültürel ve jeostratejik çıkarlarının giderek zorlaması, gelecekte Türkiye'ye özel statülü bir üyelik perspektifi sağlayabilir.

Kıbrıs'ın AB'ye girişi ile birlikte İskenderun Körfezi ve Doğu Akdeniz çıkışı üzerindeki kontrolünü artıracak olan Avrupa, aynı zamanda Ortadoğu bölgesine de müdahil bir konum kazanacaktır. Musul ve Suudi Arabistan petrollerinin de Doğu Akdeniz'e yöneldiği düşünülürse bu bölgenin enerji hatları açısından taşıyacağı merkezi konumun gelecekte küresel rekabetin en temel parametrelerinden biri olacağı açıktır . Gelecekte küresel güç olma iddiasında olan AB, bu amacına ulaşması için bölgede inisiyatif sahibi olmak zorundadır. Gerek bölgedeki tarihsel ve kültürel derinliği, gerekse stratejik derinliği olan Türkiye'yi dışlayarak bölgede etkin inisiyatif sahibi olması mümkün değildir. Diğer taraftan Müslüman-demokrat Türkiye'nin Ortadoğu ülkelerine bir model olarak gösterilme çabası bölgedeki iktidarları tedirgin etmektedir. Çünkü Ortadoğulu iktidarların gözünde Türkiye, Batı'nın Doğu içindeki eli konumundadır. Bununla beraber benzer bir bakış açısı Avrupalılarda da vardır. Avrupalılar ise Türkiye'yi Doğu'nun Batı içindeki eli olarak görme eğilimindedir. Doğu'ya göre Batılı,

Musul ve Suudi Arabistan petrollerinin de Doğu Akdeniz'e yöneldiği düşünülürse bu bölgenin enerji hatlar» aç»s»ndan taş»yacağ» merkezi konumun gelecekte küresel rekabetin en temel parametrelerinden biri olacağ» aç»kt»r . Gelecekte küresel güç olma iddias»nda olan AB, bu amac»na ulaşmas» için bölgede inisiyatif sahibi olmak zorundad»r.

Batılılara göre Doğulu, Kuzeylilere göre Güneyli, Güneylilere göre Kuzeyli olarak görülen Türkiye, yeni dönemde bir kimlik bunalımı yaşamaktadır. Soğuk Savaş sonrası ve özellikle 11 Eylül sonrası dönem iyice belirginleştirmiştir ki Türkiye bu bölgeler arasında köprü vazifesi gören bir ülke değil, merkezde yer alan bir ülke konumundadır. Her ne kadar Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte askeri güç temelli siyasi güçten, ekonomik temele dayanan siyasi güce doğru bir güç kayması yaşanmışsa da askeri güç durumunda bulunan ülke(ler) hâlâ uluslararası politikaları belirlemede önemli bir güce sahiptir.

Avrupa Birliği, Körfez Güvenliği ve Türkiye

Körfez güvenliğinin sağlanması Avrupa'daki siyasi, ekonomik ve toplumsal istikrarın sürdürülebilmesi için hayati önem taşımaktadır. Bölgede yaşanacak herhangi bir istikrarsızlıktan ilk olarak etkilenecek olan ABD değil Türkiye ve Avrupa kıtasıdır. Öncelikle şunu belirtmek gerekecektir ki coğrafi, tarihsel, ekonomik ve demografik farklılıklar Avrupa'nın – Avrupalı ülkelerin tek tek ve bir bütün olarak – bölgeye yönelik politikalarında ABD'ye nazaran daha dikkatli ve dengeli davrandığıdır. Bölgenin Avrupa kıtasına coğrafi yakınlığı, tarihsel bağları ile organik ekonomik ve demografik ilişkileri Avrupa'yı bölgedeki gelişmelerde ve değişimlerde aktif rol almaya zorlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği ve Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti (GKRC)'nin tüm Kıbrıs adası adına AB'ye üyeliği ve BM Genel Sekreteri Kofi Annan'nın sunduğu barış planı ve AB'nin baskısı bir arada düşünüldüğünde Avrupa'nın Körfez güvenliği politikası ve Türkiye'ye bakışı daha net anlaşılabilir kanaatindeyim. AB, GKRC'yi tam üyeliğe kabul ederek bölgedeki etkinliğini artırma çabası içindedir. Türkiye-AB ilişkileri bu perspektiften bakıldığında AB'nin bölge ile tarihsel, kültürel ve stratejik derinliğe sahip güçlü bir Türkiye'ye bakışında ikilem içinde olduğunu görmekteyiz. Çünkü AB, eğer Avrupa güvenliğini tehdit eden bölgedeki istikrarsızlığın nötralize edilebilmesinde ve istikrar sağlandıktan sonraki gelişmelerde inisiyatif sahibi olmak istiyorsa Türkiye'yi AB'den dışlamamak zorunda olduğunu hissediyor. Fakat diğer taraftan, Türkiye'nin büyük bir nüfusa sahip olması, ekonomisinin durumu, sosyo-kültürel olarak farklılığı, Avrupa'ya hakim tarihsel şuurun neden olduğu algılamalar ve en önemlisi AB üyesi komşusu Yunanistan'la olan sorunları, AB'nin Türkiye'ye bakışını ve politikalarını olumsuz etkilemektedir.

Körfez'de sağlanacak güvenlik, bölgedeki ve çevre bölgelerdeki enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde dünya pazarlarına aktarımını jeoekonomik ve jeostratejik bir hedef olarak gören ABD'nin bu politikalarına çoğu zaman tamamlayıcı bir unsur olarak hareket etmekle beraber zaman zaman bu politikalardan farklılığını ortaya koymaktadır . Bölgedeki çıkarlarını süper güç ABD'nin çıkarları ile uyumlaştırmak zorunda olan Avrupa devletleri , AB çatısı altında bile ortak dış siyaset ve güvenlik politikası geliştirememiş olmaları Avrupa'nın etkinliğini sınırlamaktadır . Avrupa ve ABD'nin Ortadoğu'daki ortak çıkarları onların politikalarının rekabet içinde olmaktan daha ziyade birbirlerinin tamamlayıcısı olmalarını gerektirmektedir . Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku'nun çökmeye başlaması sonucu geleneksel Sovyet desteğinden mahrum kalan Araplar, ABD'nin bölgede tek başına kalmasını önlemek için yeni işbirliği arayışlarına girmişlerdir. 24 Şubat 1990'da Amman'da yapılan Arap İşbirliği Konseyi toplantısında konuşan Irak Lideri Saddam Hüseyin, İsrail yanlısı ABD'nin bölgedeki etkinliğini dengeleyen Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ve uluslararası alanda güç kaybetmesinin Araplar için tam bir felaket olduğunu belirtiyordu. Geleneksel Sovyet desteğinden mahrum kalan Araplar, karşısında tek süper güç ABD'nin desteklediği İsrail'in hiç ummadığı stratejik bir miras elde ettiğini vurguluyordu. Ayrıca Sovyetler'de yaşayan Yahudilerin bölgeye göç etmeye başlamasının Filistinlileri güç durumda bıraktığını belirtiyordu. Saddam, ABD'yi dengelemek için AB ve Japonya ile ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğini vurguluyordu .

Avrupa Birliği açısından öncelikli olarak güvenlik tehdidi algılanan bölge, gerek coğrafi yakınlığından dolayı gerekse AB'nin güney kanadı ülkelerinin – Fransa, İtalya, İspanya ve Yunanistan – tarihsel ve ekonomik çıkar alanı olmasından dolayı Güney ve Doğu Akdeniz bölgesidir . Körfez bölgesinde etkinliğini artırmak için AB ekonomik yatırım ve yardım politikalarını öncelikli olarak kullanmaktadır. Diğer bir politikası ise bölgeye hem müdahil olabilecek hem de sistemin dışında kalabilecek bir konumda bulunan Kıbrıs Adasını AB'ye tam üye almak istemesidir. Siyasi bütünleşme hareketinin vermiş olduğu imkan ve yetenekleri kullanarak, ABD'nin giderek artmaya başlayan askeri ve ekonomik hegemonyasını dengelemek amacıyla küresel pazarlarda güç kazanmak isteyen AB, görece etkisiz kaldığı bu bölgede etkinliğini artırmak , AB içinde Doğu-Güney eksenini dengelemek ve özellikle AB'nin en etkili gücü Almanya tarafından Birlik içindeki konumuna tehdit olarak algıladığı Türkiye'nin üyeliğine engel olması için GKRC'yi tüm Kıbrıs Adası adına AB'ye tam üye olarak almaktadır. Bu durum AB nezdinde Türkiye'nin jeopolitik konumunu zayıflatacaktır.

AB içinde Doğu-Güney eksenini dengelemek ve özellikle AB'nin en etkili gücü Almanya taraf»ndan Birlik içindeki konumuna tehdit olarak alg»lad»ğ» Türkiye'nin üyeliğine engel olmas» için GKRC'yi tüm K»br»s Adas» ad»na AB'ye tam üye olarak almaktad»r. Bu durum AB nezdinde Türkiye'nin jeopolitik konumunu zay»flatacakt»r.

Enerji kaynakları konusunda dışa bağımlı olan AB, bu kaynakların hangi yollarla Avrupa'ya aktarımı yolunda özellikle şu iki yolu benimsemektedir. Hazar Havzası ve Orta Asya enerji kaynaklarının Karadeniz ve Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya aktarımı ile Ortadoğu enerji kaynaklarının Güney ve Doğu Akdeniz yoluyla Avrupa'ya aktarımı . Türkiye'nin bu bölgelerle – Ortadoğu, Orta Asya ve Hazar Havzası – olan tarihsel, kültürel ve stratejik derinliğini göz ardı ederek Türkiye'nin jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik konumunu zayıflatmaya yönelik bu politikaları ekonomik anlamda görece başarı olarak nitelendirilebilir. Fakat bölgedeki istikrarsızlığın Türkiye'siz nötralize edilebilmesi mümkün değildir. Bu bölgelerde yaşanan en ufak olaydan sosyo-kültürel ve tarihsel bağlarının yüklediği sorumluluğundan dolayı doğrudan etkilenen Türkiye, bölgede istikrarın sağlanmasında kilit ülke konumundadır. Dünyadaki tek Müslüman, laik ve demokratik ülke olan Türkiye olmadan Avrupa'nın küresel güç olması zordur. Türkiye'li bir AB, klasik deyimle Doğu-Batı sentezini özümseyerek, yalnızca bölgede değil aynı zamanda tüm dünyada barış ve istikrarın sağlanmasına da katkıda bulunacaktır. Stratejik tercihleri ile korkuları arasında sıkışan AB'nin Türkiye'ye karşı izleyeceği politika tercihlerinin ne olacağı sadece Türkiye-AB ilişkilerinin geleceği açısından önemli değildir. Bunun yanı sıra AB'nin gelecekte küresel güç olma hedefleri konusunda bir deney tüpü olan Körfez ve Ortadoğu'da güvenlik ve istikrarın sağlanmasının da ABD ve Rusya ile birlikte, hem Balkanlarda hem de Kafkaslar ve Orta Asya'da etkili güç olmasının önünü açacaktır. GKRC'nin bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde yapabileceği katkı jeokültürel ve jeopolitik nedenlerden dolayı minimum düzeyde kalacaktır.

Avrupa Birliği Körfez Ülkeleri ve Türkiye

Avrupa Birliği'nin Körfez ülkeleri ile olan ilişkisi daha çok ekonomik karakterlidir. Bölgedeki ABD egemenliğini sarsmanın ve uzun vadede kırmanın en etkili yolu olarak bölge ile olan ekonomik ilişkilerini geliştirmeyi seçmiştir. AB üyesi her devlet, hem birbirleriyle hem de ABD ile KİK üye devletlerine silah satışı konusunda rekabet halindedirler. ABD'nin "çifte çevreleme politikası" çerçevesinde İran ve Irak'a karşı ekonomik boykot uygulanması isteğine AB katılmamıştır. Özellikle Fransa, bu konuda ABD'ye karşı açık tavır almıştır.

AB 1989'da Körfez İşbirliği Konseyi ile ekonomik işbirliği anlaşması imzalamıştır. 1989 İşbirliği Anlaşmasının temel hedefi, AB ve KİK dışişleri bakanları Ortak Konsey/Bakanlar Toplantısı ile yılda en az bir kez toplanarak ilişkileri geliştirmektir . Endüstriyel işbirliği, enerji ve çevre konularında kurulan çalışma gruplarına 1996'da üniversite, iş ve medya konularında işbirliğini kapsayan çalışma grupları eklendi . 1989 işbirliği anlaşması aynı zamanda AB ile KİK arasında serbest ticaret anlaşması görüşmelerine imkan tanıyordu. Fakat bunu engelleyen iki temel faktörden ilki, KİK üyelerinin kendi aralarında gümrük birliği oluşturma konusunda ağır davranmaları, diğeri ise AB içindeki vergi sorunudur . 2001'de AB Konseyi, KİK üyelerinin aralarında gümrük birliği oluşturmaları için gerekli yardımı yapma kararı aldı .

Aralık 2001 KİK yıllık toplantısında 1 Ocak 2003 tarihinden itibaren KİK üye devletleri, gümrük birliğinin yürürlüğe girmesini öngören bir karar aldılar. Ayrıca Ocak 2003'te yürürlüğe girmesi şartıyla Ortak Dış Tarifeler konusunda anlaşmaya vardılar. Sınırlı sayıda gümrüksüz satış maddesi kabul edildi ve ürünlerin çoğu % 5 üzerinden vergilendirildi. Bu gelişmeler gösteriyor ki, KİK üyesi ülkeler AB'yi model alarak bir ekonomik bütünleşme süreci içine girmişlerdir. Bu durum, bölge ülkelerinin demokrasiyi kabul edecekleri anlamına gelmiyor. Sadece ekonomik anlamda Avrupa bütünleşme sürecini örnek alarak bir yapılanmaya gitmektedirler.

Körfez bölgesinin jeoekonomik ve jeostratejik öneminin yanı sıra KİK'in AB'nin ticaret

Körfez bölgesinin jeoekonomik ve jeostratejik öneminin yan» s»ra KİK'in AB'nin ticaret yapt»ğ» en büyük 6. Pazar olmas» dikkat çekicidir. Fakat ilginç olan AB'nin bölgedeki yat»r»mlar» giderek azalmaktad»r. 1999'da 3 milyar Euro olan yat»r»mlar»n değeri, 2000'de yar» yar»ya düşerek 1,5 milyar Euro'ya gerilemiştir.

yaptığı en büyük 6. Pazar olması dikkat çekicidir. Fakat ilginç olan AB'nin bölgedeki yatırımları giderek azalmaktadır. 1999'da 3 milyar Euro olan yatırımların değeri, 2000'de yarı yarıya düşerek 1,5 milyar Euro'ya gerilemiştir. KİK'in AB'deki yatırımları ise bir önceki yıla göre %15 artış göstererek 2000'de 4,6 milyar Euro'ya çıkmıştır. AB'nin bölgedeki yatırımlarının azalmasında en büyük pay 1980 sonrasında bölgede adeta kronikleşen istikrarsızlık ve 1991 Körfez Savaşı sonrasında bölgenin tamamen ABD hegemonyası altına girmesindedir. Bölgede ABD'yi dengelemek için Irak ve İran'la ilişkilerini sıcak tutan AB, bölgede siyasi bağımsızlıklarını koruyacak askeri güçten yoksun devletlerin güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak askeri imkan, yetenek ve kapasiteden yoksun olması nedeniyle etkili olamamaktadır. Bölgede daha etkin konuma gelerek, küresel bir güç olmak istiyorsa AB, Türkiye'nin tam üyelik çabalarına olumlu cevap vermek zorunda kalabilir. Yukarıda da belirttiğimiz nedenlerden dolayı Türkiye'ye tam üyelik perspektifi verilmesi uzun zaman alabilir ama özel statülü bir üyeliğin kısa vadede bir çözüm olarak Türkiye'ye teklif edilmesi muhtemeldir.

27-28 Şubat 2002'de KİK-AB Ortak Komitesi/Bakanlar Toplantısı'nda yayınlanan Ortak Bildiri , AB-KİK arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi, ticaretin artırılması, Filistin sorununa adil, kalıcı ve kapsamlı bir çözüm için BMGK'nin 242 ve 338 sayılı kararlarına taraflarca uyulması, Irak'ın 1284 sayılı BMGK kararına uyması, İran'daki reform sürecinin devamı için destek verilmesi ve İran ile Birleşik Arap Emirlikleri arasındaki adalar sorununun uluslararası hukuk çerçevesinde veya Ulusla-

rarası Adalet Divanı tarafından barışçıl yollarla çözülmesi, bölgede nükleer ve kitle imha silahlarının azaltılması çağrısında bulunmaktadır. Bildiride ayrıca AB ve KİK'in, bölgesel ve uluslararası siyasi olaylarda ikili çıkarlar hakkında karşılıklı görüş alışverişinde bulunduklarını açıklıyordu.

Avrupa Birliği dönem başkanı Yunanistan Başbakanı Simitis, basın toplantısında Irak'ta bir savaşa karşı olduğunu ve Irak sorununun barışçıl yollardan çözülmesi gerektiğini açıkladı . Diğer taraftan Avrupa Parlamentosu İngiliz milletvekili Barones Emma Nicholson, AB'nin demokrasinin gelişmesi konusunda bölgedeki yeni müttefikinin İran olduğunu söylerken Türkiye'nin önemine de vurgu yapmıştır.

Yunanistan Dışişleri Bakanı George Papandreou, 9 Ocak 2002'de İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi ile Atina'da ortaklaşa düzenlediği basın toplantısında Irak sorunu da dahil olmak üzere Ortadoğu'daki uyuşmazlıkların çözümünde ve diğer bölgesel ve uluslararası olaylarda bölgesel bir güç olarak İran ile Yunanistan ve AB arasında ilişkilerin ve işbirliğinin artırılması çağrısında bulundu. İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi'nin Yunanistan başta olmak üzere çıktığı Avrupa gezisinin Başbakan Gül'ün programına denk gelmesi, Türkiye'nin bölgede giriştiği aktif politikaya karşı İran'ın cevabı olarak algılanabilir.

Irak'ta incelemelerini sürdüren silah denetim komisyonu (UNMOVIC) ile Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) başkanları Hans Blix ve Muhammed Baradey, 27 Ocak'da sunacakları rapor öncesi Güvenlik Konseyi'ni bilgilendirirken, Irak'ın 'etkin işbirliği yerine pasif işbirliği' yaptığı şikâyetinde bulundular. Ayrıca 27 Kasım 2002'de başlayan denetimlerde silah bulamadıklarını fakat bu durumun silahların var olmadığı anlamına gelmediğini belirten Blix ve Baradey'in bu açıklamaları ABD'nin silah denetimlerini düzenleyen 1441 sayılı BM kararını ihlal etti-

Başbakan Gül'ün Irak krizine diplomatik yollardan çözüm bulmak için ç»kt»ğ» Ortadoğu turunda uğrad»ğ» Suriye , Ürdün, M»s»r, Suudi Arabistan ve İran'da yapt»ğ» görüşmelerde öncelikli olarak Irak'»n toprak bütünlüğünden bahsetmesi, Türkiye'nin Musul-Kerkük konusundaki politikalar»n» yans»tmas» bu ülkelerin endişelerine cevap vermesi bak»m»ndan önemlidir.

ği gerekçesiyle Irak'a savaş ilanına zemin hazırlayabilir. Silah programlarında görevli Iraklı bilim adamlarıyla yapılacak görüşmelerin Güney Kıbrıs'ta yapılacağı kesinlik kazanırken, ABD'nin Irak aleyhinde kanıt çıkmasını beklediği belirtiliyor .

ABD Basra Körfezi çevresine asker, uçak ve gemi yığınağı yaparken, İngiltere Savunma Bakanı Geof Hoon, Basra Körfezi'ndeki askeri yığınağın bir parçası olacak 1500 yedek askere, Saddam'a baskıyı artırmak için yapılan bir girişim olarak 'hazır ol' emri verdi. Bölgeye yaklaşık 20 bin asker yollaması beklenen İngiltere'nin yanı sıra, olası Irak savaşı için, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın orduya "Fransa'nın yer alabileceği yeni operasyonlar olabilir. Konuşlanmaya hazır olun" emrini vermesi ve ardından da "özellikle Irak'ın BM Güvenlik Konseyi'nin 1441 sayılı kararını nasıl yerine getirdiğine dikkat etmeliyiz" beyanatıyla, ülkesinin olası Irak harekatına katılmasına dair en net sinyal olarak algılanırken, Almanya'nın devreye girmesi sonucu bu tutumundan vazgeçen Fransa, harekete destek vermeyeceklerini bildirdi. Alman Dışişleri bakanı Jocha Fisher ülkesinin Irak harekatına kesinlikle karşı olduğunu belirterek, Türkiye'nin öncülüğünde atılan barış adımlarını desteklediklerini bildirmiştir. Diğer taraftan Başbakan Gül'ün Irak krizine diplomatik yollardan çözüm bulmak için çıktığı Ortadoğu turunda uğradığı Suriye , Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan ve İran'da yaptığı görüşmelerde öncelikli olarak Irak'ın toprak bütünlüğünden bahsetmesi, Türkiye'nin Musul-Kerkük konusundaki politikalarını yansıtması ve bu ülkelerin endişelerine cevap vermesi bakımından önemlidir. Bu ziyaretlerde bölge ülkelerinin bölgede savaş istemediklerini açık bir dille ifade etmeleri üzerine ve ABD içinde artan savaş karşıtı gösteriler Bush yönetimine yönelik eleştirilerin artmasına neden oldu.

Türkiye'nin ABD'nin istediği desteği vermemesi Irak'a karşı kuzeyden cephe açmayı düşünen ABD'yi yeni arayışlara itmiştir. Burada Kıbrıs'ın öneminin arttığını görmekteyiz. Türkiye'nin destek vermemesi durumunda Kıbrıs'ta bulunan İngiliz askeri üslerinin kullanılabileceği öne sürüldü . Bu üsleri kullanarak Kuzey Irak'a asker çıkarmaya çalışmak o

kadar kolay olsaydı bu operasyonu hemen yaparlar ve Türkiye ile pazarlığa oturmazlardı. Düşünelim ki bu üsleri kullanmak zorunda kaldılar, peki bu askerleri nasıl Kuzey Irak'a indirecekler? Suriye ABD'ye hava sahasını kullanma izni verecek mi? Suriye izin vermezse ABD ne yapacak? Kıbrıs'tan Kuzey Irak'a kadar tünel mi kazacak?

Başbakan Gül'ün Ortadoğu barış turu sonucu dışişleri bakanları 22-23 Ocak 2003'te İstanbul'da bir araya gelerek, Irak Sorununun barışçıl yollardan çözülmesi için ortak bir bildiri yayınladırlar . Bildiri ile sorunun barışçıl yollardan çözülmesi gerektiğine vurgu yapılırken BM Güvenlik Konseyi'nin bölge ülkelerinin ortaya koyduğu perspektifle uyumlu hareket etmesi istenirken barışçı çözüm arayışlarında BM Güvenlik Konseyi ile işbirliğine hazır oldukları mesajını vermişlerdir. Bildiride Saddam Hüseyin adı belirtilmezken, Irak liderliği tabiri kullanılmış olması dikkat çekicidir. Bölgede barış ve istikrar için Irak'ın BM kararlarına uyması açık ve sert bir şekilde ifade edilmiştir.

Sonuç

Dünya petrol rezervlerinin % 45'ini ve küresel toplam üretimin % 20'sini sağlayan KİK ülkeleri, alternatif enerji kaynakları geliştirilinceye kadar dünya ekonomi-politiğinin geleceği açısından stratejik önemini koruyacaktır. AB'nin küresel güç olma yolunda imkan ve yeteneklerinin test edileceği bir deney tüpü konumunda olan Körfez'de alacağı sorumluluk, Avrupa'da toplumsal iç istikrarın sağlanmasına da doğrudan katkı da bulunacaktır.

Ortadoğu'nun merkezi konumundaki Körfez bölgesinde sağlanacak istikrar, bütün Ortadoğu coğrafyasında ki sorunların çözümünde yardımcı olacaktır. Bölgede etkinliğini artırmak isteyen AB için en transit yol, Türkiye üzerinden geçmektedir. Körfez ülkeleri ile AB arasında ticaretin güvenli ve en kısa yoldan yapılması mevcut ticari hacmi genişletecektir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle azalan nükleer savaş tehdidi, bölgesel çatışma ve bu çerçevede müdahale olgusunu tamamen ortadan kaldırmamış, aksine daha da artırmıştır. Etnik, dini ve iç siyasal çatışmalarla birlikte terörist faaliyetlerin etkisi, giderek artan uluslararası ekonomik bağımlılıktan dolayı kısa zamanda tüm devletler tarafından hissedilmektedir. 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasında yaşanan Petrol Krizi, 1980-83 İran-Irak Savaşı ve 1990-91 Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine yaşanan krizlerden tüm devletler etkilenmiştir.

Türkiye'ye tam üyelik verme konusunda çeşitli nedenlerle isteksiz davranan AB'yi, jeopolitik, jeoekonomik, jeokültürel ve jeostratejik ç»karlar»n»n giderek zorlamas», gelecekte Türkiye'ye özel statülü bir üyelik perspektifi sağlayabilir.

AB'nin bölgeye olan hayati ihtiyacı ve ilgisi Türkiye-AB ilişkilerinde Türkiye'nin konumunu güçlendirici etki yaparken, bu etkiyi zayıflatmak için PKK/KADEK'i kullanmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin dış ticaretinin yarıya yakınının AB üyesi ülkelerle olması ve Avrupalıların Türk finans sistemi içindeki etkinlikleri Türkiye'ye karşı AB'nin elini güçlendirmektedir. AB, ayrıca Türkiye'nin stratejik konumunu zayıflatmak için Avrupa'ya olan enerji aktarımı için Karadeniz'in kuzeyini tercih etmektedir. Görece zayıf olduğu Doğu Akdeniz'de ise konumunu güçlendirmek için GKRC'yi tam üyeliğe almaktadır. Türkiye'nin olası Irak operasyonunda ABD'ye destek vermemesinden maksimum yarar sağlamak isteyen GKRC'nin Iraklı bilim adamları ile yapılacak olan görüşmeler için üs olmayı kabul etmesi bunun en önemli göstergesidir. Türkiye'nin İngiltere'ye Irak müdahalesi için askerlerini konuşlandırma isteğine verdiği olumsuz yanıta karşılık olarak adadaki üsleri kullanabileceğini öne süren İngiltere, Türkiye'nin manevra alanını daraltmayı amaçlamaktadır. Kıbrıs sorununun 28 Şubat 2003'e kadar çözülmesi yönünde baskı yapan AB'nin İngiltere üzerinden uyguladığı baskı Irak sorununun diplomatik yollarla çözülmesi taraftarı olan Türkiye'nin elini zayıflatmaktadır. Buna karşılık Başbakan Abdullah Gül'ün sorunun barışçıl yollarla çözülmesi için Ortadoğu ülkelerine yaptığı ziyaretin olumlu geçmesi bölgede Türkiye'nin inisiyatifini güçlendirmiştir. Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen'in Irak Lideri Saddam Hüseyin'le yaptığı görüşme de diğer önemli olaydır.

Türkiye'ye tam üyelik verme konusunda çeşitli nedenlerle isteksiz davranan AB'yi, jeopolitik, jeoekonomik, jeokültürel ve jeostratejik çıkarlarının giderek zorlaması, gelecekte Türkiye'ye özel statülü bir üyelik perspektifi sağlayabilir.

TAYANÇ GÜNDÜZ

AB Para Politikası & Euro

Bugün Avrupa Birliği, ortak para politikası olan bir birliktir. Kırkbeş yılı aşkın tarihi boyunca, önce Avrupa Toplulukları'ndan (Kömür-Çelik, Atom Enerjisi ve Avrupa Ekonomik Topluluğu) tek Avrupa Topluluğu'na sonra da Avrupa Birliği'ne evrilen bu yapı, henüz nihai hedefine ulaşamamış da olsa para politikasını merkezileştirilebilmek için gerekli kurumsal altyapıyı hazırlamış ve nihayetinde ortak paraya geçmeyi başarmıştır.

Bugün Avrupa Birliği, ortak para politikası olan bir birliktir. Kırkbeş yılı aşkın tarihi boyunca, önce Avrupa Toplulukları'ndan (Kömür-Çelik, Atom Enerjisi ve Avrupa Ekonomik Topluluğu) tek Avrupa Topluluğu'na sonra da Avrupa Birliği'ne evrilen bu yapı, henüz nihai hedefine ulaşamamış da olsa para politikasını merkezileştirilebilmek için gerekli kurumsal altyapıyı hazırlamış ve nihayetinde ortak paraya geçmeyi başarmıştır. Ortak inşa edilen bir para olma özelliğini haiz ilk para olan 'euro' gerek birliğe dahil ülkeler için, gerekse uzun vadede dünya finans ve mal piyasalarında üstlenmesi öngörülen rezerv para olma özelliği ile detaylı çalışmaları hak eder görünmektedir.

Biz çalışmamızda Avrupa Birliği'nin özellikle ekonomik ve finansal bağlamda kısaca tarihçesini verecek, euroya adım adım giden yolun izlerini sürecek, euronun getiri ve götürülerini ve para politikasının temel özelliklerini çok genel bağlamda ele almaya çalışacağız.

Kısa Tarihçe

Tarihi, Kutsal Roma-Germen İmparatoru Şarlman'a kadar uzanan, Avrupa çapında bir para hayali, 2. Dünya Savaşı sonrasında, ekonomik ve parasal bir birlik kurma yolunda adım adım hayata geçirilmiştir.

2. Dünya Savaşı'nın ardından

- Avrupa'daki ülkeler için bir 'topluluk yaklaşımı' birçok problem için pratik bir çözüm olarak görünüyordu.

-Avrupa politik ve ekonomik açıdan çökmüş durumdaydı, Avrupalı güçlerin koloni imparatorlukları çözülmüş, Avrupa devletlerinin gücü önemli ölçüde gerilemişti.

-ABD'nin gücü ve demirperde ülkeleri ile Sovyet Rusya tarafından sınırlanan Avrupa'da bir Avrupa Topluluğu ekonomik ve politik bir zorunluluk olarak ortaya çıktı.

Savaş sonrasında, uluslararası ticaretin istikrarlı seyrini teminat altına almak ve uluslararası ekonomik düzeni sağlamak için bazı düzenlemeler yapıldı.

1946'da Bretton Woods Konferansı ile; IMF ve IBRD adlı uluslar arası kuruluşlar tesis edildi. IBRD (=Uluslar arası Yeniden İnşa ve Gelişme Bankası) daha sonra Dünya Bankası'na dönüştü.

IMF'nin amacı; kurlar arası istikrarı garanti altına almak, kurlar üzerindeki doğrudan kontrolleri önlemek ve büyük çaplı sapmaları önlemek, Dünya Bankası'nın amacı ise; üye ülkelere mali yardım sağlamak, gelişmekte olan ülkelere çeşitli alanlarda uzmanlar sağlamak şeklinde belirlendi.

1947'de imzalanan GATT (= Ticaret ve Tarifelere İlişkin Genel Anlaşma) ile; tarifeler tedricen azaltıldı, kotalar yasaklandı. Ödemeler dengesindeki bozulmaları önleme ve ticaretteki ayrımcılıkları önleme hedefleri konuldu.

- Savaş sırasında büyük ölçüde yıkıma uğrayan Avrupa'da, savaşı müteakip dönemde;

- Para birimleri arasında konvertibilite yoktu.

Tarihi, Kutsal Roma-Germen İmparatoru Şarlman'a kadar uzanan, Avrupa çapında bir para hayali, 2. Dünya Savaşı sonrasında, ekonomik ve parasal bir birlik kurma yolunda adım adım hayata geçirilmiştir.

- Ticaret ikili anlaşmalar çerçevesinde gerçekleştiriliyordu.

- Avrupa'nın Dolar Alanı'na (ABD ve Kanada) yaptığı ihracat, bu bölgeden yaptığı ithalatının yaklaşık yarısına karşılık geliyordu. Bu da dolar açığına (=dollar gap) neden oldu. Dolar ihtiyacı çok fazla idi.

- Tüm Avrupa ülkeleri dolar, altın ya da dolara dönüştürülebilen para elde etme arzusunda idi.

- 1947'de İngiltere tarafından denenen tek taraflı konvertibilite girişimi, 7 hafta içerisinde başarısızlıkla sonuçlandı. Sterlin talebi patlamış, ödemeler dengesi muazzam açık vermişti.

- Dolar açığı problemi yapısal görünüyordu. İthalat ve ihracat esnekliğinin (=fiyattaki değişikliklere bağlılık oranının) çok düşük olduğu ve bu nedenle kurdaki değer kayıplarının ödemeler dengesi üzerinde büyük bir etkisinin olmayacağı varsayılıyordu.

Bu nedenlerle ortak bir girişim gerekiyordu. 1948 yılında OEEC (daha sonra OECD) kuruldu. 2. Dünya Savaşı Sonrası'nda ABD, Avrupa ülkelerinin yeniden inşası için Marshall Planı'nı uygulamaya koydu. Bu plan çerçevesindeki yardımın etkin biçimde kullanılabilmesi için ABD de bu kuruluşu destekledi. Ama çift taraflı ticaret bir süre daha devam etti.

Avrupa ülkeleri kendi aralarında uzun vadede bugünkü ekonomik ve parasal birlik (EPB) için zemin oluşturacak birtakım düzenlemeler gerçekleştirdiler. Bunlar;

-1949'da Avrupa Konseyi kuruldu.

-1950'de Avrupa Ödemeler Birliği kuruldu.

-1951'de Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kuruldu. (Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Almanya, İtalya ve Fransa tarafından)

-1 Ocak 1958: AET ve EURATOM'u kuran Roma Anlaşması yürürlüğe girdi.

-30 Haziran 1968: Avrupa Toplulukları'nda Gümrük Birliği öngörülenden 1.5 yıl önce tamamen tesis edilmiş oldu.

-1 Ocak 1970: AET'nin 12 yıllık geçiş dönemi sona erdi. Ortak Dış Ticaret Politikası yürürlüğe sokuldu.

-Nisan 1972-Mart 1973: Toplulukta bir Ekonomik ve Parasal Birlik kurma yolunda oluşturulan "Tünelde Yılan Sistemi" uluslararası para piyasalarındaki dalgalanmalar karşısında başarısızlığa uğradı ve çöktü.

-13 Mart 1979: Ekonomik ve Parasal Birlik kurma yolunda ikinci deneme olarak bir "Avrupa Para Sistemi" oluşturuldu. ECU hayata geçti.

-1 Temmuz 1987: Tek Avrupa Senedi yürürlüğe girdi.

Bu alandaki kazanımların, döviz alış-verişindeki işlem maliyetleri ve kur riskine karşı korunma (hedge) maliyetlerinin hesaplanması suretiyle, GSYİH'nın yaklaşık yüzde 0,3 ile 0,4'ü arasında bir orana kadar çıktığı bulgulanmıştır. Bu da 15 AB üyesi ülke için yaklaşık 20-25 milyar euroya tekabül etmektedir.

-Haziran 1988: Hannover'de yapılan AT Zirve toplantısında bir Ekonomik ve Parasal Birlik kurma hedefi yolunda çalışılması benimsendi.

-1 Temmuz 1990: Ekonomik ve Parasal Birlik'in ilk aşaması başladı.

- 7 Şubat 1992: Avrupa Topluluğu'nda tek para birimi ve ortak bir merkez bankası sistemine dayalı bir "ekonomik ve parasal birlik" ile ortak dış politika ve savunma politikası perspektiflerine dayalı "siyasi birlik"in kurulmasını öngören Anlaşma Hollanda'nın Maastricht şehrinde imzalandı.

-1 Ocak 1993: Sermayenin tam anlamıyla serbestliğini sağlayan 'Tek Pazar' yürürlüğe girdi.

- 1 Ocak 1994: Ekonomik ve Parasal Birlik'in 2. aşaması başladı. APK (Avrupa Para Kurumu) kuruldu.

-1 Ocak 1999: Enflasyon, döviz kuru, bütçe açıkları ve borçlarla ilgili şartlar gerçekleştiğinde, Avrupa Birliği'nde tek para birimi ve ortak merkez bankasının yer aldığı para birliği fiilen başladı.

- 1 Ocak 2002: Euro tedavüle girdi.

Tarihçesini kısaca bu şekilde verebileceğimiz parasal birlik ve euroya ilişkin olarak ekonomik bağlamda önem arzeden konular olan tek para biriminin getiri ve götürüleri ve bu birliğin kurumsal altyapısı bundan sonraki bölümde ele alınmaya çalışılacaktır.

Tek Para Biriminin Doğrudan Faydaları

-Mikroekonomik verimlilikler: İşlem maliyetleri düşecektir. Bu alandaki kazanımların, döviz alış-verişindeki işlem maliyetleri ve kur riskine karşı korunma (hedge) maliyetlerinin hesaplanması suretiyle, GSYİH'nın yaklaşık yüzde 0,3 ile 0,4'ü arasında bir orana kadar çıktığı bulgulanmıştır. Bu da 15 AB üyesi ülke için yaklaşık 20-25 milyar euroya tekabül etmektedir. (Ekonomik ve Parasal Birlike İngiltere, İsveç ve Danimarka dışındaki 12 AB üyesi ülke dahildir)

-Bir 'rezerv para' olarak Euro: 2. Dünya Savaşı'nın ardından, ABD doları dünyadaki merkez bankalarının çoğunun rezervlerinde resmi uluslar arası aktif olmuştur. Uluslararası ticaret ve yatırımlarda, ABD şirketlerinin hakim konumları nedeniyle baskın rol oynamıştır (işlem ve ödemelerde araç para olarak kullanılmıştır). Yakın gelecekte ise, Avrupa Birliği'nin ekonomik büyüklüğü ve bu bölgedeki parasal istikrar beklentisi, euronun zaman içinde dolara rakip bir rezerv para ve araç para olması sonucunu doğuracaktır. Bu Avrupa Bir-

liği'ne 3 fayda sağlayacaktır.

a) Senyoraj: Tıpkı ABD doları gibi euro da AB dışındaki ülkelerin merkez bankaları tarafından rezervlerde kullanıldıkça, Avrupa Merkez Bankası, bastığı (=diğer merkez bankalarının rezervlerinde saklanan) euro miktarı kadar mal ve hizmetin karşılıksız olarak AB bölgesine akmasını sağlamış olacaktır.

b) İşlemlerde etkinlik kazançları.

c) Uluslararası ekonomik müzakerelerde ekonomik güç. Burada AB'nin gerek nüfus, gerekse toplam ekonomik büyüklük açısından da dünyanın önde gelen bir gücü olması da etkilidir.

Parasal Birlik'in dolaylı faydaları

1992 yılında Maastricht'de Ekonomik ve Parasal Birliğe dahil olacak AB üyesi ülkeler için şu kriterler belirlenmişti;

-Birliğe üye herhangi bir ülkede enflasyon oranı, bir önceki yılda birliğe üye ülkelerden en düşük enflasyona sahip olan 3 ülkedeki enflasyon oranları ortalamasının yüzde 1.5'ından daha fazla olmamalıdır. Anlaşmaya göre enflasyon oranı için tüketici fiyatları endeksi esas olacaktır.

-Birliğe üye ülkelerde bütçe açıklarının GSYİH'ya oranı yüzde 3'den fazla olmamalıdır.

-Birliğe üye ülkelerde toplam devlet borçlarının GSYİH'ya oranı yüzde 60'dan fazla olmamalıdır.

-Birliğe üye ülkelerde uzun vadeli devlet tahvillerinin faiz oranı bir önceki yılda Birliğe üye ülkelerden en düşük faizle tahvil ihraç etmiş üç ülkenin uyguladığı faiz oranları ortalamasından en fazla 2 puan yüksek olmalıdır.

- Birliğe üye ülkelerin ulusal paraları döviz kuru mekanizmasına dahil olmalıdır. Ulusal paranın döviz değişim oranı son iki yıl içinde normal dalgalanmaya bırakılmamalı ve devalüe edilmeksizin kur mekanizması içindeki değer değişimi (+/-) yüzde 15'i geçmemelidir.

Maastricht Antlaşması'nın maddelerine dayanan şu kazançlar tüm parasal birlikler için aynı ölçüde geçerli değildir.

Fiyat istikrarından kaynaklanan kazançlar

Fiyat istikrarı kaynakların etkin dağılımını sağlar. Düşük enflasyon oranı, enflasyonda düşük düzeyde dalgalanmaların olmasını temin eder. Bunun uzun-vadeli çıktı düzeyine olumlu etki eden iki sonucu vardır;

a) Yatırım kararlarında etkinlik: Mutlak ve göreceli fiyat değişiklikleri arasındaki fark izlemek daha kolay olur. Avrupa Komisyonu 1990 tarihinde göreceli fiyatlardaki farklılaşmanın yüzde 1 daha az olması durumunda reel çıktının GSYİH'nın yüzde 0,3'ü kadar artacağını bulgulamıştır.

b) Risk priminin azalması sayesinde daha düşük reel faiz oranları oluşacaktır.

c) Avrupa Para Birliği'nin üçüncü aşamasında bütçe disiplininin korunması, tek paranın istikrarını sabitleştirmek ve daha uygun bir politika bileşimini sağlamak için önemli bir koşuldur. Güçlü kamu maliyesinin EPB dışında da geçerli olan olumlu etkileri;

-Güçlü bir bütçe politikası, faiz oranlarının düşmesini netice verir. Düşük faiz oranları özel kesim yatırımlarının artmasını sağlayarak, orta ve uzun dönemde sermaye stoğunda daha hızlı bir büyümeye yol açar. Bu da ekonomideki büyümeyi arttırır. Sermaye bollaşır ve reel faiz oranlarında kalıcı bir düşme görülür. EPB'nin uluslararası ekonomideki payı büyük olduğu için, bu gelişmeler faiz oranlarında dünya çapında düşmeler yaşanmasına neden olur. Dolayısıyla da küresel düzeyde büyüme hızlanır.

-Düşük bütçe açıkları ve borçlanmalar, beklentileri olumlu yönde etkileyerek istikrarlı fiyatların kalıcılığını sağlamaya yardım eder. Ayrıca yeni kurulmuş Avrupa Merkez Bankası'nın enflasyon karşısındaki güvenilirliğinin piyasada sınanmasından doğacak ekonomik maliyetin olasılığı da azalır.

-Kamu tasarruflarının artması, demografik gelişmelerin bütçe üzerindeki etkilerini karşılamada önem kazanır. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerdeki yaşlı nüfus toplumsal harcamalar üzerinde ağır bir yük getirmektedir.

-Mali disiplin, kamu borçlanma oranlarını kırparak ve kamu borçlarının faiz yükünü düşürerek, kamu harcamalarının yeniden yapılandırılmasına, kamu parasının daha büyük bir oranının, eğitim ve altyapı yatırımları gibi alanlara kaymasına yol açacaktır.

- Düşük açıklar ve borçlanma

Maastricht Kriterleri ve Amaçları

Amaç	Kriter
Mali disiplinin tesisi	1. Bütçe Açığı/ GSYİH oranı
	2. Toplam devlet borçları / GSYİH oranı
Parasal disiplinin tesisi	1.Enflasyon oranı
	2.Faiz oranları

düzeyleri, ekonomik şoklarla başa çıkmada kolaylık sağlayacaktır. Bir kez tek paraya geçildi mi, ülkeye özgü şoklarla baş etmek, büyük ölçüde bütçe politikalarına bağlı olduğundan, bu doğru burada özellikle önemlidir.

Ulusal açıdan ve EPB açısından bütçe disiplini

Bütçe disiplini hem ulusal açıdan, hem bir bütün olarak EPB açısından önemlidir.

Ulusal Bakımdan

Maastricht ölçütlerinin bir yorumu da, 1970 sonrasındaki ekonomik şoklar ve 'refah devleti' vb. uygulamaları neticesinde kamu maliyelerinde ortaya çıkan bozulmanın sonucunda, kendi kamu maliyelerini böyle sürdüremeyeceklerinin gittikçe daha çok farkına varan üye ülkelerin, anlaşmanın zırhına sığınarak, ülke kamuoylarına karşı kendi ellerini bağlamaya karar vermiş olmalarıdır.

Bir bütün olarak AB için hükümet bütçe dengesi, ilk petrol şokuna kadar denge noktası dolayında dolaştıktan sonra, % 3-4 puan kötülemiş, 1978 sonrasında sadece 2 kez yüzde 3'ün altına inmiştir.

Ekonomik ve Parasal Birlik Yönünden

Bütçe disiplininde EPB içindeki ortak disiplin kuralları da öncelikle zorunludur. Çünkü kötü bütçe yönetiminin bütün EPB'ye yayılan sistematik etkileri vardır.

Aşırı kamu maliyesi dengesizlikleri, uygun bir makroekonomik politika karması sağlama amacına uygun düşmez. Bütçe disiplini, fiyat istikrarını sağlamaya yönelik olarak para politikasına fazla yüklenilmesini engellemede, dolayısıyla da gereğinden yüksek faiz oranlarından kaçınmada önemlidir.

Açık kuralı, parasal-bütçe politika karmasına ilişkin endişeleri giderir. Borç kuralı da sürdürülemez borç stoklarına bağlı mali istikrarsızlık ve enflasyon baskısı tehlikelerine yöneliktir. Açık kuralı, fiyat istikrarını korumada da gerekli olabilir. Bir açık kriteri olmadan piyasalar parasal ve mali hedefler arasında muhtemel tutarsızlık beklentisine kapılıp fiyat düzeyini buna uymaya zorlayabilirler.

Bütçe disiplini nasıl sağlanır, nasıl korunur? İstikrar ve Büyüme Sözleşmesi

Aşırı Açık Düzenlemeleri ile İstikrar ve Büyüme Sözleşmesi, Avrupa Birliği'nin bütçe disiplini sorunu için bulduğu bir çözümdür. Aşırı Açık Düzenlemeleri, üye ülkelerin aşırı açıklardan nasıl kaçınacaklarını gösterir ve ülkelerin bütçe durumlarının değerlendirilmesine temel oluşturan iki ölçüt koyar: Biri açık, biri borç için bu ölçütler GSYİH'nın sırasıyla yüzde 3 ve yüzde 60'ıdır. Anlaşma'nın genel ilkeleriyle düzenlemelerinin nasıl yürürlüğe konacağı İstikrar ve Büyüme Sözleşmesi'nde gösterilmiştir.

Aşırı kamu maliyesi dengesizlikleri, uygun bir makroekonomik politika karması sağlama amacına uygun düşmez. Bütçe disiplini, fiyat istikrarını sağlamaya yönelik olarak para politikasına fazla yüklenilmesini engellemede, dolayısıyla da gereğinden yüksek faiz oranlarından kaçınmada önemlidir.

Avrupa Konseyi'nce Amsterdam'da 1997 Temmuz'unda kabul edilen bu Sözleşmede, % 3'lük açık tavanına zor ekonomik koşullar altında bile uyulabilmesi için hükümet bütçelerinin orta vadede dengeye yakın olması ya da fazla vermesi gereği vurgulanır.

Mali disipline uyma taahhüdünün inandırıcılığını güçlendirmek için, % 3'lük eşik aşılmadan önce bütçe denetlemeleri arttırılır. Dahası kesin bir "istisnai ve geçici durumlar" tanımlaması da Sözleşmede yer alır.

Aşırı Açık Düzenlemelerinin çeşitli aşamalarında süre sınırları saptanmıştır. Son olarak da Sözleşme, sürekli açığa sahip EPB üyelerine uygulanacak yaptırımların türü ve ölçeğini belirtmiştir.

Sayısal hedefler, siyasal bakımdan açıkça görülebilir olduklarından, özellikle çok ciddi bütçe dengesizlikleriyle yola çıkan ülkelerde, kamu maliyesindeki dengesizlikleri düzeltmede daha etkindir.

Kurumsal reformlar ise, bir rejim değişikliğinin başlangıcı olmaktan çok, konsolidasyondan sapmamayı sağlamanın doğal bir aracıymış gibi görülmektedir. Ayrıca kurumsal reformların, sayısal hedeflerle karşılaştırıldıklarında, merkezi yönetimleri daha zordur.

İşgücü piyasasının işleyeşinde, EPB'nin etkisi ne olacaktır?

Tek Para'ya geçiş, yüksek işsizlik koşullarında

gerçekleşmiştir. İşsizliğin işgücü piyasalarının iyi işlemediğinin bir göstergesi olduğu ölçüde, EPB de işgücü maliyetlerinin ve daha genel olarak işgücü piyasa mekanizmalarının tam istihdamla uyumlu olmadığı bir ortamda oluşmuştur.

Yukarıda işaret edildiği gibi, EPB, yalnızca Tek Para'ya geçişi değil, yeni paranın istikrarını hedefleyen açık ve güvenilir makroekonomik gereklerin yer aldığı genel bir rejim değişikliğini temsil etmektedir.

EPB'de hem sendikalar hem de işverenler döviz kuru devalüasyonuyla bunalımdan çıkma seçeneğinin ortadan kalktığının farkına varacaklarından, ücret sözleşmeleri buna göre değişecektir. Öyleyse, akılcı, tam uyarlanabilir sendikalar varsayımı ile istihdamla uyumlu ücret davranışının sonunda yerleşeceği beklenebilir.

Dışsal etkiler

Bergston (1997), euronun en azından dünyanın ikinci anahtar parası durumuna geleceğini ve uluslararası para sistemini iki kutuplu bir para rejimine döndüreceğini ileri sürer. Bu sonuca, bir paranın uluslararası statü kazanması için temel olan şu 5 ölçütü inceleyerek varır.

- Kullanıldığı ekonominin büyüklüğü ve küresel ticareti (90'ların ortalarında dünya ticaretinin yaklaşık yüzde 20'si AB tarafından gerçekleştiriliyordu. Burada AB içi ticaret dahil değildir).

- Ekonominin dışsal kısıtlamalardan bağımsız olması.

- Döviz kontrollerinden kaçınabilmesi.

- Ekonominin gücü, istikrarı ve dışsal konumu.

- Sermaye piyasalarının genişliği, derinliği, likiditesi.

Bu ölçütlerden dördüne göre, euro, doların dünyanın anahtar parası olma konumunu sarsabilir. Ancak bu meydan okumanın boyutu ve zamanlaması, öncelikli olarak beşinci ölçüte, yani Avrupa'nın, ABD piyasasının liderliğiyle yarışabilecek bir tek sermaye ve finansman piyasası kurabilmesine bağlı olacaktır. EPB'nin hayata geçtiği dönemde bu alanda ciddi atılımlar yapılmış, euro tahvil piyasası, daha 1999'da dolar piyasasını geçmiş, sektörel bağlantılar Avrupa çapında yaygınlaşmış, Frankfurt'taki Neue Markt ve İtalya'daki Nuovo Mercato'nun hisse senedi piyasasındaki payı geniş ölçüde yükselmiş, 1998'de kurulan ve Almanya-İsviçre ortak kuruluşu olan Eurex, 1999 sonunda Şikago Türev piyasasını dahi geride bırakmayı başarmıştır. Finansal piyasalardaki sınır ötesi birleşmeler Avrupa çapında yaygınlaşmıştır. Tüm bunların, euronun dolar karşısında değerinin düştüğü bir dönemde gerçekleşmiş olması, gelecek açısından Avrupa çapında finansal entegrasyonun daha geniş düzeyde başarılabileceğini işaret etmektedir.

Ulusal paralardan euroya geçişte bir seferlik dönüşüm maliyeti de AB'deki tüm bankacılık sistemi için 10-15 milyar euro arasında olmuştur. Perakendeciler için ise bu değer yaklaşık 27 milyar euro civarındadır.

Uzun dönemde iki temel öğe, güçlü bir euroyu istenir kılar.

- İlki, AMB'nın fiyat istikrarı yükümlülüğü ve daha genel olarak, EPB'nin makroekonomik çerçevesi, düşük faiz oranlarını ve güçlü bir parayı öngörür.

- İkincisi, zamanla euronun doların yerini alacak olması, dolayısıyla da hem resmi döviz rezervlerindeki kaymanın, hem de özel portföylerdeki çeşitlenmenin sonucunda, euroya olan görece talebin artmasıdır.

Tek Para Biriminin Maliyetleri

Ulusal paralardan euroya geçişte bir seferlik dönüşüm maliyeti de AB'deki tüm bankacılık sistemi için 10-15 milyar euro arasında olmuştur. Perakendeciler için ise bu değer yaklaşık 27 milyar euro civarındadır. Bu maliyetler içinde geçici bir süre için iki para birimini birden kullanma maliyeti (ulusal para ve euro), fiyatların geçici bir süre için hem euro hem de ulusal para cinsinden belirtilmesi gereksiniminin doğurduğu maliyet (menü maliyetleri), bilişim sistemlerinden kaynaklanan maliyetler, eğitim masrafları vs. de dahildir. Diğer sektörlerin karşılaştığı maliyetler de eklendiğinde, tek paranın, ilk yılında, sağladığı faydanın oldukça üzerinde bir maliyet getirdiği açıktır.

EPB içinde bütün üyeler, kendi tekil ekonomik durumları nasıl olursa olsun, aynı para politikasını paylaşmaktadırlar. Eğer ülkeler kendilerine özgü şoklardan etkilenir ya da eşzamanlı olmayan iktisadi dalgalanmalar ile karşılaşırlarsa, ulusal parasal bağımsızlıktan vazgeçmiş olmak pahalıya mal olabilir. Muhtemel maliyetler iki etmene bağlıdır:

-para politikası ya da döviz kuru ayarlaması gerektiren ekonomik düzensizliklere maruz kalma olasılığı ve

-alternatif uyarlanma kanallarının varlığı.

Nominal döviz kuru sadece birkaç durumda uygun bir uyarlanma aracıdır. EPB'nin yeni ekonomik ortamı, döviz kuru değişikliğinin gerekeceği durumların sayısını daha da azaltacak ve alternatif uyarlanma kanallarını arttıracaktır.

Özellikle, Avrupa'daki türden ekonomik ilişkiler (yani sanayi-içi ticaretin yaygınlığı), tipik bir "komşuyu yoksullaştırmak" politikası olarak algılanan devalüasyonlara yol açarak kur esnekliğini kullanılamaz bir seçenek durumuna düşürür.

Türkiye Açısından

Genişleme süreci içerisinde, Türkiye ve diğer aday ülkeler mevzuatlarını AB'yi oluşturan bütün yasal belgeler, politikalar, yasal çerçeveler ve kurumsal yapılardan oluşan mevzuatla uyumlu hale getirmek zorundadırlar.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca, özellikle ticari bankalar başta olmak üzere mali kesimde koordinasyonun sağlanması, bilgi alışverişinde bulunulması ve sektörün konu ile ilgili gereksinimlerinin saptanması amacıyla koordinasyonu ve sekretaryası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Avrupa Birliği ile İlişkiler Müdürlüğünde olan "Euro Projesi" başlatılmış ve bu çerçevede mevzuata ilişkin çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. (Euronun Konvertibl Dövizler Listesine alınması, Zorunlu Döviz ve Efektif Devirleri ve Satışları, Mevduat munzam karşılıkları, Umumi disponibilite, Döviz pozisyonu oranı, Kredi Mektuplu döviz tevdiat ve süper döviz hesaplarına ilişkin düzenlemeler gibi..)

Türkiye'nin de dahil olduğu aday ülkeler, EPB'ye katılmak isterlerse, mevzuatlarını EPB mevzuatına uydurmak zorunda kalacaklardır. Bu ülkeler ekonomik birliğe katılacaklar, böylece, ekonomik politikaların koordinasyon prosedürlerine (ulusal dönüşüm programları, çok taraflı gözetim, aşırı bütçe açığı prosedürü, vb.) dahil olacaklardır. Bu ülkelerin İstikrar ve Büyüme Sözleşmesine sadık kalmaları, kamu açıklarının kapatılması için doğrudan merkez bankası kaynaklarını kullanmaktan vazgeçmeleri ve kamu kuruluşlarının mali imkanlardan imtiyazlı biçimde faydalanmalarına son vermeleri gerekecektir. Ayrıca sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi işlemlerini de tamamlamış olmaları gerekecektir. Aday ülkeler kur politikalarını euro alanı ile birlikte ele almak zorundadırlar. Özellikle, döviz kurundaki, Tek Pazarın işleyişini tehlikeye sokabilecek aşırı dalgalanmalardan kaçınmak zorunda olacaklardır.

Her halükarda, üye ülkelerin doğrudan euroya katılmaları beklenmemektedir. EPB, AB'ye girişten farklıdır ve AB Antlaşması'nda EPB'ye girmeden önce bir geçiş dönemi öngörülmüştür. Bir önce yaşanan yeni üyelerle genişleme deneyimi bir uyarlama döneminin olması gerektiğini göstermiştir. Bu deneyim döviz kuru istikrarının başarılması için öncelikle bütçe konsolidasyonunun, mali serbestliğin ve sermaye hesabının dönüştürülebilirliğinin sağlanmış olmasının bir zorunluluk olduğunu göstermiştir.

AB Antlaşması parasal birliğe önceden ve sonradan katılanlar arasında bir ayrım gözetmemektedir. Bu da birleşme kriterlerinin sonradan giren üyelere, aynen ilk giren üyelere uygulandığı biçimiyle uygulanacağı anlamına gelmektedir. Bu nedenle, birleşme kriterleri aday ülkelerce istikrara yönlendirilmiş makroekonomik politikalar için orta vadeli başvuru noktaları olarak görülmelidir.

Sonuç

Bugün Avrupa Birliği için 'euro' ve daha da önemlisi Ekonomik ve Parasal Birlik, elli yıl önceki büyük bir savaşta karşı taraflarda bulunan ülkelerin, tek tek başaramadıklarını gördükleri bir hegemonik güç olma, güvenliğin sağlanması ve ekonomik refahın teminat altına alınması vb. gibi nisbeten farklı amaçlara matuf olarak varılan bir aşamadır. Bir büyük proje olan euro başarıyla tamamlanmıştır ve silah gücü açısından ABD ve Rusya gibi iki dev güce nazaran hayli geride kalan Avrupa ülkeleri için, ekonomik anlamda muazzam bir güç sağlama potansiyelini içinde barındırmaktadır.

Türkiye'ye baktığımızda ise, geçtiğimiz günlerde ekonomiden sorumlu devlet bakanının dile getirdiği üzere 'euro projesine dahil olma' birçok açıdan avantaj getirebilir. Türkiye'nin toplam dış ticaretinin yarısını gerçekleştirdiği AB ile parasal entegrasyon, ticari açıdan da büyük imkanlar doğuracak ve üretici/ihracatçı birimlerin kur riskini azaltacaktır. Ancak öncelikle, yukarıda belirtildiği üzere böyle bir aidiyetin gerektirdiği asgari şartların (enflasyon, kamu borcu/GSYİH ve bütçe açığı/GSYİH oranları gibi) yerine getirilmesi gerekir. Ayrıca, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik gelişmişlik düzeyi ve ekonomi politikası öncelikleri göz önünde bulundurularak, euroya geçişin yol açacağı politika kısıtlarının ekonomik risklerinin de değerlendirilmesi şarttır. Toplumsal ve demografik özellikleri açısından dinamik bir pazar teşkil eden Türkiye, EPB'in gerektirdiği kriterleri yerine getirecek istikrarlı ve sağlam bir iktisadi yapıya kavuştuğu takdirde zaten EPB'e dahil olmanın sağlayacağı faydaları fazlasıyla temin etmiş olacaktır.

1) 'Avrupa Para Birliği'nde Ekonomik Politikalar ve Türkiye Üzerine Yansımaları' Aralık 1998, TÜSİAD.

2) 'Nasıl Bir Para Sistemi?', Prof. Dr. Coşkun Can Aktan, Yrd. Doç.Dr. Utku Utkulu, Dr. Selahattin Togay, 1998, İMKB.

3) European Monetary Integration 1958-2002, 1998, Emmanuel Apel.

4) Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği (EPB) ve EURO "yerli kaynakların ekonomik gelişme için harekete geçirilmesi", Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği.

5) European Financial Markets After EMU: A first assessment, Jean Pierre Danthine, Francesco Giavazzi, Ernst-Ludwig von Thadden; Working Paper 8044, National Bureau of Economic Research.

ZEMÇİ ZÜBEYR SOMUNCU

Avrupa Birliği'ni Yakından Takip Büyük Bir Pazarı Keşfetmektir

Özel Sektör, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları Avrupa Birliği'nin plan ve projelerine dahil olarak önemli açılımlar sağlarken ciddi bütçeli projelere dahil olabilirler.

Özel Sektör, Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları Avrupa Birliği'nin plan ve projelerine dahil olarak önemli açılımlar sağlarken ciddi bütçeli projelere dahil olabilirler.

Avrupa Birliği'ni iş dünyası olarak yakından takip etmek bu birliğin işletmelere, sosyal kuruluşlara ve enstitülere sağlayacağı iş imkanları, araştırma fon ve desteklerinden haberdar olmayı kolaylaştıracaktır.1

Bünyesinde bir çok projeyi uygulamakta olan Avrupa Birliği, aday ülkelere yönelik de çalışmalar yapmakta ve bunu gerçekleştirmek için tesis ettiği fonlardan ilgili proje - ihale –çalışma için duyuru yapmaktadır. Yüksek Maliyetli Çevresel Yatırımların Planlanmasına Teknik Destek konulu duyuru, Resmi Gazete'nin 1 Şubat 2003 tarihli nüshasında da yayınlanmıştır. İhale ile alakalı bilgiler AB'in web sitesinde yer almaktadır. İhalenin bütçesi 5 .880.000 EURO'dur.2

Avrupa Birliği'nin diğer önemli bir çalışması ise CEA – PME European Confederation of Associations of Small and Medium – sized Enterprisses bünyesinde gerçekleştirilecek olan 6. Programdır. 3 Program ile alakalı olarak çalışma partneri bulmak isteyenler için AB kapsamlı bir web sayfasında bu konuda işbirliği yapmayı arzu edenleri duyurmaktadır.4 Meseleyi etraflıca takip etmek isteyenleri de AB unutmamıştır.5

Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'de AB'nin bu çalışmalarını yakından takip etmekte ve ilgililerin istifadesine kapsamlı bilgilerle sunmaktadır. Bu çerçevede 6. Programın kapsam alanları içerisinde bulunan çalışmaların ekonomik boyutlarını gösterir tablo Avrupa Birliği'nin önemli bir ihale – proje uygulayıcısı konumunda olduğunu da göstermektedir.

Faaliyetler	Milyon Euro
Araştırma ve teknolojik yenilik	290
İnsan kaynakları ve haraketlilik	1.580
Araştırma altyapısı	655
Bilim ve toplum	80
Toplam	2.605

6. Programın genel bütçesine bakıldığında konu daha da netleşecektir.

Altıncı Çerçeve Programı toplamda 17,5 milyar EURO'luk bir bütçeye sahiptir. Bu bütçe öncelikli olarak 7 farklı alanı içeren konu başlıkları kapsamındaki çalışmalarda kullanılmak üzere taksim edilmiştir.

Diğer taraftan bütçe içerisinden 555 milyon EURO; AB politikalarını destekleyen bilimsel araştırmalar, 430 milyon EURO; Küçük ve Orta Ölçekli İşletme ve çok sektörlü araştırmalar, 315 milyon EURO ise uluslararası bilimsel araştırmalar için ayrılmıştır. Söz konusu bütçenin geriye kalan kısmının dağılımı ise şu şekilde yapılacaktır.

Fonlar içerisinde faaliyetlerin koordinasyonuna 270 milyon EURO tahsis edilirken 50 milyon EURO'da birlik bünyesinde araştırma ve geliştirme politikalarının tutarlı bir şekilde geliştirilmesi için ayrılmıştır.6

6.ÇERÇEVE PROGRAMI NELER SAĞLAYACAK?

Yeni teknoloji ürünleri yakından takip edilecek ve ortak olunabilecek, bu sayede 17 Milyar EURO'luk bir bütçeye sahip program içerisinde aktif olarak yer almak mümkün olacaktır. Bu da Türk endüstrisinin mezkur bütçe ile yapılan çalışma / araştırma sonuçlarından çıkan neticelere diğer ülkeler ile aynı koşullarda ulaşım imkanına sahip olması anlamına gelmektedir.7 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık sürecinde yaptığı çalışmalar içerisinde Beşinci Çerçeve Programı'nda yaptığı aktiviteler de önemli bir yere sahiptir.8

Avrupa Birliği'nin 6. Çalışma Programının bütçe dağılımının hangi başlıklara kanalize edildiği incelendiğinde Sivil Toplum Kuruluşları'na da bu bağlamda önemli görevler düştüğü görülecektir.9

AB normları çerçevesinde STK'lar, SİAD'lar ve Vakıflar uygulanabilirliği olan projeler sundukları taktirde Avrupa Birliği programları içerisinde kendilerine bir yer edinebilecekler, çalışma partneri, araştırma ortağı bulabileceklerdir. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği başta olmak üzere CEA – PME çerçevesinde Brüksel'de tesis edilen ofis de ilgililere yardımcı olmaktadır.10

Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Kıtalararası, uluslararası, bölgesel - yerel yaklaşımlar ve programlarla global olarak ilgilenen Birleşmiş Milletler(BM) Teşkilatı da STK'larını, 1946 senesinde tesis edilmiş olan "Department of Puplic Information – Kamuoyunu Bilgilendirme Bölümü" aracılığı ile gündemine almaktadır. BM, akreditasyon verdiği 1500 STK ile işbirliğini sürdürmektedir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nca tanınan STK'lar, BM tüzüğünün 71. maddesi ile Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nca resmen muhatap kabul edilmektedir. Sivil Toplum kuruluşları bu bağlamda Teşkilatın Ekonomik ve Sosyal Konseyi'ne görüş ve öneri sunabilmekle birlikte BM bünyesinde yaptırım gücü olan Genel Assemble ve BM Güvenlik Konseyi'nde söz hakkına sahip değillerdir.11

Sivil Toplum Kuruluşları, farklı ülkelerde, bu devletlerin yönetim – kamu yapılanma modelleri çerçevesinde değişik alanlarda hizmet verebilmektedir. Kimi ülkelerde eğitim, bazısında sağlık, genelinde ise yerel yönetimler ile birlikte ister ekonomi, ister çevre, ister üniversite, ister sürdürülebilir kalkınma modelleri alanlarında olsun, etkinlik kazanabilmektedir. Bu da daha icracı, daha aktif daha verimi hizmetlerin ve açılımların söz konusu ülke vatandaşlarına ulaşması anlamına gelmektedir.12 STK'lar dünya genelinde ve ülkemizde yerel anlamda hem küçük çapta hem de global olarak hizmet veren kuruluşlar olarak çok etkili olmalarını aynı zamanda yaygınlıklarına da borçludurlar. Zira dünya genelinde 50 binin üzerinde Sivil Toplum Kuruluşu tesbit edilmiştir. 13

PROJE KONULARI	Milyon Euro
Gen bilimi ve sağlık bioteknolojisi	2.255
Bilgi toplumu teknolojileri	3.625
Nanoteknoloji ve yeni üretim süreçleri	1.300
Havacılık ve uzay	1.075
Gıda kalite ve güvenliği	685
Sürdürülebilir kalkınma, küresel değişim ve ekosistemler (enerji ve ulaştırma bu alana dahil)	2.120
Bilgi tabanlı toplumda vatandaş ve yönetişim	225
Toplam	11.285

Avrupa Kıtası'nda önemli bir yapılanma olan Avrupa Birliği de Sivil Toplum Kuruluşları'na büyük önem atfetmekte, birliğin üyesi kimi ülkelerde STK'lar yerel yönetimlerin uygulayacağı programlara geliştirici mahiyette etki edebilmektedir. AB'nin çalışmalarına bakıldığında, çevreden enerjiye, gelişim ve sağlıktan enformasyon toplumuna, ekonomiden KOBİ'lerin geliştirilmesine kadar bir çok alanı içerdiğini görebilir ve bu çalışma sahalarının Sivil Toplum Kuruluşları'nın da kapsama alanında olduğunu ifade edebiliriz. 14

Dünya konjonktüründe Sivil Toplumların etkinliği ve uluslararası kuruluşlar ile diyalogu incelendiğinde MÜSİAD ve diğer STK'ların ülkemizin kalkınmasında ne kadar önemli bir paya sahip oldukları daha iyi görülecektir.

MÜSİAD, bir sivil toplum kuruluşu olarak ülke genelini kapsayan çalışmalarının yanı sıra kuruluşundan bu güne kadar gerçekleştirdiği 80'in üzerinde yurtdışı seyahati ile uluslararası kamuoyunda etkinliğini hissettirmektedir. Bu çerçevede Dünya genelinde var olan binlerce Sivil Toplum Kuruluşlarından biri olarak önemi giderek daha da artan bir Sanayici ve İş Adamları Derneği olma yolundadır.

MÜSİAD, yurtiçinde olduğu kadar yurtdışında da tanınan, görüş ve yaklaşımları yakından takip edilen bir kuruluş olarak özelde üyelerine, genelde tüm ülkeye hizmet etmektedir. İster iş adamları heyeti ister diplomatik düzeydeki ziyaretler, yabancı basın-yayın organlarının temsilcileri ve araştırmacıları, Türkiye'yi gündemlerine aldıklarında MÜSİAD'ı öncelikle görüşülecek kuruluşlar arasında değerlendirmektedirler.15

-1- Bkz: www.kobinet.org.tr Avrupa Bilgi Merkezi -2- Bkz: http://europa.eu.int/comm/europeaid/cgi/frame12.pl - Çevre Bakanlığı ile iş birliği içerisinde yapılması öngörülen çalışma Yüksek Maliyetli Çevresel Yatırımların Planlanmasına Teknik Destek adı altında resmi gazetede yayınlanmıştır. -3- Bkz: http://sme.cordis.lu/experience/case_histories.cfm Konu ile alakalı daha detaylı bilgi almak için. -4- Bkz: http://www.cordis.lu/fp6_partners.htm. Program da proje ortağı arayanlar için. -5- Bkz: http://europa.eu;int/comm/research/fp6/index_en.html 6.Program hakkında genel bilgi içermektedir. -6- Bkz: www.abgs.gov.tr Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nin İnternet adresi.. 6.Program hakkında Türkçe bilgi edinmek isteyenler ve soruları olanlar için detaylı bilgi içermektedir. -7- Bkz: http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/Altıncı Çerçeve Programı.doc -8- Bkz: http://www.euturkey.org.tr/abportal/uploads/files/Altıncı Çerçeve Programı.doc Tükiye 72 proje sunmuş, 16 proje kabul edilmiş Aday ülkeler arasında Türkiye'ye ekonomik ve sosyal veriler bakımından en yakın olan Polonya 943 proje sunmuş, 208 proje kabul edilmiş Ayrıca, Bulgaristan 291 proje sunmuş, 63 proje kabul edilmiş İsrail 726 proje sunmuş, 239 proje kabul edilmiştir. Türkiye'nin kabul edilen projeler alanları 10 proje 'International role' alanında 3 proje 'Environment'alanında 2 proje 'Information society' alanında 1 proje 'Quality of life' alanında gerçekleşmiştir. -9- Bkz: www.abgs.gov.tr 6. Çalışma Programı -10- 6. Çalışma programı olarak ceapme@skynet.be mail adresine ve 0032 2 736 0571 No'lu fax ile yazışmak mümkündür. -11- Bkz: www.un.org Department of Public Information. -12- Bkz: The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project – Global Civil Society – Dimension of the Nonprofit Sector. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies. Baltimore, MD 1999 -13-Bkz: www.uio.org Union of international organization. -14- Bkz: www.eu.int Avrupa Birliği'nin web sayfası -15- Sözkonusu çevrelerden MÜSİAD'a gelen randevu ve görüşme talepleri bunun açık bir göstergesidir.

KEMAL KAHRAMAN

Dünden Bugüne Avrupa Birliği, Doğu Sorunu ve Dış Politikamızdan Sahneler

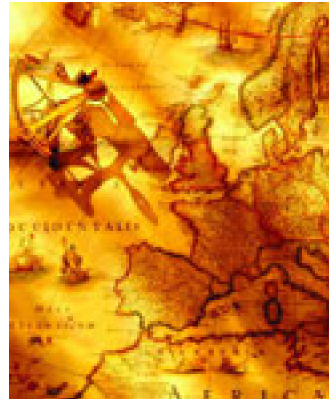
Avrupa "Birliği" kavramı sözlük anlamında çok eski tarihlerden beri var olan bir olgudur. Aralarında Dünyanın en büyük savaşları, kargaşa ve katliamları yaşanmış olsa da bu kıta kendi dışındaki dünyaya karşı başından beri ortak bir akla sahip olabilmiştir. Ve gerektiğinde ortak siyasi ve askeri kararlar verme yeteneği göstermiştir.

Avrupa "Birliği" kavramı sözlük anlamında çok eski tarihlerden beri var olan bir olgudur. Aralarında Dünyanın en büyük savaşları, kargaşa ve katliamları yaşanmış olsa da bu kıta kendi dışındaki dünyaya karşı başından beri ortak bir akla sahip olabilmiştir. Ve gerektiğinde ortak siyasi ve askeri kararlar verme yeteneği göstermiştir. Benzer bir karakteri mesela Afrika, Uzak Doğu veya Hint kıtasında göremeyiz. Batılı sömürgeciler Hint'e, Çin'e veya Japonya'ya girdiklerinde bölge devletlerinin ortak tavır alması söz konusu değildir. Günümüzde de Japonya veya Kore, Çin'e ABD'den daha uzaktır. Bunun nedenleri ayrı bir araştırma konusu olabilir.

Selçuklu ve Osmanlı tecrübeleri, sürekli olarak Avrupa'nın meydana getirdiği birlik içindeki ordular veya donanmalarla karşılaşmak durumunda kaldı. Kültürler arasındaki siyasal davranış farkları incelemeye değer bir konudur. Biz burada Avrupa Birliği olgusuyla aramızda tarihten günümüze gelen dönüm noktalarını enstantaneler halinde hatırlatarak devlet geleneklerinin dünü ve bugünü üzerine ipuçları sunmak istiyoruz.

Haçlı Seferleri elbette Avrupa Birliği'nin bir ürünüydü. Kosova'da, Preveze'de ve İnebahtı'da, Viyana kuşatmasında Osmanlı'nın karşılaştığı hep birlik içindeki Avrupa ordularıydı. Dev bir kültürler mozayiği durumundaki Osmanlı birliğine karşı Avrupa'daki mevcut statüyü korumak için kolayca bir araya gelip karşı koyabiliyorlardı.

Fransız İhtilali Avrupa'nın bugünkü iç dengelerinin oluşumunda ve dış dünyayla olan ilişkilerinde çok önemli ve belirleyici bir rol oynadı. Yeniçağ boyunca oluşan ve yerleşen statüler ve ilişki sistemleri bundan büyük rahatsızlık duyarak tepki göstermekte gecikmedi. İmparatorlar arasında kutsal ittifak kuruldu. Ve Fransa'nın attığı "fitne tohumlarına" karşı 1815'de Viyana Kongresi toplandı. Avusturyalı usta devlet adamı Matternich'in öncülüğünde meydana gelen bu oluşuma tüm Avrupa devletleri katıldı. Avrupa'nın siyasi haritası ve güçler dengesi yeni baştan düzenlendi. Devletlerarası diplomaside çok yönlü diplomasi geleneğini başlatan "kongre sistemi" ilk defa uygulandı. Viyana'da 19. yüzyıl başında kurulan yeni Avrupa statüsü, Birinci Dünya Savaşı'na kadar, yani yüzyıl boyunca geçerliğini korudu. İlk defa Avrupa Birliği'nin telaffuz edildiği yer de burasıdır.

Peki bu kongrede Osmanlı devletinin yeri ne oldu? Osmanlı devleti kuşkusuz dönemin Avrupasında büyük devletlerden birisi durumundaydı. Fakat Avrupa ailesinin bir üyesi olarak kabul edilmiyordu. Bununla beraber bir çeşit siyasal garanti anlamına gelen Avrupa içindeki anlaşmaların dışında kalmak istemiyordu. Fransa'ya karşı yapılan İkinci Koalisyon Savaşı'na katıldığı için Viyana Kongresi'ne katılmaya hakkı vardı. Fakat toprak bütünlüğünün masaya yatırılmasına ve iç işlerine karışılmasına fırsat vermemek için katılmadı.

Osmanlı Devleti'nin o zamanki çekinceleriyle günümüzdeki ilişkiler arasında yapılacak bir karşılaştırma, devlet geleneklerinin ne kadar zor değiştiğini gösterecektir. Osmanlı Viyana Kongresinde kendi isteğiyle Avrupa Birliği'nin dışında kaldı. Buna kendini Avrupa siyasetinin dışında görmesi veya gelişmeleri iyi izleyememesi gibi açıklamalar da getirilebilir. Çünkü Avrupa Fransız ihtilalinin telaşında iken Osmanlı pek oralı değildir. Fransa'daki elçiden soğukkanlı raporlar gelir. İlk yıllarda Fransa elçiliklerinin, ihtilalin yıldönümlerini kutlayabildiği yegane başkent İstanbul'dur. Oysa ulusçuluk akımından en çok etkilenecek ülkelerin başında gelmektedir.

Osmanlı Devleti'nin o zamanki çekinceleriyle günümüzdeki ilişkiler arasında yapılacak bir karşılaştırma, devlet geleneklerinin ne kadar zor değiştiğini gösterecektir

Viyana Kongresi'ne katılmayan Osmanlı Devleti çok değil 15 – 20 yıl sonra, günümüze kadar geçerliğini koruyan "ıslahat" ve kendini Avrupa'ya kabul ettirme politikalarını benimseyecektir. Fakat bunun için zorlayıcı sebepler de gerekliydi. Fransız işgalini yaşayan Mısır'da modernleşme hareketi daha önce başlamış, Mehmet Ali Paşa bu güvenle isyan ederek Osmanlı ordularına karşı ciddi başarılar

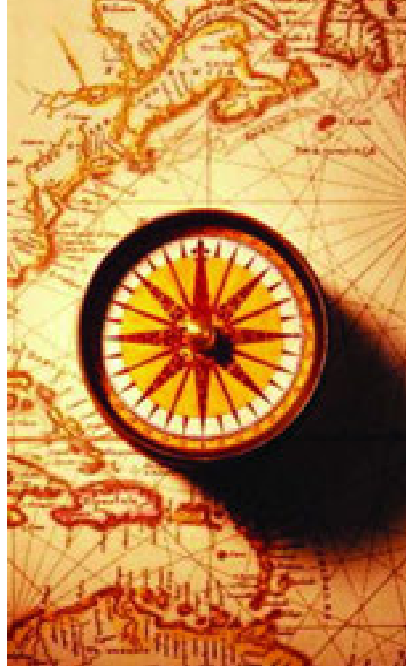
da kazanmıştı. Kütahya'ya kadar gelip dayandığını söylemek yeterli olacaktır sanırım. İnsan, keşke Osmanlı varlığı içinde bunu gerçekleştirebilseydi diyor. Çünkü Mehmet Ali Paşa gerçekten Mısır'a bir altın devir yaşatmış, köklü bir kurumsal yenilik gerçekleştirmiştir. Osmanlıya içeriden bir alternatif olarak Fransa tarafından desteklenip beslenmesi ise işin ayrı bir yönüdür.

Önemli olan artık iç dinamiklerin ve kaynakların yetersiz kalması, bir Avrupa devletinin desteğine ihtiyaç duyulan sürece girilmesidir. Türk tarihinin en büyük ıslahat hareketini gerçekleştiren II. Mahmut ve daha sonra Sultan Abdülmecit, bir valisinin Kütahya'ya dayanması üzerine bir şeylerin yanlış gittiğini daha kolay hissetmiş olmalıdır. II. Mahmut'un reformları saymakla bitmez ve günümüz devlet kurumlarının ve geleneklerinin birçoğu varlığını bu döneme borçludur.

Tanzimat'ı ilan etmek ise Abdülmecit'e nasip oldu. Bu ferman, Avrupa siyasal birliğine kabul edilmek ve beklentileri yerine getirmeye dönük önemli bir girişim, bir manifestodur. Bu fermanda tebanın hayatı, mülkiyeti güvence altına alınıyor, hukuk önünde eşitlik getiriliyordu. Konumuzu ilgilendirdiği kadarıyla, Avrupa evi tarafından kabul edilmek için istenen ve beklenen reformların yapılacağının garantisi veriliyordu. Bu iş için, Batı'da yetişmiş bir bürokrat bulunup getirildi : Mustafa Reşit Paşa. Paşa, Paris'e büyükelçi olarak gitmiş, Fransa kralıyla "tercümansız" görüşmüş ve ünlü şarkiyatçılarla dostluk kurmuştu.

Osmanlı aydınının Victoria çağı İngilteresinden değil de İhtilal Fransasından etkilenmesini o dönem için belki de normal karşılamak gerekiyor. Çünkü bu etki bütün kıta Avrupasında hissedilmekteydi. Fakat olaya dünya ölçeğinde baktığımızda, sanayi ve dolayısıyla ekonomi devriminin başladığı, Okyanuslarda yepyeni devlet ve kültürleri şekillendiren İngiliz Krallığı yerine, Dünya'yı değil Avrupa'yı etkiyen ideolojik ve siyasi nitelikli Fransa'dan etkilenmesi nedeniyle Osmanlı aydını rahatlıkla sorgulanabilir.

Konumuza dönecek olursak, Mustafa Reşit Paşa Tanzimat sürecinde birkaç kez Sadrazam olarak döneme damgasını vurdu. Özellikle eğitim ve hukuk alanında ciddi reformlar yapıldı. Daha sonra Ali ve Fuat Paşa devri başladı. Bu reform ve Avrupa'ya yakınlaşmaya çalışma devrinin siyasi sonuçları neler oldu ? Beklenen avantajları sağladı mı ? Şimdi ona bakalım.

Tanzimat yeni başlamışken 1841'de Boğazlar sorunu ilk defa uluslar arası bir sorun haline getirilerek Londra'da masaya yatırıldı. O zamana kadar Osmanlı devleti ikili anlaşmalarla bazı statüler tanıyordu.

Tanzimat yeni başlamışken 1841'de Boğazlar sorunu ilk defa uluslararası bir sorun haline getirilerek Londra'da masaya yatırıldı. O zamana kadar Osmanlı devleti ikili anlaşmalarla bazı statüler tanıyordu. Londra antlaşması bir yandan Rusya'nın yolunu keserken öte yandan Osmanlı Devletinin hükümranlık haklarına kısıtlamalar getirdi ve boğazlardan geçiş ilk defa devletlerarası statü ve garantiye bağlandı.

Tanzimat devrinin belki en "olumlu" sonuçlarının alındığı yer, 1853 – 56'da yaşanan Kırım Harbi oldu. Kırım Harbinde Osmanlı Devleti Rusya'yla olan savaşında İngiltere ve Fransa'nın desteğini aldı. Ortak kuvvetler Sivastopol'u alarak Karadeniz'de Rus varlığını yok etti. Fakat yapılan Paris Konferansında Osmanlı hiç de kardeş muamelesi görmedi. Aksine Avrupa ve özellikle Rusya'nın Osmanlı iç işlerine karışmasının zemini hazırlandı. Yine de Kırım Harbi'nde Osmanlı topraklarına giren "yabancı askerlerin" ne zaman çıkacağı yazılı olarak belirlenmiştir.

Kırım Harbi sonunda Paris'te yapılan ve Avrupa Birliği toplantısı anlamına gelen konferansa kabul edilmek için Osmanlı Sultanı yeni bir Islahat Fermanı ilan etti. İngiliz, Fransız ve Avusturya elçilerinin baskısı altında ilan edilen bu fermanla Osmanlı tebasının eşitliği vurgulanıyor, Tanzimat'la getirilen yenilikler vurgulanıyordu. Bundan sonra yaşanan süreçte Avrupa devletlerinin istediğinin "eşitlik" olmadığı, onların gözünde azınlıkların "daha eşit" olduğu anlaşılacaktır.

Rusya Kırım Harbi'nin intikamını almak için büyük hazırlıklara girişti. Bu aşamada en büyük destek, o zaman Dünya güçleri arasında yeri olmayan Amerika'dan geldi. ABD 1867 yılında Rusya'ya 7.2 Milyon Dolar ödeyerek Alaska'yı satın aldı. Daha önce İspanya ve Meksika'dan 5 Milyon Dolara Florida'yı, 15 Milyon Dolara Kaliforniya'yı almıştı. ABD ile birlikte uluslararası politikaya bir faktör daha girmiş oluyordu : Dolar.

Rusya, ABD'den gelen parayla ordusunu yeniden toparlama ve başlayan yenileşme sürecini destekleme imkanı buldu. 1867'de Osmanlı açısından iki önemli olay daha yaşandı: İngiltere ve Avusturya'nın desteklediği Fransa Osmanlı hükümetine daha etkili reform politikası isteyen ve ayrıntılı tavsiyelerde bulunan bir nota verdi. Aynı yıl Sultan Abdulaziz, yapılan Paris Uluslararası Sergisi'ne katıldı, Paris, Londra ve Viyana saraylarında ağırlandı. Bu bir Osmanlı Sultanının savaşın dışında ilk Avrupa seyahatiydi.

Bu arada Avrupa'da yeni birlikler kurularak Almanya ve İtalya Avrupa güçleri arasına girdi. Değişen dengelerden yararlanan ve güçlenmiş olan Rusya, Karadeniz'de donanma

kurmak için baskı yaptı ve 1871 Londra antlaşmasıyla bunu sağladı. İngiltere'ye güvenmeyen, Fransa'nın zayıfladığını gören Osmanlı devleti, yükselen Almanya'yı bir müttefik ve alternatif olarak gördü. Fakat artık Osmanlı bir Doğu Sorunu idi ve iç işlerini ancak dış dengeler belirlemekteydi.

Tanzimat'ın bulduğu Osmanlıyı Batı karşısında kurtaracak lider, Mustafa Reşit Paşaydı. Bu tarihlerden itibaren ise devreye Mithat Paşa girdi. Arkasında Avrupa başkentlerine dağılmış Jön Türkler vardı. Namık Kemal ve Ziya Paşa Hürriyet gazetesini çıkarıyordu. Batılı bir eğitim alarak yetişen Mithat Paşa 1875'te İngiliz Elçisi Sir Henry Elliot'a amaçlarının anayasal düzene geçmek olduğunu açıklıyor ve şöyle diyordu :

" İmparatorluk hızla sıkıntıya götürülüyor...Görebildiğim tek çare, nazırları özellikle maliye bakımından milli halk meclisine karşı sorumlu kılarak Hükümdar üzerinde kontrol sağlamakta bulunuyordu ; ikincisi, bütün sınıf ve din farklarını ortadan kaldırarak, bu Meclisi gerçekten milli yapmakta...üçüncüsü, yerinden yönetimle ve valiler üzerinde taşra kontrolünün yerleştirilmesi..."

Aynı yıl içinde adı geçen İngiliz elçisi Elliot'un yönlendirmesiyle Padişah İradesi yayınlanarak vergi reformu yapıldı. Yönetimde de bazı değişiklikler gerçekleştirildi. 1839 ve 1856 fermanlarının alanları genişletildi. Fakat bu girişimler Batılı ülkeleri tatmin etmedi.

Rusya'nın baskıları, Avusturya'nın talepleri ve iç ayaklanmalar nedeniyle bir sorun haline getirilen Osmanlı Devleti üzerine İstanbul'da bir konferans düzenlenmesine karar verildi. Mithat Paşa ise bir komisyona İlk Osmanlı Anayasasını hazırlatarak 1876'da İstanbul'da toplanan Tersane Konferansı'na yetiştirdi. Konferans toplandığında donanmanın top atışlarıyla Meşrutiyet ilan edildi. Artık Osmanlı Devleti anayasal bir monarşi idi ve değişik dinler ve uluslar parlamentoda temsil ediliyordu.

Konferansa katılan Batılı ülkeler bundan pek etkilenmedi. Önceden hazırlanan plana göre Sırbistan, Bosna ve Bulgaristan üzerindeki taleplerini dile getirdiler. Mithat Paşa'nın diplomatik teamülleri bir kenara bırakarak sert bir karşılık vermesi üzerine konferans dağıldı. Bundan sonra Kırım Harbi'nden beri hazırlık yapan Rusya saldırıya geçti. Bilindiği gibi bu savaş, büyük bir felaket olan Ayastefanos Ateşkesi (1878) ile sona erdi. Durumu görüşmek ve siyasi sonuçlar almak üzere Avrupa Birliği ortamında, Berlin'de kongre yapıldı. Bu kongrede İngiltere'yi Disraeli ve Salisbury'nin temsil etmesi bir şanstı. Çünkü bu hükümet Osmanlı toprak bütünlüğünden yanaydı. Osmanlı'yı ise Kara Todori Paşa ve Mehmet Ali Paşa temsil ediyordu. Burada, Osmanlı topraklarının Birinci Dünya Savaşı'na kadar süren statüsü belirlendi.

Osmanlı Borçları konusu aslında ayrı bir yazı konusu yapılarak bugünkü durumla karşılaştırılmalıdır. Biz burada daha çok siyasal ilişkiler ve statüler çerçevesinde kaldığımızdan, Osmanlı borçlarını da aynı açıdan ve kısaca ele alacağız. Bu haliyle ekonomik ve siyasal ilişkilerin geleneğimiz açısından yeterince ipucu vereceğini tahmin etmekteyiz.

Kaynaklar, 93 felaketinden önce Osmanlı borçlarının toplam olarak 238.773.272 Liraya ulaştığını yazıyor ki bu Osmanlı bütçesinin kaldıramayacağı bir düzeyi temsil ediyor. Bu nedenle 1875'te devlet, faiz ve anapara ödemelerini beş yıl süreyle yarıya indirdiğini resmen açıkladı. Bu, Osmanlı hazinesinin iflası demekti. İflas halindeki hazine, 1877 – 78 harbine de girerek Rusya'ya ağır savaş tazminatı ödemek zorunda kaldı. Berlin Kongresi'nde, yabancı alacaklıların baskısıyla, borçların ödenmesi için uluslar arası bir kontrol sisteminin kurulması yönünde tavsiye kararı alındı. Osmanlı hükümeti bunu reddetti.

Fakat daha sonra bunun gerekli olduğu sonucuna vararak, alacaklıların temsilcilerini, borçları görüşmek üzere 1881'de İstanbul'a davet etti. Muharrem Kararnamesi ile, Osmanlı gelirlerinin düzenli şekilde toplanıp dağıtılmasını sağlayacak bir örgüt kurulması kararlaştırıldı. Buna göre borçlar ve faizlerinde önemli indirimler sağlandı. Borçlar karşılığında çeşitli Osmanlı vergi gelirlerine el kondu. Alacaklıların çıkarlarını korumak üzere kurulan Duyunu Umumiye İdaresi bu gelirleri de yönetmeye başladı. Geniş yetkilere sahip olan ve çalışanlarının çoğu Avrupalı olan bu idare, Osmanlı ekonomisini yönetmeye başladı.

Başlangıçta sadece vergi ve diğer gelirleri toplayan bir örgüt durumundayken, zamanla ülkede çeşitli sanayi ve ticaret girişimlerinde bulunarak faaliyet alanını genişletti, etkili rol oynayan mali ve siyasi bir kuruluş haline geldi. Yer altı ve yerüstü kaynaklarının işletme hakları yabancı bankalara bırakıldı. Yabancı bir kuruluş olan Osmanlı Bankası'na geniş yetkiler tanınarak devlet maliyesinin yabancı uzmanlarca denetlenmesine imkan verildi. Fakat ödeme planı uygulanırken bir yandan yeni borçlar alınıyordu. Birinci Dünya Savaşına kadar onsekiz büyük borç anlaşması yapıldı. Fakat bu paraların çoğu demiryolu, liman ve sulama gibi altyapı işlerine harcandı. TBMM Duyunu Umumiye İdaresi'ni kaldırdı fakat borç ödemeleri 1954 yılına kadar devam etti.

Bu yazımızda ana hatlarıyla vermek istediğimiz konu, devlet gelenekleri ve siyasi kültürün çok uzun zamanda oluştuğu ve kolay kolay değişmediği gerçeğidir. Yakın tarihimiz günümüzde yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmelere neredeyse birebir uyarlanabilecek olaylarla doludur. Bunların başında devlet ve ulus olarak yaşadığımız Avrupa Birliği ya da birlik içindeki Avrupa karşısındaki pozisyonumuzdur. Son birkaç yüzyıl içinde devlet geleneğimiz, Avrupa Birliği karşısında sağlam bir yere sahip olma ve büyük devletler arasına kabul edilme gayretleriyle doludur. Bunun için nice reformlar ve ekonomik düzenlemeler yapılmıştır. Genellikle de borcunu ödeyemeyen, bunun için Batılı finans kuruluşlarının emir ve direktiflerine ihtiyaç duyan bir tablo gösteriyoruz. Onlar da sürekli insan hakları ve demokrasi sorunları başta olmak üzere siyasal taleplerle karşımıza çıkıyorlar. Tanımlar, isimler değişiyor ama muhteva ve sistem adeta yerinde duruyor. Haydi Abdülaziz paraları düşüncesizce saraylara ve donanmaya yedirdi. Peki ülkeyi iflasın eşiğine getiren günümüz hükümetleri ne yaptı da aynı sonuca vardı ? Çiftçiye, kamuya verilen paraları kısmak için neden IMF tavsiyesine ihtiyaç duyuyoruz ?

PROF. DR. RIDVAN KARLUK

Kopenhag Zirvesi ve Türkiye İçin Tarihin Tarihi

Avrupa Birliği'nin 12-13 Aralık 2002 tarihleri arasında Danimarka'nın başkenti Kopenhag'ta yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları toplantısı sonucunda yayımlanan Bildiri ile, tam üyelik görüşmeleri tamamlanan Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Latviya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'nın 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ne katılacakları kesinleşmiştir.

Avrupa Birliği'nin 12-13 Aralık 2002 tarihleri arasında Danimarka'nın başkenti Kopenhag'ta yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları toplantısı sonucunda yayımlanan Bildiri ile, tam üyelik görüşmeleri tamamlanan Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Latviya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'nın 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ne katılacakları kesinleşmiştir. Böylece, 1993 Kopenhag AB Zirvesi sonrasında başlatılan Avrupa'daki bütünleşme hareketi büyük ölçüde başarıya ulaşmıştır. Yukarıda adı geçen 10 ülke ile katılım Antlaşmaları, 16 Nisan 2003 tarihinde Atina'da imzalanacaktır. Böylece 10 ülke, 2004 Avrupa Parlamentosu seçimlerine katılabileceklerdir. 1 Kasım 2004 tarihinde de yeni AB Komisyonu göreve başlayacak ve Nice Antlaşması uyarınca Komisyon ile Konsey'deki oylama sistemi yürürlüğe girecektir. Tüm bunların sonunda yeni üyeler, gelecek Hükümetler arası Konferans'ta yer alacaklardır. Bulgaristan ve Romanya için öngörülen tam üyelik tarihi ise 2007 yılıdır. 21 Haziran 2003 tarihinde Selanik'te, üye ülkeler ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalanacak ülkeler birlikte bir Zirve toplantısı yapacaklardır.

Kopenhag Zirvesi sonrasında yayımlanan Bildiri'nin 10, 11 ve 12'nci paragrafları Kıbrıs'a, 18, 19 ve 20'nci paragrafları ise Türkiye'ye ayrılmıştır. 10'ncu paragrafta AB, Kıbrıs Rum Kesimini, Kıbrıs başlığı altında tam üye olarak alma kararını açıklamıştır. Bununla beraber, 28 Şubat 2003 tarihine kadar Annan Planı çerçevesinde görüşmelerin devam etmesi ve bu tarihe kadar adada bir çözüm bulunması durumunda, tüm adanın üyeliğinin mümkün olduğu belirtilmiştir. Eğer adada bir çözüme ulaşılamaz ise, Topluluk müktesebatının adanın kuzeyine uygulanmasının tehir edileceği hükme bağlanmıştır. AB Başkanlık Bildirisi'nin 12'nci paragrafında, Kıbrıs devletinin kurucu ortaklarından (asli unsur) Türklerin dışlanmış olduğu unutularak, "goverment of Cyprus" ifadesine yer verilmiştir. Oysa gerçekte Kıbrıs Hükümetinde Türkler yer almadığı için Kıbrıs Hükümeti meşru değildir. (1) Açıkçası AB, Londra ve Zurich Antlaşmaları çerçevesinde kurulan fakat meşruluğunu kaybetmiş Kıbrıs'ı bir devlet olarak tanıyarak, uluslararası hukuku çiğnemiştir. AB, Kopenhag'ta Kıbrıs Rum Kesimini, adada çözümü beklemeden AB'ne kabul etmiştir. Bu, AB'nin "bir çifte standardıdır". Çünkü, 1959 Londra ve Zurich Antlaşmaları ve Garanti Antlaşması,(2) Türkiye'nin yer almadığı kuruluşlara ve örgütlere Kıbrıs'ın giremeyeceğini açıkça ifade etmektedir.

Kopenhag Zirvesi sonras»nda yay»mlanan Bildiri'nin 10, 11 ve 12'nci paragraflar» K»br»s'a, 18, 19 ve 20'nci paragraflar» ise Türkiye'ye ayr»lm»şt»r.

Bu Antlaşmaların ilgili hükmü şöyledir:

"Madde 1 : Kıbrıs Cumhuriyeti, kendi bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini devam ettirmeyi ve Anayasa'ya saygıyı güven altına almayı üstlenir. Kıbrıs Cumhuriyeti, ayrıca tümüyle veya bir bölümüyle her hangi bir devlet ile hiçbir şekilde siyasi veya ekonomik bütünleşmeye girmeyeceğini taahhüt eder. Kıbrıs Cumhuriyeti, bu maksatla, adanın gerek birleşmesini, gerekse taksimini doğuracak doğrudan doğruya (direkt olarak) veya dolaylı olarak gerçekleştirmeye yardımcı ve teşvik edici tüm hareketleri yasaklar."

Antlaşma'nın bu açık hükmüne rağmen AB, Türkiye'nin tam üye olmadığı bir kuruluşa Kıbrıs Rum Kesimini alabilmektedir. Bu durumda Türkiye, bu konuyu La Haye Adalet Divanı'na götürmelidir. Nitekim İngiliz Hukukçu Prof. Maurice H. Mendelson Kıbrıs Rum Kesimini'nin AB'ne tek yanlı üyelik başvurusunun hukuki yönlerini inceleyen araştırmasında, "Kıbrıs'ta iki tarafı temsil eden meşru bir otorite yoktur. KKTC'nin onay vermediği ve tüm ada adına yapılan bir müracaat hukuken geçersizdir" diyerek, (3) hem garantör devletlere, hem de AB üyesi diğer ülkelere bu hukuk dışı müracaatı engellemeleri çağrısında bulunmuştur. Ada'daki sorun

çözülmeden taraflardan birini sanki Ada'nın tamamını temsil edecek gibi AB'ne alıp sonra da Türkiye'ye, "2004 yılına kadar Ege'de Yunanistan ile olan sorunlarını çöz. Çözemezsen eğer, La Haye Adalet Divanı'na git ve Divan'ın vereceği kararı kabul et" demek haksızlıktır. (4)

Sorun sadece Ege'de değil, Kıbrıs'ta da vardır. Eğer siyasi yönden Kıbrıs'ta çözüm bulunamıyorsa, işin hukuki tarafını da ihmal etmemek gerekir.(5) Tüm bu olumsuzluklara rağmen, Helsinki Belgesi'ndeki "Kıbrıs'ın üyelik kararı verilirken, ilgili tarafların çözüm konusundaki yaklaşımları dikkate alınacak" ifadesi unutulmuştur. Çünkü, Kıbrıs Rum Kesimi 11 Kasım 2002 tarihli Annan Planı'nı kabul ettiğine ilişkin bir açıklama yapmadan AB'ne kabul edilmiştir. BM'nin özel temsilcisi Alvaro De Soto, BM'nin yönerilerini görüşmeye Kıbrıs Rum Lideri Klerides'in hazır olduğunu Kopenhag'ta teyit etmemiş idi. Rauf Denktaş'ı Kopenhag'a AB değil, BM Genel Sekreteri davet ettiği için Denktaş davete icabet etmemiştir. Kopenhag'ta öyle bir hava yaratılmıştır ki, Denktaş (dolayısıyla Türk tarafı) çözüm istemiyor duruma düşürülmüştür. Durum böyle olunca da, Helsinki Belgesi'nin ışığı altında Kıbrıs Rum Kesimi'nin AB üyeliğine uluslararası hukuka aykırı olarak katılım kararı verilmiş ve tarihi bir hata işlenmiştir.

Konunun açıklığa kavuşması açısından, 1997 Lüksemburg Zirvesi'ne kadar gerilere gitmek gerekir. 1997 AB Lüksemburg Zirvesi'nde, 1998 ilkbaharından itibaren Kıbrıs (tüm Kıbrıs'ı temsilen Güney Kıbrıs Rum Yönetim - GKRY) ile üyelik müzakerelerine başlanacağı ilan edilmiştir. Bu karara tepki olarak Mart 1998'de Türk Dışişleri Bakanlığı'nca kararın uygunsuzluğunu izah eden kapsamlı bir açıklama yapılmıştır. Türkiye, "garantör ülke" sıfatıyla yaptığı açıklamada, bu kararın uluslararası hukuk ve Kıbrıslı Türklerin hak ve çıkarlarını teminat altına alan 1959 - 1960 Zurich ve Londra Antlaşmaları'nın açık ihlali olduğunu belirtmiştir. Zurich Antlaşması'nın 8'nci maddesine dikkat çekilerek, hukuk ve dış ilişkiler konularında alınacak kararların Devlet Başkanı

(Kıbrıs - Rumu) ve Başkan Yardımcısı (Kıbrıs Türkü) tarafından veto edilebileceği ve Kıbrıs Devleti'nin Türkiye ile Yunanistan'ın üye olmadığı uluslararası organizasyonlara üye olamayacağı anlatılmıştır.

Zurich Antlaşmas»'n»n 8'nci maddesine dikkat çekilerek, hukuk ve d»ş ilişkiler konular»nda al»nacak kararlar»n Devlet Başkan» (K»br»s Rumu) ve Başkan Yard»mc»s» (K»br»s Türkü) taraf»ndan veto edilebileceği ve K»br»s Devleti'nin Türkiye ile Yunanistan'»n üye olmad»ğ» uluslararas» organizasyonlara üye olamayacağ» anlat»lm»şt»r.

Bu sebeple, Türkiye'nin henüz üye olmadığı AB'ne, GKRY'nin üyeliği hukuk ve anlaşma kurallarının ihlali olarak gösterilmiş, GKRY ile yapılacak müzakerenin, adanın iki tarafında mevcut dengeyi bozacağı, BM çabalarını sonuçsuz bırakacağı, Türkiye ile Yunanistan arasıdaki gerginliği artıracağı ifade edilmiştir. Yunanistan ve GKRY tarafından yapılan açıklamalarda ise, 1974 müdahalesinin, uluslararası hukuk ve mevcut anlaşmaları ihlal ederek geçersiz hale getirdiği ve şartları değiştirdiği belirtilmiş ve Kıbrıslı Türkler eskiden olduğu gibi Kıbrıs Devleti bayrağı altına yaşamaya davet edilmiştir. (6)

1999 Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirisi'nin 4'ncü maddesinde "... Aday ülkeler, Topluluğa alınma sürecinde eşit bir zeminde yer alırlar. Aday ülkeler, AB'nin anlaşmalarla belirlenmiş hedeflerini ve değerlerini paylaşmalıdır. Bu doğrultuda, Avrupa Konseyi, anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümünü vurgular ve aday ülkeleri, sınır sorunları ile diğer ilgili sorunlarına Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun olarak çözmeleri konusunda uyarır. Başarısız olmaları durumunda, anlaşmazlığı makul bir zaman içinde Uluslararası Adalet Divanı'na götürmelidirler. Avrupa Konseyi, bu anlaşmazlıklarla ilgili durumu, özellikle giriş sürecinde yansımalarıyla 2004 sonuna kadar gözden geçirecektir..." hükmüne yer verilmiştir. (7) Helsinki'de AB Konseyi, Türk - Yunan sınır sorunlarının La Haye Uluslararası Adalet Divanı'na gitmesini Türkiye'den 2004 yılından sonra isterken, Kıbrıs'taki sınır sorunlarını görmezden gelmiştir.

8 Mart 2001'de onaylanan Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ile, Türk - Yunan ilişkilerinin Kıbrıs boyutu, Uluslararası Adalet Divanı ile ilgilendirilmeden BM'ne havale edilmiştir. Kıbrıs sorununun çözümü için, "Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin çabalarının desteklenmesi" talep edilmiştir. Aynı belge içeri-

sinde, mevcut sınır sorunları ve buna bağlı konuların çözümü "ilkeler" ve "orta vadeli öncelikler altında" güçlendirilmiş siyasi diyalog ve siyasi kriterler kapsamında yer almış, ancak yine Yunanistan'ın adı telaffuz edilmemiştir. Helsinki Zirvesi sonuçlarına atıfta bulunularak, özellikle katılım sürecine yansımaları ile ilgili sorunların 2004 yılına kadar çözümlenememesi durumunda Uluslararası Adalet Divanı'na gidilmesinin teşviki ifade edilmiştir.

Türkiye'nin AB üyeliği çerçevesinde hazırlanan 4'ncü İlerleme Raporu, 13 Kasım 2001'de yayınlanmıştır. Rapor'un "Genişletilmiş Siyasi Diyalog" başlıklı bölümünde Kıbrıs konusuna da yer verilmiş. Türkiye'nin BM Genel Sekreteri'nin (BMGS) çabalarına destek vermesinden olumlu biçimde söz edilmekle birlikte, bu doğrultuda daha sonra somut adımlar atılmamış olmasının hayal kırıklığı yarattığı, ayrıca Türkiye'nin çözüm için Kıbrıs Türk tarafını teşvik etmesinin beklendiği kaydedilmiştir. AB Komisyonu'nun İlerleme Raporu'na paralel olarak genişleme süreci çerçevesinde önümüzdeki dönemde izlenecek yönteme ilişkin önerilerini içeren Strateji Belgesi de 13 Kasım 2001'de açıklanmıştır. Belge'nin Türkiye'ye ilişkin paragrafında, Türkiye'nin Kıbrıs sorununun çözümü için daha aktif bir tutum izlemesi gerektiği, GKRY ile ilgili paragrafında ise, Kıbrıs Türk tarafının BM sürecine geri dönmesinin önem taşıdığı, GKRY'nin katılım müzakereleri sonuçlarına kadar bir çözüm elde edilemediği takdirde, çözümün ön şart teşkil etmeyeceği yolundaki Helsinki Kararları doğrultusunda Konsey'in katılım kararını alacağı ifade edilmiştir.

Buna karşılık Dışişleri Bakanlığı tarafından 13 Kasım'da yapılan açıklamanın Kıbrıs sorununa ilişkin bölümünde, Türkiye'nin BMGS'nin iyi niyet misyonu çerçevesinde iki tarafça kabul edilebilir ve Ada'daki gerekçelere dayalı kapsamlı bir çözüme ulaşılması yönündeki çabaları desteklemeye devam ettiği ve Kıbrıs Türk tarafının bu yönde sergilediği yapıcı tutum ve katkıların da memnuniyetle karşılandığı vurgulanmıştır. Bu çerçevede Denktaş'ın Klerides'e yaptığı görüşme çağrısına atıfta bulunulmuştur. Açıklamada ayrıca, Kıbrıs'ta taraflarca eşitlik temelinde kabul edilebilir bir çözüme ulaşılmadan GKRY'nin hukuk dışı AB üyelik sürecinin ileriye götürülmesinin beraberinde getireceği olumsuz sonuçlara dikkat çekilmiştir. (8)

Yukarıda açıklanan görüşlerin ışığı altında bir defa daha altı çizilerek söylenecek olan son söz şudur : AB, Kopenhag'ta GKRY'ni uluslararası hukuka aykırı bir şekilde AB'ne tam üye yapma kararı vererek adada barışçı çözümleri sabote etmiş ve çok önemli bir sorunu içine dahil etmiştir. Zirve'de, Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri kapsamında kaydetmiş olduğu ilerlemeler büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. 1993 Kopenhag Zirvesi'nde kabul edilen kriterlerin (İnsan haklarına saygısı, azınlıkların korunması, hukukun üstünlüğü ve demokratik bir yönetim) Türkiye tarafından da, diğer tüm aday ülkelerde olduğu gibi yerine getirilmesinin gereği üzerinde durulmuştur. AB, Türkiye'nin Kriterleri yerine getirmesine destek vereceğini açıklamıştır. Aralık 2004 Zirvesi'nde, Komisyon'un hazırlayacağı raporda Türkiye'nin Kopenhag Kriterlerini yerine getirdiğine ilişkin olumlu bir görüş ortaya çıkarsa, Türkiye ile üyelik görüşmelerinin herhangi bir gecikmeye yol açmadan (without delay) müzakerelerinin başlamasına karar verilecektir. Türkiye'ye katılım stratejisi çerçevesinde yardıma devam edilecek, Gümrük Birliği genişletilip, derinleştirilecektir. 2004 yılından itibaren Türkiye'ye yardımlar, "ön katılım harcamaları"ndan finanse edilecektir.

Kopenhag Zirvesi'nde AB Türkiye'ye ayırımcı davranmıştır. Helsinki'de adaylığı kabul edilmiş ve Türkiye'ye farklı bir işlemde bulunulmayacağı taahhüt edilmiştir. Diğer aday ülkelerin ilerleme raporlarında Kopenhag Kriterleri yerine getiremedikleri belirtilmiş olmasına rağmen, Türkiye'ye kriterler yerine getirilmediği gerekçesi ile ve iki yıl sonrası için "tarihin tarihi" verilmiştir. Ayrıca, demoklesin kılıcı gibi "uygulamayı görelim" sözüyle esnek bir şart da ileri sürülmüştür. 2004 Mayıs'ından sonraya tarih atılarak, Türkiye'nin 15+10 = 25 ülkeyi ikna etmesi ve görüşmelerin başlatılması için tanımadığı Kıbrıs Rum Kesimine muhatap olması istenmiştir.

10 yıl öncesinin eski komünist ülkelerine bile 8 ile 10 yıl arasında başvurudan sonra tam üyelik imkanı sağlanırken, Türkiye 1987 Nisan'ından beri kapıda bekletilmektedir. Oysa Türkiye'nin 1959 yılında AET'na yapılmış bir "ortak üyelik" başvurusu bulunurken, 1963 Ankara Anlaşması (Md. 28) uyarınca AB'ne tam üye olmak hakkı hukuken varken Türkiye, 2004 yılı İlerleme Raporu'nun sunumundan sonra yeni bir AB Komisyonu'na muhatap olmama zorunluluğunda bırakılmıştır. Çünkü, 1 Kasım 2004 tarihinde yeni AB Komisyonu

göreve başlayacaktır. Haziran 2004 tarihinde Avrupa Parlamentosu seçimleri yapılacak, 10 yeni üye ülke Avrupa Parlamentosu'na katılacaktır. Türkiye'nin işi daha da zorlaşacaktır. Avrupa Parlamentosu sonuçta genişlemeye onay veren AB kurumu olduğu için oluşumu Türkiye bakımından çok önemlidir. Tüm bu değerlendirmelerden sonra, Kopenhag'tan sonrasını değerlendirirken, bardağın dolu tarafına bakmak, biraz fazla "iyi niyetli" ve "iyimser" bir yaklaşım olmaktadır.

II'nci Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'da ders veren ünlü Alman Profesör Neumark'ın düşüncelerini burada dile getirerek, bugünün yorumunu geçmişe giderek yapmakta yarar görmekteyim. Prof. Neumark ile bir kısım öğrencisi Boğaziçi'nde geziye çıkarlar. Öğrencilerden biri, Prof. Neumark'a "Avrupa bizi neden sevmez?" diye sorar. Neumark şu cevabı verir : "Çok samimi olarak itiraf edeyim ki Avrupalı, Türkleri sevmez ve sevmesi de mümkün değildir. Asırlardır kilisenin Türk ve İslam düşmanlığı Hıristiyanların hücrelerine sinmiştir. Sebeplerine gelince; Müslüman olduğunuz için sevmez. Ama faraza laiklik şöyle dursun. Hıristiyan olsanız da size düşman olarak bakmaya devam eder. Sizler farkında değilsiniz ama onlar şu gerçeğin farkındadırlar: Tarihten Türkler çıkartılırsa tarih kalmaz. Osmanlı arşivi tam olarak ortaya çıkarsa bugünkü tarihlerin yeniden yazılması gerekir. Avrupa'nın pazarı idiniz. Şimdi Avrupa'yı pazar yapmaya başladınız. En az 400 yıl Avrupa'da sırtımızda ve ensemizde at koşturdunuz. Selçuklular, Anadolu'ya, Osmanlılar ise Orta Avrupa ve Bakanları Haçlı Ordusu'na mezar ettiler. Sizi silah ile yenemeyenler sizleri kendilerine benzeterek hakimiyet sağladılar. Selçuklu ve bilhassa Osmanlı, İslamiyet uğruna her şeyini feda etmeseydi, İslamiyet bugün sadece Hicaz'da varlığını devam ettirirdi. Kaldı ki Vehabiliği kuranlar da İngiliz Sömürge Bakanlığı'nın adamlarıdır. Batı her yerde İslamiyeti, sapık inançlara kanalize etti. Ama Osmanlı, Asr-ı Saadet'i devam ettirdi. Kilise size kin kusmaktadır ve sebepleri yukarıdadır. Ben Türkiye'ye geldiğimde 2 üniversiteniz vardı. Şimdi 19 üniversiteniz var. (o tarihte ki sayıdır) Sizler gerçek hüviyetinize döndüğünüz an Avrupa'nın refahı ve medeniyeti yıkılır. Yine sizler Avrupa'nın tarihi düşmanısınız ve daima düşmanı olarak kalacaksınız."

Kopenhag Zirvesi esnasında Fransa Cumhurbaşkanı'nın "Türkiye baskı ve şantaj yapıyor" mesajını Zirveye iletmesi, Başbakan Abdullah Gül'ün tepkisine yol açmıştır. Bu durumdan rahatsız olan Gül, İngiltere Başbakanı Blair'i telefonla arayarak "Demek ki bizim yaptıklarımız takdir edilmiyor ve önyargılı hareket ediliyor. Bunun düzeltilmesi için çok gayret etmek gerekir. Belirsizlikleri giderecek kelimeleri kesinlikle koymak gerekir. Fransa'ya karşı tavır yokken toplantıyı, “Türkiye bize şantaj yapıyor” diye etki altına almanıza ve yönlendirmenize çok üzüldüm. Esas şantaj, toplantıyı baskı altına alıp yönlendirmektir" demiştir. Blair ise, "Bunu söylediğiniz çok iyi oldu. Bunu toplantıda anlatacağım" diyerek Başbakan Gül'ü cevaplandırmıştır.

Kopenhag Zirvesi'nde kıran karına Türkiye tartışması yapan AB liderleri, müzakere tarihi olarak önce Temmuz 2004'ü belirlemiştir. İngiltere, İtalya, Yunanistan ve İspanya'nın baskısıyla bu tarih üzerinde anlaşma sağlanmış ancak Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac “Bize tehdit ve şantaj var” diyerek bu tarihe itiraz etmiştir. Bu yüzden tarih altı ay ileri atılarak, Aralık 2004 olarak belirlenmiştir. Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis, yakın çevresine bu gelişmeyi " Her şey saat 16:00'ya kadar iyi gitti. Ve o saatten sonra hava birden değişti. Buna bir anlam veremedim" diye açıklamıştır.

Türkiye'de, Fransa ve Almanya'nın ihalelerden dışlanacağı ve ekonomik ambargo uygulanacağına yönelik haberler Chirac'ı kızdırmıştır. (9) Ayrıca AKP Lideri R.T.Erdoğan'ın Zirve'den önceki basın toplantısında, "Tarih verilmezse Türk halkı bunu gözden geçirir. AB de sonuçlarına katlanır. Barış zedelenir" konuşması da, tarihin ileriye atılmasında etkili olmuştur. Fransa Cumhurbaşkanı Chirac 12 Aralık akşamı yapılan toplantıda ilk söz alan konuşmacı olmuş ve "Şantaj ve tehditlere boyun eğmemiz mümkün değil. Aldığımız kararda bu tavra prim vermemeliyiz" demiştir. Almanya Başbakanı Schröder de destek çıkınca hava tamamıyla değişmiş ve Temmuz 2004 tarihiyle ilgili ön anlaşma bir kenara bırakılmıştır. Cuma günü Kopenhag'da gerçekleşen dörtlü zirvede de Erdoğan, "Şantaj yaptığımızı belirtmişsiniz. Bunu size yakıştıramadım" demiş, buna Chirac cevap vermemiştir. (10)

Zirve sonrasında iki önemli ajansın Türkiye'ye peşin yargı ile yaklaşan haberleri aşağıda verilmiştir. Fransız Haber Ajansı AFP; "15'lilerin kararı, Türkiye'ye bir kırbaç gibi çarptı. Türkiye için yaralayıcı olan karar, Fransız - Alman senaryosuna yakın ve Türkiye'nin beklentisinin çok gerisinde kaldı. Yine de Türk yetkililer şimdilik soğukkanlılıklarını koruyor" haberini geçerken, İngiliz Reuters;

"Türkiye'ye müzakere tarihinin en az 2 yıl ileri atılmasında, Avrupa'nın mesajı gayet açıktı: Öyle kapıyı çalıp otomatik olarak giremezsiniz. Ne kadar bağırırsanız bağırın. Türkiye'nin bu saldırgan tavrı AB liderlerini sinirlendirdi" yorumunu yapmıştır.

Aslında Chirac'ın önce Türkiye'yi destekleyen ve ardından Türkiye'ye tavır alan tutumunu, International Herald Tribune Gazetesi, önceden bilerek şöyle değerlendirmiştir: "Türkiye'nin çekişmeli üyeliği konusunda ABD, yıllarca hemen hemen hiçbir bedel ödemeden ama çok yüksek bir kazanç sağlayarak Ankara'nın tek ve kesin destekçisi oldu. Son dönemlere kadar Avrupa'nın pek çok ülkesi Türkiye'ye uzun dönemli bir güvence vererek üyeliğe kabul edeceklerini söylemekle yetindiler ki, bazı liderler bu sözlerini hiçbir zaman yerine getirmeme konusunda görüşlerini bile dile getirdi." (11)

Kopenhag Zirvesi sonrasında Fransız L'Express Dergisi'nin baş yazısını yazan Caude Allegre, Türkiye'nin tam üyeliğine ilginç bir gerekçe ile karşı çıkmıştır: "Bir Avrupa kültürü var ama bir Avrupa - Türk kültürü yok. Ben bir Fransız olarak Shakespeare, Cervantes, Goethe, Mozart, Sibelius, Verdi, Copernic'i tanıyorum ama Türk uygarlığını temsil eden kimseyi tanımıyorum. Cehaletten olabilir ama bu aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin değişik bir kültür alanına ait olduğunu da kanıtlıyor." (12)

The Economist, Kopenhag Zirvesi öncesinde AB üyesi ülkelere Türkiye'yi genişlemekte olan kulüplerine dahil etmekte daha istekli davranmaları tavsiyesinde bulunmuştur. Economist yorumunda, 370 milyon ve 15 ülkeden oluşan AB'nin bu hafta sonu 90 milyonluk nüfus barındıran 10 ülkeyi daha kucaklamaya hazırlandığını hatırlatarak, Kopenhag'ta Avrupa liderlerini bekleyen cevaplanması zor bir bilmecenin bulunduğunu öne sürmüş ve bunun, 70 milyonluk Müslüman bir NATO üyesi olan ve istekliliğini de şartları karşılamak için gösterdiği çabayla kanıtlayan Türkiye'nin üyeliğe davet edilip edilmeyeceği olduğunu belirtmiştir. Türkiye'ye karşı cömert ve açık tutum içinde olmayı gerektiren birçok güçlü neden bulunduğunu öne süren Economist, NATO üyesi ve Avrupa savunmasının hayati bir parçası olan Türkiye'ye kapılarını açacak olan Batı, böylece bugün büyük sıkıntılar içinde olan İslam dünyasına da mesaj vermiş olacak fikrini ortaya atmış ve; "Türkiye'ye tarih vermek, Avrupa için olduğu kadar İslam dünyası için de tarihi bir şans olacaktır. Bu gelişme, iki kültürün sadece sürekli çatışma içinde olacağı yolundaki yanlış inanışı ortadan kaldıracaktır" ifadesini kullanmıştır. (13)

Türkiye'deki Ortodoks Ermeni vatandaşlarının dini önderi Ermeni Patriği Mesrob II, Kopenhag Zirvesi öncesinde başta Papa, AB Parlamenterleri, AB Komisyonu Başkanı Romani Prodi ve Verheugen ile AB üyesi ülkelerin Dışişleri Bakanlarına bir mektup göndererek, 12 Aralık Zirvesi'nde Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesini istemiştir. "Size bu mektubu, altı asırlık İstanbul Ermeni Patriği ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı on binlerce Ermeni Kilisesi üyesi adına, Türkiye'nin AB sürecini desteklemek üzere yazıyorum" sözleriyle başlayan mektup, can alıcı konulara değinmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, "Dünyanın çok az yerinde görülebilecek bir sorumluluk bilinciyle, seçime giderken, devlet geleneği açısından devrim sayılabilecek yasal değişiklikleri kabul ettiği" vurgulanarak şöyle sona ermiştir: "12 Aralık'da Avrupa Birliği Konseyi'nde, müzakerelerin başlamasına yeşil ışık yakan bir kararın çıkacağını umuyoruz. Böyle bir karar Türkiye'yi tepeden tırnağa değiştirecek dinamiklerin önünü açmakla kalmayacaktır. Aynı zamanda 11 Eylül sonrasında yeniden şekillenmeye başlayan dünyamızda, parlamenter demokrasiyle yönetilen, laik ve büyük çoğunluğu Müslüman bir ülkenin, Avrupa'nın çeşitliliğine katkıda bulunmasını da sağlayacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Ermeni vatandaşları, Avrupa Konseyi'nin sizin de desteğinizle, Avrupa'nın ve Türkiye'nin geleceğini olumlu yönde etkileyecek bir siyasi perspektifi benimseyerek, Türkiye ile müzakerelerin önünü açacağı yönündeki umudunu korumaktadır." (14)

Kopenhag Zirvesi sonrasında Almanya Başbakanı Schröder, Türkiye'nin AB üyelik tarihini 2007, Verheugen 2013, Almanya Dışişleri Bakanı Fischer 2014 - 2019 olarak tahmin etmişlerdir. (Basın, 14.12.2002). Bunlar arasında en gerçekçi olanı Verheugen'in tahminidir. Eğer Aralık 2004 Zirvesi'nde görüşme tarihi alınabilirse, görüşmeler 10 yıldan önce tamamlanamaz. Bu durumda da 2013 yılı gerçekçi bir tarihtir. Türkiye'nin Kopenhag'da alınan karardan memnun olması gerektiğini söyleyen Verheugen, "Şimdiye kadar hiç yapmadığımız bir şey yaptık ve Türkiye'ye müzakerelerin başlayabileceğine dair bir tarih verdik. Daha önceki dönemlerde hiç böyle bir şey yapmamıştık" demiştir. Verheugen, Avrupa'nın sınırlarının da belirlenmesi gerektiğini söyleyerek, "...... 10 üyenin yanı sıra Bulgaristan ve Romanya ile Türkiye'nin de tam üyeliğinden sonra diğer Balkan ülkeleri de AB coğrafyasında yerini alabilir. Ama, bu sınır

burada bitirilmelidir" görüşünü dile getirmiştir. (Hürriyet, 17.12.2002)

Danimarka'nın AB'den sorumlu Bakanı, Bertel Haarder, Kopenhag Zirvesi'nde kabul edilen metni yorumlarken şöyle demiştir: "Karar genel olarak Türkiye'nin Avrupa üyeliğinde raya oturduğunun siyasi belgesidir. Türkiye'nin 40 yıldır beklediği sonucun da kendisidir. Türkiye hep genişlemeden sonra, üye sayısının 15'ten 25'e çıkmasından, dolayısıyla yeni engellerle karşılaşabileceğinden kaygı duydu. İşte bu kaygıyı gidermek üzere, biz AB olarak şimdiye dek pek görülmemiş bir uygulama yaptık. 2004 Mayıs'ında üye olacak ülkeler de bu metne imza atarak, Türkiye'nin üyeliğine, demokratik ölçüleri yerine getirmesi koşuluyla, itirazları olmayacağı konusunda söz vermiş oldular." (15)

Kopenhag Zirvesi sonrasında toplanan Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'nda (19.12.2002) Türkiye ile ilgili olumlu hava dağıtılmıştır. Çünkü, AB Dönem Başkanı ve Danimarka Başbakanı Anders Fogg Rasmussen, 2004 yılı sonunda müzakerelerin başlaması için Türkiye'ye otomatik garanti verilmediğini açıkça belirtmiştir. Rasmussen, "Konuşmacıların çoğu Türkiye'ye üyelik için söz verildiğini söyledi. Ben bunu kesinlikle reddediyorum. Önce insan hakları iyileştirilmeli ve işkence sona ermeli" demiştir. AB Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Üyesi Günter Verheugen ise, Türkiye'nin müzakere şartlarını yerine getirme imkanına sahip olduğunu belirterek "Önce kriterler, sonra müzakere" demiştir. Reformlarla ilgili uygulamaların, günlük hayata geçirilmesini isteyen Verheugen, "Hiç kimse karakolda işkenceden ölmemeli" şeklinde görüş belirtmiştir. AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi ise, "Türkiye kararı objektif ve tarafsızdır. Reformların fiilen ve hukuken yerine getirilmesiyle müzakereler başlatılacaktır. İki yıllık süre, Türkiye'ye bu imkanı vermektedir" derken, Fransızların sağcı liderlerinden Charles Pasqua, "AB merkez doğuya kayıyor. Güney ihmal edilmemeli" şeklinde konuşmuştur.(16)

Avrupa Parlamentosu, tüm bu tartışmalardan sonra Türkiye'ye üyelik yerine özel statü verilmesine yönelik önergeyi, 19 Aralık 2002 tarihli oturumda az bir oy farkıyla reddetmiştir. Kopenhag Zirvesi sonuçlarının değerlendirildiği ve siyasi grupların ortak olarak hazırladıkları metni, Hıristiyan Demokratlar bir defa daha Türkiye'nin üyeliğini sorgulayan ve "özel statü" verilmesini talep eden değişiklik önergesiyle değiştirmeye kalkmışlardır. Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye Raportörü

Kopenhag Zirvesi sonras»nda toplanan Avrupa Parlamentosu Genel Kurulu'nda (19.12.2002) Türkiye ile ilgili olumlu hava dağ»t»lm»şt»r. Çünkü, AB Dönem Başkan» ve Danimarka Başbakan» Anders Fogg Rasmussen, 2004 y»l» sonunda müzakerelerin başlamas» için Türkiye'ye otomatik garanti verilmediğini aç»kça belirtmiştir. Rasmussen, "Konuşmac»lar»n çoğu Türkiye'ye üyelik için söz verildiğini söyledi. Ben bunu kesinlikle reddediyorum. Önce insan haklar» iyileştirilmeli ve işkence sona ermeli" demiştir.

Hollandalı Parlamenter Arie Oostlander'in kaleme aldığı öneri, sadece 37 oy farkla kabul edilmemiştir. 455 parlamenterlerin katıldığı oylamada 201 parlamenter önergeye kabul, 238 parlamenter red oyu vermiştir. 16 parlamenter ise çekimser oy kullanmıştır. Avrupa Parlamentosu'nda Kasım ayında da benzer bir öneri, 150 oy farkla reddedilmişti. AB çevreleri farkın sadece 37'ye inmiş olmasını, Kopenhag Zirvesi'nde AB liderlerinin Türkiye'ye üyelik sürecinde güçlü mesaj vermemesine ve müzakerelerin başlatılabileceğini belirtmemelerine bağlamışlardır.

Kopenhag Zirvesi sonuçlarının değerlendirildiği Karar'da, Türkiye'nin attığı adımlardan duyulan memnuniyet dile getirilmiştir. AB liderlerinin Kopenhag'da aldığı kararın tatmin edici olduğu belirtilmiş, müzakerelerin kriterlerin içinin doldurulmasıyla başlayacağı vurgulanmıştır. Komisyon'a yapılan çağrıda, Türkiye'ye yapılması gerekenlerle ilgili bir liste sunulması istenmiştir. Komisyon'un raporu ve tavsiyesinden sonra müzakerelerin başlaması konusunda Parlamento'nun da görüş belirteceği vurgulanan Karar'da, Kıbrıs konusunda tercihin birleşmiş Kıbrıs'ın üyeliği olduğu açıklanmış ve 28 Şubat'a kadar bu konuda anlaşma sağlanmasının umut edildiği kaydedilmiştir.

Diğer taraftan AB'nin Dış Politika ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Javier Solana, "AB'nin temelini atan Roma Anlaşması'nın mimarları hayal bile edemezlerdi. Ama, Türkiye, AB'nin üyesi olacak" diyerek Türkiye'ye destek vermiştir. Washington'daki Uluslararası Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde (CSIS) konuşan Solana şunları söylemiştir: "Geldiğimiz noktaya bakın. Hayat nasıl değişiyor. Evet, Türkiye AB üyesi olacak. Aralık 2004'te Kopenhag kriterleri tamamlanmış olacak. Biz öyle bekliyoruz. Müzakereler ne kadar sürer bilemiyorum. Benim ülkemin de üyeliği için müzakereler yıllar aldı. Ama, kim düşünebilirdi ki, Türkiye'de AB'ye üye olacak ve Avrupa'nın sınır komşuları Irak ve Suriye olacak. Roma'daki kurucular bunu hayal bile edemezlerdi. Kopenhag Zirvesi'nin en önemli başarılarından biri, Türkiye'ye tarih verilmesidir. Bu konu tartışıldı ve daha da tartışılacak, ama Türkiye'ye tarih verilmiştir." (Basın, 19.12.2002)

Devlet Bakanı Kürşat Tüzmen, Kopenhag Zirvesi sonrasında 1996 yılındaki bilgi birikiminin sadece GB anlaşması yapmaya elverişli olduğunu kaydederek şöyle demiştir: "Serbest ticaret anlaşması 2002 yılındaki bilgi birikimiyle en ideal çözüm olarak gözüküyor ama 1996'daki bilgi birikimi sadece Gümrük Birliği anlaşması yapmaya elverişliydi. Gümrük Birliği yerine serbest ticaret anlaşması yapılsaydı, bugüne kadar yapmış olduğumuz çalışmalara ek yeni bir takım rahatlıklar sağlanabilirdi. Bugün GB'de geldiğimiz noktada Kuzey Afrika ülkeleriyle serbest ticaret anlaşması yapmak istediğimiz zaman, AB içinde

Kuzey Afrika ülkelerine Türkiye ile serbest ticaret anlaşması yapmaya zorlayan herhangi bir yaptırım maddesi yok. Bu önemli sıkıntı yaratıyor. Bunu çok daha ciddi şekilde platforma getireceğiz. AB ile şu anda yapmış olduğumuz Gümrük Birliği anlaşmasının Türkiye'nin net yararına çalışacak şekilde tekrar tekrar gözden geçirilmesi gerekir."

Kürşat Tüzmen'in bir demecine TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan karşı çıkarak şöyle demiştir: "TÜSİAD olarak Gümrük Birliği'nin Türkiye'ye önemli katkıları olduğuna inanıyoruz. Oturup ilişkileri bozmadan konuşabilir, bazı konularda sıkıntıları varsa onlar tartışılabilir ama ana hattından dönülme imkanının olduğunu zannetmiyorum"(Basın, 20.12.2002). Türkiye'nin aslında, Kopenhag Zirvesi sonrasında Kürşat Tüzmen'in bu açıklaması, Türkiye'nin tam üyeliği ile tam bir çelişkidir. Çünkü Gümrük Birliği, AB'ne tam üyelik için bir kilometre taşıdır. Gümrük Birliği, Türkiye'nin AB'ne tam üye olmasında gerçekleştirdiği bir aşamadır ve tam üyelik için mutlaka yerine getirilmesi gereken bir zorunluluktur.

2004 Aralık Zirvesi'nde yeni genişlemiş bir AB'nin Türkiye ile görüşmelerin başlatılması konusunda nasıl bir karar vereceğini şimdiden bilmek, imkansızdır. O tarihte Türkiye'nin önüne yeni kriterlerin konulmayacağını da kimse garanti edemez. Bu kriterlerin başında, Ege'deki sorunlar ile Ermeni soykırımının kabul edilmesi de olabilir. Nitekim Danimarka Başbakanı A.F. Rasmussen, 2004 yılında müzakerelerin başlaması için Türkiye'ye otomatik garanti verilmediğini açıkça belirtmiştir. Ayrıca, Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'ye üyelik yerine "özel statü" verilmesi" girişimleri göz ardı edilemez. 2004 Aralık ayına kadar kabul edilmesi beklenen Avrupa Anayasa Sözleşmesi'nde komşu ülkelerle ayrıcalıklı ilişkiler kurulmasına ilişkin hükümleri de unutmamak gerekir. Bardağın boş tarafını şimdiden görelim ki, yarın bir süprizle karşılaştığımızda canımız sıkılmasın.(17) Kopenhag'ta Türkiye'ye, tarihin tarihi verilmiştir. İktisadi Kalkınma Vakfı'nın düşüncesi de bu yöndedir.(18) Çünkü tarih sözcüğü, takvimde belirli bir noktayı işaret eder. Türkiye'ye Kopenhag'ta verilen bir "süreçtir", Türkiye, özellikle siyasi kriterlere uyum yönünde yasal ve uygulamaya dönük eksikliklerin tamamlanması için verilen bu süreyi iyi değerlendirir, AB'de Türkiye'ye başka bir "çifte standart" uygulamaz, Kıbrıs Rum Yönetimi de Türkiye'nin üyeliğini veto etmez ise, belki 2004 yılı Aralık ayındaki Zirve'de tam üyelik görüşmelerinin başlatılması için karar alınabilir. Sonuç ne olursa olsun Türkiye, bu süreyi mutlaka iyi değerlendirmek zorundadır. Türkiye, adaylık statüsünün onaylanmasıyla birlikte, aday ülkelerin katılımına açık tüm program ve ajanslardan yararlanma hakkını elde etmiştir. Bu programlara etkin katılım, AB ile bütünleşmeyi hızlandıracaktır.

Türkiye, 2004 yılındaki temel hedefinin, müzakerelerin başlatılması değil, tamamlanması gereğini görerek hareket etmelidir. Uyum süreci, sadece siyasi kriterlerle sınırlı değildir. Esas olan, ekonomik kriterlerdir. Çünkü AB, temelde bir ekonomik entegrasyondur. Gerçi ekonomik kriterler müzakerelerin açılması bakımından bir ön koşul değildir ama, müzakerelerin açılmasıyla birlikte gündemin ana maddesi olacaktır. Ayrıca, katılım müzakerelerinin başlatılması öncesinde müktesebat uyumunda ne kadar gelişme sağlanırsa, müzakereler o kadar hızlı gelişir. Türkiye, bu süreci iyi değerlendirerek, müktesebat uyumunda yol almalıdır. Müzakereler öncesinde gerekli altyapıyı mutlaka oluşturmalı, bu konuda diğer aday ülkelerin deneyimlerinden yararlanmalıdır. Eğitim Programlarından Türkiye'nin yararlanabilmesi için kurulması gereken Ulusal Ajans'ın özerk statüde yapılanmasına ilişkin yasa, acilen çıkarılmalıdır. Kasım 2003 tarihinde resmen katılmamız gereken programlardan yararlanabilmemiz için bu Yasa'nın mutlaka yürürlüğe girmesi gerekir.

Özetle söylemek gerekirse, Aralık 2004'e kadar Türkiye çok çalışmalı, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmeli ve evinin önünü süpürmelidir. Eğer buna rağmen 2004'te AB'den olumlu bir cevap almaz ise, ilişkilerini o tarihte yeniden masaya yatırmalıdır. Çünkü, AB ile ilişkiler sonsuza dek Gümrük Birliği modeli içinde devam edemez.

Dipnotlar

1. Glafkos Klerides, Cyprus: My Deposition, Alithia Publijhing Co., Nicosia, 4 Vol., 1989-1992. İfadem, 1989 ve 1990 yıllarında önce Rumca, 3-4 ay sonra da İngilizce olarak ortalama 400 sayfalık birer cilt halinde yayınlanmıştır. 3 ncü cildin İngilizcesi 1968-74 yıllarında Denktaş'la Klerides arasında yer alan toplumlararası görüşmeleri ayrıntılı, belgelere dayalı olarak anlatmaktadır. Anlaşmaya varma noktasına geldikleri halde Makarios'un bunu nasıl önlediğini, gerekçeleriyle birlikte gözler önüne sermektedir. Klerides'in anılarının her cildi, Kıbrıs sorunun Rum liderliğinin çözümsüz hale soktuğunu, bu sorunun ve iki toplumun ayrılmasına yol açan olayların ENOSIS emelinden kaynaklandığını, ENOSIS olmayınca, adada bir Rum devleti yaratıp Türk toplumunu basit bir azınlık durumuna sokmak, hatta ortadan kaldırmak için ne gibi planlar ve girişimler yapıldığını anlatmaktadır. İfadem'in 3 ncü cildi, birçok yazıya kaynak oluşturacak, birçok kez ele alınıp incelenecek, yorumlanacak, değerlendirilip dersler alınacak, Kıbrıs'ın yakın tarihine, iki toplumun ilişkilerindeki gelişmelere ve bugünlere nasıl ve niçin gelindiğine ışık tutacak niteliktedir. Klerides'in anılarını Kıbrıs konusunda araştırma yapan her yazar, bu soruna ilgi duyan her devlet adamı, her diplomat ve politikacı tarafından okunması gerekir. İfadem okunduğu zaman niçin hala adada bir uzlaşma olmadığı çok iyi anlaşılacaktır.

2. Londra ve Zurich Antlaşmaları, Londra'da Lancester House'de 17 - 19 Şubat 1959 tarihlerinde İngiltere, Yunanistan ve Türkiye Dışişleri Bakanları ile Kıbrıs Türk ve Rum Toplumlarının temsilcilerinin (Dr. Fazıl Küçük ve Başpiskopos Makarios) katılımlarıyla toplanmış olan Konferans'ın sonunda 19 Şubat 1959 tarihinde İngiltere, Yunanistan ve Türkiye Başbakanları tarafından imzalanmıştır. Bu Antlaşmalar 5 Şubat 1959'da Zurich'te başlayan görüşmeler sonunda 11 Şubat 1959 tarihinde anlaşmaya varılmış metinlere dayanmaktadır.

Anlaşma, Kıbrıs'ta bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını amaçlamıştır. Metinler için bkz. Necati Münir Ertekin, Inter-Communial Talks and The Cyprus Problems, Turkish Federated Statelof Cyprus, Nicosia, 1977. Zürih'te varılan anlaşma Yunanistan ile birlik (Enosis) için baskı yapan Kıbrıs Rum Toplumu ile Kıbrıs'ın paylaşılması için (Taksim) bastıran Türk tarafı arasında bir uzlaşmayı öngörmüştür. Bkz. John Redmond, The Next Mediterranean Enlargemento of the European Community : Turkey, Cyprus and Malta, Dartmorth, 1993, s.74.

3. Maurice H. Mendelson, Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne Girişi Neden Hukuka Aykırı Olacaktır? Londra, Ekim 2001, s.75. İngiliz Uluslararası Hukukçusu, Londra Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Mendelson, 1960 Garanti Antlaşması kapsamında garantör devletlerin onayı olmaksızın Kıbrıs'ın AB'ne girmesinin hukuka aykırı olacağı sonucuna varmıştır. Mendelson, 12 Eylül 2001 tarihli yazılı görüşünde, 6 Haziran ve 21 Temmuz 1977 tarihli görüşlerini yeniden değerlendirerek GKRY'nin Prof. Jemes Crawford, Prof. Gerhard Hafner ve Prof. Alain Pellet'ye ortaklaşa hazırlattırılan yazılı görüşlerinde ileri sürülen karşı görüşleri ele almaktadır. Mendelson, Kıbrıs'ın AB'ne katılmasının Garanti Antlaşması'nın 1'nci maddesinin ihlali olduğu görüşünü açıkça belirtmektedir. Mendelson'un görüşü, Türkiye'nin talebi üzerine 25 Temmuz 1997 tarihinde A/51/951-S/1997/585 simgeli BM Belgesi olarak dağıtılmıştır. GKRY'nin üç profesöre hazırlattığı Ortak Görüş ise, 17 Ekim 1997 tarihinde, A/52/481-S/1997/805 simgeli BM Belgesi olarak dağıtılmıştır. Mendelson'un görüşünün, Z. M. Necatigil **(KKTC Başsavcısı)** tarafından yazılan

İngiliz Uluslararas› Hukukçusu, Londra Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Mendelson, 1960 Garanti Antlaşmas› kapsam›nda garantör devletlerin onay› olmaks›z›n K›br›s'›n AB'ne girmesinin hukuka ayk›r› olacağ› sonucuna varm›şt›r.

The Cyprus Question and the Turkish Position in International Law, Revised Second isimli kitaba dayandırılmasından dolayı GKRK'ne yakın çevreler eleştirmişlerdir. Fakat Kıbrıslı Rum yazar K. Chrysostomides tarafından yayımlanan ve taraflı bir kitap olan The Rebuplic of Cyprus : A Study in International Law, 2000 kitabına atıfta bulunanlara hiç değinilmemektedir.

4. S. Rıdvan Karluk, "Kopenhag'ta Türkiye'ye Sarı Işık, Sakarya, 18 Aralık 2002. Ayrıca bkz. S. Rıdvan Karluk, "Turkey's Candidaney to European Union Membership", Turkey at the Crossroads, (ed. Wolfang Gieler), Lit Verlag, Hamburg, 2002, s.10-27.

5.Eski Dışişleri Bakanı İlter Türkmen, Kopenhag'ta AB'nin üye olarak Kıbrıs Rum Kesimi'ni kabul etmesini, "AB'ye karşı dava açabileceğimiz bir mahkeme yok ki diyerek eleştirmektedir." Hürriyet, 21 Aralık 2002.

6.Konu ile ilgili bilgi için bkz. Türk Dış Politikası, Cilt : 1. (Ed. Baskın Oran). İstanbul, 2001, s. 593, 614 ve s. 718, 749.

7. EU Presse Release, Brussels (11 - 12 - 1999) - N0 : 00300/99, Presidenciy Conslusions Helsinki European Couneil, 10 and 11 December 1999.

8. İKV, Avrupa Birliği'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası ve Türkiye'nin Uyumu, İstanbul, Mayıs 2002, s. 85 – 91.

9. Bu itirazda ATO Başbakanı Sinan Aygün'ün, Fransız mallarına boykot çağrısı da etkili olmuştur.

10. Zeynel Lüle, Hürriyet, 27 Aralık 2002.

11. International Herald Tribune, 9 December 2002.

12. Gila Benmayor, Hürriyet, 17 Aralık 2002.

13. The Economist, 7th - 13th December 2002, s. 13.

14. Ferai Tınç. Hürriyet, 28 Ekim 2002.

15. Yalçın Doğan, Hürriyet, 14 Aralık 2002. Bertel Haarder metni kaleme alan Bakan'dır.

16. Zeynel Lûle, Hürriyet, 19 Aralık 2002.

17. Kopenhag Zirvesi ve sonrasının ayrıntılı bir analizi için bkz. S. Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği ve Türkiye, 7. Baskı, BETA Basım, Yayım A.Ş., İstanbul, Şubat 2003.

18. İKV, Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Uygulanacak Stratejiye İlişkin İktisadi Kalkınma Vakfı Görüşü, İstanbul, 8 Ocak 2003, s.2.

Dr.MAHMUT MENGÜÇ

AB ve Türk Dış Politika Çatışması

Günümüzde dünya ve uluslararası sistem, global güçlerin ve bölgesel örgütlerin dünyasına doğru bir dönüşüm göstermektedir. Birliğini tamamlamış bir ABD, askeri gücünü Avrupa'ya taşıdığı bir NATO, siyasal, ekonomik ve askeri olarak olgunlaşma dönemindeki AB, Asya'da Şangay Grubu, eski SSCB yerine ekonomik ve hatta siyasal birliktelik arz eden BDT, Ortadoğu'da Arap Ligi ve hiçbir örgüte gir(e)memiş olan KEİT belki bu örgütsüzlük sendromuna bir son verecekti; fakat hızlı genişleme heyecanı içinde topluluğun işlerliğini frenleyen Yunanistan gibi ülkelerin Topluluğa alınması, bu topluluğun fonksiyonel olmasını engellemiştir.

Günümüzde dünya ve uluslararası sistem, global güçlerin ve bölgesel örgütlerin dünyasına doğru bir dönüşüm göstermektedir. Birliğini tamamlamış bir ABD, askeri gücünü Avrupa'ya taşıdığı bir NATO, siyasal, ekonomik ve askeri olarak olgunlaşma dönemindeki AB, Asya'da Şangay Grubu, eski SSCB yerine ekonomik ve hatta siyasal birliktelik arz eden BDT, Ortadoğu'da Arap Ligi ve hiçbir örgüte gir(e)memiş olan KEİT belki bu örgütsüzlük sendromuna bir son verecekti; fakat hızlı genişleme heyecanı içinde topluluğun işlerliğini frenleyen Yunanistan gibi ülkelerin Topluluğa alınması, bu topluluğun fonksiyonel olmasını engellemiştir. Uluslararası ilişkiler açısından bakıldığında sadece ekonomik topluluklar kurmak da artık geleceğin dünyasında yetmeyecek gibi gözükmektedir. Son yirmi yılda gittikçe daha çok "Amerika bağımlı" bir dış politika çizgisinde giren Türkiye ve Türk dış politikaları er veya geç Amerika'nın bölgedeki çıkarları değiştiği veya bittiği zaman özelliğini kaybedecek ve bölgede yapayalnız kalacak gibi gözükmektedir.

Buna karşılık son on yıldaki Zirve Toplantıları ile supranasyonalist yapıya kavuşmuş olan AB'nin ise uluslararası bir aktör olarak güncel, orta ve uzun vadeli dış politika amaçları bulunmaktadır. Hatta önemli bir "uluslararası güç" olarak Filipinler'den Somali'ye, Afganistan'dan Tayvan'a, Güney Afrika'dan Latin Amerika'ya kadar çeşitli dış politikalar konusunda görüş bildirmekte, bünyesindeki post-kolonyalist devletlerin de etkisi ile hemen hemen tüm dünyayı kapsayacak dış politika yürütmekte ve bu doğrultuda çeşitli dış politika araçlarından da yararlanmaktadır. Bu politikaların arasında Türkiye'yi yakından ilgilendiren uzun yıllardır Türkiye'nin de çözümleyemediği sorunlar üzerinde AB'nin önemli dış politika çıktıları bulunmaktadır.

1- "Kürt" Sorunu

Türkiye AB'ye üye olmamasına rağmen, AB bugüne dek Türkiye'deki Kürtlerle ilgili oldukça mudahil kararlar ve bildiriler yayınlamış durumdadır. 1993'de AB Ekonomik ve Sosyal Komitesi "Kürt halkına uygun düzeylerde idari özerklik sağlaması gerektiği" konusunda görüş bildirmiştir.

AB kendi siyasal politikası olarak "Türkiye'de yaşayan Kürtleri azınlık olarak gördüğünü" resmen açıklamış durumdadır. AB Konseyi 1995'de "Türkiye'nin 1982 Anayasası'ndaki anti-terör maddelerini değiştirmesini" önerirken PKK militanlarını bir "terörist grup" değil, "Türkiye'deki Kürt azınlığının özgürlük savaşçıları" olarak tanımlamıştı. Yine aynı yıl AB Parlamentosu (ABP) Türkiye'den " insan hakları konusunda ilerleme kaydetmesini" talep ederken, yine sözde Kürt azınlığa "azınlık hakları verilmesini" talep ediyordu. Türkiye'nin resmi anlayışına göre ise "Kürtler Türkiye vatandaşıdır ve 1923 Lozan Andlaşması'na göre Kürt halkı, Türkiye'de azınlık statüsünde sayılmamıştır. Bu yüzden onlara azınlık muamelesi yapmak, Türkiye'nin sosyal bütünlüğünü parçalayıcı bir anlayıştır."

1995'de ABP TBMM'den "Güneydoğu bölgesindeki sokağa çıkma yasağını kaldırmasını" , 1996'da "yeni hükümetten genel af ilan etmesini, Leyla Zana ve DEP'in diğer üç üyesinin derhal serbest bırakılmasını" talep ediyordu. Yine ABP, 1996'da "ülkenin güneydoğusu'ndaki askeri operasyonları durdurması ve tüm Kürt Örgütleri ile görüşmelere başlaması için Türk Hükümeti'ne çağrı"da bulunuyor , 1998'de de "Kürt kimliğinin yasal olarak tanınmasını" talep ediyordu . ABP'nin PKK hakkında yayınladığı en göze çarpan karar, 1999 yılında TBMM'ye yaptığı duyurudur. Buna göre "ABP, Öcalan'a verilen cezayı lanetlemiş ve ölüm cezasına kesin olarak karşı olduğunu tekrarlamış; Öcalan'ın idam edilmesinin Türkiye'nin AB bütünleşme sürecine zarar vereceğini" duyurmuştur. Yine üç ay sonra ABP, "Öcalan hakkında verilen ölüm cezasını yerine getirmeme" çağrısı yapmıştır. 2000 yılında yine ABP, "Avrupa Parlamentosu Sakharov Ödülü sahibi Leyla Zana'nın serbest bırakılmasını" talep etmiştir. Bugün AB ve Türkiye arasında herhangi bir siyasal bağ olmamasına rağmen, AB

Uluslararas» ilişkiler aç»s»ndan bak»ld»ğ»nda sadece ekonomik topluluklar kurmak da art»k geleceğin dünyas»nda yetmeyecek gibi gözük-

organlarının Türkiye'nin iç işlerine, hem de Türkiye'nin güttüğü politikaların tersi yönde müdahil olması, Türkiye'nin üye olduktan sonra daha önce çıkarılmış ve çıkarılacak olan yasa, yönerge ve tüzüklere uyması zorunluluğu da gözönünde tutulunca, oldukça rahatsız olacağı ve hatta bugüne dek sürdürdüğü bazı devlet politikalarını köklü bir şekilde değiştirmek zorunda kalacağı gözükmektedir.

Yine 1982 Anayasası'nın 6. maddesine göre "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.... Egemenliğin kullanılması hiçbir surette, hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz." Supranasyonalist bir yapı arzeden AB içinde ise, yukardaki şekilde de görüldüğü gibi, egemenlik, gerektiğinde devletin üstünde bulunan AB organları eline geçmektedir. Örneğin Maastrich'de üye devletler ulusal egemenlik kavramına giren bazı yetkileri AB'ye devretmiş ve Birlik Hukuku'nun ulusal hukuka üstünlüğünü kabul etmişlerdir. Üye devletlerin hükümetleri tarafından atama yoluyla seçilen ve 15 yargıçtan oluşan Avrupa Adalet Divanı (AAD) kararları son kararlardır ve devletlerin temyiz hakkı yoktur. Bu doğrultuda AAD bir devlet hukunun, AB Andlaşmaları'nı veya vatandaşlık haklarını ihlal ettiği gerekçesiyle, ulusal hukukun belli bir konuda artık geçersiz olduğunu ilan edebilir. Böyle geniş hakları haiz bir AAD'nin, DGM'lerin bile yetki alanlarını kapsayacak şekilde bir üst konuma ulaşacak olması, hala sekiz ilinde "olağanüstü hal"in devam ettiği Türkiye'ye çözüm yerine kaos getirebileceği ihtimalini gözardı etmemeyi gerektirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 7. maddesine göre "yasama yetkisi Türk milleti adına TBMM'nindir. Bu yetki devredilemez". Maastrich, Amsterdam ve Nice Zirveleri'nde gelişen supranasyonel yapı, AB'ye devletler üstü yasama yetkisi vermiştir. Yine üyelik durumunda Türk Anayasası'nın bu maddesi ve AB sözleşmeleri çatışma içindedir. Türkiye'nin uyuşum için, AB'den değişiklik yapmasını talep edemeyeceğine göre gerçekten de devrimsel ya da en azından köklü nitelikte bir anayasa değişikliğine gitmesi gerekmektedir.

2- Kıbrıs Çıkmazı

Kasım 2001'de AB Komisyonu Başkanı Romano Prodi Aralık 2002'ye kadar (sonradan bu tarih 2004 olarak değiştirilmiştir) KKTC ile bir andlaşma olsa da olmasa da AB'nin Kıbrıs'ı tam üyeliğe alacağını resmen açıkladı. Halbuki birçok Avrupalı uzman bile "Kıbrıs'taki taraflar arasında bir çözüm bulunmadan Kıbrıs'ın AB'ye kabul edileceğinin açıklanmasının büyük uluslararası sorunlara yol açacağını" açıklamışlardı. AB ve Kıbrıs arasındaki Ortaklık Andlaşması 1972 yılında imzalanırken, Andlaşma'nın 4. ve 5. maddesi gereği Ada'daki tarafların görüşleri alınmıştır. 1974 Kıbrıs Harekatı ile Ada de facto olarak ikiye ayrılmış, 1981'de Yunanistan'ın Birliğe üye olmasından iki sene sonra 1983'de de KKTC resmen ilan edilmiştir. KKTC'nin tanınmasına yönelik kayda değer bir faaliyette bulunulmadan yapılmış olan bu ilan, AB üyelerinden hiçbirisi tarafından tanınmamıştır. Kıbrıs'ın üyeliğe geçiş aşamalarını düzenleyen birinci, ikinci ve üçüncü 5 yıllık protokoller gereği AB, Kıbrıs'a yaklaşık 80 milyon İngiliz Sterlini yardım yapmış olmasına rağmen, adada sadece Güney Kıbrıs'ı resmi olarak tanıdığından, tüm bu yardımların kapsamını ve coğrafyasını da Güney ile sınırlı tutmuştur. Halbuki AB, Kıbrıs ile andlaşma yaparken 1960 Anayasası'na dayanarak Gümrük Birliği Andlaşması'nı oluşturmuşsa, Kıbrıs Anayasası'nın 50. maddesi gereğince her aşamada adadaki her iki topluluğun onayı alınmalı ve andlaşma her iki coğrafyayı da kapsamalıydı. Ayrıca 1960 Londra ve Zürih Andlaşmaları'na göre Türkiye "garantör" sıfatını devam ettirmektedir. KKTC resmen tanınmasa bile "adanın iki halkından biri" sıfatıyla Kuzey kesiminin ve "garantör" sıfatını devam etiren Türkiye'nin onayı alınmaksızın, AB'nin GKRK'yi tam üyeliğe alması uluslararası hukuka da aykırıdır.

Halen AB, GKRK'yi adanın tek resmi temsilcisi, Türkiye'yi de "kuzey kesiminin işgalcisi" olarak görmektedir. AB Parlamentosu, Eylül 1996'da "Türk Hükümeti'nden Kıbrıs'taki işgalci askeri güçlerini geri çekmesini ve Kıbrıs Sorunu'na adil ve uygulanabilir bir çözüm çağrısında bulunan BM kararlarını kabul etmesini" talep etmiştir. AB Parlamentosu, Şubat 2000'de ise çok daha sert bir biçimde "Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarının % 37'sini yasadışı bir şekilde işgal ettiğini, buna karşılık üyelik pozisyonunda olan Kıbrıs'ın tamamının üyeliğe alınması gerektiğini" ilan etmiştir. Parlamento yine aynı yılın sonunda "Türk Hükümeti'ne Kuzey Kıbrıs'taki işgal güçlerini geri çekme" çağrısı yapmıştır. Parlamento'nun tüm bu açıklamalarının ışığında, Kıbrıs'ın 2004 yılına dek gerçekleşecek tam üyeliğinden sonra, Türkiye otomatik olarak "AB topraklarının işgalcisi" durumunda kalacaktır. Bu durumda AB Ordusu'nun müdahale kararlarında veto hakkı da olmayan Türkiye, AGSP kapsamında oldukça kritik bir durumda kalacaktır. Her ne kadar Laeken Zirvesi'nden önce Türkiye'ye,

"yakın bölgelerde AB Ordusunun yapacağı girişimlerde Türkiye'nin görüşü alınacağı sözü" verilmiş olsa da, bu "söz"ün uluslararası hukukta bağlayıcı bir özelliğinin olmadığı da bilinmektedir. Örneğin, adada muhtemel bir krizde, AB Sözleşmeleri uyarınca AB mercileri olaya taraf olacak, hatta AAD ile hukusal bir çözüm yolu arayacak, adadaki Türk halkı için alınacak menfi bir kararda ise, Türkiye'nin garantör sıfatını kullanarak olaya müdahale etmesi imkansız hale gelecektir. AB'nin Ada'da federasyon tipi bir çözüme de sıcak bakmadığı daha önceki açıklamalarından açıkça anlaşılmaktadır. Bu durumda adadaki Türkler açısından müspet manada bir çözümsüzlük gözükmektedir. Bu arada Türkiye'nin de AB'ye üye olduğunu düşünürsek, yine AB Sözleşmeleri uyarınca, AAD'nın sorun hakkındaki kararı Türkiye için de bağlayıcı hükmünde olacaktır; Türkiye veya başka bir tarafın yukarıda açıkladığımız gibi bu kararı temyiz etme hakkı da aslen bulunmamaktadır.

3- Ege Denizi Sorunları
(Karasuları, Kıta Sahanlığı ve Gri Bölgeler)

Son otuz yıldır Ege Denizi'nde iki sahildar ülke arasında çözümlen(e)memiş bir dizi sorun devam etmektedir. Bunları karasuları, kıta sahanlığı, Gri Bölgeler (egemenliğinin kime ait olduğu belli olmayan ada, adacık ve kayalıklar), ulusal hava sahası, Yunan adaların varolan andlaşmalara aykırı olarak silahlandırılması ve FIR Hattı sorunları olarak sıralayabilmek mümkündür.

Türkiye ve Yunanistan Ege'de karasularını halen 6 deniz mili (bundan sonra "mil" olarak anılacaktır) olarak uygulamasına rağmen, Yunanistan 1974 yılından itibaren Ege'de 12 mil prensibini uygulamaya çalışmışsa da farklı zamanlardaki sıcak sürtüşmelerle bunu halen yürürlüğe koyamamıştır. 1976'da savaşın eşiğinden dönüldükten sonra iki ülke arasında Bern Deklarasyonu imzalanmıştır. 10 maddelik bu Deklarasyon'a göre Türkiye, Ege'de 12 mil karasuları uygulamasını "casus belli" (savaş sebebi) olarak gördüğünü açıklamıştır. Daha sonraki yıllarda, özellikle Taşöz Adası'nın 10 mil açığında Prinos petrol yataklarının bulunmasıyla, Yunanistan bu petrolü sondajlamak için, yeniden "12 mil karasuları" iddialarına başlamış, 1981'de AB'ye katılmasından sonra, AB'den de büyük destek görmeye başlamıştır. Türkiye "bu sorunun ikili olarak çözülmesi ve üçüncü tarafların müdahil olmaması gerektiğini" açıklamasına rağmen, AB'nin en demokratik organı niteliği taşıyan ABP 1981 yılında, hem de oybirliği ile Fourcade Raporu'nu kabul ve uluslararası arenada ilan etmiştir. Fourcade Raporunun 62, 63 ve 65. maddelerine göre "Yunanistan'ın Ege'deki adaları için 12 mil genişliğinde karasuları ve 200 mil genişliğinde de münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı talep edebileceği" belirtilmektedir.

Figen Akat adlı bir Türk şilebinin Kardak Kayalıkları'na oturması vesilesiyle, 1995'den itibaren Gri Bölgeler sorunu başgöstermiştir. İki ülke arasında yeniden savaş gerilimi yaşanırken, ABP iki yeni "bildiri" yayınlamıştır. Bunlar birincisi "Kardak Kayalıkları'nın 1923 Lozan Andlaşması, 1932 İtalya-Türkiye Protokolu ve 1947 Paris Andlaşmaları'na göre Oniki Adalar Grubu'na dahil olduğu ve bu yüzden Yunanistan'a ait olduğu, ayrıca 1960'lı yıllardaki Türk haritalarına göre bile, bu adaların Yunan toprağı olarak gözüktüğünü" bildirmektedir. Yani o dönemde Yunanistan'ın ileri sürdüğü savın aynısını, ABP de kendi görüşü olarak yayınlamıştır. ABP yine aynı günde yayınladığı ikinci bildiride de "ABP, Türkiye'nin AB'nin bir üye devleti olan Yunanistan'ın egemenlik haklarını tehlikeli bir biçimde ihlal etmesinden ve Ege'deki askeri gerginliğin artmasından ciddi bir biçimde kaygı duymaktadır. Ayrıca Yunanistan'ın sınırlarının aynı zamanda AB'nin dış sınırlarının bir parçası" olduğunu önemle vurgulamıştır. Bu arada "AB üyelerinin tamamının bir topluluk iç politikası olarak karasularını 12 mil olarak uyguladığını ve Yunanistan'ın da Ege'de bunu uygulayabileceğini" de açıklamasına eklemiştir. AB'nin her iki açıklamasından sonra Türkiye "AB'nin Ege Sorunları'nda bir taraf olmadığını ve AB'nin Türkiye için bağlayıcı karar veya görüş bildirme yetkisinde olmadığı" açıklamıştır. Türkiye sözkonusu dönemler için bu açıklamalarında uluslararası hukuka göre haklıydı; AB hukuken sorunun bir tarafı değildi. Fakat Türkiye'nin tam üyeliği ile AB sorunun yalnız tarafı değil, aynı zamanda Maastrich Sözleşmesi uyarınca amiri olmaya da hak kazanacaktır. Ayrıca halen Bern Deklarasyonu gereğince, taraflar Ege'de karasularının dışında petrol sondajı yapamamaktadırlar. AB ise kimin kıta sahanlığında olduğu konusunda üzerinde anlaşmaya varılamamış olan Prinos Petrol Yatakları'nın da atıl durumda kalmasına, en azından ekonomik olarak izin vermeyecek ve konuyu AAD'de sonuçlandıracaktır. Tabii Parlamento'nun daha önceki açıklamaları ve aldığı kararlar gözönünde tutulursa, AAD'nın Ege Sorunları'nda Türkiye lehine karar alması oldukça uzak bir ihtimal olarak gözükmektedir.Bugün uluslararası bir sorun olan Ege sorunları, Türkiye'nin tam üyeliği ile Birliğin iç sorunlarına dönüşecek; bugün bir dış örgütün adalet divanı olan AAD, Türkiye için üst ve temyiz edilemez bir mahkeme, Konsey ve Komisyon da üst mercii noktaları olacaktır. Bu durumda Ege sorunlarında üçüncü bir tarafı görüşmelere almamakta direnen ve hatta son 30 yıldır benzer konularda farklı kararlar verdiği iddiasıyla da, haklı olarak, Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) bile gitmeyi de reddeden Türkiye, Ege Denizi'nin

Figen Akat adlı bir Türk şilebinin Kardak Kayalıkları'na oturması vesilesiyle, 1995'den itibaren Gri Bölgeler sorunu baş göstermiştir.

"Yunanistan'ın doğal alanı" olduğunu söyleyen AB mercileri karşında, ya bu haklarından vazgeçmek zorunda kalacaktır; ya da şimdiden hazırlanmış ve bizim bilmediğimiz çok kuvvetli karşı kozlara haiz bir politikası bulunmaktadır. Bu mesele de, Türkiye önünde önemli bir çıkmaz olarak durmaktadır.

4- Sözde Ermeni Soykırımı

AB ve Türkiye'nin dış politikalarında bariz olarak çatışan bir diğer önemli sorun, Osmanlı Türkiyesi'nde (1915-1917) gerçekleştirilmiş olan sözde Ermeni Soykırımı ihtilafıdır. AB üyelerinden İtalya Parlamentosu 18 Kasım 2000'de "Türkiye'nin Ermeni soykırımı yaptığı"nı kabul etmiştir. Bundan iki gün sonra AB'nin ağır toplarından Fransa'nın Senatosu da "Ermeni soykırımı konusundaki kanun teklifini" kabul etmiş ve bu karar Cumhurbaşkanı'nın onayı ile 30 Ocak 2001'de resmi kabul görerek, kanun haline dönüşmüştür. Zaten Fransa'nın Ermeni lobilerine karşı oldukça hassas olduğu malumdur. Daha 1973'de Fransa'da "Ermeni Soykırımı Anıtı" dikilmiştir. 1998'de Belçika Senatosu da Ermeni Soykırımı üzerine "karar" çıkarmıştır. Almanya da benzeri beyanatlarda bulunmaktadır. Esasında bu ülkelerin parlamentolarından bu tip kararların çıkması, AB'nin "Morillon Raporu"nu kabul etmesinin bir sonucudur. Philippe Morillon'un hazırladığı bu raporda "Türkiye'nin Kıbrıs'tan askerlerini işgalci sıfatıyla çekmesi gerektiği, Türkiye'de Ermeni soykırımı yapıldığı ve Kürt azınlıkların sosyal haklara kavuşması gerektiği" ifade edilmekteydi. Sözkonusu rapor ABP'nin 15 Kasım 2000'de ABP Genel Kurul Oturumu'nda kabul edilmiştir. Gerçekte bu karar AB'de yeni bir politika değildir; zaten ABP 1987 yılında da "Ermeni Soykırımı"nı kabul eden bir kararı çoktan almıştı. AB Parlamentosu bugün Türkiye'nin sözde Ermeni soykırımını reddetmesinin, AB üyeliği yolunda kesin bir engel olduğunu savunmaktadır.

Türkiye, Morillon Raporu'nun dayanağı olan Andonian Belgeleri ve İngiliz Mavi Kitabı'nın asılsız ve uydurma olduğundan hareketle , uluslararası arenada yoğun kulis faaliyetleri ile sözde Ermeni soykırımının diğer ülkeler tarafından tanınmamasını sağlamış, fakat Yunan ve Fransız lobilerinin de etkisiyle bunu AB'ye kabul ettirememişti. Eğer Türkiye Ermeni soykırımını tanırsa, bunun uluslararası hukuktaki izdüşümü tazminat ve toprak talebi olarak kendini gösterecektir. Şu ana dek iki ayrı uluslararası aktör olarak hareket eden Türkiye ve AB'nin dış politika çıktılarında, Kıbrıs, Ege'deki karasuları ve kıtasahanlığı sorunlarından sonra belki de en önemli çatışma noktasını "Ermeni Sorunu" teşkil etmektedir. Ne var ki Türkiye'nin Birliğe üyeliği ile, Türkiye AB aktörünün bir alt-ortağı pozisyonu alacak ve AAD'nın bu konuda vereceği karara razı olmak durumunda kalacaktır.

Sonuç

Türkiye'nin AB'ye girmekle bazı ekonomik sorunlarına çare bulma yolunun açıldığı görülmektedir. Fakat AB'nin politik düzlemde 1970'lerdeki AB olmadığını, 1987'den sonra gittikçe supranasyonel yetkilerini arttıran bir siyasal örgüt olduğunu da unutmamak gerekir. ODGP, AGSP ve Avrupa Ordusu'nun da teoriden pratiğe geçtiği bu günlerde, AB'nin örgüt yapısının bir çeşit (kon)federasyonel yapılaşmaya doğru gittiği açıkça görülmektedir. Bu şartlar altında Türkiye, bu federatif yapıya sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan acaba hazır mıdır veya uyum gösterebilir mi? Bunlardan da çok daha önemlisi, her iki aktörün özellikle yukarıda değindiğimiz çatışan dış politikalarından armoni çıkarabilmek oldukça zor bir ihtimal olarak gözükmektedir. Avrupa'daki halkların, devletlerinden bağımsız olarak seçtikleri ve "Avrupa'nın Parlamentosu" olarak anılan ABP'nin Kürt, Ermeni, 12 mil karasuları, kıta sahanlığı, Kıbrıs konularında almış olduğu kararlar ve güttüğü politikalarını Türkiye'nin değiştirebilmesi mümkün müdür? Dahası ABD'nin bu konularda AB'ye baskı yaparak kararları lehimize çevirmesi mümkün olabilir mi? Bu ihtimal de son gelişmelerden sonra hayli zor görünmektedir. Mesela Türkiye'nin Kıbrıs konusunda ABD'den sessizce yardım istemesinden sonra, 22 Aralık 2001'de ABD cevaben "ABD'nin Kıbrıs'ın AB'ye kabul edilmesi sorununa taraf olmayacağını"açıklamıştı. Bu cevap, birincisi AB'nin ABD nezdinde Türkiye'den çok daha ağır bir pazarlık gücü olmasının, ikincisi ABD'nin kendisini birincil derecede ilgilendirmeyen konularda AB ile çok fazla "takışmak" istememesinin bir sonucuydu. Aynı ABD politikasının Türkiye ve AB arasındaki diğer çatışma konularında da benzerlik göstereceği muhtemel gözükmektedir.

"Üye" bir Türkiye'nin ABBK'de 29 ağırlıklı oy, ABP'da 93 koltuk hakkı ile, iyi bir oy kapasitesinde olacak olmasına rağmen, ABBK'de 237 toplam ağırlıklı oy ve ABP'de 626 koltuk içinde bunun çok da büyük bir önemi olmayacağı gözükmektedir. Üyelik gayretleri içindeki Türkiye'nin, bu şartlar altında Türk Dış Politikasında gerçekten devrimsel değişiklikler yapmayı düşünmüyorsa, "think twice, drive nice"(iyi düşün, güzel politika yap) kuralını takip etmesi, Türkiye'ye en azından orta ve uzun vadeli dış politika planlarında büyük fayda sağlayacaktır.

YUSUF SELMAN

Avrupa Birliği'ne Girsek mi, Girmesek mi ? Alsalar mı, Almasalar mı ?

Geçmiş yüzyıllarda Avrupa en çaplı bir araya gelişlerini İslam coğrafyasına karşı düzenlenen Haçlı seferleriyle gerçekleştirebildi. Geçmişte yalnızca İslam'a karşı oluşun bir araya getirebildiği Avrupa bugün bir İslam ülkesi olan Türkiye'yi kendi içine katmayı, ve Türk toplumunu diğer Avrupalı toplumlarla eşit statüde bir toplum olarak görmeyi gerçekten isteyebilir mi?

Geçmiş yüzyıllarda Avrupa en çaplı bir araya gelişlerini İslam coğrafyasına karşı düzenlenen Haçlı seferleriyle gerçekleştirebildi. Geçmişte yalnızca İslam'a karşı oluşun bir araya getirebildiği Avrupa bugün bir İslam ülkesi olan Türkiye'yi kendi içine katmayı, ve Türk toplumunu diğer Avrupalı toplumlarla eşit statüde bir toplum olarak görmeyi gerçekten isteyebilir mi?

Avrupa'da ve Türkiye'de dinin, geleneklerin ve tarihin ilişkileri etkileyemeyecek kadar zayıf düşmüş ve hayatın dışında kalmış olduğuna inanılabilir mi? Türkiye'nin tam üyeliği konusunda Avrupalılar için verilmesi zor olan karar 'hayır' demek yönünde mi, yoksa 'evet' demek yönünde midir? Türklere Avrupa kapılarını açmak bir zamanlar askerî yöntemlerle giremedikleri yerleri bir biçimde işgal etmelerine ve Avrupa'nın başına büyük problemlerin doğuşuna mı yol açar, yoksa, Birinci Dünya Savaşı sırasında yok edilemeyen bir toplumun büyük Avrupa içerisinde eritilmesi ve asimilasyonuna mı yol açar? Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği konusunda Avrupalı ya da Türkiyeli hemen herkesin kafasında bu ve benzeri cevabı net bir biçimde oluşamayan birçok soru var.

Türk toplumu yüz yılı aşkın bir süredir bir yabancılaşma / yabancılaştırma süreci içerisinde tüm kültürel ve siyasî kurumlarıyla Batı'ya entegre ya da tabi olmaya hazır hale gelmeye, ve büyük ölçüde de hazır hale getirilmeye çalışıldı. 'Avrupa Birleşik Devletleri' idealinin tahakkukunun bir aracı olarak kurulmuş olan Avrupa Topluluğu'na tam üyelikle gerçekleştirilmesi murad olunan şey bu yabancılaşma sürecinin mutlu sonla tamamlanıp Avrupalı kimliğinin elde edilmesiydi. Tam da yolun sonuna gelindiği sanıldığında bu süreç içerisinde Avrupalı olma aşkıyla yanıp tutuştuğu sanılanların da, Avrupa Topluluğu'na girişi Müslüman Türk'ün Batı kapısında köleleşip yok olması olarak görenlerin de bir takım hesap hataları yaptıklarını farketmiş olarak bu hatalarından –ya da tutumlarından- dönme eğilimi sergiledikleri görülüyor. Dolayısıyla şimdi belli bir karışıklığın ve şaşkınlığın yaşandığına tanık oluyoruz. Kimin Avrupa Topluluğu'na girişten yana olmak gibi bir tavrı benimsediğinin ya da benimsemeye başladığının ve neden böyle bir tavrı benimseme gereği duyduğunun, ve kimin Avrupa Topluluğu'na girişe karşı olduğu ya da karşı hale geldiği ve neden böyle bir tutum içine girdiğinin açıklamasını yapmak ve olayla ilgili çok kaba da olsa bir envanter çıkarmak olaya sağlıklı bakabilmek açısından hem ilginç, ve hem de gereklidir.

Avrupa Topluluğu'na girişe ilişkin olarak sergilenen itirazlar aras»nda da, bu girişe ilişkin beklenen umutlar aras»nda da hakl» ve doğru olanlar yok değil;

Avrupa Topluluğu'na girişe ilişkin olarak sergilenen itirazlar arasında da, bu girişe ilişkin beklenen umutlar arasında da haklı ve doğru olanlar yok değil; aynı şekilde, bu itirazlar ve umutlar arasında yersiz olan ve bir takım vehimlerin ürünü olanlar da yok değil. Aslında, itirazları ve beklentileri itibariyle kuşku dolu olan bu tabloyu büyük ölçüde anlayabilmek ve anlamlandırabilmek çok da zor değil. Nihayet Müslüman Türk toplumu yüzyıllar boyu daha çok da savaş alanlarında karşılaştığı Batılılarla onların 'üstün' olduğu kabul edildiği bir dönemde hem de egemenlik haklarını belli ölçüde bir kenara koyma pahasına –dahası, bir zamanlar kendisine karşı 'kurtuluş' savaşı verilmiş olan Batılıların eline bırakma pahasına– bütünleşme iradesi gösteriyor gibidir. Çoklarına biraz fazla keskin gelen standartlara sahip bu birliğin üyesi olma girişimi Türk toplumunun mahiyeti daha çok kültürel ve siyasî olan bir tehditle karşı karşıya olması anlamına gelmektedir. Ayrıca, Cumhuriyet döneminde tabir caizse 'ayrıca-

lıklı' bir konum edinmiş ve üstelik batılılaşmanın bayraktarı olarak görünmüş bazı kurumların mensuplarının da son aşamada Avrupa Birliği'ne girişin Türkiye için değilse bile kendileri için bir felaket başlangıcı olacağı kanaati içine girdikleri anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'de batılılaşmanın samimi taraftarlarının neslinin tükenmekte olduğu gibisinden bir gerçek de görünür hale gelmiştir. Bu kurumların mensupları bir yerde haklıdır: Onlar 60 yıl öncesinin Avrupasıyla bir arada ve aynı safta olmak istiyorlardı; nasıl ki Türkiye'nin de 60 yıl öncesinin Türkiyesi gibi kalmasını istiyorlarsa. Bir başka kesimse Batılının güçlü olduğu sanıldığı bir dönemde bile olsa bu karşılaşmayı Türkler açısından ille de bir kimlik felaketiyle sonuçlanacak bir karşılaşma olarak görmemektedir. Çünkü bu kesim Batılı toplumları güçlü devlet organizasyonları ve bilim ve teknolojideki üstünlüklerine rağmen hasta ve hakikatle karşılaşma ihtiyacı içinde olan toplumlar olarak görme eğilimindedir. Bu kesim içinde bir kesimse daha da ileri giderek Avrupa Toplumu'na girişin hakikatin Avrupalılar nezdinde tebliği için bir şans olduğu (belki bazıları daha da ileri giderek böyle bir şansın heba edilmesinin dinen caiz olmadığı gibisinden bir görüşe bile sahip olabilir: çünkü nihayet bu tür kişiler için en önemli eylem mutlak gerçek mesajının bir insana daha ulaştırılmasıdır). Görüldüğü gibi olayın fotoğrafını kestirme bir biçimde bir takım genellemelerle çözümlemek o kadar da kolay değil. Söylenebilecek olan şeylerden birisi, kırk küsur yıl önce Ankara'nın Avrupa Topluluğu'na (O günkü ismiyle Avrupa Ekonomik Topluluğu'na) müracaat ederken Türkiye'nin gerçeklerini ve geleceği çok da iyi öngörememiş olduğudur.

Asl»nda Avrupa Birliği doğuya doğru aç»ld»kça başlang»çta hedeflenmiş olan özelliklere sahip bir 'Avrupa Birleşik Devletleri' haline gelme noktas»ndan uzaklaş»yor. Belli standartlara sahip olsa da, kimliği itibariyle daha 'gevşek' bir birlik haline geliyor. Bu genişlemede kritik safha elbette ki 'Müslüman Türkiye'nin birliğe dahil edilme safhas»d»r. Türkiye'nin Birliğe dahil edilme karar» elbette ki Avrupa Topluluğu tarihi içindeki en radikal karar olacakt»r.

Olayın ekonomik boyutuyla ilgili olarak taraflar arasında iyi kötü bir mutabakat var. Avrupa Birliği'ne girişin Türkiye'ye belli bir ekonomik avantaj ve standart yükselmesi sağlaması umuluyor. Türkiye'nin ekonomik anlamda kaybının az olması içinse yapısal kimi değişimleri mutlaka hızla gerçekleştirmesi gerektiği vurgulanıyor. Avrupa Birliği açısındansa Türkiye'nin Türk Dünyası'na bir köprü sağlama şansı verişinin yanı sıra sahip olduğu genç insan gücü ve sunduğu Pazar imkanı önemli faktörler olarak görünüyor. Siyasî boyutsa Türkiye'dekiler açısından bir takım egemenlik, çıkar, nüfuz ve statü koruma kaygı ve hesaplarını içeriyor. Siyasî bağlamda neyin ne kadar ülkenin 'iç' işleri kapsamında ve millî kurumlar yetkisi çerçevesinde kalıp kalmayacağı tartışma ve rahatsızlık konusu yapılıyor. Açıkça bilinmesi ve vurgulanması gereken bir gerçek, Avrupa Topluluğu'na katılması bir ülkenin egemenlik hakkını belli bir ölçüde –ama önemli bir ölçüde– Topluluk karar organlarına devr etmesi anlamına geldiği gerçeğidir. Ve bu da 'millî devlet' anlayışını aynı önemli ölçüde tahrip edecektir, zayıflatacaktır. Neyin 'iç' neyin 'dış' olduğunun yeniden tarifi gerekecektir. Siyasî açıdan bir başka beklenti de Avrupa Topluluğu'na girişin insan hakları ve bireysel özgürlükler bağlamında bir standart yükselişini sağlaması ve Türkiye'de insan hakları ve bireysel özgürlükleri baskı altında tutan kurum ve eğilimleri zayıflatıcı bir irade ortaya koyması. Burada zikredilmesi gereken kaygıysa Batılının kendi evinde aradığı standardı Türkiye söz konusu olduğunda aramayacağı kaygısıdır. Gerçekten de, tarihî örnekleri göz önünde tutulduğunda Batılının böylesi bir çifte standartçı tavır içinde olabileceği düşüncesi çok da yabana atılır bir düşünce değildir. Burada batılı resmî kurumlardan çok son dönemlerde serpilmiş olan sivil toplum kuruluşlarına güven duyulmaktadır.

Ekonomik ve siyasî boyut zaten çok tartışılan boyutlar ve kuşkusuz bağımsız yazıların konuları. Anlaşmazlık daha çok bu karşılaşmanın muhtemel kültürel ve siyasî sonuçlarıyla ilgili. Kültürel sonuçları açısından aslında her

kesim doğrunun bir yanını ifade ediyor. Aslında Avrupa Birliği doğuya doğru açıldıkça başlangıçta hedeflenmiş olan özelliklere sahip bir 'Avrupa Birleşik Devletleri' haline gelme noktasından uzaklaşıyor. Belli standartlara sahip olsa da, kimliği itibariyle daha 'gevşek' bir birlik haline geliyor. Bu genişlemede kritik safha elbette ki 'Müslüman Türkiye'nin birliğe dahil edilme safhasıdır. Türkiye'nin Birliğe dahil edilme kararı elbette ki Avrupa Topluluğu tarihi içindeki en radikal karar olacaktır. Ve doğal olarak Türkiye'yi içine alan bir genişleme kararı çok zor alınacak bir karardır; ve Türkiye'nin tam üyeliği önündeki asıl engel de sahip olduğu kültürel ve tarihsel kimliğidir. Tam üyelik önündeki engeller olarak zikredilen diğer tüm engeller ikinci dereceden öneme sahip engellerdir. Görüldüğü gibi, fotoğrafın tümü hiç kimsenin tam da arzu ettiği gibi değil. Bu Türkler için böyle olduğu kadar Avrupalılar için de böyle. Şu bir gerçektir: farklı kültürlerin ve medeniyetlerin karşılaşmasında etkili olan ve sonuçları belirleme şansına sahip olan taraf 'üstün' olan taraftır. Cevabı aranacak soruysa kimin üstün olduğu sorusudur. Avrupalıların bilim ve teknolojideki üstünlükleri tartışılamıyor bile. Diğer taraftan Avrupalıların kültürel anlamda çok güçlü olmadığı, Avrupalının 'manevî' anlamda bir tatmin içerisinde bulunmadığı ve dolayısıyla hasta ve bir arayışın insanı olduğunu düşünenler az değil. Yani Avrupalıyı kültürel olarak 'zayıf' buluyorlar. Oysa ki Türk insanı da kültürel olarak 'güçlü' değil. Türk insanı da özellikle aydını- yaşamış olduğu yabancılaşma macerasından sonra kendi kültürel köklerinden uzaklaşmış, bir kimlik bunalımını yaşar olmuştur. Genelde İslam ve özelde de Türk toplumunun hakikatin kaynağıyla, 'hakikat medeniyeti'yle ilişkisinin zayıflığı göz önünde tutulduğunda Türkiye'nin AB'ye girişiyle iki farklı medeniyet mensupları arasında artacak olduğu muhakkak olan ilişkilerin getireceği noktasında çok iyimser olmak da belki yanlış. Ama, bir o kadar, böyle bir karşılaşmadan duyulan korkunun da çok haklı bir yanı yok. Burada şunu ifade etmek gerekir. Avrupalı eğer 'arayış' içerisindeyse bu onun 'zayıf' değil 'güçlü' yanı olarak görülmelidir. Ve eğer aradığını Türk insanının manevi sofrasında bulabilirse bu da onun için 'kayıp' değil 'kazanç' olacaktır. Ve, eğer Türk insanı da kendi gelenekleri çerçevesinde hakikat namına bir şeyleri Avrupalıya tanıtma şansını değerlendirebilirse (aydınının yabancılaşmış olmasına rağmen Türkiye'de bu potansiyelin belli ölçüde halâ mevcut olduğuna dair iyimser bir havamız vardır) bu da muhtemel bazı kayıpları ve olumsuz etkilenmeleri dengeleyebilecek bir gelişme olur. Türk aydınının kendi özgün değerleriyle donanma çabasını artırması, bu ihtiyacı hissetmesi, batılının da, günümüzdeki temsilcilerinin zayıflıklarına ve zaaflarına aldanmadan İslam kültürünün temellerini ve temeldeki 'hakikat olgusunu görebilmeleri her iki kültürün insanı için de gerçek bir yenilenme şansı doğurabilir. Zaten işin doğrusu, Avrupa kültürel anlamda Türkiye'yi şimdiye kadar olduğu gibi şu anda da yoğun bir biçimde etkilemektedir. Şu anda 'diğerleri'ne ulaşma imkanları kısıtlı olan Türk insanıdır. Dolayısıyla, birisi birilerine yeni bir şeyler sunabilecekse bu taraf Türk tarafı olacaktır. Türklerin son yüzyılı zaten Avrupa kültür denizinde inci avıyla geçmiştir. Şimdi arayacak ve keşfedecek olanlarsa daha çok Avrupalılar olacaktır. Avrupa Topluluğu'na giriş ilişkilere yeni bir boyut katacaksa bu Türk insanının hakikat geleneğini Avrupa'ya taşımada ve sunmada göstereceği çaba ve beceriyle olacaktır. Şimdiye kadar Avrupa'da 'İslamî' çabalar olmamış değildir. Avrupa'nın hemen her bölgesinde milyonlarca Müslüman yaşıyor. Ama Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na girişiyle olay farklılaşacak; yalnızca bireyler değil, kurumlar da Avrupa'da kendilerini üst düzeylerde temsil şansı arayacak ve bulabilecektir. Bir bakıma İslam Avrupa'da resmi bir kimlik edinecek, kurumlaşacaktır. Bu gelişmeyi şimdiye kadar daha çok da alt düzey konumlarda 'ekmek' arayan kimliklerde Avrupa'ya yerleşmiş Müslüman işçi ya da göçmenlerin Avrupa'da bulunuşuyla karıştırmamalı. Bu giriş, eğer gerçekleşirse hem İslam dünyası ve hem de Avrupalılar için çok yeni ve farklı bir deneyim olacaktır. Belki böyle olduğundandır orada da burada da çok kimse doğru ve haklı bir tedirginliği yaşıyor. Tedirgin olunabilir, ama bir şeyi biliyoruz, İslam insanı ve uygarlığı karşılaşmalardan hiç ürkmedi, çünkü arkasında hep bir ilahî desteği bildi ve umdu. Tabii ki hedefinin ve niyetinin hep hayırlı ve razı olunmuş olmasını kollayarak.

Bu vurguladığımız gerçekler çerçevesinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişini kimin ne kadar istediğini çıkarmak zor değildir. Genel olarak Avrupa Birliği'yle bütünlenişten halihazırdaki ayrıcalıklı statülerini kaybedecek olanların ve varoluşlarını etnik özelliklerin ve motiflerin yüceltilişine dayandıranların en fazla kayba uğrayacaklarını ve dolayısıyla AB'ye tam üye oluştan en fazla bu çevrelerin rahatsız olduğu sonucunu çıkarabiliriz. 28 Şubat süreci bu çevrelerin kendi güçlerini test ettikleri ve kendi yaklaşımlarını daha da kurumlaştırdıkları bir süreç olarak göründü. Türkiye'de asıl söz sahibi olarak görünen çevreler AB'ye tam üye oluştan memnun olacakmış görüntüsü verdiler. Önceki dönem Avrupa Topluluğu'yla ilişkilerin geliştirilmesinden sorumlu Mesut Yılmaz'lı hükümet özü itibariyle bir 28 Şubat hükümetiydi. Hedefleri ve kaygıları itibariyle 28 Şubat anlayışını AB'ye tam üyeliği isteyişle uzlaştırabilme imkanı yoktur. Şimdi de, geçmişlerinde AB'ye 'hayır' demiş bir siyasi eğilim hükümet etmede ve ilginç bir biçimde AB'ye tam üyelik yolunda mümkün olabilen her girişimi gerçekleştirme çabasında. Ve bu çabalarında da belli bir ilerleme sağlamış durumda. Galiba hem Avrupalıların ve hem de Anadolu Türkünün dilinde aynı sözcükler var: 'bindik bir kıyamete ...

ORHAN ERİMAN

AB Sürecinde Türk Markaları

Dünyanın bu derece globalleşmediği, yerelliğin ve yerel değerlerin ekonomik politikaları belirlediği dönemlerde markalar da ülke sınırları içinde gelişen değerler olarak bilinmekte idi. Sınırların ortadan kalkması, dünya ticaret örgütlerinin ve ticari anlaşmaların uluslararası ölçekte etkili olmaya başlaması dünya markası ve uluslararası marka kavramlarını ön plana çıkarmıştır.

Dünyanın bu derece globalleşmediği, yerelliğin ve yerel değerlerin ekonomik politikaları belirlediği dönemlerde markalar da ülke sınırları içinde gelişen değerler olarak bilinmekte idi. Sınırların ortadan kalkması, dünya ticaret örgütlerinin ve ticari anlaşmaların uluslararası ölçekte etkili olmaya başlaması dünya markası ve uluslararası marka kavramlarını ön plana çıkarmıştır. Bugün kimse Coca-Cola'yı sadece ABD'de tüketilen bir içecek olarak görmemektedir. Dünya markası olarak bilinen tüm markalar açısından durum bu şekildedir. Ne kadar tanınmış olurlarsa olsunlar markaların tam anlamıyla korunmaları için tescil edilmeleri şarttır. Bu nedenle belirli bir ülkede marka tescili yaptıran şirketlerin faaliyette bulundukları her ülkede markalarını tecil ettirmeleri elzemdir.

Türkiye marka tescili konusunda Avrupa ülkelerine göre geri durumdadır. Marka bilincinin oluşması markalaşma ve dünya markası yaratma konusunda ne yazık ki henüz istenilen seviyeye gelinememiştir. Yurtdışındaki ticari başarımızın ölçütlerinden biri de yurtdışındaki markalaşma oranımızdır. Acaba kaç Türk Firması faaliyet gösterdiği ülkelerde marka tescili yaptırmaktadır? Veya Avrupa Birliği üyeliğine aday olan Türkiye'de kaç şirket Avrupa Birliği markasına (CTM) sahiptir? Bu soruların cevaplanması uluslararası markalaşmada hangi seviyede olduğumuzu gösterecektir.

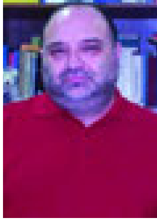
Türkiye'de her yıl yaklaşık olarak 30.000 civarında marka tescili yaptırılmaktadır. Toplam marka sayısının 250.000 civarında olduğu düşünülürse her yıl artan sayıda marka tescil müracaatı yapılmaktadır. Bu sayı geçen yıllara göre büyük bir gelişmeyi göstermektedir. 30.000 civarı yerel marka müracaatının yanısıra Türkiye'den her yıl 500-600 civarında Madrid Protokolü çerçevesinde dünyanın değişik ülkelerine marka müracaatı yapılmaktadır. Madrid Protokolü dünya çapında 54 ülkenin üye olduğu bir anlaşmadır. Bu protokol uyarınca üye ülkelerin herhangi birinden yapılacak bir müracaat ile üye ülkelerin tamamında veya sadece istenilen ülkelerde tescil yaptırmak mümkündür. Herhangi bir ülkede markanın tesciline engel çıkması durumunda sadece o ülke açısından marka tescili süreci duraklar. Diğer ülkeler açısından müracaat yoluna devam eder. Türkiye Madrid protokolüne üye olduktan sonra her yıl artan miktarda müracaat yapılmıştır. Ancak görüldüğü üzere rakam yine de oldukça düşüktür. Verilen rakamın bazı büyük şirketler tarafından yapılan toplu müracaatları da kapsadığı hesaba katılırsa Türkiye'de uluslararası markaya rağbetin çok düşük olduğu ortaya çıkacaktır.

Yapılan 30.000 yerel marka müracaatına karşılık CTM yani Avrupa Birliği markası olarak yapılan müracaat sayısı ise 50 yi bile bulmamaktadır. CTM tek başvuru ile birden fazla ülkede tescil yaptırma imkanı sağlayan bir sistemdir. Ancak CTM 15 AB ülkesinin tamamını kapsamaktadır. CTM müracaatı yapıldığında ülke seçme sistemi yoktur. 15 üye ülkenin tamamında aynı anda tescil yapılması hedeflenmektedir. Avrupa'da sistem tüm üye ülkelerde tek marka sicilinin bulunmasını hedeflemektedir. CTM müracaatlarında üye ülkelerden sadece birinde bile markanın tesciline engel bir durumun mevcudiyeti geri kalan ülkelerde de tescil yaptırmaya engeldir. Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi olması durumunda Türkiye'deki mevcut markaların Avrupa Birliği ülkelerinde daha önceden tescil edilmiş markalar karşısında durumunun ne olacağı meçhuldür. Bu yüzden Türkiye AB üyesi olsa da olmasa da Avrupa ülkelerini kapsayacak şekilde Madrid Protokolü çerçevesinde müracaat veya direkt olarak sadece AB ülkelerini kapsayan Topluluk Markası (CTM) müracaatı yapılmalıdır.

Türkiye Avrupa Birliği nezdinde marka tescili yaptırma konusunda yavaş hareket ettiği müddetçe birliğin üyesi olması durumunda çok büyük risklerle karşılaşacaktır. Yakın gelecekte birlik üyesi olmasa dahi Türkiye'de çok tanınan ve yurtdışına açılan markaların yurtdışındaki kötü niyetli insanlar tarafından marka olarak tescil edilmesi mümkündür. Ülkemizdeki iki büyük firma yurtdışında bu tür problemlerle halen uğraşmaktadır. (Yargı süreci devam ettiği için firma isimlerini burada zikredemiyoruz). Yurtdışında özellikle Avrupa'da yoğun bir Türk nüfusunun yaşadığı düşünülürse yurtdışında ve özelikle AB ülkelerinde marka tescilinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkacaktır.

Markalar ancak tescil edilirlerse varlıklarını sağlam bir şekilde sürdürebilirler. Türkiye'de marka tescili yaptırmak büyük düşünen ve büyük oynayan firmalarımız için yeterli olmamalıdır. Dünya markası yaratmak ancak bu şekilde mümkün olacaktır.

AB Soruşturması

Prof. Dr.Erol MANİSALI

Prof. Dr. Eser KARAKAŞ

Dr. Mustafa ÖZEL

Dr. Ömer BOLAT

AB'nin oluşumunda; Avrupa ülkelerinin ABD merkezli NAFTA ve Japonya merkezli APEC blokları arasında sıkışması veya uluslararası ölçekte rekabet gücü sağlayacak bir Pazar oluşturma endişesi gibi rasyonel ekonomik hedefler ne ölçüde etkili olmuştur? AB'nin temelini oluşturan ekonomi rasyonalitesi dışında –ve hatta yer yer bunu dışlayan- hedefler de olduğu düşüncesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Prof. Dr. Erol MANİSALI: NAFTA, Asya Pasifik İşbirliği kuruluşları gibi kurumlar, iktisadi ağırlıklı olmakla birlikte AB, kökeninde siyasi-iktisadi ağırlıkları beraberinde götürür. Zaten bilindiği üzere başlangıcı 1951 Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'ne dayanır. Önce bazı kıta Avrupası ülkeleri, Kömür ve Çelik Birliği'ni kurarak bu temel mallarda güç birliğinin odak noktasını kurmuşlardır. Daha sonra 1957 yılında Roma Anlaşması'yla, Avrupa Ekonomik Topluluğu(AET) kurulmuştur. AET, her ne kadar ekonomik adı geçmekle birlikte o zamanki Avrupa liderlerinin siyasi düşüncelerini yansıtan bir oluşum olarak AB ülkelerinin aralarında bir daha savaş yapmamalarını, çatışmamalarını, ortak çıkar noktası oluşturmalarının iktisadi ve ticari önceliklerle başlamasını amaçlamışlardı. Dolayısıyla 2. Dünya Savaşı sonrası kıta Avrupası için siyasi düşünceler, siyasi ve iktisadi ortaklıkların oluşumunda etkili olmuştur. O bakımdan NAFTA ve Asya Pasifik gibi kurumlardan farklı bir geçmişe sahiptir bugünkü AB. Ancak soğuk savaşın sona ermesinden sonra yani 1989'dan sonra AB, 1991 yılında Maastrich Zirvesi ile yeni bir ivme kazanarak Batı kapitalizminin dünya üzerindeki paylaşım kavgasında ABD'ne karşı ve onunla rakip konumunda bir oluşum olma amacını gütmüştür ve 1991'den itibaren geleceğin Avrupa Birleşik Devletleri'ni kurmaya yönelmiştir.

Prof. Dr. Eser KARAKAŞ: AB entegrasyon süreci, NAFTA ve Güneydoğu Asya süreçleriyle mukayese edilemeyecek kadar daha derin bir entegrasyonu içermektedir, hukukuyla, sosyal politikalarıyla ve her şeyiyle... Bunların üçünü benzer unsurlar gibi görüp karşılaştırmak bir kere baştan meseleye hatalı girmek. Bunlar olsa olsa bir ticaret bloku oluşturacaklardır. AB bunlarla mukayese edilmeyecek kadar farklı; sosyal politikasından, hukukundan, insan haklarından rekabetine kadar...Yeni anayasa çıkarttılar, devlet oluyorlar.

Şu an kendi içinde sosyal Avrupa boyutunu da çok ciddiye alan bir bütünleşme süreci içindeler. Dolayısıyla bir parça bunun gerektirdiği korumacılığı yapıyorlar. Bunun en iyi örneği ortakların politikaları. Ortakların politikaları konusunda Amerika ile ve dünyanın başka ülkeleri ile çatışıyorlar. Çünkü AB'nin, dünyanın başka hiçbir yeriyle mukayese edilemeyecek ölçüde bir sosyal politika boyutu var. Bunun dışında özellikle rekabet hukuku boyutuyla da son derece güçlü bir ekonomik konsept içindeler. Nitekim performanslarına baktığımızda tek para uygulamasına geçen güçlü ekonomileriyle karşılaşıyoruz.

Dr. Mustafa ÖZEL: AB gibi büyük-ölçekli sosyal varlıkların oluşumunu tek faktörle (mesela ekonomik rekabet ihtiyacı, vb.) açıklamak mümkün değildir. NAFTA veya APEC gibi oluşumlar son on yılın ürünüdür ve bir anlamda Avrupa kalesine karşı geliştirilmiş projelerdir. AB'nin köklerini, daha geriye gitmesek bile, İkinci Dünya Savaşı'nın son demlerinde aramalıyız. Dikkatimizi çeken ilk husus, Fransız devlet adamlarının bu işin planlayıcısı ve başlatıcısı olmalarıdır. Fransızlar savaşın galip tarafındaydılar ama, herkes biliyordu ki aslında savaşı ABD kazanmıştı. Asıl mesele, dünya sisteminde İngiltere'nin doğal geri çekilişiyle boşalan yeri hangi devletin alacağıydı. Almanya ilk savaşı kaybetmekle beraber, iddiasını kaybetmemiş, tam aksine, Hitler'le beraber yeni bir hamle yapmıştı. Bu hamleyi Sovyetlerin karadan desteğiyle boşa çıkartan ABD, savaş sonrasının mutlak hegemonu olacaktı. Birkaç asırdır dünya ekonomi ve siyasetinin merkezinde yer alan, fakat üst üste iki savaşla kendine inancını yitiren Avrupa, Berlin duvarı ile ikiye bölünmüş, bir yanı Washington'a, diğer yanı Moskova'ya bağlı hale gelmişti. AB projesi, bir yandan bu bölünmeyi ortadan kaldırıp, Avrupa'ya dünya sistemi içinde yeniden ağırlık (ve onur) kazandırma; bir yandan da, bölünme ve zayıflamanın ana nedeni sayılan Almanya'yı (Avrupa'nın orta yerindeki bu 'barbar' kavmi!) ortak denetim altında tutma girişimiydi. Elli yıllık bir çabayla, her iki amaca da önemli ölçüde ulaşıldığı söylenebilir. Avrupa yeniden tarih sahnesindedir.

Dr. Ömer BOLAT: Avrupa Birliği oluşumunun altında yatan esas neden, 50 yıl geriye gittiğimizde Kıta Avrupa'sı üzerinde, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gibi yıkıcı olayların bir daha meydana gelmemesini amaçlayan bir bütünleşme arayışı olmuştur.

Bu çerçevede, 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun kurulmasıyla başlayan sürecin başarılı olması üzerine, bunun ekonominin diğer sektörlerine de genişletilmesi benimsenmiş, yalnızca ülkeler arasındaki dış ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasıyla yani bir Gümrük Birliği'nin tesis edilmesiyle yetinilmemiş, bir Ortak Pazarın

oluşturulmasına ek olarak, ekonomik ve parasal birliğin, bir siyasî birliğin, bir savunma ve politika birliğinin oluşturulması süreçleri de, bu başarılı oluşumu takip etmiştir. Avrupa Birliği'nin bu gelişim süreci içinde, dış dünyada da değişik oluşumlar meydana gelmiştir. Bunlardan biri olan NAFTA, 1990'lı yıllarda ABD, Kanada ve Meksika arasındaki bütünleşme sürecini ifade etmektedir.

APEC ise yine 1990'lı yılların başında Uzak Doğuda Pasifik'e kıyısı olan ülkeler arasındaki bütünleşme sürecini oluşturmaktadır. Ancak her iki bütünleşme süreci de, Avrupa Birliğinin ulaştığı komplike ve ileri düzeydeki bir bütünleşmenin oldukça gerisindedir ve hedefleri de farklıdır. Avrupa Birliği'nin kendi içinde bir homojenite/ortak yapı arayışı söz konusu iken, NAFTA'da sadece bir serbest ticaret anlaşması söz konusudur.

APEC'te ise 2015 yılına kadar sürmesi programlanan bir serbest ticaret anlaşması birlikteliği söz konusudur. NAFTA Serbest Ticaret sürecini tamamlamış olmakla beraber, APEC'te ise bütünleşme girişiminin somuta indirgenmesi noktasında bazı kararlar alınmış, ancak bunun gerçekleştirilmesi aşamasında henüz kayda değer bir gelişme sağlanamamıştır. Burada tabii ki, Avrupa Birliği bütünleştirme sürecini ilerlettikçe, derinleştirdikçe dünya arenasında bir güç birliği, bir güç odağı olma hedefini de mutlaka gözetmiştir.

ORTAK BİR GÜÇ ARAYIŞI: Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'nın yanında, Avrupa Birliği de ekonomik açıdan çok büyük bir güç bloğu haline gelmiştir. Dünyanın en büyük ticarî bloğu durumundadır. Dünyanın en büyük ekonomik blokları arasında da ikinci sırada gelmektedir. Avrupa Birliği'nde ekonomik ve parasal birliği gerçekleştirip, siyasi birliğe geçiş arayışları, Avrupa Birliği'nin gerek Kuzey Amerika'daki NAFTA, gerekse Pasifik'teki APEC gibi bütünleşmeler karşısında ortak bir ses, ortak bir güç olma arayışının da eseridir.

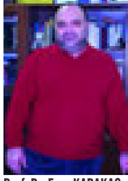
AB'nin genişleme politikaları incelendiğinde 1980'li yıllardaki genişlemede EUROMED çerçevesindeki stratejik tercihlerin, 1990'lı yıllarda başlayan ve bugünlerde sonuçlanma aşamasına gelen genişlemede de Sovyetler sisteminin çöküşü sonrası "Doğuya açılma" tercihlerinin etkili olduğu görüşü savunulmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'yi içine alacak olası genişleme politikasını şekilledndirecek stretejik tercihlerin varlığından söz edilebilir mi?

Prof. Dr. Erol MANİSALI: Bu soruyu yanıtlayabilmek için AB'nin Türkiye politikasını iyi kavramak, değerlendirmek gerekir. AB soğuk savaş sonrasında Türkiye'yi içine almama, Türkiye'yi geleceğin Avrupa Birleşik Devletleri'ne katmama politikasını izlediğini, zaten 1989 yılında Türkiye'nin tam üyelik başvurusunu geri çevirerek açık bir şekilde göstermiştir. Ve bundan sonra da Türkiye içindeki bazı büyük sermaye çevreleri ile Türkiye'nin Batı kapitalizminden kopmasından korkan bazı dış güç odakları, aralarında gizli anlaşmalar yaparak Türkiye'nin AB içine tam üye yapılmasa da tek taraflı olarak AB'ne bağlanmasını yani AB'nin himayesi altına alınmasını istemişlerdir. Bu nedenle, zaten o zamanki başbakan, 1989 yılında "AB içine alınmasak da Gümrük Birliği(GB)'ne gireceğiz" diyerek Türkiye'nin tek taraflı bağlanmasına yeşil ışık yakmıştır. Oysa, AB'ne tam üye olunmadan GB'ne girilemez. Böyle bir yapı AB'de yoktur. Olmayan bu yapı, Türkiye'deki bazı çevreler tarafından, Türkiye'yi içine almayan AB'ne ve Batı'ya Türkiye'nin tek taraflı bağlanmasını sağlamak amacıyla uygulanmak istenmiştir. Ben bütün bu gelişmelerin ayrıntılarını "Türkiye Avrupa İlişkilerinde Sessiz Darbe" adlı kitabımda tüm belgeleriyle ortaya koymuş bulunuyorum. Bu yazdığım belgelere yani 1989'dan 2003 yılına kadar ortaya sergilediğim belgelere kimse itiraz edememiştir.

Prof. Dr. Eser KARAKAŞ: AB'nin Doğuya açılma tercihi çok boyutlu bir şey. Bunlardan biri, bir tek Avrupa modeli. Bunun dışında eski akrabalar, eski kuzenler dedikleri Macarlar, Çekler, Slovenler, Lehler ile birlikte hepsini içeri aldılar. Beyaz Rusya, Moldovya, Ukrayna'dan doğru bir sınır çekiyorlar. Ve onları kuzen olarak görmüyorlar. Ama Romenleri çok tutuyorlar mesela. Romenler Latin kültürü içindedirler. Romence, İtalyanca'ya ve Latince'ye başka hiçbir dilin benzemediği kadar benzer. Bu işin romantik tarafı. Biraz daha gerçekçi tarafına baktığımız zaman, AB'nin Rusya ile hala çok güçlü; kültürel, bilimsel, ticari ilişkilerinin olduğunu görüyoruz. Rusya artık çöktü, bir daha iflah olmaz gibi bir hatalı anlayışa sakın ha kimse düşmesin! Rusya, tarihi, edebiyatı, insan kaynakları, eğitimi ve altyapısıyla muazzam güçlü bir devlettir. Bundan on sene sonra bambaşka bir Rusya olacaktır, bundan eminim. Şu an aldıkları bu Doğu Avrupa ülkelerini, bir daha Rusya'nın etki alanına sokmak istemiyorlar. Bir de süper güç Almanya, Doğu Avrupa ülkelerini, ta Wili Brand döneminden beri bir arka bahçe olarak görmektedir.

Dr. Mustafa ÖZEL: Avrupa ilk elli yıllık süreçte (kabaca 1950-2000) etkili bir bölgesel güç olma peşindeydi. Bunu başarıyla tamamlaması halinde, küresel bir oyuncu olma arayışına girebilirdi. Bölgesel Avrupa'nın batı sınırı Atlantik, doğu sınırı Rusya-Ukrayna-Türkiye hattıdır. Avrupa bir dünya gücü olmayı, Avrasya derinliğine rahat açılabilir olmakla başarabileceğine göre, özellikle Ruslarla ve Türklerle nasıl bir ilişki içinde olacağını iyi hesap etmek zorundaydı. Hesaplarının şu ana kadar tuttuğunu söyleyebiliriz. ABD'nin son iki yıldaki üç temel adımının (Nükleer füze savunma sisteminin gündeme getirilmesi, Afganistan'a yerleşme, gündemdeki Irak operasyonu) evvel emirde Avrupa'nın hesaplarını boşa çıkarma girişimleri olduğunu söylemek abartı

Prof. Dr.Erol MANİSALI

Prof. Dr. Eser KARAKAŞ

Dr. Mustafa ÖZEL

Dr. Ömer BOLAT

değildir. Evet, Rusya da, Türkiye'de henüz birleşik Avrupa'nın içinde değildirler; ama dışında da değildirler. Bu postmodern yanaşma statüsünü minimum maliyetle benimsetmiş olmak, Avrupa siyasî tecrübesinin göstergesidir. Almanya'nın, Doğu Almanya'dan askerlerini çekmesi için Rusya'ya verdiği (çoğu makine şeklinde) 80 milyar Marklık rüşvet, Alman ekonomisine ekipman ve yedek parça talebi olarak geri dönmekte; Türkiye'ye sunulan Gümrük Birliği rüşveti ise aksi tesir yapmaktadır. Bilenler biliyor ki GB, Türkiye ekonomisine yarardan çok zarar vermiştir.

Dr. Ömer BOLAT: -Bu aşamada söz edilemez. Avrupa Birliği içinde Orta ve Doğu Avrupa ile Baltık ülkelerine yönelik genişlemeden sonra, Avrupa Birliği sınırlarının Ukrayna, Rusya ve Türkiye'yi kapsamayacağı şeklinde bazı görüşler ileri sürülmektedir. Özellikle Türkiye ile tam üyelik başvuru ve girişimleriyle alâkalı olarak devam edegelen süreç göstermektedir ki, Avrupa Birliği'nin 80'li yıllardaki EURO-MED ve 90'lı yıllardaki Doğu Avrupa ve Baltık açılımını, Güneye veya İslâm dünyasına genişletmeye, gerek zihinsel olarak, gerekse kurumsal olarak hazır olmadıklarını gösteriyor. Bununla beraber, ilişkileri derinleştirme ve genişletme bakımından, önümüzdeki dönemde Avrupa Birliğinin özellikle 11 Eylül sonrasında dünya siyasetinde meydana gelen gelişmelere göre İslâm dünyasıyla alâkalı olarak da işbirliği temelinde bazı açılımlar gösterebilmesi imkân dahilindedir.

AB-Türkiye ilişkileri'nin gelmiş olduğu noktayı ve geleceğini nasıl değerlendirirsiniz? Türkiye'nin (hem mevcut hem de potansiyel açısından) ekonomik, stratejik ve demografik özellikleri dikkate alındığında, AB'ne tam üyeliğin Türkiye ve AB üzerindeki kısa, orta ve uzun vadeli etkileri neler olabilir?

Prof. Dr. Erol MANİSALI: 2003 yılının başında Aralık 2002'de yapılan Kopenhag doruğu sonrasında Türkiye'nin gelmiş olduğu nokta, şu özellikleri göstermektedir; Bir: Türkiye, diğer 12 adaydan tamamen ayrılarak ayrı bir statüye konmuştur. Diğer 12 adayın kısa bir süre sonra AB'ne tam üye olacakları belirlenmiştir. İki: AB, Türkiye için hiçbir yükümlülük altına girmemiştir. Ne zaman tam üyelik görüşmelerine karar verdiğini dahi söylememekte; tam üyelik görüşmelerine başlama tarihini değil, bu konuda karar verme tarihini vererek, Türkiye'yi tamamen kapının önünde tutma yani oyalama politikası gütmekte olduğunu ortaya koymuştur. Üç: Şu anda Türkiye, AB'ne tek yanlı bağımlı durumdadır. Çünkü diğer 12 aday ülkenin Türkiye gibi tek yanlı GB bağlantısı bulunmamaktadır. Bilindiği gibi 6 Mart 1995'de Türkiye tek yanlı bir belge imzalamıştır AB'yle. Diğer 12 adayın böyle bir belgesi yoktur. Dört: Türkiye, Kopenhag Kriterleri'nden ayrı olarak AB ile ilişkilerinde daha başka siyasi koşullarla karşı karşıya bırakılmıştır. Kıbrıs'ın verilmesi, Ege'nin verilmesi, Ermenilere soykırım yapıldığı şeklinde bir tasarının Türkiye tarafından kabul edilmesi, Fener Patrikhanesi'nin ekümenik hale getirilmesi, yani Vatikanlaştırılması, Güneydoğu'ya özerklik verilmesi ve bunun için KADEK ile müzakerelere başlanması gibi koşullar 1993 yılından 2003 yılının başına kadar Avrupa Parlementosu'ndan geçerek Avrupa Parlementosu'nun kararı haline gelmiş belgelerdir. Dolaysıyla bunlar, Türkiye-AB ilişkilerinde siyasi koşul niteliğindedir. O zaman AB, bir taraftan Türkiye'yi tek yanlı bağlı tutarak, diğer taraftan iktisadi ve siyasi olarak ödünleri pekiştirerek, Türkiye'yi geleceğin Avrupa Birleşik Devletleri içine almadan, Lozan'dan Sevr'e doğru Türkiye'yi götürerek, kapının önünde bekletme politikası gütmektedir. Dolayısıyla " Türkiye'nin bugün geldiği nokta nedir?" sorusunu yanıtlarken, bugün Türkiye, AB'ne tek yanlı bağımlı durumda bulunmakta ve tam üyelik bakımından da tamamen belirsizlik içine itilmiş olmaktadır. Zaten Aralık 2002'deki Kopenhag doruğu açık bir şekilde bunu ortaya koymuştur. Sayın Cumhurbaşkanı Sezer de Kopenhag doruğuna davetli olduğu halde katılmayarak bu gerçeği gördüğünü ortaya koymuştur.

Prof. Dr. Eser KARAKAŞ: Bunu her yerde söyledim. AB-Türkiye ilişkilerinin gelmiş olduğu noktayı çok korkunç olarak değerlendiriyorum. Benim burada vurgulamak istediğim ve her Türk vatandaşının üzerinde durması gerektiğini düşündüğüm şey şudur; 32 sene önce 1970'de Türkiye, Katma Protokolü imzaladığında Yunanistan'da Papodopolos askeri cuntası, İspanya'da eli kanlı faşist Franko diktatörü, Portekiz'de ise Salazar faşist diktatörü vardı. O yıllarda Türkiye, hızlı büyüyen, düşük enflasyonlu, OPEC Krizi öncesi nüfus patlaması daha olmamış, 40 milyon civarında bir nüfusa sahip bir ülke. Ve bugün, 2004 Mayıs'ta üyeliği onaylanan 10 ülkenin 8'i eski sosyalist bloktan! Bakın Türkiye nereye gelmiş ?! Ne Papodopolos, ne Salazar, ne Franko kalmış ne de sosyalist rejimler... Tümü AB üyesi olmuş. Türkiye hala Kopenhag Siyasal Kriterleri'ni "Nasıl yerine getiririz?" tartışması içinde. Bu açıdan gelinen yeri bir facia olarak değerlendiriyorum. Demografik özellikler konusu bence yanlış vurgulanıyor. Statik bakılıyor meseleye. Avrupa hızla karar alma mekanizmalarını değiştiriyor. Dolayısıyla Türkiye'nin içinde bulunduğu bir Avrupa'da, temel konularda karar alma mekanizması artık nüfus bazlı olmayacak. "Bu demokratik mi, değil mi?" ayrı bir tartışma açılabilir. Fakat nüfus bazlı olmayacak. Türkiye, 2015'de 81 milyon oluyor. Almanya ile aynı nüfusa geliyoruz. Bugünkü kurumsallaşmasıyla AB'nin Türkiye'yi içine alacağı zannediliyor ki, bu hatadır. Türkiye'nin içine girdiği Avrupa, bugünkü Avrupa olmayacak.

Dr. Mustafa ÖZEL: Türkiye'nin AB ile ilişkileri en az üç kademede ele alınmak zorundadır. Önce ekonomik ilişkiler düzeyinde, sonra stratejik güç arayışı temelinde; en son olarak da iki medeniyet arası yüzleşme düzeyinde. Her bir düzeyle ilgili değerlendirmemiz farklı olsa da,

nihayette birbirini tamamlar nitelikte olmak zorundadır. Birinciden başlayalım: Büyük bir pazarın üyesi olmak birçok bakımdan yararlıdır. Sözkonusu 'ortak' pazar, kendi üyelerine ister istemez ayrıcalıklı bir statü vereceğine göre (aksi takdirde ortak olmalarının anlamı ne?), üçüncü ülkelere karşı bir rekabet üstünlüğü elde edilecektir. Nitekim Alman prenslikleri arasında 1834'de kurulan gümrük birliği (Zollverein) sayesinde büyük bir Alman pazarı oluşmuş, kırk yıla varmadan da Alman millî devleti kurulmuştu. Bir şirket ne kadar geniş bir pazara engelsiz hitap ederse, o kadar gelişme imkânı bulur. Ondokuzuncu yüzyıl ortalarında, İngiliz rakiplerinden en az 50 yıl geride oldukları kabul edilen Alman şirketleri, 1880'lerde rakiplerinin çoğunu sollamışlardı. Bu süreçteki iki temel faktörden biri gümrük birliğiyle oluşan geniş pazar, diğeriyse (İngiliz sisteminden tamamen farklı olarak) Almanlara özgü banka-sanayi stratejik işbirliği idi. Deutschebank, Commerzbank gibi yatırım bankaları, yeni kurulan sanayi şirketlerine ortak olmuş, onlara 10-20 yıl gibi uzun vadelerle yatırım kredileri temin etmişlerdi. (Deutschebank bugün bile 400 dolayında sanayi şirketinin ortağıdır!) Türkiye, AB'nin normal bir üyesi sıfatıyla gümrük birliğine dahil edilmiş olsaydı, belki birtakım avantajları olabilirdi. Fakat AB üyesi olmadan GB üyesi olunca, sadece dezavantajlarla yüzyüze kaldı. Kaldı ki, Alman örneğini esas alırsak, sadece geniş bir pazara girmiş olmak yetmez; Türkiye'nin kendine özgü bir stratejik üstünlük geliştirmesi gerekiyordu. Siyasi ve ekonomik elit; tarihsel, kültürel ve toplumsal imkânlarımızdan hareketle bu üstünlüğün ne olabileceğine kafa yoracakları yerde, sadece bir an önce Avrupa trenine binmeyi düşündüklerinden, krizler ülkesi haline geldik. Özetle, ekonomik ilişkiler düzeyinde, AB üyeliği Türkiye için sınırlı bir avantaj sağlayabilir; ama Türkiye'nin (tıpkı 15-16. yüzyıl Portekiz'i, 17. yüzyıl Hollanda'sı, 19. yüzyıl Almanya'sı gibi) kendine özgü üstünlüklerini keşfetmeden ve bunları hayata geçirmeden, sadece büyük bir pazarın içine girmekle 'köşeyi döneceğini' ummak saflıktır.

Dünya sistemi içinde stratejik müttefik edinme düzeyinde Türkiye-AB ilişkilerini ele alacak olursak, AB üyesi olmadan da Avrupa'ya yakınlığın Türkiye'ye büyük yararı vardır. Türkiye'nin soğuk savaş sonrası dış siyaseti, maliyeti yüksek bir simetrisizlik göstermektedir. Ekonomik ve ticarî ilişkilerimizin üçte ikisi AB ile, sadece yüzde beşi ABD iledir. Böyle bir durumda, siyasî-askerî angajmanımızın neredeyse yüzde 90 ABD eksenli olması sürdürülebilir değildir. Askerî güç elbette önemlidir, ama Türkiye dünyanın 30. ekonomik gücü olarak 6. askerî gücü olmayı zaten devam ettiremez. Aradaki açığı ABD'nin (kısmen de İsrail'in) doldurması, hem iktisadî hem tarihî realiteye terstir. İktisadî realiteye terstir, çünkü ABD zaten ekonomik gücünün aşınması karşısında telaşa düştüğü için büyük askerî şovlar peşindedir. Türkiye için ayıracağı herhangi bir kaynak yoktur. Tarihî realiteye de terstir, çünkü ABD, Avrasya'nın parçası değildir. Orta Doğu'da olsa olsa İsrail'in manevra alanını genişleterek kendine daha etkin bir karakol oluşturmak; böylece bölgenin kaynaklarını daha rahat sömürmek istemektedir. Türkiye'nin orta vadede AB ile ABD arasında sağlıklı bir denge kurması, kendi elini güçlendirecek; ekonomisini canlandıracak ve tek merkeze bağımlılıktan kurtaracaktır.

Medeniyetler arası yüzleşme düzeyindeyse, Türkiye-AB ilişkileri en riskli, ama aynı zamanda en heyecan verici sonuçlara gebedir. Bu sonuçlar, Türkiye AB üyesi olsa da olmasa da geleceğimizi biçimlendirecektir. Avrupa modernliği yarattı; medeniyeti, kapitalizmi, küreselleşmeyi yarattı. Bütün bu kavramlarla anlatılan, aslında hep aynı hikâyedir: Avrupalı üstündür. Onun düşünme ve işyapma tarzı, evrensel geçerliliği olan bir tarzdır. Bu anlamda, tarihin sonuna varılmıştır. Diğer toplumlara düşen, bunu efendice kabullenmeleri ve belirlenen yoldan tıpış tıpış yürümeleridir. Medeniyet, nötr anlamda şehirleşme demekse de, normatif anlamda Avrupa hayat tarzı demektir. Modernlik, yeniye tapınmadır. Yeni olan herşey, eski olandan iyidir! Çünkü daha ileridir! İlerleme düşüncesi, modernliğin bel kemiğidir. Küreselleşme bunlar arasında en nesneli gibi gözükse de, sadece iletişim teknolojilerindeki başdöndürücü gelişme sayesinde dünyanın dört bir yanındaki ekonomik, siyasi ve kültürel süreçlerin birbirlerine bağlı hale geldiğini işaret etmekle durmamaktadır. Küreselleşme, esas olarak, belirli merkezlerde üretilen fikir ve değerlerin, küresel kabulünü hedeflemektedir. Bu değerlerse esas olarak tekelci/kapitalist dünya sisteminin sürdürülmesine yaramaktadır. Her türlü serbest ekonomik-siyasal-kültürel ilişkiyi boğan, gerçek rekabete, gerçek çoğulculuğa hayat hakkı tanımayan bir dünya sistemi.

Kapitalizmin özü, incelikli tekel mekanizmaları sayesinde, hak gasbını gerçekleştirmek ve meşrulaştırmaktır. Tarihte servet ve gelir paylaşımını bu derece kutuplaştıran, dünya nüfusunun yüzde onuna, dünya servetinin yüzde doksanını üleştiren başka bir sosyal sistem var olmamıştır. Bu marifeti liberalizm (yani serbestlik) ve demokrasi (yani halk idaresi) gibi iki masum kelimenin arkasına gizlenerek yapmayı da ayrıca beceren bir haydutluk sistemidir bu. İnsanlar 1500 yıl önce Mekke'de İslam peygamberinin davetine icabetlerini dile getirirken, Allah'a ortak koşmayacakları ve kimsenin malını gasp etmeyecekleri sözünü veriyorlardı. Bütün kadîm öğretilerin vazettiği budur. Türkiye günün birinde AB üyesi olsa da olmasa da, bu ülkede kendini Müslüman hissedenlerin "gaspçı" kapitalist medeniyetle hesaplaşması derin bir mesele olarak varlığını devam ettirecektir.

Prof. Dr.Erol MANİSALI

Prof. Dr. Eser KARAKAŞ

Dr. Ömer BOLAT

Dr. Ömer BOLAT: Türkiye-Avrupa Birliği ilişkisi 44 yıllık bir geçmişe sahip. Avrupa Birliği tarihinde, tam üye olmak isteyip de, bu kadar uzun süre bekleyen bir başka ülke daha yok. Normal olarak kimi ülkeler 5 yıllık bir dönemde -ki İskandinav ülkeleri bu çerçevededir- kimi ülkeler ise İspanya, Portekiz ve Doğu Avrupa ve Baltık ülkeleri örneğinde olduğu gibi, başvurduktan 7 ila 10 yıllık bir süre sonunda tam üye olabilmişlerdir.

TÜRKİYE'NİN AB'YE ÜYELİK ÇABASI UZUN İNCE BİR YOL...: Bu da gösteriyor ki, Türkiye ile Avrupa Birliği'nin ortaklık ya da tam üyelik ilişkisi oldukça karışık bir ilişki. Türkiye tarafında bu konuda net bir tavır söz konusu. Siyasi partilerin tamamı, iş dünyası ve kamuoyunun büyük çoğunluğu Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği noktasında olumlu düşünmektedir. Avrupa Birliği tarafında ise Türkiye'nin tam üyeliği noktasında henüz hazır olunmadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bugüne kadar ki gelişmeler gösteriyor ki, Avrupa Birliği, Türkiye'yi üyeliğe kabul etme noktasında henüz siyasî kararını ve iradesini netleştirerek, ortaya koyabilmiş değil.

Dikkat edilirse, Türkiye'nin 1980'li yıllardan başlayarak, tam üyelik noktasındaki isteğini, iradesini ortaya koyduktan sonra, AB tarafında sürekli bir erteleme arayışı söz konusu olmuştur. 14 Nisan 1987'deki tam üyelik baş vurumuza tam 2,5 yıl sonra verilen Komisyon ve AB Konseyi'nin cevabında, Türkiye'nin tam üyeliğe ehil(eligible) bir ülke olduğu söylenmiş, ancak henüz üyeliğe hazır olmadığı, bu konuda gerek Avrupa Birliği'nin kendi içinde, gerekse Türkiye'nin kendi içinde yerine getirmesi gereken önemli ekonomik, siyasî ve sosyal reformların gerçekleştirilmesi ifade edilmişti. 14 Nisan 1987'de tam üyelik başvurusunu yapan o dönemin başbakanı Turgut Özal, "AB'ye tam üyelik uzun ince bir yoldur" demişti. Zaman kendisini haklı çıkardı. Daha sonraki süreçte, Türkiye Gümrük Birliği'ni tamamlarken bu Avrupa Birliği açısından tek taraflı olarak oldukça avantajlar doğuran bir yapıydı. Onu izleyen dönemde Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesinde Türkiye genişleme sürecinin dışında bırakıldı. 1999'daki Helsinki Zirvesinde ise Türkiye'ye tam üyelik statüsü verilirken, özellikle Kopenhag Kriterlerinin yerine getirilmesi gerektiği, Kıbrıs sorunu için 2002 sonuna kadar bir çözüme ulaşılması gerektiği ve 2004 Aralık ayına kadar Yunanistan'la olan itilâfların çözülmesi gerektiği, aksi taktirde Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanına başvurulmasının, taraflarca makul karşılanması gerektiği gibi şartlar ortaya konulmuştu.

En son 12-13 Aralık 2002'deki Kopenhag Zirvesi, Türkiye'nin, Avrupa Birliği'ne tam üyeliği sürecinde tarihî bir dönemeçti. Türkiye'ye tam üyelik müzakerelerine başlama sözü verilmesi beklenirken, Avrupa Birliği kendisine göre 2004 Aralık ayına kadar 2 yıl daha erteleme süresi kazanarak, bu konuda yine bir öteleme/erteleme politikası gütmüştür.

AB, TÜRKİYE KONUSUNDA KARARSIZ: Özetle, Avrupa Birliği, Türkiye'nin tam üyeliği noktasında zihinsel olarak ve siyasî irade olarak gerçek mânâda karar verememiştir, iradesini ortaya koyamamıştır. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri açısından, bir taraftan Türkiye'nin tek taraflı üyelik isteği ve bu konuda siyasî, sosyal ve ekonomik reformları geliştirme konusundaki kararlılığı ilerleyecekken, diğer taraftan Avrupa Birliği de, bu konuda kendine göre Türkiye ile tam üyeliğin veya Türkiye ile ilişkinin nereye oturtulması gerektiği konusunda bir süreç, bir oluşum düşünmektedir.

Avrupa Birliği liderlerinin, iki yıl sonra Aralık 2004'teki Zirve Toplantısında - ki bu defa 25 üye ülke Kıbrıs Rum Kesimi de dahil, karar verecek- Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerine başlayıp başlamama noktasındaki gerçek iradeleri ortaya çıkacak. Şimdilik 2 yıl bir erteleme süresi daha kazandılar.

Sorunuzun ikinci kısmına gelince, demografik özellikler bakımından Türkiye'nin Avrupa Birliğine üyeliği halinde, Avrupa Birliğinin, başta Parlamento, Komisyon ve Konsey'deki temsil ve oy ağırlığı bakımından Türkiye, Avrupa Birliğinin en güçlü ülkeler statüsünde, yani Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'nın statüsünde olacaktır. 2013-2015 yıllarında olabilecek muhtemel bir üyelik durumunda Türkiye'nin nüfusu Almanya'yı da aşarak, 82-85 milyonluk bir yere oturacaktır. Böylece Almanya'yı da geçmiş olacaktır. Bu ağırlıkta bir siyasi temsil, Avrupa Birliği içindeki bazı çevreler açısından endişe vericidir. Ekonomik açıdan Avrupa Birliği'nin ekonomik gelişme standartlarının oldukça gerisinde kalan ve nüfusu 82 milyona ulaşan bir Türkiye, Avrupa Birliği için kolay hazmedilir bir lokma olmayacaktır. 12-13 Aralık 2002 tarihindeki Kopenhag Zirvesinde, Avrupa Birliği'ne kabul edilen 10 üye ülkenin toplam nüfusu 75 milyon iken, tek başına Türkiye'nin nüfusu bugün için 70 milyon olup, 10-12 yıllık bir süre sonunda ise en az 80-82 milyon civarında olması beklenmektedir.

Ekonomik etkiler açısından ise, Türkiye özellikle 10 yıldır Avrupa Birliği ile ekonomik bütünleşme sürecini zaten oldukça ilerletmiş ve derinleştirmiştir. Gümrük Birliği tam anlamıyla uygulanmaktadır. İki taraf arasındaki sanayi ürünleri dış ticaretinde ve işlenmiş tarım ürünlerinin sanayi katkı payları bölümünde herhangi bir gümrük vergisi, kota vs. gibi engeller bulunmamakta, tarım ürünleri konusunda da karşılıklı gümrük vergisi indirimleri söz konusudur. Yine sanayi ürünlerinde, üçüncü ülkelerle olan dış ticarette Avrupa Birliği'nin ortak gümrük tarifesi uygulanmakta, Avrupa Birliği'nin rekabet mevzuatını, patent mevzuatını, fikrî ve sınai mülkiyet hakları mevzuatını, gümrük kodunu, ortak standartlar, şartnameler konusundaki mevzuatını tam anlamıyla uygulamaktadır.

TÜRKİYE, AB MEVZUATINA UYUYOR: Aslında Türkiye bugün, Avrupa Birliği'nin müktesebatı dediğimiz mevzuat ve uygulamalarına, ekonomik alanda büyük ölçüde uymuştur. Türkiye siyasi alanda da, gerek Avrupa Birliği'nin hazırladığı Katılım Ortaklığı Belgesi, gerekse Türkiye'nin uyum programını oluşturan Ulusal Program bazında yerine getirilmesi gereken siyasî kriterleri, Anayasa değişiklikleri ve Uyum Yasalarıyla büyük ölçüde yerine getirmiş konumdadır.

Türkiye sadece şu anki ekonomik göstergeler itibariyle, ekonomik ve parasal birliğe uyumda ciddi bir gerileme içindedir. Maastricht Kriterleri'ne uyum sağlayarak, para birliğine ve Euro'ya katılmak ise oldukça zaman alacaktır. Diğer taraftan, Avrupa Birliği tarafında, Türkiye'nin tam üyeliğinin kendilerine 20 milyar Euro tutarında büyük bir malî külfet getireceği ileri sürülmektedir ki, bu doğru değildir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne bugün itibariyle tam üyeliği noktasında yaklaşık yıllık 8 milyar Euro'luk bir yük oluşturacağı hesaplanmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki, 1996 yılı başından itibaren tam olarak uygulamaya konulan Gümrük Birliği ile Türkiye son 7 yılda Avrupa Birliği'ne 64 milyar dolarlık bir dış ticaret fazlası sunarak büyük bir kaynak aktarmış durumdadır. Avrupa Birliği'nin 1980'den bu yana Türkiye'ye doğru dürüst bir malî yardımda dahi bulunmadığı göz önünde tutulduğunda, Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye malî anlamda oldukça borçlu olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır.

AB ile tam üyelik müzakereleri başladığında Türkiye'nin Ortak Tarım Politikaları konusunda ciddi sıkıntılarla karşılaşacağını tahmin ediyor musunuz? AB içinde toplam bütçe harcamalarının yarısını bulan tarım harcamaları ve teşvik uygulamaları dolayısıyla yaşanan sorunlar biliniyor. Sizce Türkiye'de istihdam içinde yüzde 40'a yakın payı olan, milli gelirin yaklaşık yüzde 15'ini teşkil eden, verimlilik sorunlarının yaşandığı, AB'nin kendi içinde de problematik bir yer tutan ama bütün bunların yanısıra stratejik olarak hayati önem taşıyan tarım sektörünün entegrasyonu nasıl mümkün olabilir?

Prof. Dr. Erol MANİSALI: Karşılaşacağını düşünmekten önce şu anda 1995'ten 2003 yılının başına kadar tarım konusunda karşılaştığı fiilen ortaya çıkan sonuçları önce değerlendirmek gerekir. Çünkü AB ile Türkiye karşılaştırıldığında GB'nin uygulamaya konmasından bugüne kadar Türk tarımı, AB tarımıyla haksız rekabet konumunda bulunmaktadır. Niçin? AB'nde yıllık 50 milyar Euro'ya yakın tarıma subvansiyon, destek yapılmaktadır. Türkiye'de ise destek sıfıra yakındır. AB'nde tarım nüfusu göz önünde tutulduğunda kişi başına verilen sübvansiyon, Türkiye'nin 50 katı kadardır. Bugün raflara baktığımızda, Avrupa'nın tarımsal ürünlerinin raflarımızı doldurduğunu görüyorsak, bu tamamen karşı karşıya bulunduğumuz tek yanlı bağlı konumun ve haksız rekabetin sonucunda ortaya çıkmıştır. Bir de 96'dan bugüne kadar geçen uygulamada Türk tarımı, Avrupa tarafından sömürülmektedir. Elmadan bisküviye, çaya ve diğer ürünlere kadar Avrupa'nın büyük firmaları Türkiye'yi şu anda sömürmektedirler. Buna muz da dahildir. Dolayısıyla "İleride entegrasyon nasıl olacak?" diye düşünmeden önce bugün tek yanlı bağımlılığın Türk tarımını nasıl çökerttiğini Türkiye nüfusunun %43'ünü oluşturan tarımsal nüfusun GB yüzünden nasıl perişan olduğunu değerlendirip bu haksız durumun ortadan kaldırılmasını düşünmek gerekir. "Nasıl entegre olacaktır?" meselesine gelince; zaten AB, tam üye olarak Türkiye'yi içine almayacağına göre, bunu da düşünmemek gerekir. AB diğer alanlarda olduğu gibi tarımda da Türkiye'yi tek yanlı bağlayarak istismar etmek, sömürmek istemektedir, şu anda yapıldığı gibi.

Prof. Dr. Eser KARAKAŞ: Ediyorum. Çünkü tarım, Türkiye'nin en verimsiz sektörü. Yıllar önce Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın bir sözü var; "Türkiye, Avrupa'nın sütçüsü, manavı mı olacak?" Politika olarak katılmamakla birlikte beni en çok üzen, başbakanlık mertebesine yükselmiş bir kişinin AB'liğini hiç bilmemesi. Türkiye'nin Avrupa'nın sütçüsü ve manavı olması söz konusu değildir. Çünkü özellikle süt ve sütlü ürünler üretiminde AB, Türkiye ile mukayese edilemiyecek kadar verimli bir topluluk. Türkiye'de 20 milyon çalışan nüfus var. Bunun 10 milyonu tarım, 10 milyonu da tarım dışında çalışıyor. Avrupa'nın 400 milyonu aşkın nüfusu içinde de tarımda 10 milyon kişi çalışıyor. Avrupa'daki 10 milyon tarım çalışanı, Türkiye'deki 10 milyon tarım çalışanından tam 10 misli daha fazla üretim yapıyor! Avrupa'nın, Türkiye milli gelirinin iki katı kadar tarımsal ürün kapasitesi var.Türkiye'nin, müzakere süreci başladığında, 31 dosyadan bir tek tarım dosyası başını çok ağartacak.

Dr. Ömer BOLAT: Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliğinde, ortak tarım politikasına uyumu da söz konusu olacaktır. Fakat bugünkü Türk tarımının gerek istihdam, gerekse milli gelir içindeki ağırlıklı oranıyla, ayrıca da tarımsal altyapı olarak Avrupa Birliği'ne kıyasla daha az gelişmiş konumuyla, Avrupa Birliği'nin ortak tarım politikasına uyumu kolay olmayacaktır. Ve burada tam üyelik müzakereleri başladıktan sonra bir uyum süreci yaşanacaktır. Aynı şekilde, tam üye olduktan sonra da bir uyum dönemi söz konusu olacaktır.

AB'DE TÜRKİYE İÇİN AĞIR MALİ YÜK: Avrupa Birliği'nin zaten Türkiye'nin tam üyeliği noktasındaki çekincelerinden biri de, biraz önce ifade ettiğimiz muhtemel 8 milyar Euro tutarındaki malî yükün büyük

Prof. Dr.Erol MANİSALI

Prof. Dr. Eser KARAKAŞ

Dr. Ömer BOLAT

bir kısmını, tarımsal harcamalar noktasında Türkiye'ye yapılacak ödemelerin teşkil edeceği söylenebilir. Avrupa Birliği'nin ortak tarım politikasında uygulanan yüksek fiyat politikaları, ihracat sübvansiyonları gibi mekanizmalar ve doğrudan ödemelerle Türk tarım sektörü gelir düzeyinde ciddi bir artış sağlanacak olmakla birlikte, Türk tarımının daha mekânize ve verimliliği daha artan bir yapıya kavuşması durumunda, Türkiye çok ciddi bir istihdam kayması sorunuyla karşı karşıya kalacaktır. Tarımda uyum sağlamaya çalışırken, tarımda boşalacak istihdamın, sanayi ve hizmetler sektöründe kullanılabilmesi açısından, Türkiye'nin çok ciddi proje ve programlar geliştirmesi gerekecektir.

Türkiye'nin Avrupa Para Birliği içinde yer alması sizce hangi vadede mümkün olabilir? Türkiye tam üyelikten önce böyle bir opsiyonu düşünmeli mi? Ekonomilerin bölgesel farklılıklarının böyle derin olduğu bir ortak para bölgesinde uygulanacak tek para politikası ulusal ekonomiler üzerinde tahrip edici etkilere yol açmaz mı?

Prof. Dr. Erol MANİSALI: Türkiye, AB'nin içinde tam üye olarak hiçbir zaman yer almayacaktır. AB'nin Türkiye politikası, Türkiye'yi AB'ne tek taraflı bağlayarak himaye altına alma ve tam üyelerden ayırarak özel bir statü içine sokmaktır. Yani Türkiye, diğer üyeler gibi tam üye yapılmayacak, AB'nin himayesinde bir mavna gibi bulundurulacaktır. Yani bir arka bahçe, bir sömürge, bir manda konumuna getirilecektir. Bunu nerden anlıyoruz? Hiç kimsenin imzalamadığı, sadece San Marino ve Andora gibi kasaba devletlerinin imzaladığı tek yanlı bir anlaşmayla Türkiye bugün, AB'nin yarı sömürgesi durumundadır. Türkiye'nin dış ticaret politikası, Türkiye'nin içinde olmadığı Brüksel tarafından yönetilir konumdadır.

Prof. Dr. Eser KARAKAŞ : Bence Türkiye'nin şu anda sorunu bu değil. Kopenhag kriterlerine baktığımız zaman, siyasal kriterler, bırakınız tam üye olmak için, müzakere süreci için "olmazsa olmaz" koşul. Harfiyen yerine getirilmesini istiyorlar. Müzakere süreci başladıktan sonra da Kopenhag Kriterleri'ne uyumun yükseltilmesini istiyorlar. Kopenhag Siyasal Kriterleri'nde %100 bir noktaya gelinmediği sürece üyelik mümkün değil. Halbuki yine Kopenhag Kriterleri'nin bir bölümü olan Mastrih Kriterleri, bırakınız müzakere sürecinin başlatılmasını, tam üyelik için bile şart değildir. Türkiye bu konuda yanlış bir bilgilendirme ile karşı karşıya. Yani tam üye olmak için illaki bütçe açıklarını, milli gelirin %3'üne düşürmek zorunda değil ülkeler. Ama bütçe açıkları, kamu borcu, enflasyon, faiz oranları gibi değişkenlerde net bir iyileşme trendi yakalanması gerekiyor. İyileşme trendi yakalandıktan sonra, bırakın müzakere sürecini tam üyelikte bile bunlar istenmiyor. Zira tam üye olduktan sonra bile hiçbir ülke iki yıl geçmeden Euro'nun parçası olamıyor. Dolayısıyla tek para politikası içine girmek Türkiye'nin önemli bir hedefi olmalı. Ama bugünün sorunu değil bu.

Dr. Ömer BOLAT: Türkiye'nin ekonomik ve parasal birliğe katılımı, Türkiye'nin 2013-2015 yılı civarında AB'ye üye olacağı varsayımında bile, tam üyelikle birlikte gerçekleşmesi zor görünüyor. Her şeyden önce, enflasyon oranımızı yıllık yüzde 3'ün altına düşürmek, bütçe açığını GSMH'nın yüzde 3'ünün aşağısına çekmek, kamu borç stokunun millî gelire oranını da yüzde 60'ın altına düşürmek gerekmektedir. Ayrıca Türk Lirası'nın Avrupa Para Sisteminin döviz kuru mekânizmasında 2 yıl süreyle istikrarlı bir dalgalanma marjı içinde kalması gerekecektir. Bütün bu göstergeler açısından bakıldığında, Türkiye'nin ekonomik ve parasal birliğe, yani Maastricht Kriterlerine uyumu kısa ve orta vadede mümkün gözükmemektedir. Bununla beraber, ekonomik ve parasal birliğe katılım, tam üyelikle eş zamanda gerçekleşecek diye bir kural yoktur. Tam üyelikten sonra da bu gerçekleşebilir.

EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK: Nitekim, geçtiğimiz Aralık ayında Kopenhag Zirvesi'nde tam üyeliğe kabul edilen 10 yeni üye ülke de, ekonomik ve parasal birliğe geçmiş değildir. Muhtemelen 2004 Mayısı'nda tam üye olduktan sonra, 2007-2010'a kadar olan süreç içinde bu ülkeler de Maastricht Kriterlerine uyum sağladıkları takdirde birer birer ekonomik ve parasal birlik üyesi olup, euro-zone'a katılabileceklerdir. Tek para politikasının, milli ekonomiler üzerindeki olumsuz etkisi meselesine gelince, bu konudaki sıkıntıları hatırlamak gerekir. Bugün Avrupa Birliği'nin kendi içinde, euro-zone içinde dahi ekonomik ve parasal birliğin anahtar kuralı "istikrar ve büyüme anlaşmasının" rehabilite edilmesi noktasında çok ciddi çalışmalar vardır. Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı Romano Prodi, bundan 4 ay önce söz konusu anlaşma için "aptalca" tabirini kullandı. Aşağı yukarı son 2 senedir Avrupa Birliği ve özellikle euro-zone bölgesindeki ekonomiler çok ciddi bir durgunluk ve artan işsizlik sorunlarıyla karşı karşıya gelmiştir.

Bazı argümanlara göre özellikle bu istikrar ve büyüme anlaşmasının üye ülkelerin ekonomilerinde sürekli bütçe dengesi sağlamaya çalışarak, sonuçta durgunluğa yol açtığı şeklinde yoğun tartışmalar yer almaktadır. Bu açıdan, aslında Türkiye'nin de 2013'te tam üyelik durumunda 2015-2020'de euro-zone'a katılması durumunda, bu döneme kadar olan süreçte büyüme noktasında çok hızlı gelişme kaydetmesi gerekmektedir. Büyüme ve istikrarda çok hızlı bir gelişme kaydetmelidir ki, daha sonra euro-zone'a katılım söz konusu olduğunda, bir kısırdöngü içine girmesin.

Sizce Türkiye ekonomisi ile AB ekonomisi arasındaki en temel yapısal uyum sorunları nelerdir? Bu sorunların Türkiye'nin orta ve uzun vadeli çıkarları zedelenmeden ve ekonomi politikası önceliklerinden sapma olmadan çözülmesi nası mümkün olabilir?

Prof. Dr. Erol MANİSALI: Devletler arasındaki ekonomik ilişkiler, siyasi ve hukuki çerçevelerle birlikte mütalaa edilir. Devletler arası iktisadi ilişkiler, firmalar arası ticari, iktisadi ilişkiler gibi değerlendirilemez. Türkiye'nin AB ile olan iktisadi ilişkileri, siyasi ve hukuki altyapısı bo-

zuk ve tek yanlı olduğu için ve Türkiye'nin AB kurumları tarafından istismarına yol açtığı için sürekli kan kaybeden taraf Türkiye olmaktadır. Bunu nerden anlıyoruz? Sıralayalım; Bir: 01.01.1996'dan itibaren ortaya çıkan sonuçları, AB ile dış ticaretimiz, aleyhimize olarak artmıştır. İki: Ulusal sanayiimiz büyük zarar görmüş, raflarımızı sübvansiyonlu AB sanayi ürünleri doldurmuştur. Üç: Tarım alanında haksız rekabet sonucu büyük destekli, sübvansiyonlu Avrupa tarım ürünleri raflarımızı doldurur ve Türk sanayiini çökertir hale gelmiştir. Bugün gıda sanayiimiz çökmüş durumdadır. AB'nin çok uluslu şirketlerinin tekeli altındadır. Yoğurttan helvaya, sabundan deterjana kadar tamamen çok uluslu şirketlerin tekeli altına girmiş durumdadır. Bunların hepsi GB'nin sonuçlarıdır. Ve Türkiye böyle bir manzara ile karşı karşıyadır.

Prof. Dr. Eser KARAKAŞ: Bence temel uyum sorununu Türkiye tarımda yaşayacaktır. Bunun dışında ekonomiler arasında temel uyum sorunu yoktur. Türkiye, zaten 6 yıldır Gümrük Birliğini (altını çizerek söylüyorum) imalat sanayiinde başarıyla yürütmüştür. Gümrük Birliği'nin Türkiye için zararlı olduğunu söyleyenler yalan söylemiyorlarsa cehalet yapıyorlar. Hizmetler sektöründe de ciddi bir sorun çıkacağını zannetmiyorum. Türkiye ekonomisi, yapısal uyum sorunları açısından tarım dışında AB'ne en yakın ülkedir. Türkiye'de her şeye rağmen bir Macaristan'la mukayese edilemeyecek kadar güçlü bir Pazar ekonomisi vardır. Ve her şeye rağmen rekabet baskısına dayanma gücü Bulgaristan'la, Romanya'yla mukayese edilemeyecek kadar güçlüdür.

Siyasi yönden de ciddi bir sorun çıkacağını zannetmiyorum. Yeter ki siyasal iktidar bunu cidden istesin. Siyasal iktidar, AB'ni, Türkiye'nin toplumsal yaşamının her alanında, ekonomiden hukuka, siyasetten dış siyasete kadar her alanda yeniden yapılanma projesi olarak görmek yerine, içerdeki bazı güçlere karşı, bir anlamda hukuki bir kalkan olarak görüyorsa bu çok sığ bir yaklaşım olacaktır. Bu anlayışla ileriye gidemezsiniz. Ben maalesef bugünkü siyasal iktidarda bir parçacık böyle bir yaklaşım seziyorum. Asla 28 Şubat'ı savunmak için bunu söylemiyorum. Ama 28 Şubat'ta ciddi bir dayak yemiştir siyasal iktidar. Bunun karşısında bir daha 28 Şubat yaşanmasın diye AB'nde bir siyasal kalkan aramaktadırlar. Katılım Ortaklığı Belgesine baktığınız zaman, kısa ve orta vadeli siyasal öncelikler çok net olarak ortaya konuyor. Bir tanesi Kıbrıs sorunu. Bir tanesi de MGK meselesi, yani sivil-asker ilişkisidir. Sivil-asker ilişkilerinde özellikle MGK'nın bir "Danışma Organı" statüsüne indirilmesi gerekmektedir. Bugünkü ne hukuksal yapılanma, ne de görüntü öyle değildir. Dolayısıyla MGK'nın, Avrupa'daki benzerleri gibi hükümete dış güvenlik konularında bir danışma organı haline getirilmesi zorunluluğu vardır. Türkiye bunu yapmak zorundadır. YAŞ kararları gibi konular herhalde yargı sürecinde ortaya çıkacaktır. Kurumsal yapı olarak temel sorun, MGK'nın Anayasadaki hukuksal yapılanmasıdır. Onun dışında Türkiye Cumhuriyeti'ndeki yurttaşların zihnindeki silahlı kuvvetlere atfettiği önem, güven bugünden yarına değişecek şeyler değildir.

Dr. Ömer BOLAT: Birincisi, tabii ki ekonomik gelişmişlik düzeyi farklılığı. Bugün Avrupa Birliği, 25 bin dolar civarında bir ortalama millî gelir seviyesine sahipken; Türkiye 90'lı yıllarda abone olduğu 3 bin doları dahi koruyamadan 2001 yılı itibariyle 2.123 dolarlık bir seviyeye gerilemiştir. Bu da kişi başına düşen gelir ve yaşam standardı noktasında aleyhimize çok ciddi bir farklılık oluşturuyor.

İkincisi, Türkiye'deki ekonomik aktörler, reel sektör Avrupa Birliği'ndeki reel sektöre kıyasla gerek teknoloji geliştirme, gerek finansman yetersizliği ve maliyetinin büyüklüğü, gerekse yatırım yetersizliği gibi noktalarda Avrupa Birliği ülkelerine kıyasla oldukça dezavantajlı bir konumdadır.

TARIMIMIZ GERİ DURUMDA: Ayrıca, Türk tarımı istihdam fazlalığı, gizli istihdam, gelir seviyesinin düşüklüğü ve tarımsal altyapının yetersizliği noktalarında Avrupa Birliği'nin tarımsal yapısına kıyasla oldukça geri durumdadır. Bu açıdan, Türkiye'nin tam üye olmadan önce bu durumları düzeltmesi gerekir.

Tam üyelik süreci içinde doğan sıkıntılar karşısında AB'yi tamamen dışlayarak farklı stratejik arayışlara girmek ile alınan en küçük bir olumlu haber sonrasında sanki tam üyelik gerçekleşmişçesine bir bayram havası yaşama arasına sıkışan Türkiye-AB ilişkilerini ne ölçüde sağlıklı buluyorsunuz? Türkiye'nin, dış ticaretimizin yüzde 50'den fazlasının gerçekleştiği, tarihsel olarak önemli ilişkilerimizin olduğu AB'yi yok sayarak, söz gelimi ABD ile bölgede farklı stratejik arayışlara girmesi mümkün müdür?

Prof. Dr. Erol MANİSALI: Böyle düşünmemek gerekir. Devletler arası ilişkiler, siyahla beyaz gibi uç çizgiler arasında değişmez. Türkiye, coğrafya olarak AB'nin yanında bulunan bir konumdadır ve bu coğrafyayla geleneksel ilişkilerimiz vardır. İçine alınmasak da Türkiye'nin, AB ile normal ilişkilerini, bir İsviçre ile Norveç ilişki düzenini nasıl sürdürüyorsa bunun gibi karşılıklı çıkarları dengeleyerek yürütmesi gerekir. İsviçre'de, Norveç'de AB içinde değillerdir. Ama bu ülkeler, AB içinde değiliz diye ABD ile ya da NAFTA ile yahut Japonya ile ilişki kurmamaktadırlar. AB ile ilişkilerini karşılıklı çıkarlarına göre kurmaktadırlar. O zaman Türkiye'nin de aynı şeyi yapması gerekir. Artı başka bir şey daha yapması gerekir; Türkiye Avrupa ülkesi olduğu kadar, aynı zamanda bir Ortadoğu ve Asya ülkesidir de. Bu nedenle kendi bölgesi içinde bulunan ülkelerle de stratejik anlaşmalar yaparak ilişkilerini ge-

liştirmek zorundadır. Zaten soğuk savaş sonrasında Batı, Avrupa ve ABD olarak, Yunanlıların, Ermenilerin ta Osmanlı'dan olan taleplerini yeniden gündeme getirip, "Bunları karşıla!" diye dayatmada bulunmaktadır. Kıbrıs, Ege, Ermeni tasarıları bu taleplerin bir sonucudur. Ayrıca, Türkiye içinde ve yakın çevresinde kukla devletler kurdurarak, Türkiye'yi bölmek istemektedirler. O bakımdan, Türkiye'nin bu siyasi talepleri de dengelemek için bölgede Asya ülkeleri ile iş birliğine giderek, Batı'nın emperyalist taleplerini dengelemesi gerekmektedir. Türkiye bunu, Kurtuluş Savaşı'nda Gazi Mustafa Kemal ile Batı'ya karşı Sovyetler Birliği ile iş birliği yaparak dengelemiştir. Eğer Sovyetler Birliği, Anadolu Harekatı ile iş birliği yapmasaydı biz bağımsızlık savaşımızı kazanamazdık. Sovyetler Birliği'nden para ve silah aldık. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin bize destek verdiğini gören Batı, fazla üzerimize gelemedi. Dolayısıyla, Türkiye'nin bugün soğuk savaş sonrası Batı'nın üzerine gelmesi, eski hesapları çıkarması karşısında, aynı dün olduğu gibi yeniden bölge ülkeleri ve Asya'nın büyük ülkeleri ile Rusya ile Çin ve Hindistan ile ve yakın komşumuz olan İran ve Arap ülkeleri ile yakın iş birliğine girerek, bütün yumurtalarını koyduğu Batı sepetinden, yumurtalarının yarısını alarak bölge ve Asya sepetine aktarması, ayakta durmasının tek koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye bunu yapmazsa, Batı emperyalizminin bir arka bahçesi ve sömürgesi olacak ve yavaş yavaş eriyecektir. Bunun ilk belirtilerini bugün Kıbrıs'ta görmekteyiz.

Prof. Dr. Eser KARAKAŞ: AB ile ekonomik uyum süreci, Türkiye'nin ne ABD ile ne Ortadoğu ile, ne Kafkaslar'la daha güçlü bir ticari ilişkiye girmesine engel değildir. Daha güçlenmiş bir Türkiye'nin hem Ortadoğu, hem Kafkaslar, hem Orta Asya ülkeleri üzerindeki ticari ağırlığı daha büyük olacaktır. Türkiye'nin bu bölgede daha güçlü bir ekonomik paratoner olabilmesi için güçlü ve istikrarlı bir siyasal-ekonomik yapıya kavuşması lazım. Bunun yolu da AB'nden geçmektedir. Bu anlamda AB, Türkiye'nin Kafkaslar, Ortadoğu ve Orta Asya'da güçlü olmasının tek kapısıdır. Çok açık söylüyorum, AB dışında kalmış bir Türkiye'nin buralarda varlık göstermesi hiçbir zaman mümkün olmayacaktır. Sizin kökenleriniz Orta Asya'da diye, hiçbir ülke sizin için fazla bir şey yapmaz. O devirler geçmiştir. Buralarda varlık gösterebilmenin yolu güçlü olmaktan geçer.

Dr. Ömer BOLAT: Soruda da çok güzel bir şekilde ifade edildiği gibi, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ortaklık veya ileride muhtemel bir tam üyelik ilişkisi, bugüne kadar ciddi zigzaglar çizen bir ilişki olmuştur. Özellikle Türkiye tarafında, Avrupa Birliği tarafından gelen bir olumlu haberde, mesela Mart 1995'de Gümrük Birliği ile ilgili Ortaklık Konseyi toplantısı sonucunda, ya da Aralık 1995'de Avrupa Parlamentosu'nun bu Ortaklık Konseyi kararını onayladığı toplantı sonucunda büyük bir bayram havası yaşanmıştı.

GÜMRÜK BİRLİĞİ KAYIP SÜREÇ: Gümrük Birliği, Türkiye için ciddi bir kayıp süreç oldu. Türkiye'nin beklediği milyarlarca dolarlık yabancı sermaye gelmediği gibi, Türkiye enflasyon sıkıntısından da kurtulamadı. Türkiye, biraz önce ifade ettiğim gibi, Avrupa Birliği ile olan dış ticaretinde 7 yılda 64 milyar dolar açık verdi. Türk sanayii, Avrupa Birliği sanayii karşısında oldukça dezavantajlı şartlarla çalışmaya zorlandı. Aynı şekilde, Aralık 1999'da Helsinki Zirvesi kararı ile Türkiye'ye aday ülkelik statüsü verildiği zaman da, karar bayram havasında yansıtılmıştı. Ama bugün, o günkü kararın altına imza atan sayın Ecevit'in de kendi ağzıyla itiraf ettiği üzere 'Helsinki'de biz aldatıldık. Kıbrıs ve Yunanistan'la ilgili ihtilaflar noktasında aldatıldığımızı şimdi anlıyorum' dedi. Şimdi "Günaydın" demek lazım sayın Ecevit'e. Biz bütün bu konularda, Avrupa Birliği ile ilişkiler noktasında MÜSİAD olarak ayağı yere basan, tutarlı ve dengeli bir yaklaşım içerisindeyiz. Avrupa Birliği, Türkiye açısından önemli bir gerçektir. Dış ticaretimizin yüzde 50-51'ini Avrupa Birliği ile yaparken, ülkemize gelen yabancı sermaye ile yabancı turistlerin yüzde 65'lik kısmı Avrupa Birliği ülkelerinden gelirken, aşağı-yukarı 4 milyona yakın vatandaşımız Avrupa Birliği ülkelerinde artık 'Avrupalı Türk' olarak hayatlarını sürdürürken, Avrupa Birliği'ne sırtımızı dönmemiz söz konusu olamaz. Ancak, Türkiye'nin yapması gereken, Kopenhag Kriterleri uyarınca siyasî ve sosyal reformlarını yerine getirmek; ekonomik alanda hızlı ve istikrarlı bir büyüme ile düşük enflasyon trendi içine girmek, halkımızın ve ülkemizin ekonomik gelişmişlik seviyesini, refah seviyesini yükseltmek olmalıdır.

Bunları yaparken de, Avrupa Birliği ile olan ilişkilerdeki bütünleşme sürecinin aksamamasını sağlamak lâzım. Ancak AB ile 44 yıldır süren oyalama veya uzatmalı nişanlılık dönemi de göz önünde tutularak, Türkiye'nin özellikle bölgesindeki komşu ülkelerle, bölge ülkeleriyle stratejik ilişkilerini ekonomik anlamda, siyasî anlamda mutlaka derinleştirmesi gerekmektedir.

DENGELİ VE ÇOK YÖNLÜ BİR DIŞ POLİTİKA: Türkiye çok güçlü avantajlara, coğrafi durumu münasebetiyle çok stratejik bir konuma sahiptir. Türkiye'nin, özellikle İslâm dünyasında, Ortadoğu, Körfez, Kuzey Afrika, Kafkaslar ve Kuzeyimizde Rusya, Ukrayna ve Balkanlar ve Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri gibi bir hinterlanda sahip olmanın avantajlarından faydalanarak, dış politikasını, dengeli ve çok yönlü bir ilişkiler yelpazesinde geliştirmesi gerekmektedir. Hem, Avrupa Birliği'ne tam üye olacağız diye bir hayale kapılıp, diğer alternatifleri yok saymak yanlıştır; hem de, Avrupa Birliği bizi almıyorsa almasın, ne halleri varsa görsünler, biz de bölgemizdeki ülke ve oluşumlarla bütünleşme sürecine gireriz demek de, çok gerçekçi bir yaklaşım değil. En azından şu gerçeği bilmek lâzım; Avrupa Birliği içinde komşu ülkelerle ticaret, ortalama yüzde 50 ila yüzde 60'ın dahi üzerindedir. Keza, Amerika Birleşik Devletleri de, en büyük ticaretini Kanada ve Meksika ile yapmaktadır. Yani bütün dünyada ülkeler tabii olarak önce yakın komşularıyla ticaret yapmaktadır. Bizim ise komşularımızla dış ticaretimiz maalesef yüzde 6 seviyesindedir. Bunun yüzde 25-30'lara çıkarılması halinde, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile olan ilişkisi de daha rasyonel bir temele oturacaktır. Tek taraflı bağımlılık ilişkisi görüntüsünden de kurtulacaktır.

SEVİL ARIBAŞ
Değişim Dinamikleri

Kalite ve Yenileme İhtiyacı

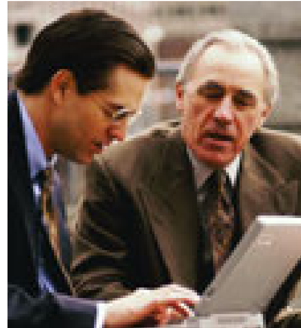
Sürekli iyileşmeyi ve bunun için de değişimden korkmamayı, müşterinin tatminini hedef alan kitle kavramı, bugün çoğu kez yanlış, eksik veya olması gerekenden daha dar kapsamda kullanılmış olsa da hemen her alanda en çok sözü edilen birkaç kavramdan biri haline gelmiştir.

Sürekli iyileşmeyi ve bunun için de değişimden korkmamayı, müşterinin tatminini hedef alan kitle kavramı, bugün çoğu kez yanlış, eksik veya olması gerekenden daha dar kapsamda kullanılmış olsa da hemen her alanda en çok sözü edilen birkaç kavramdan biri haline gelmiştir. İnsanlık, daha iyi, daha mutlu ve daha kaliteli olma uğruna çaba harcamaktadır. Daha iyi, daha mutlu, daha kaliteli kavramları göreceli ve zamanla anlamları değişen kavramlardır. 20. yy. insanını mutlu eden, tatmin eden şartlar 21. yy. insanı için mutsuzluk kaynağı olabilmektedir. Artık kalite, sonsuza uzanan ve insanları devamlı olarak peşinden koşturan tatlı bir uğraş haline gelmiştir. Değişim, gelişme ve yenilik ise bu tatlı uğraşa uzanan merdivenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada sözü edilen kalite anlayışı, sadece ürün ve hizmetlerin iyileştirilmesi olarak değil, iyileştirilebilecek bütün kavramları kapsamaktadır.

Müşteri istek ve beklentilerindeki değişme ve gelişmeler, özel şirketler ile kamu kuruluşları için kalite kavram ve kalite çalışmalarını ister istemez gündemin ilk sıralarına yerleştirmiştir. Müşteri beklentilerinin karşılanma oranı olarak karşımıza çıkan kalite, artık tüm sektörler ve kurumlar için lüks olmaktan ziyade, bir ihtiyaç hatta bir zorunluluk haline gelmiştir.

Ayrıca müşteri beklenti ve taleplerinde yaşanan gelişmeler, kalite anlayışının da gelişmesine, standartlar ve çeşitli kalite modellerinde değişiklikler yapılmasına sebep olmuştur.

Kalite yönetim sistemini uygulayan kurumlarda, Pazar payının artması, üretim ve satış hacminin yükselmesi, hata oranlarının azalması, müşteri şikayetlerinin azalması, tasarruf eğitiminin artması ve verimliliğin artması gibi olumlu göstergeler ile yönetim kalitesinin artması diğer kuruluşlar için örnek teşkil etmiştir. Bu kuruluşlar da kalite üretimi sistemini uygulamaya başlamışlardır. Böylece, kaynaklarını daha etkin ve verimli kullanıp, başarılı bir yönetim ortaya koyup müşterilerini memnun etme yolunu tercih etmişlerdir. Ayrıca bu kuruluşlar, kalitenin kurumsallaşması için de insan kaynaklarına ve eğitime gereken önemi vermeye başlamışlardır.

Burada, yürütülen kalite çalışmalarında üç noktanın altını çizmek gerekmektedir. Birincisi, önceleri özel sektörün ve hatta üretim sektöründe faaliyet gösteren firmalar kalite çalışmalarında başı çekmekte iken, bu gün artık kalite yönetim sistemi modellerinin esas olarak tüm sektörler için aynı olduğunun anlaşılmasıdır. İkinci nokta ise, kurumlar artık kalite alanında yaptıkları her olumlu gelişmenin toplumsal gelişmeye de katkıda bulunacağının bilinci ile hareket etmektedir. Zira yönetim kalitesi artan işletmeler son derece hızlı ve dinamik bir yapı göstererek ekonomiye katkı sağlamakta ve dolayısı ile de yaşam kalitesinin artmasına önayak olmaktadırlar. Üçüncü olarak da, gerek kamu, gerekse de özel kuruluşlarda kalite çalışmalarına verdiği önem son derece önemli olduğu artık tartışılmaz bir gerçek olarak karışımıza çıkmaktadır.

Tüm dünyada olduğu gibi özel sektörün yanında kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütlerinde de kalite bilinci oluşmaktadır. Zira sadece özel sektörün bu bilinçte olmasının yeterli olamayacağı açıkça ortadadır.

Yönetim danışmanlığı, bir zamanların "işletmecilik" mesleği gibi, henüz yeni bir kavram. İşletmecilik okullarında okuyanlara "Neyi işleteceksin?" gibi sorular gelirdi. Yönetim danışmanlığı için de " Ne, ama ne danışmanlığı? Yatırım danışmanlığı mı, insan kaynakları danışmanlığı mı, yoksa fabrikaların giriş kapılarındaki Danışma mı ?» şeklinde sorular açıktan açığa yöneltilmese de ifade ediliyor. Yönetim Danışmanlığı her derde deva mıdır ? Her şirketin bir yönetim danışmanı olmalı mıdır ? Bu soruların cevapları ancak önümüzdeki rekabet günlerinde pazarda ayakta kalabilen ve/veya dünya pazarlarında at koşturabilen şirketlerin hayat eğrileri incelendiğinde alınabilecektir. Yönetim Danışmanlığının genel olarak amacı, şirketlerde etkin yönetim kavramının uygulanmasını sağlamaktır. Etkin yönetim, "İyi iş yapan, değişen tüm koşullara rağmen ayakta kalabilip hayatiyetini garantileyen ve bunun doğal bir sonucu olarak iyi ve haklı para kazanan organizasyondur." İyi iş yapmak, hem teknik, hem de

Yönetim Dan››şmanl››ğ››n››n genel olarak amac››, şirketlerde etkin yönetim kavram››n››n uygulanmas››n›› sağla-

sosyal bir beceriler uyumudur. İçinde matematik ya da hesap kitap, insan ilişkileri ya da başkalarıyla iyi geçinme, motivasyon ya da teşvik ve gönüllülük, insiyatif ya da işe akıl ve gönül katma, vizyon ya da hayal etme, delegasyon ya da başkalarına iş yaptırma gibi pek çok unsur, konu, beceri ya da bilgi mevcuttur. Bu beceriler ve bilgiler zaten dünyadaki tüm insanlarda doğuştan potansiyel olarak bulunmaktadır. Bu potansiyel bilgi ve beceri temellerini (iş) performansa dönüştürebilenler, bireysel olarak ve çalıştıkları kuruluş adına başarılı olurlar. Potansiyel bilgi ve becerilerin, iş yapma/iş sonuçlandırmaya dönüştürülebilmesi, kişinin ve örgütün kendi insiyatifi, kendi çabası ile ve zaman içinde gerçekleşir. Mesela kendi isteği ile çalışmayıp zorla antreman yaptırılan, ve başarılı olmuş bir sporcu yoktur. Fakat kendi isteği ile çalışıp da başarılı olamamış sporcu da pek çoktur. Burada başarılı olamayanların özelliği bilgi ve teknik ile desteklenmemiş safi hevestir. Şampiyonların özelliği ise isteklilik ve buna ek olarak bilginin ve bilgenin temsilcisi olan antrenöre duyulan güvendir. Hiçbir antrenör şampiyon adayının yerine koşmaz, antreman yapmaz. Ama şampiyonun kuvvetli ve zayıf yönlerini, fırsatlarını ve tehditlerini analiz ettikten sonra öyle bir gelişme programı hazırlar ki; kuvvetli yönler avantaj olarak kullanılır, fırsatlar değerlendirilir, zayıflıklar dezavantaj olmaktan çıkar, tehditler ustaca savuşturulur. Cevher şampiyondadır; işlemesi antrenörden.

Antrenör, istekli ve yeteneklileri, sanki kendisi yarışı kazanacakmış gibi işler, hazırlar. O, bir yarışın değil, bin yarışın adamıdır. Sporcunun bir yarış kazandığında duyduğu gururu ve sevinci, O her yetiştirdiği şampiyon için duyar. Sporcu, kendi kaynak ve kısıtlarını öğrenirken O, binlerce sporcunun birikimiyle, bir sporcunun geçmiş, şimdiki ve muhtemel kaynak ve kısıtlarını teşhis edip sonuç geliştirebilir. İşte şirketlerin antrenörleri Yönetim Danışmanlarıdır. Yönetim Danışmanlarının sahip olmaları gereken niteliklerin başında ise; öncelikle, müşterinin problemini çözebilecek derecede bilgi birikimi gelmektedir. Yönetim Danışmanlığında meşhur bir söz vardır: “Sayılabilirleri sayınız, tartılabilirleri tartınız. Ölçülebilirleri ölçünüz.” Öncelikle bir yönetim danışmanının, bu sözü yerine getirebilecek teknik bilgiye sahip olması beklenir. Bunların yanısıra, basiret (geleceği görme yetisi) ve feraset (isabetli karar verme becerisi) ile mesleki beceri ve ahlaki prensipler de çok önemlidir. Çünkü Profesyonel yönetici veya müteşebbis bu unsurların hepsini bir arada bulamadığı danışmandan, yönetim yönüyle faydalanmaz; hatta faydalanmak istemez.

Bilmediklerinizi Bir Bilene Danışın

Günümüz dünyasında teknolojik değişim ve global rekabetin öncülük ettiği küresel değişim faktörleri, uluslararası ekonomik dengeleri olduğu kadar iş dünyasının da genel çehresini sürekli bir değişikliğe uğratmaktadır. Değişim çoğu zaman bizden bağımsız olarak gerçekleşir. Beraberinde tehditler ve fırsatlar getirir. Öncelikle hızlı değişim, bu değişime ayak uyduramayan organizasyonların varlıklarını ciddi bir şekilde tehdit etmektedir. Üstelik organizasyonların bu acımasız rekabet ortamında sadece değişimleri izlemesi yetmemekte, değişimlere öncülük etmeleri de gerekmektedir.

Bilgi toplumunda rekabet gücü sermayeden çok bilgiye dayandığı ve bilgi de inanılmaz bir hızla değiştiği için, organizasyonların şu anda çok güçlü olmaları, yarın da aynı güce sahip olacakları anlamına gelmemektedir. Nitekim ABD'de ilk beşyüz firma arasına giren firmaların tarihsel süreç içerisinde gelişimleri izlenirse, son yıllarda bu listede önemli değişimlerin olduğu görülecektir. Bu da gösteriyor ki, (istense bile) ömür boyu çalışılacak organizasyon bulmak giderek zorlaşmaktadır.

Değişimin yarattığı bu kaos ortamında organizasyonların yapması gereken; tehditleri fırsatları görebilmek ve değerlendirebilmek değişikliklere ayak uydurmanın ötesinde, değişimin anahtar faktörlerinin süreç içindeki yönelişlerini, yani değişim dinamiklerini yönlendirmektir. Değişim dinamiklerini yönetmenin temel kuralları ise; dünün ve bugünün yöntemler, süreçler ve sonuçlarıyla sorgulanması, geliştirilmesi, sistemleştirilmesi ve sürekli revize edilmesidir. Değişim dinamiklerinin yönetilmesi, kuruluş içinde öncelikle tepe yönetiminin veya kurucuların insiyatifleri ile kararlaştırılmalıdır. Bu noktada önemli sorumluluğu olan yöneticilerden beklenen ise bu değişime ve rekabet ortamına uyum sağlamaları, kendilerini geliştirmeleri, kurumlarına ve çalışanlarına yeni stratejiler belirlemeleri ve onları değerlendirmeleridir. Bu nedenle, üst düzey bir yönetici; hem tüm bu beklentilerin üstesinden gelebilmek hem de kariyerine daha iyi odaklanabilmek ve sağlıklı bir iş-yaşam dengesi kurabilmek için sorunlarını dinleyecek, gerektiğinde onu eleştirecek ve doğru kararı almasında yardımcı olacak birine ihtiyaç duymaktadır.

Üst yönetime destek verme ve değişim dinamiklerinin yönetim sürecini örgütleme ve yönlendirme görevi; değişim ajanı veya katalizörü rolünü benimseyen bağımsız yönetim danışmanlarınındır. Fikir üretme, planlama ve uygulama desteği ile işletmede varolan potansiyeli güçlendiren ve harekete geçiren yönetim danışmanları, kuruluşun dışındaki kişiler olmalarının avantajıyla mevcut duruma objektif yaklaşabilmekte ve kuruluşun acil ihtiyaçlarını bağımsız bir gözle teşhis edebilmektedir. Yönetim danışmanlığı, objektif bir göz olmanın ötesinde, etik ve gizlilik ilkelerine bağlı olarak yürütülmektedir. Bu nedenle danışan-danışman ilişkisi, karşılıklı güvene dayalı bir anlaşmadır. Bu anlaşmaların yaygınlaşması, konusunda uzman danışmanların rehberliğinde rotasını belirlemiş güçlü ve geleceği olan firmaların artmasını sağlayacaktır.

EDİBE SÖZEN
İ.Ü. İletişim Fakültesi

Türk Zamanı

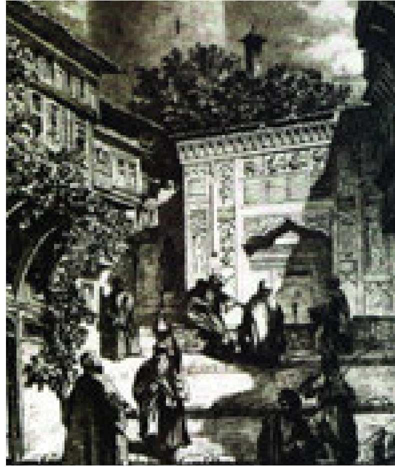
Gerçek, zamanın ruhunu kavramaktır

Alman filozof Hegel ''gerçek, zamanın ruhunu kavramaktır '' der. Gerçek ve zaman arasındaki karşılıklı ilişki, bir paylaşım sürecidir aynı zamanda.

Alman filozof Hegel "gerçek, zamanın ruhunu kavramaktır " der. Gerçek ve zaman arasındaki karşılıklı ilişki, bir paylaşım sürecidir aynı zamanda. Küreselleşme çağında, zaman artık sadece gerçeklikle paylaşılan bir ortak süreç değil, aynı zamanda bir hipergerçeklik kurgulaması. Küresel- yerel ayrışması, fast-food toplumunun yaygınlaşması, fantazi ve gerçekliğin birbirine karışması, internet dünyasının hayatın vazgeçilmez bir enformasyon ve bilgi kaynağı haline gelmesi, web siteleriyle 'tanıma' ve tanınma' sürecinin hız kazanması, elektronik donanımlı yeni mekanların oluşumu, kitlesel göçlerle kent yoğunluklarının değişimi zaman ve gerçeklik ilişkisini de altüst etmiştir.

Zaman, Alman tarih felsefecisi ve hukukçu C.Schmitt'in tanımıyla bilinen dünyanın ötesine giden bir dilimi varsaymaktır. Entellektüel kardeşi Hobbes'un imajındaki insan korkusu üzerine temellenmiş devlet metaforu olarak Leviathan'ı yorumlayan C. Shmitt, bu metaforu zaman ile değerlendirir ve normallik ölçütünde, Leviathan'ı egemenlik ile eşdeğer kılar. Schmitt'den yola çıkarak, egemenlik, zamanı üretme özelliğine sahip olmaktır, denebilir. Hangi devlet, hangi toplum olursa olsun egemen olan zamanı üretendir ya da zamanı üretenler, ancak egemen olanlardır.

Dünya tarihine bakıldığında, Osmanlılar 16. yüzyılın egemenlerindendir. Yani 16. yüzyıl denen zaman kesitinin üreticilerinden. Tarihteki bu zaman Türk zamanıdır. Sadece bürokratik ya da askeri güç anlamında değil, gündelik hayatta üretilen zaman da Türk zamanının izlerini taşır. Schriber'in Türklerden Kalan..., ve M.Spohn'un Herşey Türk İşi adlı eserlerine bakıldığında, Avrupa'da Türk zamanının kalıcı izlerine rastlanır: "Habeşistan'da Kafa'dan geldiği bilinen kahvenin ilk durak yeri İstanbul'dur. Avrupa'ya geçişi, 1683'de Türk Ordugahı'nda gizli ulak görevini üstlenmiş Koltschitzky'nin Türk ganimetleri arasında kahve çuvallarını da Viyana'ya taşıdığı ve Viyana'nın ilk kafesi ' Mavi Şişe'yi kurduğu söylenir". İlerleyen yıllarda, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı duyulan korku, toprak kayıplarını müteakip azalmakla beraber, Türk zamanı egemenliğini korumuştur. Türk tarzı mobilya ve kumaş desenleri ortaya çıkarken, Türk köşkleri model alınarak bahçe içlerinde küçük evcikler yapılmış, hatta bazı zenginler bahçelerine kurdukları 'yapay harabeler'in yanına minareleriyle beraber camiler de yaptırmışlardır. Türk zamanının etkisi sahnelere de yansımıştır. Beethoven'ın 'Türk Marşı', Mozart'ın müzikli oyunu 'Zaide' ve özellikle de 'Saraydan Kız Kaçırma' operası, Rossini'nin "Türkler İtalya'da' ve 'II:Mehmet' adlı eserleri, Johann Strauss'un 'Çingene Baron' adlı opereti türünde Osmanlıyı konu edinen edebi ürünler, 1916'da Leo Fall'ın bestelediği 'İstanbul Gülü'ne kadar uzanır.

Türk zaman», tarihimizde kesintiye uğram»ş bir gerçekliktir. Türk zaman»n» kabul etmek tarihi kabul etmektir.

1699 Karlofça Antlaşmasıyla kaybedilen ilk

toprak, sadece Osmanlı'nın daralan egemenliğini değil, aynı zamanda Türklerin zaman üretimini de kesintiye uğratmıştır. 1900'lerin ortalarına kadar verilen mücadele, zamanı üretemeyen bir zihniyetin ağır ve yoğun mücadelesidir. Bugünkü yorumuyla küresel gücü elinde bulunduran Osmanlı, bölgesel gücünü de kaybetmeye başlamış ve taşra/yerel meselelerin çözümüne odaklanmıştır. Mekansal akrabalıklar (Balkanların kaybı, Kafkasya'daki kopmalar, Ortadoğu'da kaybedilen imtiyaz) çözülmüş, bir paylaşım süreci olarak zaman kesintiye uğramıştır.

Bir İtalyan sefirinin tanımında olduğu gibi, "düşünce ve amaç birliği" ne dayalı Osmanlı devleti tanımı özelliğini yitirmeye başlamıştır.

Türk zamanı, tarihimizde kesintiye uğramış bir gerçekliktir. Türk zamanını kabul etmek tarihi kabul etmektir. Türk zamanını üretemeyenler kimlerdir? Başta tarihi reddeden bulundukları hale sıkı sıkıya sarılan statükocular, ikincisi zamanın ruhunu gerçekle ilişkilendirmeyerek, iktidar düşüncesini satükocuların yanında olmak şeklinde algılayanlar, üçüncüsü egemenlik anlayışını yorumlamaktan korkan ve bunu felsefi sorun olarak görmeyenlerdir.

Bir Soğuk Savaş siyaseti olarak küreselleşmeyi, 80'sonrası yeni sağ hareketle yakalayan Türkiye, maalesef ki yaşadığı tecrübelerle, küresel krizi yaşayan ülkeler arasına girmiştir. Mekan-zaman boyutunda zamanı önceleyen küreselleşme, açıktır ki, gerçekliği kazananlar ve kaybedenlere indirgemiştir. Kazananlar ve kaybedenler açısından küresel dengenin kabaca dağılımı şöyledir: Kazananlar Pasifik Kuşağı denen Doğu, ve Güney Doğu Asya ülkeleri, varlıklı insanlar, kar nosyonu, yetenekli işçiler, küreselleşmeye uyum sağlayan firmalar, teknik uzmanlar, kredi verenler, kamu hizmetlerine bağlı olmayanlar, büyük şirketler, erkekler, uluslararası pazarlar ve küresel kültürdür. Kaybedenler ise, Afrika, Latin Amerika, işverenler, malvarlığı olmayan insanlar, ücretler, yeteneksiz işçiler, kendini yenilemeyen işçiler, birincil üreticiler, kamu hizmetine bağlı olanlar, küçük işletmeler, kadınlar, yerel cemaatler ve yerel kültürlerdir.

Küreselleşme sürecinde- gerçeklik ve hipergerçeklik durumunda -Türk zamanı, açıkça bir mitik zamandır. Siyaset, özellikle de devlet siyaseti, egemenlik misyonunun statükocuların elinden aldığı, tarihiyle barıştığı ve zamanı gerçeklikle bir ortak süreç olarak gördüğünde, yaşadığı olağanüstü hale karar veren durumuna geçecektir. C. Shmitt'in ifadesinde olduğu gibi, " egemen olan, olağanüstü hale karar verendir".

İBRAHİM ETHEM GÖREN

Dârülaceze...

Herkesin Evinin İhtiyarları

Dârülaceze... Kendi kendine bakamayan ya da bakacak kimsesi olmayan yaşlıların, terk edilmişlerin, kimsesiz bedensel özürlülerin ve 0-6 yaş grubundaki sahipsiz çocukların evi. Şehrin; İstanbul'un orta yerinde, biçarelerin barındığı sıcak mekân... Burası, acizler evi... Burası, Dârülaceze...

Dârülaceze... Kendi kendine bakamayan ya da bakacak kimsesi olmayan yaşlıların, terk edilmişlerin, kimsesiz bedensel özürlülerin ve 0-6 yaş grubundaki sahipsiz çocukların evi. Şehrin; İstanbul'un orta yerinde, biçarelerin barındığı sıcak mekân... Burası, acizler evi... Burası, Dârülaceze... Dârülaceze'ye yolu düşenleri, kapıdaki kitabede, heybetli bir san'at; celi sülüs, nefis bir hat istifi karşılar: Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Şehremaneti Dârülaceze.

Azmî ketebeli, Hicrî 1312 tarihli bu yazının hattatının (Hamid Aytaç) kaderi ve kederi de Dârülaceze'nin sakinlerinin kaderi ve kederi gibi yalnızlık olmuş. Her neyse... Asırlık, devasa bir kimsesizler evi burası.

Darülceze'nin kısa hikâyesi

Her yerin bir hikâyesi olduğu gibi, buranın da bir hikâyesi var. Kökü, 106 yıl öncesine ulaşan bir hikâye... İstanbul'daki yardıma muhtaç kimsesiz çocukların muhafaza altına alınıp, zanaat sahibi olmaları; sakat, kimsesiz kadınların, erkeklerin ve hasta kimselerin barındırılarak, tedavi edilmesi amacıyla 1895 yılında Sultan II. Abdülhamid'in fermanı; Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın gayretleri sonucu temelleri atılan Dârülaceze dört yılda tamamlanmış. Padişah kadar Sadrazam da inşaatın maddi yükünü omuzlamış.

Okmeydanı'nda 28.500 metre karelik bir arazi üzerine kurulan Dârülaceze'de altı aceze pavyonu, erkek ve kadın hamamları, mutfak, çamaşırhane, fırın, çocuk yuvası, cami, kilise, havra ve morg bulunuyor.

Dârülaceze'de barınanların meslek ve zanaat öğrenmesi için açılmış atölyelerde, acezeler tarafından yıllardır halı, kilim ve çorapla birlikte tabii ki yalnızlık da dokunuyor.

Kitabede şehremaneti yazıyor, demiştik. Böyle yazdığına bakmayın, yahut bu güzel yazı sizi yanıltmasın! Dârülaceze artık İstanbul şehremanetinin elinde değil, vilayet emanetine tevdi edilmiş. Şehremanetine bu emanet belli ki ağır gelmiş!

Her yerin bir hikâyesi olduğu gibi, buran»n da bir hikâyesi var. Kökü, 106 y»l öncesine ulaşan bir hikâye...

Uzun yıllar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından döner sermaye ile idare edilen Dârülaceze, yakın zaman önce el değiştirerek, İçişleri Bakanlığı'na bağlanmış. Şimdilerde mülhak bütçe ile İstanbul Valiliği tarafından yönetilen Dârülaceze, hamiyetperverlerin maddi destekleri, gayrı menkul kiralarından elde edilen gelirler ve bağışlarla ayakta duruyor.

Yüz yılı mütecaviz Dârülaceze tarihinde, yeni doğmuş bebeklerden kimsesiz yaşlılara kadar 70 bine yakın biçare insan, bu müessesede barınmış, hayat sürmüş. Günümüz Dârülacezesindeyse 570 muhtaç insan; 570 farklı dünya barınıyor.

Şefkat kapısı Dârülaceze

Doların hâki yeşilinden başka renklerle nadir ilgilenenlerin Abdülhamid Han'ın gönülevini imar eden ışığa ihtiyacı var!

Abdülhamid Han, cemiyette hasbelkader acz içine düşenleri bir parça huzura kavuşturmak için; biçarelerin, ömürlerinin kalan kısımlarını üzerine yağmur damlamayan mekanlarda geçirtebilmek, sakat ve kimsesiz çocukları muhafaza altına almak için tesis ettiği Dârülaceze'nin devasa kapısından kimler gelmiş, kimler geçmiş... Kimseleri kalmamış Paşa hanımlarından Rus prenseslerine; emekli devlet adamlarından meşhur bestekârlara; cami önlerine terk edilen bebeklerden Bosnalı çocuklara kadar hemen herkese şefkat eline uzatmış Dârülaceze.

Dünya tarihinde benzerine az rastlanılır bir kadirşinaslıkla gayrimüslimler de ihmâl edilmemiş Dârülaceze'de.. Abdülhamid Han bu kişileri acizlerin evine almakla vazifesini ikmal etmemiş; onlar için kilise ve havra da in-

şa ettirmiştir. İşte, hadisenin bu noktası çok mühim. Ortadoğu'da her gün "insan" öldürenlerde zaten yok; sözde insan haklarının "cengaver" savunucuları, medeniyette inkişâf etmiş batı devletlerinin ileri gelen yöneticilerinde de bu hassasiyeti kavrayabilecek bir "yürek" yok!

Ecdadımız, dul kadınlar için imârethaneler, öksüz ve yetimler için iâşe ve iskân yerleri tedarik ederken, Batı adamında ve onların bizdeki uzantıları durumundaki bir kısım akl-ı evvellerde hâlâ bu hoşgörüyü, hamiyetperverliği kavrayabilecek idrakten herhangi bir eser yok!

Velhasıl, her milletten, her dinden çaresiz insana kucak açmış bu şefkat kapısı. 106 yıldır fasılasız olarak, aciz duruma düşmüş olanların yârı ve yâranı olmuş. Ev olmuş onlara, üzerlerini örtmüş. Aş olmuş onlara medcânen. Gönül evi, huzur evi olmuş, biçare yüreklere.

Cemiyetin orta yerine yerleştirilmiş, zaman ayarlı tahrip kalıplarının mütemadiyen patlatılmasından beri, aile müessesesinde ciddi çatırdamalar peydâ oldu. Maddeye endeksli günlük hayatta koşuşturmacanın ötesinde bir kaygı istenmiyordu çünkü. En iyi korunan kalelere hapsettiler tesanüdü, paylaşmayı, tevekkülü. "Komşulara hatır soran, sıra sıra terlikler" içerilere çekildi! Diriler bir yanda dursun, ölülere kalmadı hürmet! "Çıkar"ın içinden çıkamaz olduk! Bu vasatta güçsüzler, acizler ve kimsesizler kendi hallerine; büsbütün yalnızlığa terk edildi. Bu düşkün insanlar ne yapacaktı? Ne yapabilirdi? Yahut biz ne yaptık, neler yaptık onlar için? Bu insanların mesulü biz değil miyiz? Cemiyet değil mi? "Biz attık onları sokağa; düşürdük ayağa!" Ceplerimize uzatamadık pamuktan ellerimizi. Cemiyetin herkese kapalı, yalnız nefislerimize açılan koridorlarında dünya sevgisi yükledik de yüreklerimize, kabre götürecekmişçesine, acezelerin feryatlarını işitemedi kulaklarımız.

Acezelerin küçük bir kısmı, bahtlı olanları(*) Dârülaceze'ye sığındı. Darülaceze de onlara kucak açtı/açıyor. Toplumun bunca açmazları içerisinde kendilerine açılan yalnızlık ve huzur kapısı olarak sığındıkları bu şefkat müessesesinde, hayatlarının kalan son demlerini sükun içinde geçirerek, bir tatlı huzur almak, onların da hakkı değil mi?

Herkesin evinin ihtiyarlarının halet-i ruhiyesine dair...

Acezelerin küçük bir k»sm», bahtl» olanlar» Dârülaceze'ye s»ğ»nd». Darülaceze de onlara kucak açt»/aç»yor. Toplumun bunca açmazlar» içerisinde kendilerine aç»lan yaln»zl»k ve huzur kap»s» olarak s»ğ»nd»klar» bu şefkat müessesesinde, hayatlar»n»n kalan son demlerini sükun içinde geçirerek, bir tatl» huzur almak, onlar»n da hakk» değil mi?

Serin esen rüzgârlar, yeşilin bütün tonlarının bulunduğu ağaçların yapraklarını bir bir eder dallarından. Hayatın nevbaharının hazan bahçelerine dönüştüğü bir iklimdir sonbahar. Yahya Kemal, "Günler kısaldı Kanlıca'nın ihtiyarları/Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları" mısralarını kağıdın sarımtırak yüzüne kondururken, aynadan dersini almış bir ruhun rahatlığını yaşamaktadır.

Sonbaharın gelip çatmasıyla, yaz mevsiminin insan ruhuna sürur veren ahengi yokoluverir. Sonbaharın, yazın ve ilkbaharın meyvelerini hasada uğratmasına benzetilir çoğu zaman ihtiyarlık mevsimi.

Toprağın bağrında kıvrıla kıvrıla yer kabuğuna doğru uzanan fay kırıkları misali kırışıklıklar, hürriyetlerini ilân eder, yorgun nâsiyelerde. Tecrübelerin iz düşümleri olarak telakkî edilebilir, belirli bir perspektifle yüz bölgelerinde ilerleyen kırışıklıklar. Yorgun ellerde beliren benekler, saçlardaki aklar ve yüzlerdeki kırışıklıklarla gelip çatar ihtiyarlık mevsimi. Bu mevsim, beraberinde herkes için farklı hissiyatı da getirir.

Dârülaceze'nin ihtiyarı olmak veya kendi evinin değil; "herkesin evinin ihtiyarı" bulunmak, başlı başına bir hüzün girdabına dönüşür yalnız yüreklerde. Başlı başına bir hüzün ve yapayalnız bir gariplik...

Ununu elemiş ihtiyar yürekler, her şeyleri olarak düşündükleri "uzaktan" akrabaları tarafından taşınırlar acizlerin evine. Bu demde acezeler, akraba kelimesi ile akbaba kelimesi arasında ses benzerliğinin dışında başka münasebetler de aramaktadır. Devletin ciddiyetten taviz vermeyen, âmir yüzü, kirli sarı renklere bürünmüştür artık, Dârülaceze'nin asırlık duvarlarında. Beraberlik içinde büyüyen yalnızlıklar diyarının mensubu olmak böyle başlar umumiyetle.

Cesamet abidesi olarak heybetle duran bahçe duvarlarının içerisinde volta atan ihtiyarların can evlerinde kaynayan sızıların âhı, Zühâl Yıldızı'na kadar yükselir. Yüzleri, itilmişliğin kederinden abanozlar gibi kararır. Bu demde, işaret parmaklarıyla orta parmakları arasında tutmaya zar zor mukayyet olabildikleri cigaralarını ciğerlerine bir nefeste öyle çekerler ki gözlerine yaşlar akın eder.

İhtiyarlık evinin sakinlerinin yorulmuş gözlerine dikkatlice baktığınızda, koyu mavi okyanus sularının arasında bir adacığa dümen kırmış, bahtsız küçük yelkenlilere şahit olursu-

nuz. İhtiyarların lügatindeki her iki kelimelerinden hemen biri, felek ile âlakalıdır... Bıkkınlık ifadeleri dökülür dudaklarından.. Lisân-ı halleriyle, kimselere yâr olmayan iğreti dünyadan usandıklarını, artık onun zahmetinden kurtulmak istediklerini tekellüm ederler.

Hemen her mekânda olduğu gibi, bu acizlerden teşekkül etmiş büyükçe evde de mutluluğun ayrı; hüznün ayrı renkleri vardır. Bir aceze, mutluluğu, Kazasker istifleriyle müzeyyen caminin duvarlarında yankı bulan "Hayyaalelfelah" nidalarında bulmuş ve imamefendinin hemen ardında cemaat olmuştur. Bir başkası, tesbih tanelerinden dökülen "estağfirullah"ın verdiği hazzı, "Şeker" bayramlarında devlet zevatı tarafından hatırlanmanın verdiği mutlulukta kıyas etmekte; tesbihin geride kalan tanelerini bu minval üzere döndürmektedir. Bir diğeri, kocaman şehremaneti hapörlerinden yankılanan musikinin ritmine kaptırmıştır kendini. Hülyalarını; hülyalarını değil; hasretini, hasretinin de ötesini avutmaktadır aslında dinlerken can ocağında yangınlar çıkaran Hicaz şarkıyı. Nasıldı? "Bir bahar akşamı rastladım size/Daha önceleri neredeydiniz?"

Sultan Hamid'in yadigârı, asırlık servilerle ünsiyet çoktan kurulmuştur. Nitekim, ağaçlarla yakınlık tesis etmenin zamanı gelmiştir. İhtiyarlar, kimi zaman ağaçların dost bakımından daha bahtlı olduğunu da düşünmektedir. Gök yüzüne doğru dal salmış ağaçların, rüzgârlarda titreşen yaprakçıklarının çıkardığı hışırtılarda dindirmek isterler romatizma ağrılarını.

Günün ayrı, gecenin ayrı, bayramın ayrı bir hüznü vardır acizlerin evinde. Tabii ki ölümün de apayrı bir hüznü bulunmaktadır. Etrafa gölgesi dökülen bir dostlarının, sohbet arkadaşlarının, yeryüzünden eteğini çekerek, son nefeslerini tamamlamasıyla geceyi morgda geçirmesi, bîtab kalplere Şubat zemherisi gibi işleyiverir. Bir kadim dostun daha eksilmesiyle birlikte, koğuş sakinleri için, uzayan

Dârülaceze

Beton avlunun içinde
Bir çiçeğe eğildim
Güneş onu soğutmuş
Hayretle irkildim
Senin yaprakların nerede
Yalnızlık zordur dedim
O boynunu büktü
Ben biraz daha eğildim

Suyunu kim veriyor her sabah
Kimler gelip geçiyor
Çiğnemeden yanından
Her günün böyle mi bitiyor
Bu gün farklı kalk hadi doğrul
Bu gün bayram dedim
O boynunu büktü
Ben biraz daha eğildim

Demek fayda etmiyor
Güneş hava su
Demek farketmiyor sana
Bayram seyran
Ama yeniden yeşermen için burası
Gülmen savrulman
Belki yeniden kollarını sıvaman için
Burası Dârülaceze burası senin yuvan

Selim Emre

gecelerde akrep ile yelkovan arısındaki kovalamacanın bir hükmü kalmaz gayri! Kimselere sır vermeyen, yaşlı duvarlarda ve tavan aralıklarında koridor bulan "ah"ların "a"ları yüz binler çeker artık. Sonrasında da tabldota uzanan kaşıkların parlak iç yüzünde uzayan burunları seyretmek işkence halinin devamı olur.

Önünde, hazır kıta bekleyen muhafız bölüklerinin "Emredersiniz komutanım" haykırışları kulaklarında yankılanan emekli bir albayın gönlünde, yaşanmış ihtilâllerin en soğuk yüzü dalgalanmaktadır. İhtiyarlar evinde yalnızlık, hüzün ve acziyet dalgalanmaktadır her daim.

Acziyet, yüreklere sımsıkı yapışan hırsların sentetik sökücüsü hüviyetine bürünerek; ihtiyarları toprağın mahiyetine yaklaştırır. Artık, onların gözbebeklerinden içerilere yavaş yavaş akın eden toprak kokularıyla, padişahlık aynı kefede tartılmaya başlar.

Zamanın sert esen rüzgârları bir zamanların erguvan renkli yanaklarını soldurmuş, dört haftalık hilâl parlaklığındaki nasiyeleri karartmıştır.

Güneşin üzerine emaneten çekilen koyu lacivert perdelerin, müezzinlerin nidalarıyla usul usul aralanmaya başlamasından sonra, ihtiyarlık evinin sakinlerinin gözlerini bir mahmurluk kaplar. Bu mahmurluğu bir nebze gidermek, yalnızlıklarını paylaşmak için kimsesiz ihtiyarlar, tanımadıkları ziyaretçilerini, sizleri/bizleri bekliyorlar her daim. Onların yeri Dârülaceze. Bizim yerimiz neresi? Sizin yeriniz neresi?

(*) Nüfus hüviyet cüzdanı olmayanlar, 18 yaşından büyük, öğrenci veya asker olmayan erkek çocuğu bulunanlar, birbirlerine bakabilecek karı-koca durumunda olanlar anne ve babası bulunanlar, bulaşıcı hastalığı olan kimseler, akıl hastaları, veremliler, cüzzamlılar ve kanserliler ile alkol ve uyuşturucu alışkanlığı olanlar Dârülaceze'ye kabul edilmemektedir.

Doç. Dr. FETHİ GEDİKLİ

1007 tarihinde İstanbul'daki Avrupa Tüccarı

Daha önceki yazılarımızdan birinde yabancıların Osmanlı ülkesindeki ticari faaliyetlerine kısaca değinmiştik. Bu yazıda da yine 1007/1598-1599 tarihli bir Galata mahkeme defterinden derlenen malzeme çerçevesinde Osmanlı memleketinde faaliyet gösteren yabancı tüccardan söz edeceğiz.

Daha önceki yazılarımızdan birinde yabancıların Osmanlı ülkesindeki ticari faaliyetlerine kısaca değinmiştik. Bu yazıda da yine 1007/1598-1599 tarihli bir Galata mahkeme defterinden derlenen malzeme çerçevesinde Osmanlı memleketinde faaliyet gösteren yabancı tüccardan söz edeceğiz. Bu sicilde karşılaştığımız tacirler İngiliz, Venedikli, Dubravenedikli ve Hindli idiler. Aşağıda defterimizdeki bu kişilerle ilgili kayıtları teker teker ele alacağız; sonda da biri Dubravenediklilere ticari kolaylıklar sağlayan bir ferman, öteki de Hindli ve Venedikli bezirganlar arasındaki alış verişi kaydeden iki belgenin aslını ve sadeleştirilmiş halini vereceğiz.

Konuyla ilgili 7 adet belgeden ilkinde Oterlet(?) ve Franca balyozu olan Yona veled-i Erdedec(?) adlı bir İngiliz, mahkemede Andon Liyora adlı başka bir İngiliz'i vekil tayin etmişti. Vekilin görevi müvekkilinin Selanik Yahudilerinden Musı Merne(?)deki karzdan olan ve hüccete bağlanan 3009 adet kâmil kuruşunu ve 30 akçe hakkını tahsil etmekti. Vekil tayin edilen Andon, bundan başka müvekkilinin Yusuf ve Kasro(?) isimli Yahudilerde gene mahkeme kararına bağlı olan 80 adet fıçı zeytin yağı bahasından doğan alacağını ve ayrıca sair insanlarda olan haklarını tahsil edecekti (evaili Rebiülahir 1007/20-29 Kasım 1598) . İstanbul'da aynı zamanda Oterlet ve Franca'nın elçiliği görevini üstlenmiş olan İngiliz tüccarının Selanikli Yahudide olan alacağı 3009 kamil kuruş ve ilave 30 akçe önemli bir meblağdı. Fakat bu büyük alacağın alış verişten değil de ödünç ilişkisinden kaynaklandığının bildirilmesi ilginçtir. Oterlet ve Fransa (Franca) balyosu olan İngiliz'in diğer iki Yahudide 80 adet fıçı zeyt yağından (zeytin yağı) doğan alacağının miktarı belirtilmemiştir. Ayrıca bu İngiliz'in üçüncü kişilerde de alacakları olduğu anlaşılıyor. Burada Franca'nın ve soru işaretiyle Oterlet diye okuduğumuz yerin neresi olduğunu bulamadık. Oterlet ve Franca balyozu kaydı olduğuna göre İtalya devletçiklerinden olabilirler. Bilindiği gibi, İtalyanca "bailo" kelimesinden gelen balyos/balyoz, eskiden İstanbul'daki Venedik elçisine verilen unvandı. Bazen bu kelime l ve y harflerinin yer değiştirmesi sonucu balyos şeklini de alırdı.

Defterimizde sözü edilen ve Galata'da oturmakta olan İngiltere tüccarından başka bir kimse ise Cevan Gazo idi. Cevan'ın vekili olan Yakumi veled-i Anton'un mahkemede söylediğine göre, Sakız'dan Coduka veled-i Liyo isimli bezirgan Mustafa Reis ibn-i Abdullah'ın gemisiyle Cevan Gazo'ya 152 adet çelik, 91 kantar 28 lodra gelen 3 sandık kalay, 1 varil bal, 1 fıçı pirinç tel, her balyası 12 beseto kıymetli 2 balya karziye çuka, ikisi 12 beseto eden 2 balya küçük kırmızı çuka karziye, 4 kantar 44 lodra gelen 8 balya çûb-ı çini ve 30 varil havyar göndermişti. Mustafa Reisin elinde, taşıdığı malların ne ve ne kadar olduğuna ve kim tarafından kime gönderildiğine dair Sakız kadısı Mevlana Sinan Efendi tarafından verilen bir belge de vardı. İngiliz taciri Cevan'ın vekili, söz konusu malları Mustafa Reis'ten teslim almış ve 67 altın sikke tutan navlını (taşıma ücertini) da reise ödemişti (evasıtı Şaban 1007/9-18 Mart 1599). Sakız'dan malları gönderen Coduka'nın hangi milliyetten olduğu tasrih edilmemiş ancak bu kişi de bezirgan diye nitelenmişti; bu ifadeden onun da büyük bir işadamı olduğu anlaşılmaktadır.

Taşınan mallar ise çelik, kalay, pirinç tel gibi madeni eşyalar, bal ve havyar gibi yiyecek maddeleri ve karziye çuka, küçük kırmızı çuka karziye gibi giyecek eşyaları idi. 4 kantar 44 lodra miktarındaki 8 balya "çûb-ı çini"nin ne olduğunu baktığımız kaynaklardan öğrenemedik, ancak sarılmış ve bağlanmış ticaret malları anlamında kullanılan bir tabir olan "balya" ile ölçüldüğüne göre onun da giyim eşyası olduğu çıkarsaması yapılabilir. Bu arada bir ölçü birimi olan kantar 56.443 kiloya

Bu sicilde karş»laşt»ğ»m»z tacirler İngiliz, Venedikli, Dubravenedikli ve Hindli idiler.

tekabül etmektedir . Lodra kelimesi de "Kamus-ı Türki"de (s. 1247) "litre, libre ve rıtl" diye karşılanmıştır. Diğer yandan, Osmanlı Devletinde havyar İstanbul'a esasen Karadeniz limanlarından gelmekteydi, burada ise Sakız'dan da geldiği anlaşılmaktadır.

Daha evvelki yazılarımızın birine Venedik elçisinin padişahtan dileğini konu etmiştik . Gerçekten, Galata kadılığı 191 sayılı sicilinden alınan 1008/1600 tarihli III. Mehmed'in saltanatı sırasında ısdar edilen bir fermanda Venedik'ten İstanbul'a mal taşıyan barçalardan yolsuz şekilde alınan gümrük resimlerinin önüne geçilmesi emredilmişti. Fermana göre Kanuni'den beri Venedik'ten mal getiren gemilerden sadece gümrük resmi alınmakta, gemiler İstanbul'dan boş veya mal yükleyip giderlerse icazet belgesi ve boş belgesi veren gümrük eminine gidiş ve selametlik parası diye ayrıca 300 akçe ödemekteydiler. Bu vergiler ahidname ve kanun-ı kadim gereği alınırlardı. Fermanın sadır olduğu devirde gümrüklere karmaşa hakimdir ve herkes gelen gemilerden bir şey koparmak için birbiriyle yarış halindedirler. Bu sebeple, Osmanlı ülkesine mal getiren yabancı gemiler caydırılmış olmakta ve ekonomi zarar görmektedir. Padişah tarafından gelişte gümrük ve dönüşte maktu 300 akçe dışında gemilerden başka ad altında vergi alınmaması sıkı sıkı emredilmişti.

Burada yeni yayımladığımız belge ise bir yıl kadar daha eski tarihlidir ve biraz evvel sözü edilen ferman İstanbul ve Galata kadılarına hitaben yazılmış ve İstanbul'a mal getiren Venedik gemileri söz konusu edilmişken, bu yeni ferman yine Venedik balyosunun adam göndermesi üzerine Karadeniz kıyısındaki İsakcı, Dolçe, İsmail ve Kili iskelelerinde olan kadılara ve zikr olunan iskele eminlerine hitaben yazılmıştı. Venedik elçisine göre, Osmanlı ülkesinde ticaret yapan Venedik bezirgânlarından ahidname-i hümayuna muhalif kasap akçesi alınmaya diye emirler verilmiş iken, hala bahsedilen iskelelerin eminleri bu emre aykırı işlem yapmaktaydılar. Bunun yasaklanmasını isteyen elçinin isteğini padişah uygun bularak "mukaddema verilen emirlere muhalif anılan iskelelerden kasap akçesi ismiyle Venedik bezirgânlarının paralarının alınmamasını, ahidnameye ve ellerinde olan fermanlara muhalif davranılmamasını ve eğer şimdiye değin kasap akçesi namına nesneleri alınmış ise sahiplerine iade edilmesini buyurmuştu (evahiri Zilkade 1007/16-25 Haziran 1599) .

Kassab akçesi veya kasabiye vergileri 17. yüzyıl başlarından itibaren genellikle liman vergisi, Ankara gibi dokuma merkezlerinde ise tekstil ürünlerinden alınan vergi biçimindeydi . Anlaşıldığına göre, Venedik bezirganları bu vergiyi ödemekten muaf tutulmuşlardı fakat Osmanlı bürokrasisi söz konusu emirlerde Karadeniz kıyılarındaki iskelelerin adlarının (İsakcı, Dolçe, İsmail ve Kili) açıkça zikredilmediğini ileri sürerek kasabiye veya kassab akçesi denilen vergiyi Venediklilerden gene tahsil ediyorlardı. Şimdi ise yeni bir fermanla bu uygulamanın önüne geçilmek isteniyordu.

Yabancıların Osmanlı ülkesindeki ticari faaliyetlerinden bahsederken Venedik tacirlerinin faaliyetlerine de temas edilmişti . Mesela orada Venedikli Cevan veled-i Canbetse'nin Kili'den kurutulmuş morina balığını Galata iskelesine getirmek üzere iki ayrı gemi reisiyle taşıma sözleşmesi yaptığı görülmüştü. Burada ise Mehmed Çelebi bin Abdullah Venedik bezirganlarından Ağustil veled-i Lurne'ye kantarı 500 akçeye toplamı l02.000 akçe tutan 300 kantar yapağı satmıştı. Satıcı, satış bedelinin ancak 30.000 akçesini peşin almış, bakisini borçlusu Venedik bezirganının "tederruc"la yani yavaş yavaş ödemesi üzerine anlaşmışlardı .

Venedik tacirleriyle iş yapanlar arasında diyar-ı Hind bezirgânlarından Mir Ahmed adlı bir kimse de vardı. Mir Ahmed, Venedik ahalisinden Cevan veled-i Dimo'ya her bir parçası (kıta) 200 akçeye olmak üzere toplam 32.380 akçeye muhtelif renklerde toplam 162 parça miskâlî bogası sattığını ve ayrıca 50 akçe de verdiğini, böylece toplam 32.270 (toplamada hata var!) akçe alacağı olduğunu mahkemede dile getirmişti. 1007 (herhangi bir tarih kaydı verilmemişse de sicil 1007 tarihli kayıtları ihtiva eder) tarihli olan bu kayda göre astarlık bez yani bogası satan Mir Ahmed karşılığında dirhemi 15 akçeye toplam 70 vukiyye 158 dirhem (vukiyye, dirhem ağırlık ölçüleri) mercan almıştı. Böylece tarafların birbirinde herhangi bir alacağı kalmamıştı .

Bugün Hırvatistan sınırları içinde bulunan ve eskiden bir şehir devleti suretinde bulunan Dubrovnik veya Raguza Osmanlı belgelerinde Dubravenedik şeklinde de geçmektedir. Osmanlılar Fatih Sultan Mehmed'den başlayarak bu şehir devletinin tacirlerine, Osmanlı memaliki içinde ticaretlerini kolaylaştıracak ahidnameler vermişti . Bizim burada yayımladığımız fermandan bu ahidnamelerin zaman zaman yenilendiği ve kapalı kalan bazı hususlarının açıklandığı anlaşılmaktadır. Nitekim, Dubravenedikli bir bezirganın, derya kaptanlarından Mustafa Bey'den bir esir satın aldığını görüyoruz. Belgemizde bu olay şöyle geçmektedir: Galata'ya bağlı Beşiktaş kasabası sakinlerinden derya kapudanlarından Mustafa Beg bin Murad Beg'in vekili olan Hüseyin Kethuda ibn-i Abdullah, mahkemede, Dubravenedik bâzergânlarından Bernard veled-i Corci adlı zimmi karşısında müvekkili Mustafa'nın mülk esirlerinden uzun boylu, açık kaşlı, ela gözlü, sağ yüzünde bir yerde ve başında iki yerde ve çenesinde eser-i cirâhati (yara izi) olan Mikal veled-i Cevan'ı adı geçen zimmiye 100 sikke-i filoriye satıp parasını aldığını, esiri de teslim ettiğini ifade etmişti (evahiri Zilkade 1007/16-25 Haziran 1599) . Burada Bernard'ın "müstemen" yani "yabancı" değil de "zimmi" yani Osmanlı devletinin gayrimüslim uyruğu şeklinde tanımlanması, belki onun artık İstanbul'a yerleşmiş olduğunu göstermek içindir.

Başka bir belgede bu Bernard veled-i Cor-

ci'nin yukarıda olduğu gibi yalnız bezirgan değil, aynı zamanda Dubravenedik balyosunun âdemlerinden olduğunu görüyoruz. Gerçekten, Dubravenedik balyosunun adamı Bernard veled-i Corci mahkemede Tersane-i Amire çavuşlarından Ahmed Çavuş ibn-i Derviş huzurunda, Dubravenedikli olan gemi reislerinden Corco Cevano adlı reisin İstanyon Frengistan'a gider iken Bolayır altında gemisi oturduğundan söz ederek gemiden kurtarılan emtiadan hâlâ Gelibolu beytülmali emini elinden Tersane-i Amire için zapt olunan 430 kıta küpü(?) teslim aldığını beyan etmişti. Kurtarılan malları beytülmalcıdan kadîmü'l-eyyamdan beri ellerinde olan ahidname-i hümayuna muvafık verilen emr-i âlîşân ve buyuruldu mucebince teslim almışlardı . Burada geçen "İstanyon Frengistan'a gider iken" ifadesi acaba "İstanbul'dan Firengistan'a gider iken" şeklinde anlaşılabilir mi? Çünkü katibin bu kaydı acele veya özensiz yazdığı biraz aşağıda gelen "kadîmü'l-eyyamdan" tabirini "kad el-eyyâmdan" ve "ahidname-i hümayuna muvafık" kalıbını "ahidname-i hümayu muvafık" biçiminde yazmasından istidlal edilebilir.

Sonuç olarak Avrupalıların Osmanlı ülkesindeki ticari faaliyetlerini, bu faaliyetleri yürütenleri, ticarete konu olan eşyayı, eşya ve taşıma fiyatlarını gösteren mahkeme kayıtlarının bize ticaret tarihi bakımından önemli bilgiler getirdiği görülmektedir. Bu kayıtlar üzerinde yapılacak bu tip araştırmaların sürdürülmesi daha fazla bilgiye ulaşmamızı ve yeni yorumlar yapabilmemizi mümkün kılabilecektir.

Asıl metin: *Galata, nu. 21, v. 122a-2 Mefahirü'l-kudat ve'l-hükkam meadinü'l-fezail ve'l-kelam İsakcı ve Dolçe ve İsmail ve Kili iskelelerinde olan kadılar zide fazluhum ve mefahirü'l-emasil ve'l-akran zikr olınan iskele eminleri zide kadruhum tevki-i refi-i hümayun vasıl olıcak malum ola ki Venedik baylosı südde-i seadetime âdem gönderüp memalik-i mahruseden ticaret üzre olan Venedik bâzergânlarından ahidname-i hümayuna muhalif kassab akçesi alınmaya diyü evamir-i şerife virilmiş iken hala zikr olınan iskelelerün eminleri emr-i şerifde zikr olınan iskeleler tasrih olınmamışdır diyü men' olınmaları babında hükm-i hümayunum rica itmeğin buyurdum ki hükm-i şerifüm vardıkda mukaddema virilen evamir-i şerifeye muhalif zikr olınan iskelelerden ol vechile kassab akçesi namına Venedik bâzergânlarınun bir akçe ve bir habbelerin aldırmayup ahidnameye ve ellerinde olan evamir-i şerifeye muhalif kimesneye iş itdimeyesüz ve eger şimdiye değin kassab akçesi namına nesneleri alınmış ise bîkusûr sahiblerine alıvirüp te'allül ve bahane itdirmeyesüz şöyle bilesüz alâmet-i şerifeye i'timad kılasız tahriren fi evahiri şehri Zilkade eş-şerife sene seb'a ve elf. Bi-makamı Kostantiniyye.*

Sadeleştirilmiş metin: Kadıların ve hakimlerin öğüncü, fazilet ve kelam madenleri İsakçı, Dolçe, İsmail ve Kili iskelelerinde olan kadılar –faziletleri ziyade olsun-, ve benzerlerinin ve akranlarının öğüncü zikredilen iskele eminleri ("müdürleri") –kadirleri ziyade olsun- yüksek ferman-ı hümayun (size) ulaştığında malum olsun ki Venedik elçisi saadetli kapıma adam gönderip korunmuş ülkede (Osmanlı ülkesi) ticaret için bulunan Venedik bezirganlarından ahidname-i hümayuna muhalif kasap akçesi (liman vergisi) alınmaya diye (daha önce) kutlu emirler verilmişken, hâlâ zikredilen iskelelerin eminleri "kutlu emirde zikredilen iskeleler açıkça gösterilmemiştir" diye (bu vergiyi aldıklarından) engellenmeleri için ferman rica ettiğinden, buyurdum ki: Fermanım (size) ulaştığında önceden verilen kutlu emirlere muhalif zikredilen iskelelerden o biçimde kasap akçesi namına Venedik bezirganlarından bir akçe ve bir zerre aldırmayıp ahidnameye ve ellerinde olan kutlu emirlere muhalif kimseye iş ettirmeyesiniz. Ve eğer şimdiye değin kasap akçesi namına nesneleri alınmış ise sahiplerine eksiksiz iade edip teallül ve bahane ettirmeyesiniz. Şöyle bilesiniz, kutlu fermana itimat kılasınız. (Bu ferman) 1007 yılı kutlu Zilkade ayının ahirlerinde (son on günü içinde) (16-25 Haziran 1599) yazıldı. Bi-makamı Kostantiniye

Asıl metin: *Galata, nu. 21, v. 79b-4 Diyar-ı Hind bâzergânlarından Mir Ahmed bin Abdül-... nam bâzergân meclis-i kazada Venedik ahalisinden hamilü'l-kitab Cevan veled-i Dimo nam bâzergân mahzarında bi't-tav' itiraf idüp bundan akdem Cevan'a her bir kıta bogası miskâlî iki yüz akçeye olmak üzere cemi'an otuz iki bin üç yüz seksen akçeye elvân-ı muhtelife ile mülevven cem'an yüz altmış iki pare miskâlî bogası bey' idüp bundan ma'ada elli akçe dahi virüp cemi'an otuz iki bin üç yüz yetmiş akçe hakkım olıcak mebla-ğı merkumun mukabelesinde her bir dirhem mercan on beş akçeye olmak üzere cem'an yetmiş vukiyye yüz elli sekiz dirhem mercan merkum Cevan'ın zimmetinde bir akçe ve bir habbe hakkım kalmadı didikde mukırr-ı merkumı ikrar-ı meşruhında mezbur Cevan vicahen tasdik idicek ma vaka'a bi't-taleb kayd olındı.* (böyle) *Ş[uhudulhal](...)*

Sadeleştirilmiş metin: Hind diyarı bezirganlarından Abdül-... oğlu Mir Ahmed adlı bezirgan Venedik ahalisinden bu belgenin taşıyıcısı Dimo oğlu Cevan adlı bezirgan huzurunda samimi olarak itiraf edip (dedi ki) "bundan önce Cevan'a her bir kıtası 200 akçeye olmak üzere türlü renkler ile renkli ceman 162 parça miskali bogasıyı toplam 32.380 akçeye satıp bundan başka 50 akçe de verip ceman 32.370 hakkım oldu. Bu meblağın mukabelesinde her bir dirhem mercan 15 akçeye olmak üzere ceman 70 vukiye 158 dirhem mercan (aldım). Adı geçen (Cevan'da) bir akçe ve bir zerre hakkım kalmadı dediğinde, adı geçen ikrarcıyı, açık ikrarında Cevan yüzüne karşı tasdik edince vaki olan şey talep üzerine kayd olundu (böyle). Ş[uhudulhal](...)

İBRAHİM ÖZTÜRK

AB Sürecinde Türkiye Krizinin Politik İktisadı

Türkiye'deki sistemin uzun zamandan beri bir çok boyutu ile derin bir kriz içerisinde bulunduğu bilinmektedir.

Türkiye'deki hakim sistemin uzun zamandan beri bir çok boyutu ile derin bir kriz içerisinde bulunduğu bilinmektedir. Ancak krizin dışa vurma şekilleri, buna sistemin gösterdiği refleksler, uluslararası konjonktür, hakim sosyo-kültürel yapı nedeniyle halkın sistem karşısında takındığı tavır, sistemin dayandığı iktisadi kaynaklar gibi bir çok parametre nedeniyle ya bir çok uzmanın beklediği evrimleşme çizgisine uygun olmadı ya da beklenen hızda gerçekleşmedi. Bu makalenin yazarına göre, sistemin içerisine girdiği kriz, 1980'lerde netleşmiş, gerek iç dengeler açısından, gerekse uluslararası toplumun yaşadığı süreçler nedeniyle değişmesi gereği ortaya çıkmıştı. İktisadi-siyasi ve toplumsal boyutlarıyla kendi içinde tamamlayıcılıkları oldukça yoğun olan ve kısaca İthal İkameci Model (İKM) olarak adlandırılabilecek bu düzenin sonuna gelinmişti.

İKM'NİN temel karakteri, iktisadi alanda yoğun korumacılıkla at başı giden rant kollama ekonomisi ile üretim faktörleri üzerinde kurulan denetim ve gözetim; manevra alanı çok dar ve katı kurallarla belli olan siyaset yapma imkanı; sosyal alanda herkesi olduğu toplumsal sınıf içerisinde tutarak beklenmeyen sıçramaların önüne geçmeyi ön gören, rekabeti bastırmış bunun yerine atalete dayalı bir düşey ve yatay hiyerarşik ilişkiler ağı olarak tanımlanabilir. Bu sistemi tepede bürokrat-siyasetçi-işadamı arasında kurulan üçlü seçkinler sınıfı idare etmekte idi. Sistemin en zayıf tarafı, kendini sürdürecek, ideolojisini ve meşruluğunu yeniden tanımlamasına izin verecek kadar güçlü kaynak yaratma parametrelerinden yoksun olmasıydı. Vaatleri tutmadıkça, dış alemden kaynaklanan gelişmelerin de etkisiyle sistem kaosa düştükçe kasılıyor, askeri darbe geleneğinde şekillenen bir güç gösterisi şeklinde müdahale suretiyle oyunun kurallarını bir kez daha tanımlayarak, aslında hiçbir şeyi değiştirmeden yoluna devam etmeyi tercih ediyordu.

1980 Askeri darbesi sisteme kendisini bir kez daha cilalı bir imaj içerisine sokma ve böylece yoluna devam etme imkanı verse de aslında konvansiyonel sistemde kısmi bir değişimin gereğini de kavramıştı. "70 sente muhtaç ülke sendromu" diye tanımlamayı uygun bulduğum bu süreçte, sistemi sürdürmek için gerekli asgari kaynakların iktisadi model olarak dışa açılma ve serbesti ile sağlanacağını ön görmekte, kısaca neo-liberal paradigmanın öncüllerine sarılmaktaydı. Ancak söz konusu yeni dönemde kazananlar ile kaybedenlerin yer değiştirmemesi veya daha önceden kaybedenlerin kısmen kazananlar arasına geçmemesi için, siyaset alanında bütün taşlar bağlanmış, çıkışlar tutulmuş ve örgütlü kesime karşı ezilenlere sözde savunma hakkı verilmişti. Bu yazıda söz konusu sistemin nasıl olup da artık kendisini yeniden üretecek niteliğe bir türlü haiz olamadığı gibi artan oranlarda kontrolü kaybettiği irdelenmektedir. Bunu yaparken konu önce iktisadi analizin elverdiği aletlerle ele alınacak, temel makro veriler üzerinden sürülecek bir izle kriz gösterilecektir. Sonra da bulgular bağlamında bunun arka planına sarkılmaya çalışılacaktır.

II- DENETLENEN SİSTEM

İktisat teorisinde "ideal devlet", zorunlu olmadıkça iktisadi faaliyet alanının dışında kalması gereken bir dışsal unsur olarak görülmektedir. Bu görüş, milyonlarca iktisadi aktör arasında meydana gelen devasa bir mübadele mekanizmasının merkezi otorite tarafından daha verimli bir şekilde "organize" edilemeyeceği ve "planlanamayacağı" şeklinde bir iktisadi paradigmaya dayanır. Türkiye'nin son yıllarda derinliği ve frekansı artarak önümüze koyduğu "kriz dersleri", müdahalenin bidayette kamusal faydanın azamileştirilmesi maksadına yönelik olarak "dizayn" edilmeye çalışılan "hayırhah" bir teşebbüs olsa da müdahalenin bizzat tabiatı gereği, örgütlenerek "kollektif davranma" kabiliyetine haiz olan zümrelerin çıkarlarını gözetmeyle sonuçlanacak "asimetrik bir güç dağılımına" neden olacak bir yapılanmayla sonuçlandığına işaret etmektedir. Bu nedeniyle uzun vadede hem iktisadi etkinliğin hem de toplumsal adaletin ve refahın aleyhine sonuçlar doğurduğu bir çok ülke örneğinde ampirik olarak da doğru-

gerek iç dengeler aç»s»ndan, gerekse uluslararas» toplumun yaşad»ğ» süreçler nedeniyle değişmesi gereği ortaya ç»km»şt».

lanmış durumdadır.

Bu arada devlet müdahalesinin gerekliliği konusundaki teorik ve pratik gerekçeler bir yana, Profesör Ayşe Buğra'nın Türkiye'de Devlet ve İşadamları adlı çalışmasında çok açık bir şekilde ispatladığı gibi, Türkiye'de devlet müdahalesi, gerek ekonomik ve gerekse politik hayatta oyunun kurallarını koyan, denetleyen, hatta değiştiren, bunu yaparken pek de demokratik, evrensel, şeffaf, adil ve eşitlikçi ilkelerle alanını sınırlandırma gereği duymayan, oldukça pragmatik ve ilke yoksunu, biraz da gelişi güzel sergilenen bir niteliktedir. Vakıa, toplumsal kültürümüzün de bu yapılanmayı teşvik eden, buna prim veren bir tarzda oluştuğu, neredeyse her kesimin böyle bir yapıdan belli belirsiz bir şekilde medet umduğu ortamda, çağdaş standartlara taşıyıcı bir devlet reformunun önünde sadece seçkinlerden ve örgütlenerek bu yapıdan fayda devşirenlerden kaynaklanan değil, aynı zamanda toplumdan da ciddi bir direnç söz konusudur. Bu nedenle 1990 sonrasında merkezi plan ekonomisinden kurtularak serbest piyasa modeline yönelen bir çok Doğu Avrupa ülkesi, on sene gibi kısa bir sürede, başlangıçta sahip oldukları bir çok ciddi zorluğu aşarak, kendilerinin önünde olan ve uzun bir sözde "serbest piyasa eğilimli" deneyimi olan Türkiye'nin önüne geçerek AB'den müzakere tarihi almayı ve üyeliği garantilemişlerdir. Bu nedenledir ki, söz konusu kronik yapılanmanın kazınması için gerekli olan reformların önünde son derece ciddi direnişler ve bu bağlamda umut kırıcı nitelikte provakasyonlar beklenmelidir. Bu yazıda karşı karşıya bulunduğumuz "devlet" sorununun ekonomi alanına tekabül eden kısmının tahlilinden hareketle, bunun sosyal alanda ne tür neticeler doğuracağı üzerinde durularak, bundan sonra reform yapmak lüzumunu hisseden hükümetlerin izlemeleri gereken yol konusunda bir fikir elde edilmeye çalışılacaktır.

Türkiye'nin en çok üzerinde durması gereken kavram, şüphesiz kısmi ve geçici iyileşmelerle iktifa eden, bunu görür görmez de esas sorunları hızla halının altına süpüren ve artık böyle bir sorunun olmadığına da kendini inanılmaz bir hız ve naiflikle inandıran bir ülkede ekonominin genel dengesidir. Klasik iktisat teorisi içerdiği bütün gayr-i ciddi soyutlamalar ve basitleştirici tekniklere rağmen, en azından ekonominin iç içe geçmiş bir çok mütemmim cüzden teşekkül ettiğini, bir parçada meydana gelen sıkıntının er geç diğer uzuvları da tesiri altına alabileceğini, hatta bu sıkıntının, niteliğine bağlı olarak, ekonominin tamamını domine edebileceğini oldukça anlaşılır bir tarzda ortaya koyarak bir yandan iktisatçıların ve politika yapıcılarının işini kolaylaştırırken, diğer yandan olayın ne kadar girift ve idare edilmesinin ne kadar zor bir süreç olduğunu da gözler önüne sermiştir. Türkiye'de ısrarla üzerinde vurgu yapılan bir kavramın "istikrar" olmasına rağmen, bu istikrar kavramının bir "denge" den ziyade, bir "atalet" ve "durağanlık" çerçevesinde ele alınması son derece manidardır. Bu, verimsiz yapının yeniden üretilebilmesi için gerekli finansal desteğin bulunabildiği sürece değişime direnme yolunu seçerek, var olan yapının malul bulunduğu bütün hastalıklarla dondurulmasını bunu sürdürülebilir olması için resmi devlet ideolojisi eksenli "meşrulaştırıcı" senaryoların ardı arkası kesilmeden vizyona dürülmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu nedenle yazıda, atalette karar kılma anlamındaki bir istikrar anlayışından ziyade, içerdiği yaratıcı yenilik ve ibda ruhu nedeniyle Schumpeter-vari bir "yaratıcı yıkım" anlamındaki "tekamülcü dinamik denge1 kavramı ile başlamak daha uygun geldi. Ekonomik denge, bir ülkede var olan para, mal ve emekten oluşan üç temel piyasada eş zamanlı olarak dengenin kurulmuş olmasını ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Söz konusu dengenin takip edilmesinde para piyasasının denge değişkeni faiz oranı, mal piyasasınınki genel fiyatlar ve emek piyasasınınki ücret düzeyidir. Bütün bu piyasalardaki durumun bir temel göstergesi olarak ülkedeki fiyatların genel düzeyi (enflasyon) son derece önemli bulunmaktadır. Genel dengenin sağlandığı durumda, üretimde kaynakların hem üretimde hem de tüketimde etkin dağılımı beklenmektedir. Böyle bir dengenin ortaya çıkabilmesinin en önemli şartlarından bir tanesi, piyasa rasyonalitesinin işlevi açısından serbest rekabet ortamının ve kurallarının sağlam olmasıdır. Tam rekabet koşulları altındaki bir piyasa ortamında bu dengenin bozulması sadece geçici olarak söz konusu olabilir. Bu durumda faktör piyasalarında fiyatların esnek olmasından ötürü oldukça kısa sürede dengeye dönülmesi söz konusu olacaktır.

Pratikte yaşanan tecrübe piyasa dengesine veya ekonomideki genel denge modellerine uygun kitabî soyutlamaların özellikle gelişmekte olan ülkelerde pek geçerli olmadığını göstermektedir. Türkiye gibi yapısal katılıkların ve/veya önemli dışsallıkların olduğu ortamlarda, bir ya da birden fazla piyasada dengeden uzaklaşmaların olacağı anlaşılmıştır. Bu sorunlar daha çok piyasa süreçlerinin gelişmediği ya da az geliştiği ülkelerde meydana gelmekte ve çoğu kez piyasanın iç mekanizmasının çalışmaması nedeniyle kendiliğinden dengeye dönmek ya hiç mümkün olmamakta, ya da maliyetleri katlanılamayacak kadar artıran uzun bir zaman diliminde gerçekleşmektedir.

Görüldüğü üzere gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya olduğu sorun, iki tarafı da keskin bir bıçak manzarası arz etmektedir. Giriş kısmında özetlendiği üzere, bir yandan devlet müdahalesinin yarattığı dengeden uzaklaştırıcı kaotik yapı, öte yandan piyasaların ve kuralların yerli yerine oturmadığı, yeterince derinleşip kararlı yapıya ulaşamadığı gelişmekte olan ülke piyasalarının bizatihi iç yapısı nedeniyle yaşanması kaçınılmaz dengesizlikler.

Bu durum acaba zannedildiği kadar vahim midir? Mamafih, her iki tür dengesizlik durumunda da- hasseten Türkiye deneyiminin de ışığı altında konuşmak gerekirse- dengeden uzaklaştırıcı piyasa aksaklıklarına ekonomik aktörlerin uyum sağlamakta zorlanmayabileceğinin veya buna uygun bir rasyonalitenin geliştirilebileceğinin de vurgulanması gerekmektedir. Örneğin, enflasyon kendi içinde kötüdür, ama zaman içersinde Türkiye'de yapısal bir niteliğe dönüştüğü, toplumsal bir meşruiyet kazandığı ve aktörlerin buna uygun hesaplamalar geliştirdiği ifade edilebilir. Madem "irrasyonaliyenin rasyonalitesi"ni geliştirerek mevcut tabloya uyum sağlama ve zararlarını faydaya dönüştürmek mümkündür, o halde şikayet etmemizi gerektiren sorun nedir? Burada ortaya çıkan bu "rasyonalitenin" "en iyi birinci çözüm" olmayacağı he-

men not edilerek tartışma derinleştirilebilir. Bir kere sözü edilen "uyum sağlama" son tahlilde bir "sıfıra-sıfır oyunu" olarak artık değer yaratmayan bir süreci içermektedir. Kısa vadede başlıca aktörler buna uyum sağlasa da, bu örgütlülüğe ve bilince sahip olmayan kesimlerin kaybedeceği açıktır. Ama bundan daha önemli husus, uzun vadede böyle bir sistemi sürdürmenin toplam maliyeti, bir çok iktisadi faaliyeti anlamlı olmaktan çıkartacak kadar yükselecek ve sistemi toptan durma noktasına getirecektir. Örneğin Türkiye'de faiz oranlarının yüksek seyretmesinin temel nedeninin, devletin finansal piyasalarda sahip olduğu ağırlıklı etki ve bütçe açıkları nedeniyle kamu sektörü borçlanma gereğinin yarattığı kullanılabilir özel kesim fonları üzerindeki baskı olduğu bilinmektedir. Böyle bir piyasadan sapma ortamında girişimcinin faiz geliri elde etmek gibi kolay bir seçenek dururken, belirsizliklerin yaygın ve maliyetlerin son derece yüksek olduğu istikrarsız bir piyasada yatırım yapması akılcı bir girişimci davranışı olmayacaktır. Bir başka ifadeyle söylemek gerekirse, reel iktisadi faaliyetlerin piyasadan kovulması ve iktisadi süreçlerin parasallaştırılması söz konusu olacaktır.

O halde bir yandan devletin neden olduğu, öte yandan da piyasalardan kaynaklanan, dış ve iç bazı konjonktürün de hareketlendirdiği bir dizi istikrardan uzaklaştırıcı faktörden bahsetmek gerekmektedir.

III- EKONOMİDE İSTİKRARSIZLIK NEDENLERİ

1- MERKEZİYETÇİ SİYASET İLE İLKESİZ LİBERALİZM ARASINDA ŞIKIŞMA: DRUCKER'dan Dersler Son yıllarda gerek "yükselen piyasalar", gerekse "Transformasyon" sürecindeki ülkeler üzerinde yapılan çalışmaların ortak bulgularından biri, siyasal özgürlüklerin gerçekleştirilmeden, ekonomik alanda yapılacak reformların, adem-i merkezi bir piyasa dinamiği yaratarak kaynak kullanımında etkinliği sağlaması ve ülkenin bu suretle kalkınma sürecine girmesi gerçekleşmemektedir. Tam tersine, tabiri caizse, "taşları bağlayıp" kişiye kendini kural tanımayan aç kurda karşı savunma hakkı tanınması anlamına gelmektedir. Gerçekten de katılım ve rekabet kültürünün yasal zemininin, siyasal boyutunun yıllarca geçerli olmadığı bir ortamda, siyasal özgürlükler sağlanmadan ekonomi alanında bu süreçten kopartılmış bir liberalizm tam bir fırsatçılık, pragmatizm, ilkesizlik ve sonunda iktisadi artığın son derece dar bir zümre arasında dolaştığı "ahbap-çavuş" kapitalizmine, yani vahşi kapitalizme götürücü niteliktedir. Otoriteryen kalkınma paradigmalarının genelde savunduğu bir görüşe göre, bir ülkede kişi başına düşen milli geliri yaklaşık 5000 dolarlar civarına çıkartmadan demokratik süreçlerin rayına oturtulması imkansızdır.

Daha çok Japon Modeli'nin propagandasını yapan ve bu bağlamda Asya Kaplanlarını örnek veren bu tür yaklaşımların bu çağda ne kadar tekrarlanabileceği son derece kuşkuludur. Tam tersine, çağdaş kalkınma yaklaşımları "demokrasi olmadan kalkınmanın gerçekleşemeyeceği" tezini savunmaktadırlar. Nitekim, son yıllarda yukarıda resmedilen tarzda bir yapılanma içerisinde iktisadi artığı kontrol eden örgütlenmiş güçlerin, zaman içerisinde bu yapıyı yumuşatarak geniş katılımlı bir siyasal demokrasiye yanaşmak yerine, çeşitli ulusalcı söylem ve propaganda faaliyetleri ile mevcut rejimi meşrulaştırma çabasına girdiklerini görmekteyiz. Türkiye'de yaşanalar da bu sürecin bir türevi olarak görülebilir.

Son 20 senede Türk ekonomisinin geçirdiği dönüşüm sürecinin belirleyici karakteri 24 Ocak 1980'de uygulamaya konulan istikrar kararlarında bulunabilir. Bu kararlar, kriz ekonomisinin bir çok temel sendrom ve semptomuna sahip olan 1980 başlarındaki Türk ekonomisini tekrar istikrara kavuşturma amacını taşımaktaydı. Bu kararların en radikal katkısı, "ithal ikameci" sanayileşme politikalarına son vererek dışa dönük bir büyüme modelini gündeme getirmesi ve bunun için de gerekli reformların yapılmasını öngörmesiydi.

Dışa açık bir ekonomiyi yani, ihracata dayalı bir büyüme ve sanayileşmeyi ön gören bu dönemde, önce Temmuz 1980 de faiz oranları serbest bırakıldı, ardından Mayıs 1981'de kurlarda günlük ayarlama sistemine geçildi ve Aralık 1983'te kambiyo rejiminde daha köklü bir serbesti getirildi. Süreç 1989 ve sonraki yıllarda gümrük vergisi ve fon ödemelerinin kademeli olarak azaltılması ile devam etti. Nihayet, ekonomi ve kriz literatürünün bitmek tükenmek bilmeyen tartışmalarından birini oluşturacak olan Ağustos 1989'da 1517 sayılı kanuna ek 32 sayılı kararname ile sermaye hareketleri tamamen serbest bırakıldı. Böylece on yılık bir dönemde para ve mal piyasalarında küresel düzeyde geçerli olan serbesti Türkiye'ye de taşınmış, küresel bir entegrasyona gidilmiş oldu. Korumacılığı mümkün kılan bir çok miktar ve vergi kısıtlamalarının kaldırılması, yurtiçi fiyatların ve faiz oranlarının serbest bırakılması ile, devletin elinde bağımsız ve etkin olarak kullanabileceği para ve maliye politikası araçları son derece sınırlı hale gelmiş oldu. Nitekim 1990 ve sonrasında belirginleşen ve 2001 yılında da devam eden ekonomik krizler hep bu politika araçlarının seçiminde ve etkinlikleri üzerinde tartışılmaktadır. Gerçekten de 1990 sonrasında en çok sözü edilen üç temel parametre vardır. Bunlar, yüksek kamu açıkları, yüksek faizler ve yüksek enflasyondur. Bunlara bir de kronikleşen siyasi istikrarsızlık ilave edildiğinde yaşanan krizlerin incelenmesi için yeterli değişken elde edilmektedir. Gerçekten de ekonominin yapısını "İhracata Dayalı Büyüme Modeli" doğrultusunda tamamen değiştirmeyi hedefleyen 24 Ocak 1980 programına rağmen, ekonomik alanda kısmen gerçekleştirilen, ama bir çok alanda yarım kalan yapısal değişmeye özellikle siyasi yapının ayak uyduramaması nedeniyle ülkenin krizden krize sürüklendiği gözlemlenmektedir. Neoliberal sürecin bütün dünyada geçerli ekonomik trend haline gelmesine paralel olarak gelişmekte olan bir çok ülke, Türkiye benzeri "yapısal uyum" sürecinde denemeler yapmışlar; ancak beklentilerin aksine 1990'lı yılların başında 1980'e göre daha da kötü bir duruma gelmişler, özellikle de borç batağına sürüklenmişlerdir. Süreç, 1990'larda başlayan ve 2000'lere doğru "domino etkisi" şeklinde dünya ekonomisini tehdit eden finansal krizlere dönüştü.

Acaba bu süreçte ortaya çıkan başarısızlık kime mal edilmelidir? Bütün dünyada geçerli olan finansal serbesti ve ardından hızlanan küreselleşme olgusu krizin temel sorumlusu mudur? Yoksa sorun, bu serbestinin liberal

paradigmanın öngördüğü çerçeveye uygun gerçekleştirilmemiş olmasında, yani siyasal süreçler ve iktisat politikalarının eksik ve tutarsız olmasında mı aranmalıdır? Benimsenen paradigmaya göre kuşkusuz bu soruların cevabı değişmektedir, zira tartışmalar, değer yargılarından ve ideolojik duruşlardan bağımsız değildir. Buna rağmen bu iki boyutun da olayın açıklanmasında değişen ağırlıkta da olsa açıklayıcı olduğu düşünülebilir. Yani, hem üzerinde hiçbir denetim olmayan finansal serbestinin henüz buna uyum sağlayacak düzeyde olmayan periferide dizginlenemez disiplinsizliklere neden olduğu, hem de şeffaf olmayan hükümetlerin şeffaf ve rekabetçi olmayan politikaları nedeniyle finansal serbestinin istenen neticeleri vermediği yaklaşımı beraberce ele alınmalıdır. Bu başarısızlıkta, piyasaların yeterince gelişmemiş olması, programın arkasında güçlü ve istikrarlı bir siyasal iradenin bulunmayışı, netice alınmasına kadar gerekli direncin gösterilmeden popülist politikalara sapılması ve uygulamada görülen teknik başarısızlıklar önemlidir. Teknik başarısızlıklardan, reformların sıralaması ve zamanlamasının tutturulamaması özellikle önemli bulunmaktadır.

Yukarıda bahsedilen gelişmekte olan ülkelerin kendilerinden kaynaklanan eksiklikler Türkiye için de son derece geçerli olmuştur. Türkiye'den kaynaklanan eksikliklerin başında, siyasi yapının küresel eğilimlere uymadan, sadece ekonominin bu süreçlere uyum sağlayacak şekilde reforme edilebileceği yanlış beklentisi yer almaktadır. Nitekim Türkiye, birçok ekonomik reformu gerçekleştirerek 1980'ler boyunca dış dünya ile oldukça başarılı bir entegrasyona girebilmişken 1990'lar sonrasında yaşanan bir takım siyasi krizler ve istikrarsızlık unsurları nedeniyle sürecin olumlu sonuçları elde edilemeden krizler patlak vermiştir. Bunun en temel nedeni, ekonomi alanında gerçekleştirilen reformların kurumsallaştırılamamış olması ve başarısının lider karizması ve takipçiliğinin kalitesine bağımlı kalmasıdır.

Bu kurumsallaşma eksikliğinin yanı sıra not edilmesi gereken ikinci önemli husus, aradan geçen yirmi yıla ve dünyada yaşanan devrim-vari derin sosyal, ekonomik ve toplumsal değişimlere rağmen Türkiye'de, ekonomi serbestleşirken siyasi ve sosyal yapıda serbestleşmeyi, dışa açılmayı ve demokrasiyi önceleyen adımların atılamaması, bu nedenle krizlerin üstesinden gelinemediği gibi, sistemin kriz yaratır hale gelmesidir. Türkiye'de her kesimden entelektüeller, Turgut Özal dönemini adeta bir kuralsızlıklar, yolsuzluklar, yasaların hiçe sayıldığı bir meşher olarak görmektedirler. Bu dönemde sistem eleştirisini de yine bir çok kesim aynı parametrelerle yaparlar, ancak bu iki analizi bir araya getirerek birlikte okumayı her nedense benimsemezler. Halbuki, 12 Eylül Sonrası Özal'ın devraldığı sistem "duvara toslamış", meteliksiz bir durumdaydı. Dünyada da neo-liberal bir düzen revaçta olup, Türkiye'nin bu sürecin çekim alanının dışında kalarak manevra yapabilecek imkan, araç ve şansı yoktu. Bu nedenle Türkiye'de, bir dışa açılma ve Türkiye sistemini daha önce tanışmadığı bir çok yeni kavramla buluşma süreci başladı. Ancak ekonomi alanında yaşanan bu sürecin siyasal alanda da yaşanarak dünyaya iki boyutlu entegre olmamıza, siyasal seçkinler ile bunu devlette tekabül ettiği resmi ideoloji şiddetle karşı çıkınca, ekonominin gerçekleri ile toplumun ve siyasetin gerçekleri ayrışmaya, bir birini baltalamaya başlar hale geldi. Ya ekonominin gerçeklerinden geri dönülecek, ya da bu yolda yürümek için, siyasal reformlar yoluyla sistemi değiştirmek mümkün olmadığına göre, sistemin "by-pass" edilmesi söz konusu olacaktı. Özal dönemi kısaca böyle bir dönemdir.

Bunun sonuçları ise bilinen toplumsal yozlaşmadır. Nitekim Özal sonrasında sistem bu kez ekonominin gerçeklerini yok sayarak yoluna devam etmeye çalışırken, ne yazık ki, yasaların mümkün mertebe "by-pass" edilmesi alışkanlığı katılaşarak sistemin bir parçası haline gelivermişti. Böylece sadece evrensel siyasal kriterlerden değil, aynı zamanda evrensel ekonomi dilinden de mahrum kalmış, sistem toptan bir akıl dışılığa ve güç ilişkilerine terk edilmiş bulunuyordu. Bu noktanın, Türkiye'de yaşanan ve bu makalenin de konusu olan "devlet krizi" nin hem ekonomik hem de siyasi boyutunu açıklayıcı niteliği nedeniyle biraz daha irdelenmesi gerekmektedir. Türk toplumuna ait önemli bir tarihsel süreklilik olarak not edilmesi gereken husus; değişimi gerçekleştirecek ivmenin ve çekim dinamiklerinin toplumun kendi içinde bir türlü üretilemeyişi, başlıca birçok reform ve yeniliklerin dış baskılar ve dayatmalar sonucunda gerçekleştiğidir. Nitekim, Avrupa Birliği'ne tam üyelik müzakerelerinin yapıldığı ve önünde Kopenhag Kriterleri adı altında bir dizi politik, ekonomik ve toplumsal hedefler bulunan Türkiye, aradan yirmi yıl geçmesine rağmen hala askeri bir müdahale gibi son derece kısıtlayıcı ve özel koşullar altında hazırlanmış bir anayasa ile yeni bir yüzyıla girmiş ve küreselleşmenin artan krizlerine ve değişim dalgalarına bununla uyum sağlanması umulmuştur.

2001 yılının son çeyreğinde gerçekleştirilen hatırı sayılır yasal düzenlemelerin de bu türden dış baskılar sonucunda "ite-kaka" ve bu nedenle de "apar-topar" bir şekilde gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, bir toplumun geçmiş zamanın belirli kısıtlamaları altında ve ihtiyaçlarını gidermek üzere inşa ettiği kurumların ve normların, zaman ve ihtiyaçlar değişmesine rağmen, yine aynı toplum tarafından kutsanır hale gelmesi ve değişimin önünde ciddi birer engel oluşturması olgusu açıklanmaya muhtaç bir vak'adır. Bu sorunu açıklayıcı unsurlar arasında, kurulu düzenden istifade eden örgütlü güç odaklarının mevcut işlevsizleşmiş yapıları ayakta tutmak için verdikleri direncin önemli bir yeri olmalıdır. Türk ekonomisinde yaşanan krizle ilgili olarak konunun siyasi boyutuna yapılan bu vurgu yersiz bulunmamalıdır. Ekonomik alanda patlak veren bu krizler, başlangıçtan beri politiktir ve çözüm alanı da burada aranmalıdır. Nitekim ünlü yönetim bilimci Peter F. Drucker, siyasi alana yansımayan tek ayaklı ekonomik serbestleşmenin olası sonuçlarını daha 1990'ların başında öngörmüştür. Drucker;

"Serbest piyasa ekonomisinin uygulandığı bir ülkede tüm kurumları ile işleyen bir sivil toplum kurulamamışsa bazı kişiler zenginleşebilir ama ekonomi - maddi zenginlik üretemeyeceğinden- yoksul kalacak, yolsuzluklar artacaktır. Sivil toplum altyapısı oluşmamışsa serbest piyasa ekonomisinin yarattığı ekonomik büyüme kısa ömürlü olur. Bu büyümenin ardından ya çöküş gelir ya da spekülatif büyüme devamlı şişirilen bir balon gibi eninde sonunda patlar. Güvenilir bir hukuk siste-

mi, sağlam finansal kurumlardan oluşan bir alt yapı ve yeterli bir eğitim sistemi yoksa, serbest piyasa ekonomisi çalışmaz."

Adeta Türkiye'de olup bitenlerin bir röntgen filmi şeklindeki bu oldukça bilimsel tespitlerin, belli koşullar altında genel geçer olduğu anlaşılmaktadır. Ancak seçkinler arasında bilimin adının toplumun ensesinde boza pişirmek için kullanılmasına, toplumun değer yargılarına karşı Demokles'in kılıcı gibi sallandırılmasına rağmen, ideolojik amaçlı olmayan genel geçer bilimin pratik sonuçlarının anlaşılmasında ve gereğinin yapılmasında bilimin Türkiye'de boş vadilerle atılan bir çığlığın ötesine geçemediği açıktır. Adeta gelişmekte olan çevre ülkelerde bilim, toplumun bir afyonu olarak kullanılmaktadır. Ancak buna rağmen, bir başka açıdan değerlendirildiğinde Drucker'in tespitleri oldukça umut vericidir de. Zira buna göre belirli bazı koşulların yerine getirilebilmesi durumunda Türkiye'nin de bu olumsuzlukları geride bırakabileceği anlaşılmaktadır. Gerçi sorun tam da bu şartların yerine getirilip getirilemeyeceği ile ilgilidir. Ne var ki, üzerine gidilmemesi durumunda, küresel etkenlerin etkisi altında derinleşerek büyüyen sorunların, Türkiye'nin üzerine geleceği yaşanan bir olgudur. Bir başka ifade ile, sorunlardan kaçış söz konusu olmadığı gibi, bu karşılaşmanın daha fazla ertelenmesi de Türkiye için olanaksızdır. Aşağıdaki bölümde ise, zamanın bu kadar hızlandığı bir süreçte sorunun ekonomik boyutu ele alınacaktır.

2- TÜRKİYE EKONOMİSİNDE KRİZ DİNAMİKLERİ

Drucker'ın yukarıdaki öngörüleri en azından Türkiye'de son on yılda fazlasıyla gerçekleşmiştir. Bu konuda ilgili verilerin incelenmesine geçmeden önce, Türkiye için son on yılda yaşanan şanssız bir takım dışsal istikrarsızlıklar ve olumsuzluklar özetlenecektir.

1-Dışsal Faktörler: Komşu Düşmanlığı Amerikan Dostluğu Nereye Kadar? 1990'larda patlak veren Körfez Krizi, Türkiye'ye artı hiç bir ekonomik değer katmadığı gibi, farklı rivayet ve yaklaşımlara göre yaklaşık 60 ila 100 milyar dolara mal olduğu ifade edilmektedir. Türkiye Irak gibi son derece önemli bir pazarını kaybetmekle kalmamış, ayrıca petrol hatlarının geçmesi nedeniyle elde ettiği vergi gelirlerinden de mahrum kalmıştır. Öte yandan bundan daha kötüsü, söz konusu ülkelerin kamuoyunda, Türkiye'nin son Körfez Krizi esnasındaki tutumunun aslında bu olay ile sınırlı olmadığı, Arap ve İslam dünyasına karşıt bir takım politikalar güttüğü düşünülmektedir. Türkiye komşularını değiştiremeyeceğine göre, çepeçevre kuşatılmış düşmanlıklar arenasında Türkiye'nin bölgesel bir güç olma ihtimali ortadan kalktığı gibi, edilgen siyasi, iktisadi ve hatta kırılgan toplumsal dengeleriyle Amerika'ya karşı pazarlık gücü olmayan bölgesel bir "Jandarma" konumuna gerileme tehlikesiyle yüz yüzedir. Söz konusu durum devam etmekte ve yakın gelecekte anlamlı bir istikrara kavuşacağa da benzememektedir. Bu aşamada konuyla ilgili olarak not edilmesi zaruri bir durum şudur ki, bütün kalkınmış ülkeler veya sonradan sanayileşen ülkeler dış ticaretlerini çevrelerinde bulunan ülkelere yoğunlaştırarak bölgesel bir ticari entegrasyona gidip mukayeseli üstünlükler ve tamamlayıcılık esasına göre uzmanlaşmakta ve refahlarını artırmakta iken, Türkiye çevresindeki ülkelerle son derece yetersiz bir düzeyde ticaret yapmakta, bunun yarattığı boşluklar da resmi ideoloji eksenli ustalıkla örülmüş ve propagandası yapılmış düşmanlıklarla doldurulmaktadır.

Durum böyle iken, dostluğunu kazanmak için uğrunda bir çok stratejik çıkarını tehlikeye attığı Amerika ile Türkiye son dere düşük düzeyde ticaret yapmaktadır. Yıllık dış ticareti yaklaşık bir trilyon dolar civarında olan Amerika'nın bu miktarından Türkiye'nin aldığı pay sadece binde birler civarında ifade edilmektedir. Ekonomi alanında Türkiye'nin içinde bulunduğu bütün yetersizliklerine rağmen, Amerika ile olan bu başarısız ticari ortaklığın nedeninin cevabı iktisadi değil, siyasi olmalıdır. Öyle ise 2. Dünya Savaşı sonrası Amerika ile kurulmuş olan askeri ve güvenlik alanlarındaki "kader ortaklığı"nın Türkiye'nin belini doğrultacak bir iktisadi ortaklığa neden dönüşmediği araştırılması gereken, daha doğrusu altından kalkılması gereken bir sorun olmalıdır. Bu soru/n kabaca şudur: Amerikan aşkı pahasına çepeçevre kuşatılmış bir düşmanlıklar içerisinde, IMF ve benzeri uluslararası kuruluşların himmetiyle, borç batağında, sürekli günü birlik yaşayan, edilgen ve kırılgan bir ülke, Amerikan imparatorluğunun bölgesel varlığı için istenen bir durum mudur? Bu sorunun cevabı "evet" ise, o zaman bundan Türkiye'nin veya daha gerçekçi bir ifade ile Türkiye'de gücü elinde bulunduranların ne beklediğinin de sorgulanması gerekecektir.

Soğuk savaş sonrası dönemde dünyanın yeni bir hegemonik güç dağılımı yaşadığı gerçeği göz önüne alındığında, işgal ettiği stratejik coğrafya nedeniyle Türkiye'nin istikrarsızlık vakumundan hiç olmazsa kendi imkanlarıyla uzaklaşmasının pek de kolay olmayacağı şimdiden kestirilebilir. Türkiye 1990'lar boyunca süren ayrılıkçı bir terör hareketi ile karşı karşıya kalarak son derece önemli maddi kaynaklarını bu sorunun giderilmesine tahsis etmiştir. Bu kaynağın büyüklüğü ve ülke refahından ne kadar büyük bir dilimi alıp götürdüğü ise somut olarak tespit edilmesi imkansız gibidir. Ayrıca terör nedeniyle bölgede sürdürülen GAP gibi Türkiye ekonomisine tarımdan enerjiye kadar birçok alanda büyük katkıları olacak yatırımlar etkin bir şekilde sürdürülemediği gibi, bu nedenle bölgeler arası gelişmişlik farkları daha da belirginleşmiştir.

Ayrıca ekonominin son derece stratejik bir girdisi olan petrol fiyatları sürekli bir şekilde yükselerek maliyet enflasyonunun temel nedenlerinden birisi olmaya devam etmiştir. Başka bir önemli süreç olarak da Dolar ve Euro paritesi özellikle son yıllarda Euro'nun aleyhine gelişmiş ve bu da ihracatının büyük kısmını Avrupa Birliği ülkelerine yapan Türkiye için dolar cinsinden büyük bir gelir kaybı teşkil etmiştir. Yine 1996'larda patlayan Asya Krizi ülke ekonomisini son derece olumsuz etkilemiştir. Bunun en önemli nedeni, Asya Krizine maruz kalan G. Kore, Tayvan, Singapur, Malezya gibi gelişmekte olan ülkeler ile aynı kategoride yer alması nedeniyle, uluslararası kuruluşların ve yatırımcıların Türkiye'yi de aynı risk kategorisine koyarak mesafeli ve olumsuz davranmış olmalarıdır. Özellikle borç bulmak zorlaşmış veya borçlanmanın maliyeti artmış, uzun vadeli sermaye girişleri azalmış, gelen sermaye de kısa vadeli portföy yatırımı şeklinde olduğundan üretime yönelik kalıcı bir katkı yapmamış, sı-

cak para olarak daha çok destabilize edici bir fonksiyon icra etmiştir. Ayrıca krizden kurtulmak isteyen Asya ülkeleri, ardı ardına devalüasyonlar yaparak Avrupa'da Türkiye'nin tekstil gibi temel bir takım ihracat pazarlarının daralmasına neden olmuştur. Aynı dönemde "kur-faiz-borç" kapanında olan Türkiye, kolay bir para politikası seçeneği olmadığından karşı tedbirleri alamamıştır.

Bu dönemde yaşanan talep daralmalarının da ayrıca not edilmesi gerekmektedir. Örneğin Avrupa ekonomilerinin de nispi bir durağanlığa girmesi nedeniyle, Türkiye bu pazardan ayrıca gelir kaybına uğramıştır. Bütün olumsuzluklarına rağmen Asya Krizi'ne nispeten yeterli rezerv stoku ile yakalanan Türkiye, bunu büyük tahribatlara meydan vermeden atlatmaya çalışırken, 1998 yılında meydana gelen Rusya Krizi, özellikle bavul ticaretinin yapıldığı önemli bir pazarın büyük oranda kaybolmasına neden olmuştur. Bu arada bu krizler tesirini sürdürürken 1999 yılında Türkiye'nin beşeri ve fiziki sermayesine ve alt yapısına büyük hasar veren iki deprem meydana gelmiştir. Büyük oranda Türkiye'nin kontrolü dışında gelişen bu "dışsal" krizlere, bir de Türkiye'nin iç yapısından kaynaklanan siyasi, ideolojik, teknik aksamalar ilave edildiğinde, 1990-2000 arasındaki on yılın bir krizler dönemi olduğu görülecektir. Bu krizlerin periyodu neredeyse iki yıla inmiş, son iki senede ise adeta mevsimlik bir ivme kazanarak yoğunlaşmış bulunmaktadır.

Büyüme rakamlarında gözlemlenen bu aşırı dalgalanma, Türkiye'nin on yıl boyunca genellikle yüksek oranlarda büyüyüp, son derece derin bir şekilde de küçüldüğünü göstermektedir. Örneğin, 1993 yılında oldukça yüksek bir oranda büyüyen ekonomi, 1994 yılında %6 oranında küçülmüştür. Yine ardından gelen 1995, 1996, 1997 ve nispeten 1998 yıllarında yüksek ve istikrarlı bir büyüme gerçekleşmiştir. 1999 yılında rekor düzeyde küçülen ekonomi, bir yıl sonra 2000 yılında aynı oranda büyümüş, bu kez de ardından 2001 yılında 2. Dünya Savaşı sonrasının en büyük küçülmesi yaşanmıştır. Günlük ifadesiyle "biz hızlı toparlanırız" veya "Türkiye ekonomisi dinamiktir" gibi bilimsel anlamda açıklanmadıktan sonra pek bir anlamı olmayan ifadelerin ötesine geçerek dramatik oranlarda küçülen bir ekonominin nasıl olup ta bir sonraki yıl adeta hiçbir şey olmamış gibi bir anda eski yüksek büyüme performansına kavuştuğu, yani bu sürecin arkasındaki dinamiklerin nitelikleri araştırılmalıdır.

Bu ve benzeri soruların, bu çalışmadaki amaçlar doğrultusunda kısmen cevabını vermek için başlangıç noktası olarak büyümenin kaynaklarına bakılabilir. 1994-1995 yılları için yapılan bir çalışmada , gelirler açısından GSMH incelenmiş, buna göre faiz, kira, rant, kâr, ücret, maaş ve dış alem kalemlerinden oluşan GSMH'da büyümeye nelerin sebep olduğu irdelenmiştir. Buna göre, kamuda maaş ve özel sektörde ücretlerin reel olarak gerilediği, üretim alanında bir takım iyileşmelere rağmen kârların en iyi ihtimalle ancak geçmiş kayıpları telafi edebildiği, dış dengenin ise kısmi bir düzelme kaydettiği anlaşılmıştır. Bütün bunlar bu dönemdeki son derece yüksek büyümeyi açıklamaktan uzak bulunmuştur. Bu dönemde büyümenin kaynağı olarak başlıca rant ve faiz geliri tespit edilmiştir. Üretimin bir senede kendini bu kadar hızla toparlaması zaten gerçekçi bulunmamaktadır. Öte yandan akışkanlığı yüksek likit varlıklar, kayıplarını hızla telafi ederek kâra geçebildikleri gözlemlenmiştir. Bir başka ifadeyle, kriz döneminde yatırımları bir kenara bırakıp, popüler ifadesiyle, "likit kalanlar" buradan son derece yüksek kâr imkanlarına kavuşmuşlardır. Bunun bir başka anlamı da ekonomideki büyümenin kaynağının ya aşırı şişirilmiş bir talep ya da çoğunlukla spekülatif balon ekonomisi olduğudur ve bu iki çeşit büyümenin de sürdürülebilmesi imkansızdır. Aşırı talep baskısı altındaki büyümenin sürdürülemeyişi, son tahlilde olmayan bir üretime dayanması ve bu nedenle talep bağımlı büyümenin genellikle ithalatı körüklemesidir. Neticede bu süreç borçlanılarak finanse edilmiştir. Bunun da büyük oranda ödemeler dengesi sorunu yaratacağı açıktır. Spekülatif hareketlere dayalı bir büyüme ise sadece istikrarsız olmayacak, aynı zamanda üretim ekonomisinin ve gelir dağılımının aşırı bozulması ile neticelenecektir.

2- Kamu Kesimi: Hasta ve Doktor Aynı Aktör: Son yıllarda frekansı ve derinliği artan ekonomik krizler, benimsenen "resmi ideoloji" nin yol açtığı siyasal düzenin yönetemeyişinin bir sonucu olarak görülmelidir. Sistem krizine neden olan bu ideolojik sapma için 2. Dünya Savaşı sonrası ortamında çok partili hayata geçiş başlangıç olarak seçilirse bu çalışma açısından anlamlı bir perspektif geliştirilebilir. Her ne kadar kağıt üzerinde çok partili hayata geçilse de Cumhuriyet'in şeffaflık ve halka hesap vermeyi içeren demokrasi kültürüne uzak elitler koalisyonu, geniş Anadolu hinterlandının seçimlere katılma hakkını kullanabileceğini ama aslında hiç bir şeyi değiştiremeyeceğini ve bu bağlamda aslında seçilemeyeceğini, kazara seçilerek "iktidar" olsa da "muktedir" olamayacağını düşünmüş olmalıdır ki, "ter ve ağız kokulular" ile meclis çatısını paylaşmanın "külfetinden" pek erken bahsetmeye başlamışlardır. Kütlelere böyle bakınca, son derece doğaldır ki, iktisadi pastadan ve siyasi erkten pay almaya sıra geldiğinde bundan rahatsız olunması beklenmelidir. İçinde bulunduğumuz süreçte esas mesele ise, sözü edilen sorun ile yüzleşmeye hazır olunup olunmadığı ile ilgilidir. Sistemi kilitleyen sorunla açık yüreklilikle karşılaşmak ve hesaplaşmak zorunda isek bu nokta ihmal edilemez bir öneme sahiptir. Sistemin tepesinde yer alan ancak çoğulcu-katılımcı demokratik temsil mekanizmalarına uygun bir geleneğe sahip olmayan elitler koalisyonunun bu dışlayıcı tercihi, bazı durumlarda Türkiye'nin dünya konjonktüründe meydana gelen gelişme ve fırsatlara seyirci kalmasına, bazen eksik adaptasyon sağlamasına, bazen de doğru tepki verip arkasını sağlıklı bir şekilde getirememesine neden olmaktadır.

Konuyla ilgili olmak üzere, ithal ikameci sanayileşme(İİS) nin bu bağlamda evrimi son derece açıklayıcı niteliktedir. 1960'larda hız ve yaygınlık kazanan İİS, ilgili literatürde de açıklıkla ispat edildiği üzere, geçici bir sanayileşme paradigmasıdır. Buna göre, ulusal sanayinin belirli bir gelişmişlik aşamasına gelmesini garanti edebildiği ve bu aşamadan sonra dış rekabete açık ihracata dayalı büyümeyi mümkün kıldığı ölçüde başarılı olduğu düşünülebilir. 1960-1980 arasında ağırlıklı olarak tecrübe edilen İİS modeli, korumacı duvarlar arkasında ulusal kıt kaynakların lehlerine tahsis edildiği yerli sanayinin, katma değer yaratma, kalite ve maliyet konularında uluslararası eğilimlere ayak uydurmasını temin edemediği, Türkiye'den daha geri dü-

zeyde iken aynı yola giren Güney Kore, Tayvan gibi ülkelerin 1980'ler civarında gelip Türkiye'yi geride bıraktıkları bilinmektedir. Mukayeseli olarak bakıldığında pek de başarılı olmayan bu deneyime rağmen Türkiye ekonomisindeki korumacılık eğilimleri, sadece ekonomide değil, ekonomideki haksız rekabet ortamının devamını da garanti altına almak üzere, siyasi alandaki bir diskriminasyon günümüzde de şu ya da bu şekilde sürüp gitmektedir. Hatta 1980 sonrasında izlenen serbest piyasa lehindeki reformlara rağmen, siyasi alanın sıkı sıkıya bu süreçten yalıtılmasının arkasındaki nedenin, yeni dönemin fırsatlarının eski dönemin hakimlerinin denetiminde tutulmak olduğu yaygın bir kanaattir. Bunun sonucunda ortaya çıkan tablo, Drucker'ın tahliline son derece uygundur. Böylece İİS döneminde kurulan ve daha çok "Devr-i Süleyman" olarak da adlandırılmayı hak edecek nitelikteki "istikrar" süreci, siyasi dinginlik ve toplumsal huzur anlamına gelmese de, kurulan çıkar ilişkilerinin ve "ahbap-çavuş demokrasisi" nin sürekliliğini temin ettiği ifade edilmelidir. Ardı ardına yıkılan, devrilip giden hükümetlere rağmen, bürokraside, siyasette, iş dünyasında hiç mevzi kaybetmeyen "yüz"ler bu dönemin doğasını yansıtmaktadır. Neticede "korumacılığın paradoksu" olarak bilinen, "korunanların koruna koruna palazlanarak koruyanını ve kurtarıcısını esir aldığı" durum gerçekleşmiştir. Bir ölçüde sistemin benimsediği ideolojik paradigmanın, kendisini yutacak Frenkestayn'ı da yarattığı ifade edilebilir.

Sürdürülebilir bir kalkınma için gerekli olan kaynakları yaratmaktan uzak olan, tersine durmadan ulusal kaynaklarla beslenebilen bu yapının bir yerde kriz yaratacağı bellidir. Bu krizin ilk patlak vereceği yer de tabiatıyla devletin mali yapısındaki yetersizliklerdir. Bu bağlamda açıkların finansman yöntemleri ve bu finansman sonucunda ortaya çıkan borcun döndürülmesinin toplumsal kesimlerin üzerine yansıması konunun ayrılmaz parçaları olacaktır. Bu son gündemin tartışılmasında, yukarıda sözü edilen "çıkar koalisyonunun" oluşturduğu tekelleşmiş "ortak yaşam" kültürünün çürümeye ve kokuşmuşluğa son derece açık bir düzen olduğunun not edilmesi gerekmektedir. 1999 yılı itibariyle yapılan bir takım çalışmalara göre Türkiye'nin yolsuzluklar ve rüşvet gibi alanlarda ilk sıralarda yer aldığı tespit edilmiştir.

Bilindiği gibi, bütçe açıklarının finansmanı, toplanan vergilerden, enflasyonist etki yaratan emisyondan ve borçlar yoluyla sağlanmaktadır. Son bir hesaplamaya göre, bütün dönemler boyunca para basma gelirleri, Türkiye'de bir finansman aracı olarak son derece önemli bir motivasyon oluşturmuş, örneğin her yıl bütçe açıkları GSMH'ın % 2-3 ü civarında bir kısmına denk gelecek şekilde bu yolla kapatılmıştır. Bu nedenle devletin enflasyonu bir çeşit "kamu finansman" aracı olarak gördüğü rahatlıkla ifade edilebilir. Buna rağmen, borçlar ağırlıklı olarak dış ve iç borçla finanse edilmiştir. Nitekim 1994- 2000 arasında dış borçlar % 100 artarak 65 milyar dolardan, 110 milyar dolara çıkmıştır. Konsolide bütçe açıklarının kamu gelirleri ile karşılanamayan kısmı iç ve dış borçlanma ile veya MB kaynaklarına başvurularak finanse edilmiştir. Bütçe açıklarının finansman yönteminin ekonomi üzerinde farklı sonuçları vardır. Merkez Bankası kaynaklarına başvurularak para arzını artırmak açıktan finansman olarak adlandırılmaktadır. Cari fiyat düzeyinde para basımı, paraya olan talepten daha hızlı bir şekilde artarsa ekonomik birimlerin elinde fon birikmesine neden olur. Bu durum mal piyasasına talep fazlası olarak yansır. Bu durumda denge kurulana kadar fiyatlar yükselmeye devam eder. Kısaca özetlemek gerekirse, buradan çıkan sonuç, hükümetin emisyon hacmini ve parasal tabanı genişleterek bütçe açıklarını kapatma yoluna gitmesinin enflasyon ile sonuçlandığıdır. Enflasyonist bir ortamda, borç ödemek için alınan yeni borçlar, daha yüksek faiz ve ana paranın geri ödenmesi anlamına gelmekte, borçlanmanın bütçe üzerindeki yükünü artırmaktadır.

Öte yandan iç borçlanma tahvil ve bono satımı yoluyla gerçekleşir. Tahvil ve bono satışlarının büyük bir bölümü bankalar tarafından satın alınmaktadır. Kamu açıklarının sürekli bir fon talebi yaratması ve banka kaynaklarının kamunun fon ihtiyaçlarına yönelmesi faizlerin üzerinde baskı unsuru oluşturmaktadır. Neticede gerek ana para ve gerekse faizi nedeniyle, borç stoğunun GSMH' ye oranı her geçen yıl artmaktadır. 1990 yılında %14.4 olan bu oran, 1999 yılında % 29.3'e ulaşmıştır. 2000 yılında iç borç stoku yaklaşık 50, dış borç stoku da 110 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. 2001 yılı itibariyle 200 milyar dolar civarında olan GSMH, son devalüasyonlardan sonra dolar cinsinden 170 milyar dolar civarına gerilemiştir. Böylece iç-dış borç beraber düşünüldüğünde bunun GSMH'nın neredeyse tamamına yaklaştığı, bunun da Avrupa Birliği'nce ifade edilen % 60 oranı kriterinin çok üstünde olduğu gözlemlenmektedir.

Türkiye buraya çok kısa bir zaman diliminde gelmediği gibi, buradan kurtulması da çok kısa bir zamanda olmayacaktır. Türkiye ekonomisi, 1990'lara bütçe disiplinini büyük oranda yitirmiş olarak girmiştir. Kamu Sektörü Borçlanma Gereği (KSBG)'nin Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'ya oranı 1980'de %9 ve 1985'de %5'in altında iken, oran 1996 ve sonrasında artışa geçip, 1993 yılında, yani 1994 yılında patlak veren ve büyük oranda 2000/20001 krizlerinin tohumlarının da ekildiği Büyük Kriz'in öncesinde % 12 seviyesine çıkmıştır. Nitekim bir kaç seneliğine hızı yavaşlatılabilen söz konusu açık, 1999 yılında % 15 gibi "tarihi bir zirve" daha yapmış, ardından bu açığın "döndürülebilmesi" ya da "çevrilebilmesi" paniği başlayınca 2000 ve 2001 yıllarındaki derin krizler yaşanmıştır.

Dolayısı ile bütçe açıklarının ve toplam borçlanma gereğinin artmasına paralel olarak kamu sektörünün faiz ödemelerinin bütçedeki payı bir yandan, enflasyon öte yandan hızla artmaktadır. Diğer taraftan bütçe açığının finansmanında dış borçlanma yönteminin kullanılmasındaki kriter; bütçe açığının GSMH' ye oranının %7 seviyesinin üzerine çıkmamasıdır. Bu seviyeden itibaren kreditörler, kredilerinin geri ödenmesinde sorun çıkacağını düşünerek kredileri keserler ve geri ödeme talebinde bulunmaya başlarlar. Türkiye'nin bütçe açıkları bu kriterin oldukça üzerinde seyretmektedir. Örneğin bütçe açığının 1999 ve 2000 yıllarında sırasıyla GSMH'nın 11.5 ve 10.4 oranında gerçekleşmiştir.

Nitekim 1994 krizinin etkisiyle dış açığın GSMH'ye oranının %7.9'a çıkması uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu düşürmesine neden olmuştur. Aslında Türkiye'nin nasıl da çaresiz

ve büyük oranda çözümsüz bir durumla karşılaştığının tipik bir göstergesi 1994 yılındaki krizdir. Krizin etkisiyle ekonominin % 6.4 küçülmesine ve böylece cari açığın kapanmasına, yeni vergilerle kamu gelirlerinin artmasına ve son olarak da harcamalarda nispeten bir kısıntıya gidilmesine rağmen, dövize olan yoğun talebi dizginlemek için yürütülen yüksek faiz politikası nedeniyle kamu açıkları pek azalmamıştır.

Vergi gelirlerinin faiz ödemelerini karşılayamaz duruma geldiği günümüzde, bütçenin bütün diğer fonksiyonlarını yitirdiği ve sosyal barışı tehdit ettiği bir süreçten geçilmektedir. Zira, bütçe üzerindeki bu faiz yükü diğer harcama kalemlerini azaltıcı etki yapmaktadır. Faiz yükü hem reel kamu harcamalarını azaltmakta, hem de kamu yatırımlarının daralmasına neden olmaktadır. Gerçekten 1992'de % 13 civarında olan yatırımların bütçedeki payı 1999-2000 yılında uygulamaya konulan istikrar paketi nedeniyle %5 ve altına düşmüştür. Görüldüğü gibi kamu yatırımlarına ayrılan ödeneğin payı hızla azalma eğilimindedir. Kısaca, başta faiz ödemeleri olmak üzere bütçe harcamaları ağırlıklı olarak cari harcamalar ve transfer harcamalarına gitmektedir. Bunun anlamı, harcamaların reel ekonomiye uzun vadeli bir büyüme potansiyeli sağlayacak alanlara gitmediği, bunun yerine kaynakların üretimle ilişkisi olmayan kısır alanlara aktarıldığıdır. Böylece, mal ve hizmet üretimine yönelik olmayan toplam transfer harcamalarının ve cari harcamaların bütçe içinde önemli bir yere sahip olmasına rağmen, yatırım harcamalarının payındaki düşüklük, bütçenin varlık nedeni olan istikrar ve kalkınma fonksiyonlarını yerine getiremediğine işaret etmektedir. Nitekim son yıllarda, 500 Büyük Sanayii kuruluşunun açıkladıkları kârları %70 ve daha yukarı oranlarda "faaliyet dışı" gelirlerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Şirketlerin faaliyet dışı gelirinin büyük oranda faiz gelirine dayandığı ise bilinmektedir. Drucker'in öngördüğü gibi, ekonomi maddi zenginlik yaratamadığı halde bu süreçte birileri sürekli zengin olmaktadır. Ancak bu zenginliğin mevcut pastanın siyasal önceliklere göre kamu eliyle dağıtılmasına dayandığı, bu nedenle de yoğun yolsuzluk süreçlerini içerdiği bilinmektedir. Nitekim uluslararası yolsuzluk endeksine göre, 1999 yılında Türkiye yolsuzlukların en yoğun olduğu dördüncü ülke olarak ilan edilmiştir. Bu listede ilk üç sırada Çin, Rusya ve Endonezya'nın olduğu düşünülürse, Türkiye'nin şeffaflıktan ve parlamenter denetimden son derece yalıtılmış olduğu anlaşılabilir. Bunun anlamı, ulusal kaynakların sürekli bir şekilde kamu politikaları aracılığı ile bir kesimden alınarak başka kesimlere aktarılması yoluyla gelir dağılımının artan oranlarda bozulmasıdır. Gerçekten de nüfusun sadece %1'ine yani 650 bin kişiye milli gelirin % 16.6 sı düşerken, nüfusun yaklaşık 22 milyonuna milli gelirin sadece % 9.2'si düşmektedir. Hatta tepedeki en zengin % 1, ikinci en zengin ile de gelir farkını yaklaşık dörde katlamıştır. Gelir dağılımında en adaletsiz 29 ülke arasında yapılan bir çalışmaya göre, Türkiye 19. sırada yer alarak üçüncü dünya ülkelerinin de gerisine düşmüş bulunmaktadır.

Yeri gelmişken kısaca not edilmesi gereken bir husus da; enflasyonun sadece bir kamu finansmanı aracı olarak görülmeyip, bu bağlamda son derece etkili bir gelir dağıtımı aracı olarak da kullanıldığı gerçeğidir. Sabit gelirli ve kayıtlı kesimin enflasyona karşı kendini koruma olanaklarının çok sınırlı olması nedeniyle, enflasyon yoksul kesimden zengin kesime, borç verenlerden de en büyük borçlu olan devlete kaynak transferi anlamına gelmektedir. Devletin ise elde ettiği bu geliri sosyal amaçlarla tekrar topluma kazandıramadığı, tersine kısır faiz ödemelerine aktardığı artık biliniyor.

Toparlamak gerekirse, son yıllarda Türkiye'de artan oranlarda spekülatif büyümeye dayalı ve belli kesimleri zengin eden ve böylece toplumu tahrip eden bir süreç yaşanmaktadır. Böyle bir ekonomik ve sosyal düzenin ancak demokrasi dışı ortamlarda sürdürülebileceği bir gerçektir. Bu bağlamda "enflasyonu çözebilen bütün ülkelerin demokrasiyle idare edilen ülkeler" olduğu, Türkiye gibi bir çok işin teknokrat ve bürokratlara havale edildiği çok az ülkede ise çözülemediği gözlemi burada not edilmelidir.

C- DIŞ AÇIKLAR VE EKONOMİK KRİZ

Ödemeler bilançosunun mal ve hizmet ticareti (ihracat ve ithalat) ile birlikte karşılıksız transferler kalemlerini kapsayan bölümüne cari işlemler dengesi (CİD) denmektedir. CİD açıklarının arkasında, yurtiçi tasarruf-yatırım dengesizliği, daha da özelde ise kamu kesimi tasarruf açıkları bulunmaktadır. CİD'de meydana gelen gelişmeler, dış ticaret dengesindeki gelişmelerle son derece paraleldir. 1990 yılından sonra yüksek harcamalar ve düşük oranlı devalüasyonlarla dışalım talebinin şişirilmesi cari açığı 1992'de 974 milyon dolara ve 1993 yılında 6,4 milyar dolara yükseltmiştir. 1994'te ise yüksek oranlı devalüasyon ile birlikte 2,6 milyar dolar cari fazla oluşmuştur. Ancak bu fazla 1995-1998 yılları arasında tekrar açığa dönüşmüştür. CİD 1998 yılı Temmuz-Eylül döneminde 2 milyar dolarlık bir gelişme göstererek 446 milyon dolarlık bir fazla vermiştir. Bu gelişme, ithalattaki düşmenin yanı sıra işçi dövizleri ve diğer cari gelirlerdeki artış sonucunda gerçekleşmiştir.

1990'ların başlarındaki yüksek faizin bir kaynağının da reel olarak yüksek düzeyde gerçekleşen ekonomik büyüme olduğu buraya kadar bir çok kez tekrar edildi. Yüksek faizler konusunda bir biriyle bağlantılı üç etkenden bahsedilebilir. Gerçekten de bir yandan böyle bir büyümeyi finanse edecek kadar gelişmiş ve derinleşmiş bir finansal piyasanın olmayışı kullanılabilir ulusal fonların üzerindeki baskıyı artırarak faizi yukarı çekerken, öte yandan yetersiz kalan ulusal kaynakların yabancı sermaye ile ikame edilebilmesi için faiz oranlarının yüksek tutulma zorunluluğu bunun ana iki nedeni olarak gösterilebilir.

Bir üçüncü faktör olarak da, özellikle ekonominin hızlı büyüdüğü yıllarda, sanayiinin kullandığı ara mal girdisinin büyük oranda ithalata dayanması ve yüksek faiz politikalarının göreceli olarak ithalatı ucuzlaştırması nedeniyle ithal mallarda tüketim patlamasının yaşanması bir yandan döviz talebini artırırken, öte yandan bunu temin etmek üzere de sürekli yüksek faiz politikası zorunlu hale geldi.

Nitekim spekülatif sıcak paranın getirisi, yüksek faiz ve yavaş devalüasyon nedeniyle 1989-1994 arasında dolar bazında %10 ile %28 arasında değişti. Böylece yüksek faiz politikası sonucu sadece kamu finansmanı değil, aynı zamanda dış denge de disiplinize edilemez oldu. Örneğin 1980'lerde % 4.1

olan ihracatın gayr-ı safi milli hasılaya (GSMH) oranı, 1980-88 arasında % 13.3 'e çıktı. İthalat için aynı dönemlerde bu oran % 11.3'ten % 16.4'e çıktı. Bu dönemde nispeten başarılı giden cari denge daha sonra sürekli bir şekilde bozulmaya devam ederek, 2000 yılında yaklaşık 10 milyar dolar civarında açık vererek, 1999 yılında uygulanmaya başlanan İMF destekli uyum programının başarısızlıkla sonuçlanmasına neden oldu.

2000 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı da % 50 gibi son derece düşük düzeyde gerçekleşmiş oldu.

2- Sermaye Hareketleri: Cari işlemler dengesinin hemen her dönem açık vermesine rağmen, rezervlerdeki artışın bir göstergesi olan genel dengenin (CİD, doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları, uzun ve kısa vadeli sermaye, net hata ve noksan) tüm dönemlerde fazla vermiş olması ilginçtir. Bu durum, rezerv artışlarının kaynağının olağan değil, olağan dışı döviz girişleri olduğunu göstermektedir. Rezervlerdeki inişli çıkışlı gelişmede en önemli pay kısa vadeli sermaye hareketlerinindir. CİD genel olarak açık verdiği için rezervlerdeki artış esas olarak kısa vadeli sermaye hareketlerinden kaynaklanmaktadır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, ülkeye giren yabancı sermayenin üretim yerine, hizmet sektörlerinde yoğunlaşması ve spekülatif amaçlı kısa dönemli sermayenin artması, ülkenin ekonomisini olumsuz etkileyen gelişmelerdir. Diğer yandan, içinde bulunduğumuz yoğun uluslararası rekabet konjonktüründe, yeni yatırım ve üretim olanaklarına dayalı olmayan bir ihracat artışı uzun soluklu olmamaktadır. İhracat artışında en önemli araçlardan olan döviz kurunun dış sermaye hareketlerine bağlı hale gelmesi rekabet gücünün sürekli ucuz emek üzerine kurulu olmasını gerektirmektedir. Bu ise, uzun dönemde, gerek ekonomik gerekse sosyal olarak sürdürülebilir bir politika değildir.

Yüksek oranlı büyümenin ilk göze çarptığı yıl 1990'dır. Bu yıl büyüme neredeyse iki haneli rakama (9.4) ulaşmıştır. Bu büyümenin kaynaklarına bakıldığında, krizin izini takip etmek daha kolay olacaktır. Büyümenin kaynaklarından birisi şüphesiz geçmişle mukayese edildiğinde son derece yüksek düzeyde gerçekleşen yabancı sermaye girişidir. Sermaye yapısı güçlü olan gelişmiş bir ülke ile sermaye darboğazı içerisinde olan bir ülke karşı karşıya geldiğinde, nelerin olabileceği son derece açıktır: Sermaye darboğazındaki gelişmekte olan ülke, sermaye kaçışının önüne geçmek ve yeni sermaye çekmek için yüksek faiz politikası uygulamak zorunda kalmaktadır. Aynı zamanda emeğin uluslararası hareket edebilme yeteneğinin son derece sınırlı ve gelişmekte olan ülkelerde oldukça ucuz olması nedeniyle yabancı sermayenin gelmesi için gerekli bir ortamın oluştuğu ifade edilebilir. Bu durum Türkiye için de geçerlidir. Hatta yabancı sermayeyi çekmek konusunda 1980'li yılların başında yapılan bir çok atılım sonucunda bir kaç sene içinde sermaye girişlerinde büyük artışlar kaydedilmiştir. Örneğin 1987 yılında sadece 100 milyon dolar olan doğrudan sermaye yatırımları, 1992 yılında 800 milyon dolara sıçramıştır. 1993- 1998 ortalaması ise 600 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Ne var ki, gelen sermaye, ülkedeki ekonomik yapının doğasına bağlı olarak kısa veya uzun vadeli olabilmektedir. Bunun da gerekleri artık çok iyi bilinmektedir. Yabancı sermaye açısından cazibe merkezi haline gelen ülkelerin de bunlara şart koyması, vergilendirmesi mümkün olabilmektedir.

D- EKONOMİDE KUR, FAİZ VE ENFLASYON DÖNGÜSÜ

Türkiye'de 1970'li yıllar, ortalama %20'lik bir enflasyon düzeyi ile aşılırken, 1980-90 arası % 35-40, 1990'ın hemen başlangıcı ile beraber % 60-65 bandına yerleşmiş, 1990'lı yılların sonunda ise % 80'lerde dalgalanmıştır. Bu dönemde not edilmesi gereken önemli bir gözlem, son 20 senede enflasyonun kalıcı bir şekilde üç haneli hiper enflasyona dönüşmediği gibi, kalıcı bir şekilde %20 gibi bir düzeye de inmediğidir. Türkiye koşullarında "makul" sayılabilecek düzeylere de indirilememiş olmasını ilgi çekici bulmakta, hatta bu düzeylerdeki bir enflasyonun adeta toplumsal bir meşruiyet kazandığını da ifade etmektedirler. Dolayısı ile üst ve alt çıtasıyla Türkiye enflasyonla yaşamaya alışan son derece orijinal bir örnek olarak literatüre girmiştir.

1994 krizi ve öncesinde yaşanan deneyimler, ekonomik krizlerin "döviz-faiz-enflasyon" döngüsüne dayandığını son derece öğretici bir şekilde ortaya koymaktadır. 1993 yılının ortalarında siyasi otorite, kamunun faiz yükünün çok yüksek olduğunu ve kısa dönemde uygulanacak politikaların faiz oranlarını düşürme amacını taşıyacağını açıklamaya başladı. Bu amaçla ekonomiye likidite sokulmaya başlandı. Uygulanan bu politika sonucu likit fonlar borsa, döviz ve altın piyasası arasında gidip gelmeye başladı. Spekülatif hareketlerdeki bu gelişme hem döviz kurlarını yükseltti hem de faizin düşmesini engelledi. Bunun üzerine siyasi otorite, dövize olan talebi yüksek döviz rezervlerini satarak sınırlamanın mümkün olacağı, bu şekilde piyasada dolaşan paranın menkul kıymetler borsasına yöneleceği varsayımı ile hareket etmekteydi.

Oysa büyük bankaların yüksek devalüasyon beklentisi ile hareket etmeleri dolayısıyla piyasaya sürülen döviz, mevcut talep baskısını gideremedi ve döviz fiyatları yükselmeye devam etti. Diğer yandan İMKB o dönem için 52 milyon dolar gibi dar bir işlem hacmine sahipti ve piyasada dolaşan spekülatif sermayeyi emme derinliğinden yoksundu. Neticede bu süreç, 1993 yılı sonbaharında dış ticaret bilançosunun çok yüksek düzeyde açık vereceğinin anlaşılması üzerine, Moody's ve Standard and Poors gibi uluslararası derecelendirme ve değerlendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu "yatırım yapılabilir ülke" derecesinden "spekülatif ülke" derecesine düşürmesine yol açmıştır. Bu durum dış piyasalardan borçlanma imkanını sınırlandırmış ve sermaye çıkışını hızlandırmıştır. Yatırımcıların dövize olan yoğun talebi ve bankaların hayli yüksek düzeye ulaşan döviz açık pozisyonlarını kapatma girişimleri piyasalarda devalüasyon beklentisine yol açmış ve de ithalat talebini artırmıştır.

Dış borçlanmanın imkansız hale geldiği böylesi bir dönemde, bankalar bir yandan dış borçlarını karşılamaya çalışırken, diğer bir yandan da mali sisteme güveni pekiştirebilmek için yurtiçi efektif taleplerini karşılamaya çalışıyorlardı. Doğru bir kararla, sistemde yeni bunalımları önlemek için gerçek kişilere ait TL ve döviz cinsinden mevduata devlet güvencesi getirilerek krizin bir derin kaosa dönmesi önlenmiştir.

Sonuç olarak Ocak 1994'te döviz kuru 19.000 TL/$, MB rezervleri 7 milyar dolar iken Nisan 1994'te döviz kuru 38.000TL/$'a çıkarken, uluslararası rezervler 3 milyar dolara düşmüştür. 5 Nisan 1994'te hükümet dengeleri yeniden kurmak ve mali piyasalarda istikrarı sağlamak amacıyla "Ekonomik Önlemler Uygulama Planını" ilan etti. İlk iş olarak TL üzerindeki aşırı değerlenme baskısını kaldırmak, böylece cari dengeyi düzetmek, ihracat yaparak üretim, istihdam, dış açık sorununu çözmek, GSMH'nın %12'si gibi son derece yüksek oranlara ulaşan kamu açığını kontrol altına alabilmek ve borçlanmanın faiz oranlarını indirmek için kamu menkul kıymetler ihalelerinin iptaline ve Hazinenin finansman ihtiyaçları için MB kaynaklarının kullanılmasına yönelinmiştir.

Özet olarak ifade etmek gerekirse, 5 Nisan 1994 Kararları'nın alınmasına yol açan krizin temel nedeni kamu maliyesi dengesizliğinin genel bir iç dengesizliğe yol açmasıdır. Böylece, 1989'dan 1993'e kadar özel kesim tasarrufları istikrarlı olarak artarken kamu tasarrufları devamlı düşerek 1992-1993'te eksi oranlara inmiştir. Kamu tüketim harcamalarında özel tasarruflar kullanılmıştır. 1993'te kamu tüketiminin %25'i özel kesimden borç alınarak gerçekleştirilmiştir. İMF ile imzalanan İstikrar Programı, enflasyon oranını azaltmak, TL'ye olan güveni sağlamak, ihracatı artırmak ve bunların sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamıştır. Döviz piyasalarında istikrarı sağlamak için TL'nin değeri yabancı paralar karşısında %30 oranında düşürülmüştür. Ayrıca dövize olan akını kesmek ve kısa dönemli kamu borçlarını ödeyebilmek için Mayıs 1994 tarihinde Hazine, % 400 faizli borçlanma kağıtlarını piyasaya sürmüştür.

Ne var ki, dengeleri düzeltmeden yapay yolla faiz oranlarını düşürme çabası faiz oranlarında çok daha yüksek oranda bir sıçramaya neden oldu. Hemen bu kararların ardından faizler çok yükselmiş artan para talebinin baskısıyla mevduat faizleri %140'a kredi faizleri ise %250-300'e ulaşmıştır. Hazinenin daha yüksek faiz oranlarıyla kısa dönemli borçlanmaya gitmesine karşılık, döviz piyasası bir türlü istikrara kavuşturulamamıştır. TL yabancı paralar karşısında aşırı değer kaybederken, piyasadan para çekilmek için tekrar döviz satışına geçilmiş ve MB rezervleri hemen hemen yarısına inmiştir. Bir müddet düşme trendi gösteren enflasyon 1994 Eylül'ünden itibaren artış trendi göstermeye başlamış ve Türkiye tarihinde ilk kez %150 sınırını aşmıştır. Bu artış önemli ölçüde maliyet enflasyonu şeklinde gelişmiştir. GSMH' deki gerileme 1994'ün dördüncü üç ayında da sürmüş ve sabit fiyatlarla % -6,8 oranında küçülmüştür. 1994 yıl sonu itibariyle dış ticaret açığında 1993'e göre % 63,3'lük bir düşüş görülmüş ve ödemeler dengesi fazla vermiştir.

1995'te ise dış ticaret dengesi tekrar açık vermiştir. MB bir taraftan döviz rezervlerini artırarak döviz arzını güçlendirirken, diğer taraftan da TL miktarını kısarak piyasalarda ABD dolarına yönelik talebi kontrol altına almış ve böylece MB kur artışlarını istediği hedeflerde tutabilmiştir. Öte yandan yapısal reformların yürürlüğe konulamaması nedeniyle kamu açıkları 1994'te de devam etmiştir. Toplam borç stoku 1994 sonunda önemli artışlar göstermiştir. Bununla beraber 1995 Şubat ayından itibaren hükümet, iç borçlanma politikasında vadeyi uzatarak ve faiz oranlarını düşürerek belli bir başarı sağlamıştır. Ortalama ücret ve maaşların fiyat artışlarının gerisinde kalıp reel olarak daralmasıyla ve reel faiz politikasıyla büyük tasarruf sahiplerinin önemli rantlar kazanmasıyla gelir dağılımındaki bozulmanın yanı sıra, 1994'de işsizlik oranı % 8,1 olmuştur (1993'te % 7,8 idi). Ekonomideki bütün bu istikrarsızlıklara, 1995 genel seçimleri sonucunda siyasi istikrarsızlık da eklenmiştir. Kurulan Koalisyon Hükümeti ekonominin yapısal sorunlarının çözümü için, 6 Mayıs 1996'da "Yapısal Reform Düzenlemeleri"ni açıklamıştır. Fakat Haziran 1996'da hükümetin dağılmasıyla 5 Nisan Kararlarıyla benzerlik gösteren bu kararları uygulama imkanı bulanamamıştır. Ekonomik istikrarsızlık sorununa, 1997 yılının ikinci yarısında Asya Krizi, 1998 yılının ikinci yarısında Rusya Krizi ile derinleşen küresel krizin olumsuz etkilerinin de eklenmesi, ardından gelen iki büyük deprem, kamu bankalarının biriken görev zararları, borçlanma faizlerinin yüksek ve vadelerinin oldukça kısa kalması, KSBG'nin artmaya devam etmesi ve bütün bunların sonucunda ekonomide baş gösteren daralma ile 1999 yılında Türk ekonomisi yüzde 6.1 ile 1994 yılındakine denk bir küçülme yaşamıştır. Bunun üzerine 2000 yılı başında IMF ile on yedinci "stand-by anlaşması" imzalanmıştır. "Yeniden Yapılanma ve Reform Programı" adı verilen bu anlaşmanın temel hedefi olarak, her zamanki gibi, "enflasyonu düşürmek ve adil bir bölüşüm düzeni kurmak" şeklinde belirlenmiştir. Programın başarılı olması için döviz kuru belirli bir aralıkta sabitlenmiş, ücretler ve maaşlar dondurulmuş, kira artış oranları kâğıt üzerinde de olsa sınırlandırılmış, böylece iç talep daraltılarak faiz ve enflasyonun programlanan düzeye inmesi hedeflenmiştir. O dönemde kamuoyunda oluşan büyük moral bozukluğu ve yeni bir seçim sonrasında çok farklı üç parti arasında ortaya çıkan uzlaşma da dikkate alınarak bu programın "artık Türkiye'nin son şansı" olduğu yaygın bir şekilde kabul edilerek kamuoyu tarafından desteklenmiştir. En azından program inandırıcı bulunmuştur. Nitekim 2000 yılı sonuna doğru, faizde ve enflasyonda hedeflenen rakamlara yakın oranda gerçekleşmeler olmuş, bu arada ekonomi beklenenin üzerinde büyümüş, aslında bu şaşırtıcı durum, "hem büyüyor, hem de enflasyonu düşürüyoruz" şeklinde günü birlik bir ifade ile açıklanmaya çalışılmıştır. 2000 yılındaki büyümenin kaynağı ise döviz kurunun sabit tutulması nedeniyle Türk parasının reel değer kazanması ve böylece ithal tüketimin patlaması, iç piyasada tüketici kredi faizlerinin hızla düşmesi nedeniyle dayanıklı tüketim mallarında yaşanan talep patlaması olmuştur. Bu arada ithalatta bu patlama yaşanırken, ihracat yerinde saymış, beklenenin de üzerinde cari işlemler dengesi on milyar dolar ile tarihi bir rekor kırmıştır.

Öte yandan, yıl sonuna yaklaşıldıkça şirketlerin açık pozisyonlarını kapatmak, yabancıların kâr realizasyonuna gitmek gibi her sene tekrarlanan rutin işlemleri nedeniyle dövize olan talep artmaya başlamıştır. Buna bir de Bankacılık Üst Kurulu'nun bankaların bir an önce bilançolarını düzeltmeleri zorunluluğu getirmesi, getiremeyenlere el konulması dövize olan talebi iyice zirveye çıkartmıştır. Finans piyasaları ekonomi programının yarattı-

ğı bu gerilim altında yılın son çeyreğinde önce Kasım 2000, ardından da Şubat 2001 krizleriyle sarsılmış, Hazine dövize olan hücumu karşılayabilmek için toplam altı milyar dolar ve üstü dolar ihraç etmiş ve rezevlerin tehlike sinyali verecek kadar gerilemesi söz konusu olmuştur.

Böylece programın bu haliyle devam etmesinin imkansız olduğu anlaşılarak yeni bir ekonomiden sorumlu bakan ile IMF ile yeniden anlaşılarak bu kez "Güçlü Ekonomiye Geçiş" adı altında program revize edildi. Buna göre yüzde yüze varan bir devalüasyon ile döviz kuru dalgalanmaya bırakıldı ve program bir anlamda "çıpasız" yani bu aşamada hiç bir şeyi hedefleyemeden yola çıktı. Belli bir ortamın oluşmasıyla bu kez "enflasyon hedeflemesi" yapılacağı açıklandı. Programın 2001 yılı ikinci yarısı itibariyle ihracatı canlandırarak, iç talebi çok büyük oranda bastırarak cari denge açığını büyük oranda artıya çevirebildiği görüldü. Bu arada faiz oranları tehdit sınırı olarak kabul edilen %90'lardan aşağıya düşürülemediği gibi, doların yukarıya doğru olan dalgalanması bir türlü durdurulamayarak ekonomideki "dolarlaşma" süreci hızlanmış oldu. Öte yandan İstanbul Sanayi Odası (İSO) ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE)'nün açıkladığı rakamlara göre 2001 yılının ilk üç çeyreğinde Türk ekonomisi büyük oranda küçülmüş, son çeyreği için de tahminler aynı küçülme sürecinin devamı yönünde olmuştur. Özetlemek gerekirse, daha önce 1990'ların başında yaşanan sermaye hareketi serbestisi tecrübesi ve kaybolmuş bütçe disiplini ortamında sağlanan yüksek büyüme oranlarını mümkün kılan politikaların sürdürülemez olduğu buraya kadar incelenmiş oldu. Yüksek büyümenin kaynakları arasında sermaye girişinin önemli bir yer tuttuğu ifade edildi. Bu sürecin sürdürülemez borçlanmaya ve cari denge açıklarına neden olduğu tartışmanın merkezini oluşturdu. Bu açığın sürdürülebilmesi açısından hükümetler çözüm olarak kısa vadeli sermaye ithaline yöneldiler. TL'nin konvertibil olmasını ve mali piyasaların serbestleştirilmesini gerektiren bu çözümle, bir nevi "İthalata Yönelik Büyüme"ye geçiş dönemi başladı. Zira yüksek faizler nedeniyle TL değerlenince ithalat ucuz ve cazip hale gelirken, ihracat sapmaya uğradı. Böylece ekonomi dış şoklara aşırı derecede duyarlı hale gelmiş, bağımsız bir milli para ve maliye politikasının imkan ve sınırları daralmış oldu.

Bütün bu incelemeden çıkan bir sonuç da, Türkiye'nin son on sene zarfında tecrübe ettiği sürdürülemez yüksek faiz olgusunun iki ana kaynağı olduğunu göstermektedir: Birincisi ekonomik büyüme nedeniyle yurtiçindeki kullanılabilir fonlar üzerindeki yukarı doğru baskı, ikincisi de yukarıda incelendiği üzere, gelir-gider dengesini kuramayan kamunun yüksek düzeydeki fon talebidir. Sıcak para akışının ekonomi idaresini elinde bulunduranlar üzerine yarattığı bu kısa görüşlülük nedeniyle spekülatif yabancı sermaye bir yandan kamu açıklarını "dış tasarruflar" biçiminde finanse ederken, öte yandan da ulusal ekonominin ithalat ve tüketim hacmini genişletmiştir.

Son olarak ifade edilmesi gereken durum, faiz oranlarının yüksek olmasının bir sebep değil daha çok bir sonuç, yani bir gösterge olduğudur. Dolayısı ile, bu sonucu doğuran etmenler üzerinde kalıcı yapısal tedbirler alınmadan yapay yöntemlerle faizlerin düşürülmesi mümkün olmayacaktır. Bu konuda 1994 yılında yaşanan kriz son derece öğretici olmuştur. Ancak 1994 yaşanmış, ama çözülmemiş bir sorun olarak halının altına itilmiş, daha da büyüyerek bu kez 2000'lerde Türkiye'nin karşısına çıkmıştır.

E- EKONOMİK KRİZLER VE REEL SEKTÖR

Türkiye ekonomisinde faiz, enflasyon, kur arasında dönüp dolaşan bu kriz sadece kamu dengesini bozmakla kalmadı, aynı zamanda milyonlarca işvereni ve çalışanı etkileyerek üretim, istihdam, gelir ve döviz kaybına neden oldu. 1996 ve sonrasında ekonomide yaşanan gelişmelerin reel sektör üzerindeki başlıca etkileri aşağıda özetlenmiştir.

Bu verilerden yola çıkarak aşağıdaki gözlemleri yapmak mümkündür:

1. Ekonomideki tasarrufların GSMH' ya oranı son yıllarda bir azalma trendine girmiştir.Hızlı kalkınan ekonomilerde genel olarak bu oranın % 25 ve daha yüksek düzeylerde gerçekleştiği düşünülürse, tasarrufların yeterli olmadığı, bir başka ifade ile Türkiye sadece kazandığını değil, gelirinin elverdiğinden daha fazlasını tüketmek eğilimindedir.

2. Zaten düşük olan ulusal tasarrufun özel kesimce yapıldığı, kamu kesimi tarafından da tüketildiği anlaşılmaktadır. Bir başka ifade ile kamu kesimi açıkları özel kesim tasarrufları ile finanse edilmektedir. Bu bölümde sıkça vurgulandığı üzere, bunun anlamı, ülkedeki kullanılabilir fonlar üzerinde kamu kesiminin kurduğu baskı nedeniyle faiz oranları sürekli bir şekilde yüksek kalmakta, bu da özel sektör yatırımlarını dışlayıcı bir etki yaratmaktadır.

3. Son derece çarpıcı bir şekilde yatırımların kamu ve özel kesim arasındaki dağılımına bakıldığında, kamu kesiminin yatırımcılık eğilimlerinin düştüğünü, özel sektörün ise yatırımlardaki payını artan oranlarda artırdığı görülmektedir.

4. Buradan çıkan sonuç, Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG)'nin yüksek olması ve kamunun ülkedeki kullanılabilir fonların büyük bir kısmını kontrol etmesi bir üretim ve yatırım dürtüsüyle olmamaktadır. Nitekim 2000 yılı bütçesinde kamunun yatırımlara ayırdığı pay sadece %5 civarında iken, buna karşılık faiz ödemelerine ayrılan payın yaklaşık % 48'lere sıçradığı dikkate alınırsa, kamunun yatırımlardan vazgeçtiği rahatlıkla ifade edilebilir.

5. Yine sanayiinin kapasite kullanım oranlarına ve sanayi üretim endeksine bakıldığında, kapasite kullanım oranlarının gerek kamu ve gerekse özel sektörde oldukça düşük olduğu ve %80'ler civarında dalgalandığı görülmektedir. Üretim endeksi ise bir istikrarsızlığı sergilemektedir. Kriz ortamında kaybedilen üretim, genişleme döneminde telafi edilmektedir. Bu da ekonominin uzun vadede istikrar içerisinde büyüme potansiyelini tehdit etmektedir.

6. Yatırımların GSMH içerisindeki payı % 20 civarında dalgalanmakta olup, kriz içerisindeki bir ülke için son derece tatminkar bulunmalıdır. Ancak bu dinamizmin kaynağının özel sektör olduğu yatırımlardaki özel kesim paylarına bakılarak da anlaşılabilir.

7. Son olarak 1994 krizinde % 8.4 ile en yük-

sek düzeye çıkan işsizlik oranının 2001 yılı daralması nedeniyle %10'un üzerinde gerçekleşmesi ihtimali son derece yüksektir. İşsizlik oranlarının yüksek oluşunun üretici cephesinden ifade ettiği bir gerçek de şirket iflaslarıdır. Önemli bir sivil toplum kuruluşu olan ve ekonomide söz sahibi olan TÜSİAD'ın başkanı Şubat krizinden sonra yaptığı bir konuşmada, "bu fabrikaları kapatmak için, işçileri de işten çıkartmak için almadık" diyerek süreçlerin kontrol dışına çıktığı mesajını vermeye çalışıyordu. Böyle bir ortamda emeğin haklarının geliştirilmesi ve korunması konusundaki yasal düzenleme eksikliği ve –bir takım sektörler hariç- genel bir sendikasızlaştırma politikası nedeniyle ücretlerin sürekli bir baskı altında tutulduğu ve (1990-1992 hariç) reel olarak sürekli gerilediği ifade edilmelidir. Ayrıca, üretim artışları genel olarak yüksek verimlilik artışlarından ziyade kriz dönemlerinde ortaya çıkan atıl kapasitenin kullanıma açılmasına dayandığından dolayı, bu dönemdeki üretim artışı ücretlere yansıtılmamakta, bu nedenle de reel olarak bir artış olmamaktadır.

F- SONUÇ YERİNE: İKTİSADİ ANALİZİN İDEOLOJİK ARKA PLANININ OKUNUŞU

Bu yazı Türkiye ekonomisinin "ıslahı" konusunda iki temel sorunun varlığına işaret etmektedir: Sorunun ilk boyutu Türkiye toplumunun ürettiğinden fazlasını tüketmek isteğiyle, yani iktisadiyat kavramına uzak durmasıyla ilgilidir. Açıktır ki, bu toplumun bir yansıması ve bir siyasal örgütlenme biçimi olan devlet de, üzerinde durduğu böyle bir toplumsal kültür zemininde benzer davranışları sergileyerek aynı şekilde gelirinden fazlasını tüketmektedir. Bunun nedenleri ise yaşanan krizin ideolojik arka planını ortaya koymaktadır. Ürettiğinden ve dolayısıyla gelirinden fazlasını tüketme alışkanlığı, bireyleri psikolojik olarak başkalarının eline bakar duruma düşürmekte ve kişinin "kırılganlığını" artırmaktadır. Gelir-gider dengesinde yaşanan krizin aşılması için ya tüketimin gelire uygun bir düzeye düşürülmesi, ya da gelirin tüketimi karşılayacak düzeye çıkartılması gereği açıktır. Ancak, üst üste yaşanan iktisadi kriz ortamında ortaya çıkan istihdam ve gelir kayıplarına paralel olarak düşen toplam talep nedeniyle, aşırı ve gereksiz tüketimin eridiğini, geriye sadece zorunlu harcamaların kaldığını söylemek mümkündür.

O halde meselenin ikinci ayağı yani gelir artırıcı boyutu öne çıkmaktadır. Toplum ortalamasının asgari geçim endeksinde yaşam sürmesini mümkün kılacak gelir düzeyinden mahrum olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bu noktada kişilerin daha fazla çalışarak gelirini artırması gereğinden bahsedilebilir. Burada sorun, buna talip olan kişilerin yeterince istihdam olanağı bulup bulamayacağı ve ikinci olarak da kabul edilebilir en uzun süre çalıştığı halde kişilerin, o ülkedeki ekonomik ve sosyal veriler üzerinden yapılan bilimsel çalışmalara göre "asgari olarak" tanımlanabilecek bir yaşam kalitesine, tüketim imkanına sahip olup olamayacağıdır. Elbette "gelirinin giderini karşılamayacağı" bir hayat düzeyi her zaman geçerlidir. Hatta, Türkiye'de halkın böyle bir denge kurma sorunu, rasyonel bütçe idaresi sorununun olduğu da anlaşılmaktadır. Ancak bu durum mevcut sorunu kısmen açıklamaktadır. Burada benimsenen yaklaşıma göre, çözümün kişilerin bireysel çabalarını ve savurganlık eğilimlerini aştığını ve bizi bir sistem olgusuyla, bir "devlet etme" olgusuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bir ülkede yaşayan insanların nasıl olup da iş imkanı bulamadıkları ve/veya bulanların da bu iş üzerinden geçimini temin edemiyor oldukları gerek iktisat teorisinin ve gerekse kalkınma iktisadının hacimli tartışmaları alanındadır.

Örnek vermek gerekirse, rekabetçi bir ortamda alçalan veya ömrünü tamamlayarak çöküş sürecine giren "geleneksel sanayilerde" ortaya çıkan işsizler, yükselen yeni sektörlerde talep edilen emek profiline uymayabilir ve bu nedenle bir işsizlik ortaya çıkabilir. Bu esnada, sanayinin dönüşümü sürecinde izlenen uyum politikalarının doğasına bağlı olarak söz konusu işsizlik geçici ve/veya kısmi olabileceği gibi kalıcı da olabilir.

Yine, sendikal hareketin neden olduğu aşırı maliyetler nedeniyle istihdam düşebilir. Bu liste daha da çoğaltılabilir. Nüfus artış oranı o ülkedeki piyasaların emek talebinin üzerinde olabilir ve bu nedenle bir işsizlikten bahsedilebilir. Türkiye'de işsizliğin yapısal bir nitelik arz ettiği bilinmektedir. Yukarıda sıralanan unsurlar da sorunu kısmen açıklamaktadır. Buna rağmen, bütün bu faktörlere de analizde yer vermek üzere sorunun sistemle ilintilendirilmesi hakkımızın baki olduğunu düşünüyorum. Örneğin, ekonominin geneline matuf olarak piyasalarda sürüp giden ve iktisadi rasyonaliteye dayanmayan rekabet eksiklikleri veya doğrudan özel ve kamu tekellerinin varlığı. İşveren örgütlenirken emeğin örgütlenmesine ısrarla şüpheyle bakılması ve sendikasızlaştırma hareketi. Toplanan "zorunlu eğitim" kesintilerine rağmen, yurt genelinde yaşanan adeta bir "okulsuzlaştırma politikası", verimsiz, tekelci, merkeziyetçi, pratik mesleki neticeler doğuracak teknik nitelikten yoksun ama bunun yerine "tek tip" vatandaş yetiştirme amaçlı çağdışı bir ideolojiye odaklanan eğitim sistemi. Bütün bunların, vatandaş açısından "iş ve aş bulma" sorununun sistem düzeyinde ele alınması gereken boyutudur. Bir başka ifadeyle, Anadolu'nun ücra bir kasabasında, hiçbir şeyden habersiz olarak kendi sosyal yaşamı içerisinde hayat mücadelesi veren bir vatandaşın "ekmek kavgasında" yaşadığı hayal kırıklığının, bu vatandaşla alakası olmayan, yolları en fazla seçimden seçime kesişen sistemin tepesindeki elitler koalisyonu arasında nasıl bir ilişkinin olduğu bu çalışmanın ilgi sahası içerisindedir. Burada sorununun sadece bu çalışmanın ana fikri içerisindeki cevabı irdelenmektedir.

Türkiye'de "hükümetler" ifadesi yerine "devlet" ifadesini kullanmanın daha açıklayıcı olduğunu düşünmekteyim. Zira devletin ideolojik yapılanması hükümetlere aslında son derece dar alanda ve resmi ideolojinin öncüllerine göre yürütme görevi yapmasına imkan vermektedir. Hükümetlerin yolu "kırmız, yol işaretleriyle" tanımlanmış ise, o zaman ekonomi katarının yerinde saymasının nedenlerini sistemin varlık gerekçesini oluşturan ideolojik kurguda aramak gerekmektedir. Bu ise bu yazıda var olduğu iddia edilen ikinci temel problemi oluşturmaktadır.

Neticede ideolojik ve bundan mütevellit yapısal kültürdeki katılık nedeniyle sistem etkinsizleşmiş ve bidayette ileri sürdüğü son derece hayırhah hedeflerden saparak varlık gerekçesini tehlikeye atmıştır. Şimdi bu sistemin artık tasfiye edilmesi gereğine işaret

eden en geçerli durum, sistemi sürdürmenin yüksek maliyetinin artık sürdürülebilir finansal kaynaklardan yoksun kalmasıdır. Gerçekten de sistem artık etkinsizdir ve bu etkinsizlik hem kaynakların dağılımında hem de ortaya çıkan ürünün adil dağılımında olmak üzere iki düzeyde geçerlidir. Dolayısıyla, kalkınma ekonomisinin kavramıyla ifade etmek gerekirse, sistemi sürdürmenin birim başına maliyeti çok fazla artmıştır ve mübadele maliyetleri, bu faaliyeti sürdürmeyi anlamsız, kârsız, kısaca rasyonel olmaktan uzak bir hale getirmiştir. Ulaştığımız bu sonuç, yazı boyunca enflasyon, faiz, kur, bütçe açığı, borçlanma gereği gibi bir çok iktisadi parametre bağlamında yeterince detaylı bir şekilde gösterildi. Şimdi bunun "iktisadi olmayan" arka planının irdelenmesi gerekmektedir.

Bu durum kısaca sistemin "içerdekiler" ve "dışarıdakiler" ayrımına dayanmaktadır. Buna göre, "bizden" olanlar ile "devlet düşmanları" kategorisinden kenar mahalleye itilenler arasında sadece bir tansiyon değil, aynı zamanda yaratılan bu gerilimin kendi içinde de bir tutarsızlık, yani katmerli bir adaletsizlik vardır. Şöyle ki, dışarıda bırakılan "üveyler" sisteme karşı olan askerlik, vergi verme gibi sorumluluklarını müdrik olacaklar ama "hak" arama adına sokaklara dökülerek sistemi istikrarsızlığa uğratma hakkını kendilerinde görmeyeceklerdir. Bunun arkasındaki "iyi niyet" şuydu: Daha yeni kurulan bir devlet, bir takım ayrıcalıklarla donatılmış aydınların, elitlerin, sivil ve askeri bürokrasinin ve milli burjuvazinin sırtında çağdaş medeniyet katarını yakalama iddiasını gerçekleştirmeye çalışacak, halk da "hak" aramak zamanı olmadığı için "görev"ini yapacaktı. Uzun vadede sıra kendilerine de gelecekti nasıl olsa.

Burada sorun, geniş kesimlerin kalkınmanın nimetlerinin genişleyen halkalar halinde refah olarak kendilerine yansıyacağı günler için beklemesini ve çok çalışmasını ön görmesinde değildi elbette. Sorun, "dışarıdakiler" ve "içeridekiler" ayrımının hangi kıstasa göre yapıldığı, bu ayrımın arkasındaki ideolojik öncülde aranmalıdır. Bu kısaca şudur: Devlet halkın sahibi olmaya devam etmekte, yani halka hala bir "reaya" olarak bakılmaktadır. Belli hizmetleri sunmak üzere bilinçli bir irade ve toplumsal uzlaşı ile örgütlenmesi gereken siyasal yapı olan devletin sahibi kimdir peki? Bunun cevabı hala verilebilmiş değildir ve belki de bu nedenle bir "gölgeler savaşı" devam ederek görünmeyen "büyük birader" tarafından her dem gözetilip denetlendiğimiz (bu korunduğumuz ve yaşamak gibi temel bir takım haklarımızın garanti edildiği anlamına gelmemektedir!) söylenip gitmektedir. Belki bu nedenle "Devletin sahibi devlet" anlamına gelmek üzere "derin devlet" anaforu şimdilik gerçek cevabı bulana kadar onun yerine ikame edilmiştir. Peki bu ayrıma neden ihtiyaç duyulmuştu? Çünkü kurulan yeni devletin ideolojisine sahip çıkacak şekilde "torna ve tesviyeden geçirilen" bir homojen insanlar kütlesi yoktur ve serbest bırakılması durumunda, sistemin içine alınması durumunda nereye varacağı belli olmayan bir haktan bahsedilmektedir. Kısaca mesele, halka ve sahip olduğu değerlere uygun bir sistemi kabul etmektense, sisteme uygun bir halk yaratma, bunu başarana kadar da sistemi bir "seçkinler koalisyonuna delege etmek" suretiyle muhafaza etmek gerekmiştir. Sistemin özü olduğuna inanılan parlamento ve buna vücut veren seçimlerin bu yapıyı mecrasından saptırmaması şartı ve hududu vardır. Davul halkta olsa da tokmak başkalarında olacaktır. Bu düzenin sürdürülebilmesinin ekonomik ve politik aletleri yetersizleşip de sistem tehdit altına girince, yani halkın merkeze duhul etme çabaları ciddiye binince her seferinde oyunun kuralları askıya alınıp güçle durduruldu, yeni gerçeklere göre kurallar bir kez daha yazıldı. Ama her seferinde mesaj aynıydı, "burası bizim için, siz de durduğunuz yerde durun". "Tokmakçıların" nasıl davranacakları işte bu noktada kritik değer ifade etmektedir. Gerçekten de halk için vaat edilen "o zaman" gelmeyince ve dolaysısıyla refah düzeyi kötüleşince, üstelik bir de mevcudun son derece haksız bir dağılımı şeklinde göz göre göre bir sömürüye dönüşünce, kütlelerin sabırsızlık katsayısı artıp patlamaya hazır hale geliyordu. İşte bu durumlar için tencerenin kapağını hafif aralamak üzere, "hazine-i hassadan" adeta "cülus bahşişine" dönüşen sorumsuz ve adil olmaktan uzak kaynak tahsisleri söz konusu olmuştur. Bu dağıtım mekanizması, sübvansiyon, teşvik, koruma gibi bilinen iktisadi terminolojiye uygun adlar altında sürdürülürken, zaman zaman da "örtülü ödenek", "görev zararı" gibi duruma göre uydurulan ad ve kurumsallaşmalarla da desteklendi. Haksız bir düzeni sürdürmenin var olan yüksek maliyeti, bir de bunu meşru gösterme adına kütlelere verilen bu gibi "rüşvet"ler nedeniyle iyice artmış oldu. Sistemin sırtını dayadığı ayrıcalıklılar ise bilinen insani zafiyetlerin ortaya çıkması için özel olarak hazırlanmış bir ortamın kendilerine sunduğu imkanları bilerek ya da bilmeyerek, bazen sivil ve askeri bürokrasi, iş adamları ve siyaset üçlüsü arasında kurulan "şeytan üçgeni" sayesinde kullanmaktan geri kalmadılar. Kurulan bu "ahbap-çavuş" mekanizması, sonunda yaşanan vahşi kapitalizme götürdü. Bu düzende, koca bir hantal devletin görevi adeta bu ilişkilerin garantörü ve teminatı konumuna indirgendi. Sistem kendi elleriyle yaratıp, koruyup ve büyüttüğü bir Frenkeştayn'ın esiri haline geldi. Ortak yaşam kültürünün bitmesine aslında ne koruyan, ne de korunan razı. Siyam ikizleri gibi beraber devam etmek durumunda hissediyorlar kendilerini. Bu nedenle yapının içine sızmalara, bir zihni ve entelektüel sirkülasyona izin vermek istemiyorlar. Sorun, bu zorunlu aşkın devamını sağlayacak meşruiyetin kaynaklarının nereden ve nasıl devşirilerek yeniden üretileceği noktasındadır. Tabii en temel sorun, dağıtılacak rüşvet kaynaklarının tükenmesidir. Son bir umut varsa tünelden çıkmak için o da belki tam da burada aranmalıdır. Bu noktada sistemin, içine girdiği kırılganlık nedeniyle Global Dizayn'ın büyükleri karşısında yedi düvele elini açmış durumda olması özenle not edilmelidir. İçerideki aktörlerin iradesinin sıfırlanmak üzere olduğu bir aşamada, küresel irade Türkiye ve Türk halkına nasıl bir rol biçmektedir? Bundan sonra bunu düşünmenin zamanı olacaktır.

MUSTAFA NADİR ÖNAY

AB'ye Farklı Bakışlar

Türkiye'nin özellikle son 20 yıllık dış politika mihverini oluşturan Avrupa Birliği tartışmaları gerek yeni üyelerin kabul edildiği zirve sebebiyle, gerekse Kıbrıs ve Irak konusundaki gelişmelerle yeniden gündemin en üst sırasına taşındı.

Bu çerçevede aydın kamuoyu meseleye değişik cephelerden bakan açıklama ve yayınlarına devam ediyor. Belirtilen görüşler ise medeniyet ve kültür farkları ve 1000 yıllık Türkiye- Avrupa ilişkilerinden başlayarak demokratikleşme ve insan hakları gibi günümüzün tartışma konularına kadar uzanıyor.

Türkiye'nin AB'ye alınması konusunda Türkiye'de ve Avrupa'da birkaç ana görüşün ortaya çıktığı görülüyor. Bu görüşler daha çok, siyasi ve ekonomik kriterler, insan hakları gibi konular etrafında dönüyor görünse de taraflardan bazı önemli isimler ile aydınların yorumlarına bakılırsa işin arka planında medeniyet ve kültür farkları, nüfus yoğunluğu, küreselleşme ile başlayan yeni dünya düzeni arayışları en büyük rolü oynuyor.

Konuya farklı açıdan yaklaşan ve yıllardır bu mesele üzerine yazan iki bilim adamının yeni kitapları Avrupa Birliği'ni felsefi temelleri, kuruluş ve gelişme aşamalarıyla, Türkiye'yle ilişkileri açısından derinlemesine anlatan eserler.

Prof. Dr. Rıdvan Karluk Avrupa Birliği'ne Cumhuriyet Dönemi'nde ivme kazanan modernleşme projesinin bir devamı olarak bakıp, muhakkak gerçekleşmesi gereken bir merhale olarak görüyor. Ulusal programın uygulanmasına dikkat çekerek,"AB'nin Türkiye'nin tam üyelik yoluna döşediği mayınları tek tek temizleyerek yolumuza devam etmekten başka Türkiye'nin alternatifi yoktur" diyor ve ilişkileri "eleştirel bir yaklaşımla analiz ettiğini" belirtiyor.

Prof.Dr.Erol Manisalı ise Türkiye - Avrupa ilişkilerinde özellikle soğuk savaş sonrasındaki gelişmeleri tek yanlı bağlanma olarak ele alıyor ve özellikle Gümrük Birliği anlaşmasına karşı çıkıyor. Gümrük Birliğini, AB'ye almama ama dışarda da bırakmama projesinin bir uzantısı olduğunu belirtiyor.

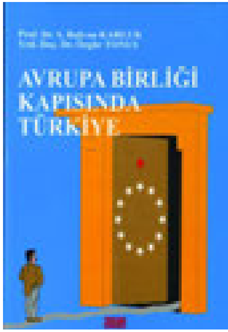

Türkiye Avrupa ilişkilerinde "Sessiz Darbe"
Erol Manisalı
Derin Yayınları

Prof. Dr. Erol Manisalı 1970'li yıllardan beri Avrupa- Türkiye ilişkilerini izleyen bir akademisyen. Konunun önemine ve Türkiye- Avrupa ilişkilerindeki tek yanlı bağlanmaya dikkat çeken bir yazar. 1994 yılında yayınladığı "Gümrük Birliği'nde bekleyen sorunlar" kitabından beri "Gümrük Birliği tek yanlı bağlanmadır, Hiçbir ülkeden istenmeyen siyasi kriterler Türkiye'den istenmiştir" diyen yazar, Sessiz Darbe adlı kitabında ise tarihi perspektifi de göz önünde bulundurarak soğuk savaş öncesi ve sonrası gelişmeleri çok detaylı bir şekilde ele alıyor. Özellikle soğuk savaş sonrası Batı ile Türkiye ilişkilerinin değişme noktasına geldiğini,işte bu noktada da tek yanlı bağlanma taraftarlarının ortaya çıktığını söylüyor. Manisalı, bu görüşünü şu cümlelerle aktarıyor; "Soğuk savaş bitiyordu; artık Türkiye "Batı Bloku diye bir blok kalmadığına göre,yeni dünya düzeninde Batı'nın soğuk savaş dönemindeki denetiminden çıkabilirdi." İçerdeki bazı siyasiler ve bazı büyük sermaye çevreleri bunu isteyemezlerdi. Böyle bir gelişmeye, batıdaki bazı güç odakları da kesinlikle karşı idiler. O zaman bir şeyler yapmak gerekiyordu. Ve yapıldı da. Çözüm Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tek yanlı bağlanması idi."

1987 yılında yapılan başvuru ile 1989 yılındaki başvurunun reddi sonrasında yapılan açıklamaları tek yanlı bağlanmanın işaretleri olarak gören yazar,"Avrupa almasa da biz girmeye kararlıyız" sözlerini bu şekilde algılamak gerektiğini belirtiyor. "Türkiye'de bazı siyasilerin ve onların yakınındaki sermaye odaklarının, Türkiyenin "Batı'dan uzaklaşma riskini ortadan kaldırmak için" Türkiye'yi Avrupa'ya tek yanlı bağlamaya karar verdiler. Avrupa Türkiye'yi geleceğin Avrupa Birleşik Devletleri içine almadığı için 1989'da tek yanlı bağlama operasyonu başlatılmıştır. Bazı büyük sermaye çevreleri ve dışarıdaki ortakları bu hareketin öncülüğünü

yaptılar ve halen de yapıyorlar. Avrupa Türkiye'yi ancak "himaye" statüsünde kabule razı olduğu için bu statüyü üyelik gibi gösterip pazarlamak ihtiyacı doğmuştur. 1989'da düğmeye basılarak başlatılan operasyon halen sürmektedir."

Avrupa Birliği Kap»s»nda Türkiye
Prof. Dr. R»dvan Karluk
Yrd. Doç. Dr. Özgür Tonus
Turhan Kitabevi

Prof. Dr. Rıdvan Karluk 1991 yılında hazırladığı "Türkiye ve Avrupa Birliği" kitabının 6. baskısı çıktıktan sonra, kitabın hacmi dolayısıyla geniş kitlelere ulaşmasındaki zorluğu dikkate alarak daha dar hacimli ve özetlenmiş bir yayın gerçekleştirdi. Öğrencisi Yrd. Doç. Dr. Özgür Tonus ile birlikte yayınladıkları "Avrupa Birliği Kapısında Türkiye" kitabı konu hakkında özet bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmış.

Kitabın önsözünden ve giriş bölümünden de anlaşılacağı gibi Avrupa'da Türkiye'ye karşı olumsuz bir yaklaşım olduğunu peşinen kabul eden Karluk, buna rağmen AB yolundaki çabaların artırılarak devam ettirilmesinden yana. Nitekim Karluk bu arzusunu Turgut Özal'dan alıntıladığı "Bu uzun ve meşakkatli bir yoldur. Bizi caydırmak için çok şey yapacaklar. Ama yılmamalıyız" sözünü kitabının girişine koyarak göstermiş.

Kitap 12 bölüm ve üç ekten oluşuyor. Atatürk'ten itibaren Türkiye'nin Avrupa'ya olumlu yaklaştığını, buna karşılık Avrupa'nın Türkiye'ye olumsuz tavrını sürdürdüğünü belirten yazarlar, özellikle kitabın 8 ve 9. Bölümlerinde Ermeni karar tasarısı çerçevesinde bu yaklaşıma dair gelişmeleri ele almışlar.

Avrupa Birliği Kapısında Türkiye kitabında Avrupa Birliği - Türkiye ilişkileri görüşmeler, kararlar ve anlaşmalar çerçevesinde anlatılıyor. Öte yandan bir bölümde de Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na başvuru yaptığı 1959 yılından beri hükümetlerin programlarında konuya nasıl yaklaştıkları ayrıntılı ve kronolojik bir şekilde aktarılmış.

Türkiye Ekonomisi Tarihsel gelişim yap»sal ve sosyal değişim
Prof. Dr. R»dvan Karluk
Beta Bas»m yay»nlar»

Akademisyen olmanın yanında içerde ve dışarda bir çok görev üstlenen ve dış ticaret uzmanlığıyla tanınan Prof. Dr. Rıdvan karluk'un Türkiye Ekonomisi kitabı 7. Baskısını yaptı. Kitapta, Türkiye Ekonomisi, bugüne kadar yazılmış benzerlerinden farklı bir şekilde, yazarın dış ekonomik ilişkilerdeki uzmanlığının getirdiği bir yetkinlikle daha geniş bir çerçevede ele alınmış. Zaten yazar da bu konuya dikkat çekiyor ve "kitabın yazılmasında, akademisyen ve bürokrat arkadaşlarının, bu eksikliği hissederek kendisini teşvik etmelerinin önemli rol oynadığını" söylüyor.

Türkiye-AB, Türkiye- IMF ilişkileri, yabancı sermaye politikası ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarındaki gelişmeler, Türk dünyasıyla ilişkiler gibi müstakil bölümlerin de yer aldığı Karluk'un Türkiye Ekonomisi'nde son yıllarda yaşanan krizlere de geniş bölümler ayrılmış. Krizlerin Türk Ekonomisi üzerindeki tesirlerini tablolar yardımıyla anlatan Karluk ,özellikle son krizin getirdiklerini şöyle özetliyor; "ekonomi 2. Dünya Savaşı'ndaki küçülmenin ardından en büyük daralmayı yaşamış, Türkiye'nin GSMH'sı kriz yılında 50 milyar dolar kaybetmiştir. Yaşanan hızlı devülasyonun da etkisiyle enflasyon fırlamış, iç ve dış borç yükü artmıştır. Türk halkı 2001 yılında yaşanan ciddi ekonomik krizin sonucu olarak 2002 yılına da ağır bir yoksulluk ve yüksek iç-dış borç yükü ile girmiştir. İMF'den sağlanan 16 milyar dolarlık kaynakla uygulanacak 3 yıllık yeni ekonomik programa göre, Türk halkının 2000 yılı seviyesini yakalaması ancak 2004 yılında mümkün olacaktır. 2001 sadece uygulanmakta olan program değiştiği için değil, tüm taşların yerinden oynadığı Cumhuriyet tarihinin en önemli kriz yılı olmuştur."

Rıdvan Karluk'un kitabı üniversitelerde ilgili bölümlerin faydalandığı bir kaynak olmanın yanında işadamlarının,aydınların başvuracağı önemli bir eser.

İdealden Gerçeğe /

Misak-» Milli'den Lozan'a D»ş Politika
Mustafa Budak
Küre Yay»nlar»

Küreselleşmenin ulusal sınırları aşındırdığı bir süreçte ulus devlet kavramı, tartışmaların odağında yer alıyor. Bir modernleşme projesi olarak ortaya çıkan ulus devleti

oluşturan kavramsal çerçevenin bugünkü şartlarda ne anlama geldiği üzerinde yoğun tartışmalar yapılıyor. İşte bu çerçevede Osmanlı devleti sonrasında bir hayat alanı oluşturma, yeniden varolma çabalarının ürünü olarak ortaya çıkan Misak-ı Milli kavramı da gündeme geliyor. Misâk-ı Millî sadece ulusal sınırları belirleyen bir kavram olmaktan öte, bir imparatorluğun yerine kurulan ulus devleti oluşturan temel unsurlara gönderme yapar. Askeri ve siyasi bağımsızlığı çağrıştırdığı kadar bu sınırları kendine hayat alanı olarak seçen unsurların kimlik tanımını da içerir. Bu anlamda Misâk-ı Millî, siyasi olduğu kadar kültürel boyutu da olan, modern ulus kavramını aşan, tarihi, kültürel ve dini bir içeriğe sahip ulus ve azınlık tanımı yapar. Mustafa Budak'ın kitabı, küreselleşme ile birlikte Türkiye'de de tartışılan ulus, egemenlik, bağımsızlık gibi kavramların ve azınlık tanımı gibi meselelerin Misâk-ı Millî çerçevesinde ne anlama geldiğini irdeliyor.

Budak'ın çalışmasında 1.Dünya Savaşı'na kadar Avrupalı Devletlerin Osmanlı Devleti'ne yönelik politikalarından başlayarak Osmanlı Devleti'nin izlemek zorunda kaldığı denge siyasetine, bir ideal olarak ilan edilen Misak-ı Milli'den Lozan sonrası bir gerçeğe dönüşen Misak-ı Milli'ye konu bütün detaylarıyla ele alınıyor.

Oryantalistlerin

Yanılgıları
Suat Yıldırım
Ufuk kitapları

En parlak dönemini geçtiğimiz iki yüzyılda yaşayan, kökleri çok eskilere dayanan, tesir ve çalışmaları günümüzde de devam eden bir faaliyet alanı Oryantalizm. Konunun uzmanları çok öncelerden beri bu çalışmalardan haberdardı ve hatta 19.yüzyılda bazı aydınlarımız Oryantalistlerin çalışmalarına ve iddialarına karşı esreler vermişlerdi. Edward Said'in Doğubilim; Sömürgeciliğin Keşif Kolu adlı bir çalışması ile de Türk Aydını oryantalistlerin çalışmaları hakkında detaylı bilgiye sahip olmuştu. Suat Yıldırım ise bu kitabıyla oryantalistlerin yaptıkları çalışmalara dikkat çekerken ele aldıkları konulardaki tutumlarını sergiliyor ve cevaplar geliştiriyor. Yıldırım, şarkiyatçıların yüzyıllardır İslam dünyası üzerinde çalıştıklarını hatta sadece 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl ortalarına kadar 60 bin kitap yayınladıklarını belirterek bunun görmezden gelinecek bir çaba olmadığını söylüyor.Onların çalışmalarının muhakkak takip edilmesi gerektiğini, bunun olumsuz olduğu kadar ibret alınırsa olumlu gelişmelere de vesile olabileceğini açıklıyor; "Şarkiyatçıların fikirlerinden haberdar olmanın lüzumunu söylemekten maksadımız, onların görüşlerini revaçlandırmak değildir. Bununla beraber Batı'da yapılan çalışmaların Müslüman ilim adamları tarafından görülüp hesaba katılması mutlaka gereklidir. Bu

kabil çalışmalardan değişik şekillerde etkilenmek mümkündür. Nitekim kitabımızda şarkiyatçıların faaliyetlerini görmeleri sebebiyle gayrete gelen bazı Müslümanların Türkiye'de, Hindistan'da ve Medine'de açtıkları bazı önemli müesseselerden bahsetmiş bulunuyoruz. Oryantalizmi inceleyerek Batı'da devamlı ve bilimsel müesseselerin varlığını öğrenip ülkemizde de kökleşen müesseseleri kurmaya çalışmamız bile başlı başına bir kazanç olurdu."

Öte yandan Suat Yıldırım Batılılar'ın İslam ve Müslümanlar hakkındaki bu devasa çalışmaların yanında Müslümanlar'ın Batı'yı yeterince tanımadığını ve bu konuda hazırlığının olmadığını söylüyor; "Maalesef Müslümanlar, oryantalistlerin yaptığı çalışmaların benzerlerini gerçekleştirmeye hazır görünmemektedirler. Buna mukabil, şarkiyatçılar bu maceraya atılma cesaretini gösterdiklerinden, bu alanda dikkate değer çalışmalar gerçekleştirebiliyorlar. Dini, dili, kültürü yabancı olan toplumları incelemeye ömrünü harcayacak bir feragat, sabır ve azim bizde bulunmamaktadır. Ama onlar bu azmi gösterdiklerinden dolayıdır ki oryantalizm önemini korumaya devam etmektedir. Bazılarımızın sadece bir temenni olarak aklından geçen oksidentalizm'in (occidentalisme-Batıbilim) başladığına dair ise, en ufak bir alamet bile yoktur."